د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام اول (لومړی ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د دیني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 6

اسلامي سیاست 8

اسلامي نظام 23

اسلامي هېواد 49

جګړه یو لنډمهالی انتخاب 59

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ) 66

د مسلمانانو جګړهییز تاریخ 77

د اسلامي تاریخ اصطلاح.. 82

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتیا 87

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه 97

مذهبي زغم.. 104

نړۍ واله سوله 108

نظافت... 114

لومړیتوبونه پېژندل 121

له دیني لیدلوري د هدف او وسیلې اړیکه 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

له گرو شوي شي ګټه اخيستل 132

عادتي عبادت 136

شرعي تعبير 145

په ټولنه کې د خپل شخصيت ځای ټاکنه 150

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟ 155

زمور نومونه زمور په ژبه 159

زمور سنه 169

زمور د ټولنې نامنظم خيراتونه 173

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زيانونه يې 178

د زغم اړتيا او ارزښت 185

تنګ نظري 187

د اسلام او سياست اړيکه 192

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار 200

په شرعي تعبيرونو کې د شريعت عمومي روح ته د نه پام تشه 205

د مدرسو نصاب؛ نيمګړتياوې او اړتياوې 209

موسيقي په رواياتو کې 231

د نوروز په اړه يو وضاحت 251

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا 258

بیعت که انتخابات؟ 263

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز 269

په اسلام کې د مرتد سزا.. 280

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختيار مسله 292

د انبياؤ د معصوميت مسله 300

مراجع 305

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دغه کتاب مې د هغو مقالو ټولګه ده چې له تېرو څو کلونو مې د اسلامي موضوعاتو په اړه کښلې دي. مقالې متنوعې دي، له سیاسته تر معاملاتو پر ګڼو موضوعاتو بحث شوی او له خپل وس سره سم مې د موضوع په تړاو خپل اند په واضحو ټکو وړاندې کړی دی.

دا مقالې به وخت ناوخته بیا هم لیکم او د کتابونو په بڼه به یې خپروم، د همدې لړۍ لپاره مې د پیغام نوم غوره کړی دی، چې په دې لړ کې «پیغام اول» نشروم، په داسې حال کې چې د «پیغام دوم» مواد هم پوره دي او تر سمونې او ډیزاین وروسته به یې خپور کړم.

د دې مقالو لیکلو مهال مې زیاتره وخت د مراجعو په برخه کې تکیه د مکتبې شاملې پر کتابونو کړې ده چې یو لورته پکې د هر شي پیدا کول اسانه وي او بل خوا یې حواله هم اسانه شوې ده، نو ځکه مې په زیاتو حوالو کې د شاملې پر کتابونو تکیه کړې ده.

د کتاب ځینې مقالې په ویبسایټونو کې هم خپرې شوې دي او نورې بیا تر اوسه نه دي خپرې شوې، له دې امله مې وغوښتل چې یو نوی نظر پر وکړم او د کتاب په شکل دا ټولې مقالې سره اوډم چې له نشره پاته مقالې هم پکې ځای شي او که یې څوک د لوستلو مینه وال وي هغوی ته به یې پر یوه ځای لوستل اسانه شي.

د قران کریم د ایاتونو حوالې کله په مقاله کې دننه ور کول شوې دي او کله بیا د مقالې په اخیر کې، له قرانه ماسیوا نورې ټولې حوالې د مقالو اخیر کې ور کول شوې دي، د ځینو مشهورو احادیثو حوالې مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله ایله کړې دي، څکه هغه حدیث له حوالې سره په همدې کتاب کې څو ځایه تکرار شوی وي.

د کتاب په اړه نور څه نه لرم، بس تر لوست وروسته د نظروالو نظر، مشورې، وړاندیز او نقد ته به مو غوږونه څک وي، چې که یو چا زموږ په اړه د ګټې خبره وکړه او زموږ فهم په ورسید، نو به یې ومنو او له ناسمې به تېر شو، تر خبرو به تېر شم او د کتاب لوستلو مخه به مو خالي کړم!

۱/۷/۲۰۲۰

کابل – افغانستان د شپې یوولس نیمې بجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست

غالبا ۲۰۱۴ کال و؛ یوه نژدې ملګري د فیسبوک پر پاڼه لیکلي و چې اسلام کې د هرې مسلې حل شته، ځکه اسلام له بیت الخلا بیا تر مسجده د مسلمان لارښود دی نو حتمې خبره ده چې هره مسله باید پکې وي. زموږ یوه بل ملګري ویل چې ما ورته وویل، ته لا په ډېرو مسلو نه یې پوه؛ ځکه نو دا ډول ادعاوې در څخه کېږي.

زموږ په ټولنه کې دا یادې ادعاوې خورا ګرم بازار لري او که د دې مخالفت وکړې، نو بیا د ملحد، بې دینه او که وړه ټاپه در کړي نو د سیکولر په نوم به دې یاد کړي. په داسې حال کې چې هیڅ اړتیا یوه او بل نوم کارولو ته نه شته بلکې هر کس دې د خپلې ادعا په اړه دلیل وړاندې کړي او که تر دې وروسته هم سره قانع نه شول نو هیڅ بده خبره نه ده د هر یوه خپل لیدلوری او خپل یې دلیل. مهم شی په ټولنه کې د اختلافي موضوګانو په اړه بحثونه دي چې یو بل ته قناعت ور کول پکې حتمې نه دي؛ خو لوستونکو او خپله د بحث مخته وړونکو ته هم ګټه رسوي. یوه لویه ګټه د زغم پیاوړتیا ده چې بحثونه ورته لار پرانیزي او بل مهم ټکی د معلوماتو تبادله چې بحثونه یې ډېره ښه ذریعه ده. د دې ترڅنګ نور لوستونکي هم ځنې ګټه اخلي او د اینده لپاره تیار مواد دي چې هر کس په اسانه استفاده ترې کولای شي.

د اسلامي سیاست په موضوع کې مې دا پورته خبرې ځکه وکړې چې زموږ د ټولنې زیاتره کسان پر دې موضوعاتو د بحث مهال بې زغمه کېږي او خپل مخاطب په ناسمو نومونو یادوي. په انساني ټولنه کې هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع د بحث وړ ده او وي به. له دې امله باید هر چا ته د خپل نظر وړاندې کولو وخت ور کړل شي او دا يې بشري حق هم دی.

د اسلامي سیاست په اړه یوازې اوس د نظر اختلاف نه دی را پیدا شوی، بلکې د مسلمانانو د دوو لویو فکري مکتبونو سني او شیعه ترمنځ له ډېره پخوا څخه د نظر ژور اختلاف موجود دی او تر ننه هم شته. د وخت په تېرېدو ډېری واړه اختلافونه هم د نوي اختلاف نوې زاوې پیدا کوي او خورا نور بعدونه د مکان او زمان له غوښتنو سره سم پکې رامنځته کیږي. د اسلامي سیاست موضوع هم اوس تر پخوا ډېره جنجالي شوې او د نظري اختلاف خلیج یې تر پخوا اوس ډېر پراخ شوی دی.

زه خپله له دې اصطلاح سره هم جوړ نه یم. ځکه اسلام کې د سیاست لپاره نه اصول شته او نه قواعد، نه یې پر اساساتو بحث کړی دی او نه یې پر جزیاتو، نو بیا اسلامي سیاست څه معنا؟!

زه دلته اړینه بولم چې د اسلام مقدس متنونه دوو برخو ته وویشم: یوه برخه یې دین ده او بله یې شریعت.

دین پر خالق د باور، د هغه د احترام او میتافزیک موضوعاتو بحث کوي، د دین موضوع کلي وي، تغییر ته اړتیا نه لري، د وخت له غوښتنو سره ټکر نه راوړي او د ټولو رسولانو او زیاتره نبیانو ترمنځ مشترک ټکي دي.

دین په هیڅ وخت کې له سیاست سره تماس نه نیسي، ځکه سیاست مکان او زمان ته په کتو تغییر کوي او دین له دې شیانو سره کار نه لري. دین کې باید هر څوک هر وخت په هر ځای کې چې وي، خالق ته درناوی ولري او هم پرې باور. په دې توګه دین د هیڅ وخت، هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور او هیڅ مکان له غوښتنو سره په ټکر کې نه راځي، نو ښکاره خبره ده چې له سیاست سره په مقدس متن کې شریعت اړیکه لري. د شریعت په لمن کې هم ځینې بیخي کم داسې احکام شته چې ثابت دي، لکه د زنا حرمت، لکه د یتیم مال نه خوړل، خو لویه برخه مسایل د شرایعو متغیرات وي چې د وخت، ځای او غوښتنو له تغییر سره؛ تغییر کوي.

دا چې اړیکه یې څنګه ده؟ ډېره ژوره، هراړخیزه او پر کلیاتو و جزیاتو یې بحث شوی دی، که هسې ـ تصادفي ځینې ځایونو کې د سیاست یادونه شوې ده او ځینې نبیانو د اړتیا له مخې یو شمېر سیاسي چارې مخته وړې دي؟

زما د معلوماتو له مخې د هیڅ شریعت اساسي موخه سیاست نه و او نه هیڅ رسول یا نبي د سیاسي مشر په نوم نومول شوی دی؛ البته د نبي، رسول، بشیر او نذیر په القابو یاد شوي دي.

په شرعي نصوصو کې ځینې داسې احکام چې مخامخ له سیاست سره اړیکه لري او ځینې هغه ایاتونه چې په لوی لاس له سیاست سره اړیکه ور کول شوې ده، د دې سبب شوي چې واک غوښتونکي او د اسلامي سیاست په نوم د شخصي ګټو تضمینونکي دې ته لمن ووهلې چې په اسلامي شریعت کې د اسلامي سیاست په نوم ځانګړې اصطلاح رامنځته او پر امت په دې له ځانه جوړه شوې اصطلاح ډېری هغه څه وتپي چې شریعت کې یې اساس نه شته او په دې توګه یوه خاصه ډله، ځانګړی قوم تر لامحدوده وخته و نامحدودې جغرافیې پوري خلک لومړی استعمار، بیا استثمار کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدې فکر د عاملو لپاره داسې علماء هم را پیدا شول چې د واک غوښتونکو لپاره یې په ارادي او شعوري توګه دا ډول کتابونه ولیکل چې همدې فکر ته یې عمومیت ورکاوه او ځینو بیا په ناخبري د دې فکر لپاره ښه په پیخر کار وکړ. د دې پر ځای چې د مسلمانانو په تاریخ کې هغو حکومتونو ته نظر وکړو چې تر همدې نومونو لاندې یې واک چلولی؛ ښه به دا وي چې لومړی په قران او سنت کې هغه موارد را وسپړو چې د اسلامې سیاست اصطلاح ترې را پیدا شوې.

په قران کریم کې له څو مواردو ناسم تفسیر د دې سبب شوی چې د اسلامي سیاست اصطلاح وزیږوي:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً .(۱)

ژباړه: او کله چې ستا رب فرشتو ته وویل، زه په ځمکه کې یو خلیفه پیدا کوم.

له دې ایت څخه استدلال شوی چې دلته یاد شوی خلیفه هماغه خلیفه دی چې د اسلامي نظام په رأس کې قرار لري او هم خلافت ځني مراد دی. خو که ښه فکر وکړو، نو دلته له یاد شوي خلیفه څخه کومه ځانګړې اصطلاح هدف نه ده، بلکې خلیفه دلته د هر انسان لپاره کارېدلی لفظ دی او هدف ترې پر ځمکه انسان ته واک ورکول دي. ځکه دلته د انسان د پیدایښت بیان کوي او له هغه خلافت سره هیڅ اړه نه لري چې ځیني کسان یې له همدې ځایه د اخیستلو هڅه کوي.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له تاسو چې چا ايمان راوړی او نيک اعمال يې وکړو، الله ور سره ژمنه کړې چې ارو مرو به دوی په ځمکه کې واکمنوي لکه چې تر دوی مخکنيو ته يې واک ور کړی و.

له دې ايت څخه هم ګڼشمېر کسانو د خلافت، اسلامي نظام او اسلامي سياست تعبيرونه را کښلي، په داسې حال کې چې دلته د نص د مراد ښکارولو له څلورګونو طريقو (عبارت النص، اشارة النص، دلالة النص او اقتضاء النص) څخه يوه يې هم دا شی نه ثابتوي، . قران همدغه د (ليستخلفنهم) هم توری د واک لپاره کارولی دی. شاهد يې په قران کې بل هم شته:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.(۳)

ژباړه: بني اسرايلو (موسی ع) ته وويل، تر دې مخکې چې ته موږ ته راشې هم موږ ته اذيت رسول شوی او ستا تر راتلو وروسته هم. موسی ع وويل: نژدې ده چې ستاسو رب ستاسو دښمن هلاک کړي او تاسو ته په ځمکه کې واکمني در کړي چې بيا وګوري تاسو څنګه عمل کوئ.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ .(۴)

ژباړه: بيا موږ تاسو تر دوی وروسته په ځمکه کې واکمن کړئ چې وګورو تاسو څنګه عمل کوئ.

په دې دواړو اياتونو کې د (يستخلفکم او خلائف) توري د واکمنۍ لپاره کارېدلي. دا ډول صيغې چې هر ځای کارېږي يوازې هماغه د ادم ع د پيدايښت مهال چې د کوم هدف لپاره د خليفه توری استعمال شوی دلته په ټول قران کې هر ځای له دې مادې جوړ الفاظ د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخې لپاره کارېږي نه دا چې يوه ځانګړې اصطلاح ده او د هغې د ثابتولو لپاره دې يو ځانګړی نظام جوړ شي او په ځانګړي چوکاټ کې دې سياست مخته يوشي.

يو بل ځای هم قران کريم وايي:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ.(٥)

ژباړه: الله هغه دی چې تاسو يې په ځمکه کې واکمن کړي ياست، نو که چا انکار وکړ د خپل انکار سزا به ګالي.

دلته وينو چې همدا د خلائف توری د هغه چا لپاره هم کارېدلی چې کافر کېږي. له دې جوتېږي چې له دې مادې جوړ ټول الفاظ د واکمن او واکمنۍ لپاره کارېږي او هيڅ کومه اسلامي ايډيالوژيکه اصطلاح ترې هدف نه ده. د داؤد ع په اړه هم وايي:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ .(٦)

ژباړه: ای داووده! بېشکه موږ ته په ځمکه کې واکمن کړی يې.

قران کريم هيڅ ځای هم داؤد ع ته د اسلامي خليفه، اسلامي امير، شرعي نظام، شرعي و اسلامي سياست اصطلاحات نه دي کارولي، له دې ښکاري چې داؤد ته د لته د خليفه نوم ورکول داسې دی لکه د هر انسان په اړه چې قران کريم ويلي موږ هغه په ځمکه کې خليفه کړی دی.

د اسلامي سياست په اړه يو خورا مشهور روايت هم شته چې د احاديثو په زياترو کتابونو کې نقل شوی دی:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «فُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ، أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ» .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ویل، د بني اسرائیلو سیاست انبیاؤ کاوه، هر کله چې به یو نبي وفات شو، بل به یې ځای ونیوی او بېشکه تر ما وروسته بل نبي نه شته او ژر به خورا ډېر خلیفه ګان شي، اصحابو ویل، نو ته څه امر کوې؟ ده ویل، د لومړي بیعت ور پوره کړئ، د هغوی حق ور کړئ، بېشکه الله له دوی څخه د خپل رعیت د حال پوښتونکی دی.(۷)

له دې روایت څخه ثابتېږي چې سیاست د انبیاؤ کار دی او هر نبي په خپل وخت کې سیاست کړی، کله چې یوه نبي خپل ژوند پای ته رسولی نو دا کار یې بل نبي پر غاړه اخیستی. له دې نو په ښکاره د اسلامې سیاست اصطلاح راوتلې. دلته د دې روایت په اړه څو مهمو نکتو ته تم کېږم:

په قران کریم الله تعالی څو ځایه د بني اسرایلو د نبیانو په اړه ویلي چې وژل شوي، نو که یې سیاسي واک په لاس کې وای، څنګه ممکنه وه چې خلك یې د اسلامې دعوت په خاطر ووژني؟ ځینې یې داسې هم دي چې په خپل وخت کې هیڅا ایمان نه دی پرې راوړی، له څا سره یوه، له بل سره دوو او له ځینو سره بیخي کمو کسانو ایمان راوړی، نو سیاست له یوه او دوو کسانو سره څنګه وکړي؟ دلته څو بېلګې ستاسو په وړاندې ږدم:

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ.(۸)

ژباړه: او له ډېرو نبیانو سره یو ځای یې نژدې ملګري هم وژل شوي.

دلته ویل شوي چې له نبیانو سره یو ځای یې ډېری ملګري هم وژل شوي، نو که سیاسي واك ورسره وای، څنګه یې مخالفان په وژلو توانیدل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ .(۹)

ژباړه: او موږ په هيڅ کلي کې نبي نه دی لیږلی، مګر د هغه کلي اهل مو تنګ کړي او زيانمن کړي مو دي چې ښايي عجزي وکړي.

دلته له نبيانو سره د خلکو د نه منلو او هغوی د عذاب خبره راغلې، نو چې څوك دې خبر نه مني سياست پر چا وکړي؟ همداشان د بقرې په (٦١) او د ال عمران په (۲۱) ايت کې هم د يهودو له لوري د خپلو نبيانو د قتل کيسې راغلې چې هغوی خپل نبيان وژل. که څوك نبي په شهادت رسوي، بيا سياست څنګه وکړي؟ قران لا دا هم وايي چې تر موسی ع وروسته يوه نبي د سياست لپاره خپل امت ته بل عادي کس مشر ور ټاکلی چې دې روايت د هغه پرخلاف خبره کړې ده.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا .(١٠)

ژباړه: او دوی ته يې نبي وويل، بېشکه الله تاسو ته طالوت پاچا ټاکلی دی.

له دې ښکاري چې نه ټولو نبيانو سياست کړی او نه يې قران له داؤد، سليمان او يوسف عليهم السلام پرته د نورو يادونه کړې ده.

يو بل ټکی دا هم دی چې ولې دا دومره مهم روايت په اصحابو کې يوازې يوه صحابي (ابوهريره) نقل کړی دی؟ په داسې حال کې چې د روايت په متن کې د جمعې صيغه(قالوا) ذکر شوې او له هغې ښکاري چې هلته ګڼشمېر اصحاب موجود دي، نو ولې يوه صحابي دا روايت نقل کړ چې نور يې په اړه پټه خوله دي؟

په روايت کې دا هم دي چې تر ما وروسته نبي نه شته البته زيات خلفاء به وي. دا الفاظ يې د بخاري له هغو رواياتو سره سر نه خوري چې وايي؛ خلفاء يا امراء به (۱۲) وي. اوس دلته کوم روايت د منلو وړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؛ د بخاري دا روایت چې د خلفاؤ شمېر زیات بولي، که هغه روایت چې یوازي (۱۲) یې بولي؟ که هغه روایت ددې روایت داسې تفسیر وګڼو چې دوولس هم ډېر دي او ترمنځ یې هیڅ ډول ټکر نه شته، بیا د هغو کسانو ادعا له ګوابښ سره مخېږي چې د اسلامي سیاست اصطلاح نن هم د کار وړ بولي. که خلفاء او اسلامي امیران یوازي دوولس وي، نو بیا نن د څه لپاره نارې وهي چې اسلامي نظام راولي او اسلامي سیاست کوي؟!

له دې نکتو څخه معلومه شوه چې د روایت په متن کې څومره لوېې ستونزې دي؟ نه له قران سره اړخ لګوي، نه روایاتو سره او نه عقل دا مني چې د دومره مشهورې قضیې په اړه دي د دومره زیاتو موجودو اصحابو له جملې یوازې یو صحابي روایت نقل کړي؟ دا هم په داسې حال کې چې د اسلامي سیاست د پلویانو له قوله چې له سیاست پرته د دین او شریعت اقامه مشکله ده او دا یې اساس دی، له دومره اهمیت سره بیا د شارع له لوري ولې داسې د ضمني مسلو چلند ورسره شوی دی؟ دا هغه بنیاد دی چې د اسلامي سیاست معبرینو د خپل سیاست ستره ماڼۍ پرې درولې وه. د خلافت او امارت په اړه نور روایات هم شته چې ما په خپل بل کتاب (جهاد او خلافت) کې پرې تحقیق کړی او دلته یې بیا راوړلو ته اړتیا نه وینم.

یو شی چې زما هم اوس ور پام شوو هغه دا دی چې دا اصطلاح او دې ته ورته نوري اصطلاګانې که د اسلامي شریعت جز وبولو، نو زما په ګومان دا یو ستر بدعت دی. ځکه رسول الله ص په خپل وخت کې نظام در لود، رسول الله ص یې خپله مشر و، نه یې نظام اسلامي ګڼلی، نه یې د اسلامي سیاست اصطلاح رامنځته کړې، نه یې ځان اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر یا اسلامي خلیفه بللی، ښه که رسول الله ص د خپل ځان او خپل نظام په اړه داسې څه نه وایي او نه یې د شریعت برخه بولي، له ده پرته بیا څوك حق لري چې د خپل ځان تعبیر د شریعت برخه وبولي؟

یوه بله خبره چې دوی له پامه اچولې ده هغه د رسول الله ص د ځانګړو واکونو نه ځانګړي کول دي چې د دوی له تعبیر سره سم هغه عمومي دي او زموږ لپاره د هغه هر شی الګو دي، اما دا تعبیر بیا په ګڼشمېرو ځایونو کې له واقعیت سره ټکر کوي او ډېری ځایونه دوی هم مجبور شوي دي چې د ځان په ګټه نصوصو کې لاس ووهي. هغه د دې ترڅنګ چې یو رسول و، په ټولنه کې سیاسي او نظامي مشر هم وو. له دې امله یې په هره برخه کې ځینې ځانګړي واکونه ځان ته لرل. رسول الله ص د اختر او جمعې په بیانونو کې هم ځینې سیاسي بیانونه کړي دي. لامل یې همدا وو چې هغه د اسلامي لارښود تر څنګ سیاسي رهبر وو، خلکو ته یې باید د حالاتو په اړه خبرې کړې وای او همدا لویه اجتماع یې تر ټولو ښه ځای و. هغه نظامي قومندان و، له دې امله به یې د جمعې او اختر لمانځه ته له لرې ځایونو خلك راتلل چې تر لمانځه وروسته یې ډېری اصحابو ته د نظامي چارو په اړه هدایات ور کول. ځینې وختونه یې مختلفو لوریو ته سریې استولې. یعنې د جمعې او اختر بیان او بیا وروسته لمونځ د هغه هم دیني مسوولیت و او ترڅنګ یې سیاسي بیانونه او نظامي چارې د خپل سیاسي او نظامي رهبرۍ له امله ور له غاړې وې. تر ده وروسته چې څوك په یوه وخت کې دا ټولې چارې د هغه په شان مخته وړي او بیا یې د شریعت برخه هم بولي، زما په اند دا تعبیر نه یوازې مشکلات ایجادوي، بلکې د رسول او هغه ته د الهي وحې په وسیله ور کول کېدونکي هدایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکي موږ داسې اخلو چې موږ هم د هغه په شان یو او هغه امتیازات چې ده لرل موږ یې هم د لرلو صلاحیت لرو، دا نه یوازې په ژوند کې د تعمیل وړ نه دي بلکې دین او شریعت ته داسې افکارو لار پیدا کړه چې اصلا له دې چینې سرچینه نه اخلي خو دین و شریعت ور سره بدنام شول.

په اصحابو کې لومړی د خلیفه اصطلاح د ابوبکر صدیق رض لپاره له دې امله کارېده چې هغه د رسول الله ص ځای ناستی و، اصحابو هغه ته ویل چې یا خلیفة رسول الله، عمر فاروق رض ته بیا ویل کېدل چې یا خلیفة خلیفة رسول الله او د همده په زمانه کې بیا د امیر المومنین لقب هغه ته ور کول شو او د خلیفه نوم په عمومې توګه نه کارېدی. تر دې وروسته د امویانو په زمانه کې د خلافت د شرعي جنبې لپاره ډېر کار وشو او ګڼشمېر روایات هم ورته جوړ شول چې تر خپل منځ یې ژور توپیر هم سره در لود.

امویانو نه یوازې دا چې د خپل واک لپاره روایات جوړ کړل او ځانونه یې په شرعي پوښښ کې پټ کړو، بلکې ښکاره یې ځینې داسې چارې هم مخته وړې چې د شریعت له عمومي لارښونو سره یې مخالفت در لود او په ټولنه کې د بدیو او فساد سبب شوې. واک له پلاره زوی ته په میراثي توګه پرېښودل او بیا همداسې دا لړۍ پسې غزول د همدې امویانو ابتکار و او دا کار د سترو فسادونو سبب هم شو. له همدې واک څخه په ګټې اخیستنې یې ظلمونه وکړو او د خلکو شخصي ـ ملکیتونه یې ترې غصب کړو، د واک لپاره یې یو بل سره ووژل او د هیواد پراخونې شوق تر روسیې، چین او فرانسې ورسول. د همدې واک پر سر د علویانو، عباسیانو او امویانو ترمنځ کشماکش روان و او پر امویانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسيانو د عجمو په وسيله بريالي شول، هغوی يې داسې وکوټل چې نيول شوي کسان يې ورته مړل کړل او د هغوی پر جسدونو برسيره يې خوراك وکړ. علويانو هم د واك لپاره هلې ځلې کولې او په مصر کې يې بېل خپل واك تر لاسه هم کړ چې د سلطان صلاح الدين ايوبي په مټ عباسيانو له واکه ګوښه کړو.

له نظام سره تړلي زياتره اصطلاحات د امويان په وخت کې را پيدا او بيا د عباسيانو په زمانه کې ښه پسې ترويج شول. د اسلامي نظام، اسلامي امير، خليفه ظل الله، حل و عقد شورا، اسلامي سياست، يو ستر داسې اسلامي هيواد چې تر منځ يې سرحدونه نه وي، دار الحرب و دار الاسلام او... ټول هغه څه دي چې د رسول الله ص په زمانه کې چا پېژندل هم نه، اما وروسته خلکو رواج کړو او تر دې اندازې غلو پکې وشوه چې بيخي د شريعت لاينفك جز وګڼل شول. زه په خپل ذات کې له دې اصطلاحاتو سره د هغه وخت په شرايطو کې مخالف نه يم، خو له دې سره يې مخالف يم چې يا د شريعت اجزاء وبلل شي او يا يې ځينې نن هم د ترويج او پلي کېدا لپاره متې راونغاړي. نن بېل وخت، بېل ځای او بېلې غوښتنې دي، لازمې نه ده چې د هغه وخت د خلکو او پوهانو له شريعت څخه شوي تعبيرونه دې نن موږ حتمن وپالو او د نوي تعبير په وړاندې دراوزې بندې کړو.

څومره چې په ژوند کې رنګيني او تنوع ده همدومره د شريعت نوي تعبير ته هم اړتيا ده. هر وخت که له شريعته پر تعبير بنديز ولګېد، نو د ژوند رنګيني، تنوع، جاريوالی او پر مختګ به هم ور سره ودرېږي او انساني ژوند به له سترو خنډونو سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په لومړي سر کې له دې سره جوړ نه يم چې سياست د شريعت برخه وبولم، بيا که فرض کړو چې سياست هم د شريعت يوه برخه ده او په اړه يې هدايات لري، نو بيا د هغې زمانې د خلکو لپاره ممکنه ده چې برخه يې وبولي؛ خو نن ورځ دا سې هيڅ امکان نه لري. نن ژوند په چټکۍ بدليږي او که سياست د شريعت برخه وبولو، نو يو خو يې مسلو ته ځواب نه شي ويلای، بل د اسلامي هيوادونو سياستونه نن داسې جوړ شوي چې يو له بل سره لاس و ګرېوان دي، که هر يو خپل سياست اسلامي وبولي نو لکه پخوانو خلفاؤ چې د دې نوم تر پوښ لاندې په خپلو کړنو شريعت ته ستره صدمه ورسوله موږ به هم په لوی لاس شريعت هم د نامسلمانو ترمنځ بندنام کړی وي او هم به د مسلمانانو زړه ترې تور شي. د وخت غوښتنه دا ده چې شريعت فردي کړای شي او له سياسي ميدانه يې را وباسو. په دې سره به مو د شريعت د بدنامۍ مخه هم نيولې وي، اسلام ته د منسوبو اورپکو ډلو توره به مو هم ترې اخيستې وي او د مسلمانانو ترمنځ د تکفير، ارتداد او شريعت ته منسوبو وژنو مخه به مو هم ډب کړې وي.

د پام وړ ټکی دا هم دی چې که شريعت کوم خاص چوکاټ د سياست او حکومتولۍ لپاره ايښی وای، نو لومړی به د څلورو خلفاؤ د ټاکنې طريقې سره مخالفې نه وې او بيا به نن موږ له ستر چيلنج سره مخ وای. ځکه موږ ته معلوميږي چې سياست هر وخت خپل روخ بدلوي، نوي چوکاټونه يې رامنځته کيږي، شکل يې بدلون مومې، جوړښت يې تغيير کوي، واکونه يې مختلفو ادارو ته وېشل کيږي او هر وخت نوي ضوابطو ته اړتيا لري چې هم يې نن مثالونه زموږ په وړاندې دي او هم په تاريخ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په متن کې مکان زمان او د کلتور مسایل دومره په پام کې نیول شوي چې په ښکاره نصوصو یې نن عمل نه کېږي. لکه: حج و عمرې ته د میقاتونو ټاکنه، نن هیڅوک هم هغه خاص ځای ته په رسېدو احرام نه تړي، ځکه هغه نه شي تعین کېدای، په الوتکه کې تګ دا ټول روایات د عمل له ساحې وایستل، بلکې احرام په میدان هوایي کې تړل کېږي. بل مثال یې د اس فضایل دي چې د جهاد لپاره یې پر ساتنه ځومره ټینګار شوی او فضایل یې ذکر شوي. موږ نن وینو هیڅوک هم پر اس جهاد نه کوي او نه په دې نیت اسونه اوس پالل کېږي. د تورې، نېزې، غشي، لیندې او ډال په اړه هم روایات شته چې نن یې څوک په کار نه لري. د اس یادونه په قران کریم کې هم شوې ده، خو له دې سره نن څوک په دې یوه شي هم جهاد ته نه وړاندې کېږي.د غلام ازادولو یادونه هم په قران کریم کې شته او هم روایاتو کې، مګر نن د غلام په نه شتون کې هغه نصوص هم د عمل له میدانه وزي. تر درو ورځو اضافه د غوښو له ساتنې منعه هم په روایاتو کې راغلې، خو وروسته یې جواز ور کړی او د زمانې و مکان غوښتنې پکې له ورایه معلومېږي. هدیرې ته له تلو منعه او بیا یې جواز هم له دې برخې دی. د کعبې جوړښت له ابراهیمې جوړښت پرته د مکیانو پر ناقص جوړښت ایله کول هم، د زمان و مکان د غوښتنو اهمیت را ښیي.

له سیاست سره تړلي شرعي مسایلو ته نوې کتنه زموږ نن یوه اړتیا ده چې د زمانې جبر ورته مجبور کړي یو. که څوک دا اړتیا نه شي درک کولای، نو نه یوازې دا چې له خنډونو سره به مخ وي، بلکې د زمانې بې رحمه توره به یې داسې وکوټي چې تر ډېره وخته به د پاڅېدا توان هم ونه مومي. زموږ په وړاندې هیڅ شرعي مانع نه شته؛ بلکې مجوزِ یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا لرو، که فرض کړو چې منعه هم تـرې شـوې، نـو ضرورتونـه مـو دا غوښتنه کوي چې دا بنـدیز مـات کـړو او انسـاني اړتیـاو تـه لاس رسـی وکړو. ځکه شریعت کې د ضرورت په خاطر ځینې ممنوعه شیانو ته هم اجازه ور کول شوې. له دې امله نن اړتیا ده چې د سیاست له کټګـورۍ شریعت بېل کړو او ټولنې ته د مخاطِب پر ځـای یـې فـرد تـه مخاطِـب وګڼو.

۵/۴/۲۰۱۸

سرچینې:

(۱)(البقره: ۳۰)

(۲)(النور: ۵۵)

(۳)(الاعراف: ۱۲۹)

(۴)(یونس: ۱۴)

(۵)(فاطر: ۳۹)

(۶)(ص: ۲۶)

(۷)(بخاري: ۳۴۵۵)

(۸)(ال عمران: ۱۴۶)

(۹)(الاعراف: ۹۴)

(۱۰)(البقره: ۲۴۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

په ګڼ شمېر مسلمانو هېوادونو کې نن خورا زياتي ستونزې دي. کله چې ددې ستونزو پر عواملو او حللارو خبرې کېږي، نو ډېرى کسان لا په دې نظر دي چې د اسلامي نظام نه شتون د دې ټولو بدمرغيو سبب دى او که اسلامي نظام راشي نو دا هر ډول ستونزې اتومات حلېږي. هغه کسان چې د اسلامي نظام لپاره په مبارزه اخته دي، د هغوى لوى هدف همدا دى او دا د هر ډول ستونزو حل هم ګڼي.

راځو دې ته چې اسلامي نظام چيش دى؟ د اديانو(شريعتونو) لوى هدف هم اسلامي نظام وي، که هسي د واک غوښتونکو له لوري دين ته منسوب يو تعبير دى؟ د دې نظام په اړه شرعي نصوصو کې څه راغلي؟ د دې نظام په اړه د خداى د رسول او د هغه د اصحابو تګلاره څه وه؟ او ...

که د اسلامي نظام له غوښتونکو پوښتنه وشي چې اسلامي نظام يعنې څه؟ دوى وايي، اسلامي نظام دا معنا چې حدود نافذ وي، اسلامي امير موجود وي، د اساسي قانون پر ځاى د خداى قانون د عمل وړ وي، له کفارو سره اړيکې غوڅې وي، د کفارو خلاف جهاد روان وي. خلک په دولتي کچه له بدو منعه او ښو ته را بلل کېږي.

که لومړۍ خبره باندې فکر وکړو، نو دوى د يوه ناوړه کار د اسبابو د درک پر ځاى د هغه کار سزا ته خوشاله وي. د دوى په اند لاس غوڅول د شريعت هدف دى، خو دې ته فکر نه کوي چې لاس پرېکول د جرم د مخنيوي په خاطر و، نه د يوې شرعي موخې په توګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باید د جرم عوامل له منځه یووړل شي، اسباب یې درک شي او که د دې ټولو سربیره چا جرم وکړ نو د سزا وړ دی.

دا نه یوازې د عقل غوښتنه ده، بلکې نقل یې په صراحت تایید هم کوي. له دې امله رسول الله ص خلکو ته داسې توصیه کوي:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمرو بن العاص روایت کړی چې رسو الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود سره معافوئ، که په یوه حد زه خبر شم، نو حد واجبیږي.

له دې حدیث څخه ښکاري چې پر خلکو د حدودو له جاري کولو باید تر خپله وسه ډډه وشي. که خلکو تر خپل منځ ستونزې سره حل کولې، د حدودو اړتیا نه شته. حد له خپلو ټولو شرایطو سره که امیر (د اوس وخت قضا) ته خبره ورسېده، نو د نفاذ وړ دی. دا هم ترې ښکاري چې اساسي هدف سزا نه ده، د سزا لپاره خوشالي بې ځایه ده، اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی، له دې امله نو عمر فاروق رض ویلي:

قَالَ عُمَرُ: «لاَ يُقْطَعُ فِي عِذْقٍ وَلاَ عَامِ السَّنَةِ».(۲)

ژباړه: عمر رض ویلي: د خورما پر ښاخ د پاته خورما له امله او وچکالي کې دې لاس نه پرې کیږي.

عمر فاروق د خپل خلافت مهال په وچکالي کې د غلا حد ځنډولی وو. پاس جمله هم د دې ادعا پوره تایید کوي. ما د دې مقالې لیکلو پر وخت د هغو عالمانو لیکنې هم ولوستې چې د عمر فاروق د دې کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفاع يې کړې وه. د همدې ځنډېدنې له امله پر عمر فاروق خورا ډېرې نيوکې هم شوې چې ګڼو ديني عالمانو يې ځوابونه ويلي دي.

په همدې اړه ابن قيم د امام احمد قول نقلوي:

قَالَ السَّعْدِيُّ: سَأَلْت أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ: الْعِذْقُ النَّخْلَةُ، وَعَامُ سَنَةٍ: الْمَجَاعَةُ، فَقُلْت لِأَحْمَدَ: تَقُول بِهِ؟ فَقَالَ: إي لَعَمْرِي، قُلْت: إنْ سَرَقَ فِي مَجَاعَةٍ لَا تَقْطَعُهُ؟ فَقَالَ: لَا، إذَا حَمَلَتْهُ الْحَاجَةُ عَلَى ذَلِكَ وَالنَّاسُ فِي مَجَاعَةٍ وَشِدَّةٍ.(٣)

ژباړه: سعدي ويل، له احمد بن حنبله مې د دې حديث په اړه پوښتنه وکړه، ده ويل: عذق مانا خورما او عام سنة د لوږې مانا لري. دی وايي، احمد ته مې وويل، ته يې هم منې؟ ده ويل: هو، په خپل عمر مې قسم. ما وويل: که چا په لوږه کې غلا وکړه ته يې لاس نه پرېکوې؟ ده ويل: نه، که خلك په لوږه او سختي کې وي او يو کس د اړتيا له مخې غلا وکړي، نو دا کار نه کوم.

په اعلام الموقعين کې ابن قيم رح پسې وايي:

وَعَامُ الْمَجَاعَةِ يَكْثُرُ فِيهِ الْمَحَاوِيجُ وَالْمُضْطَرُّونَ، وَلَا يَتَمَيَّزُ الْمُسْتَغْنِي مِنْهُمْ وَالسَّارِقُ لِغَيْرِ حَاجَةٍ مِنْ غَيْرِهِ، فَاشْتَبَهَ مَنْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَدُّ بِمَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ، فَدُرِئَ.

يعنې په وچکالي کې اړتيا وي او مجبور کسان زيات وي، نو په خلکو کې د شتمن او هغه چې له اړتيا پرته يې غلا کړې وي له بله توپير نه کيږي. له دې امله د هغه چا چې حد پر واجبيږي له هغه سره فرق نه کيږي چې حد پرې نه شته، ځکه نو حد ترې ايسته شوی.

له دې قولونو معلومه شوه چې حد د جرايمو د مخنيوي لپاره دی. تر دې مخکې چې د جرم علتونه درك او بيا يې د له منځه وړلو کار پيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي دې ته خوشاله وي چې د یو چا لاس غوڅ کړي، بل په ډبرو ویشتلو مړ کړي، یو بل خوار بیا قصاص ته ودروي او نور بیا په دروو ووهي. په داسې حال کې چې ټول فقهاء په یوه خوله وايي، د حدودو جاري کول د امیر یا نایب کار دی. هغه څوک چې نه د جرم علتونه پېژندلای شي، نه یې د له منځه وړلو وس لري او نه پوهه، نه یوه لوښت ځمکه تر واک لاندې لري، نه یې محکمه او څارنوالي مالومه وي، شل واره یې اعتراف کړی چې بېگناکسان یې په محکمه کې تورن شوي او بیا سزا ورکول شوې. دغسې ډلې ټپلې په هیڅ مذهب او اسلامي فقه کې د حدودو د جاري کولو واک نه لري.

د بدایع لیکوال د حدودو په بحث کې کاږي: وَأَمَّا شَرَائِطُ جَوَازِ إقَامَتِهَا فَمِنْهَا مَا يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا، وَمِنْهَا مَا يَخُصُّ الْبَعْضَ دُونَ الْبَعْضِ ،أَمَّا الَّذِي يَعُمُّ الْحُدُودَ كُلَّهَا فَهُوَ الْإِمَامَةُ: وَهُوَ أَنْ يَكُونَ الْمُقِيمُ لِلْحَدِّ هُوَ الْإِمَامُ أَوْ مَنْ وَلَّاهُ الْإِمَامُ.(۴)

ژباړه: د حدودو د جاري کولو شرایط ځینې یې ټولو حدودو ته عام دي او ځینې په نورو پسې خاص دي، هغه شرایط چې ټولو حدودو ته عامېږي، یو یې امامت دی: امامت دادی چې د حد جاري کوونکی به امام او یا هغه څوک وي چې امام استازی ټاکلی وي.

وَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ: أَرْبَعٌ إِلَى السُّلْطَانِ الْحُدُودُ، وَالْجُمُعَةُ، وَالزَّكَاةُ، وَنَسِيَ رَاوِيُّ الْحَدِيثِ الرَّابِعَ.(۵)

ژباړه: حسن بصري ویل: څلور شیان د سلطان دي، حدود، د جمعې لمونځ، زکاة او څلورم شی راوي هیر کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې لمونځ هم د امیر له لوري ور کول کېده، یا به هم امیر خلك ورته ټاکل، اما وروسته له امامت پرته هم جواز ور کړل شوی دی. لکن زکاة د رسول الله ص په دور کې یوازې د رسول الله ص استازو جمعه کاوه، همدا شان حدود هم د هغه صلی الله علیه وسلم کار وو. لـه دې امله نو زکات اخیستل هم د یوه برحاله نظام کار دی او هـم حـدود لـه نظام سره ربط لري.

دغه کسان په هغو وروسته پاته ټولنو کې د اسلامي نظـام چیغـې وهـي چې خلك یې له لوږې مړه کېږي. د بېکارۍ لـه املـه پـه میاشـت کـې زرگونه ځوانان نورو هېوادونو ته تېښته کوي. د مېرمنو مهرونه له اسمان سره خبرې کوي، وچکالي یې کښـتونه، باغونـه، رمـې او نـور د کـار و کسب شته داسې ورختم کړل چې که نن له چا سره یو څه شته هـم، نـو پر هیڅ حسـاب دي. د زدکـړو پـه برخـه کـې دومـره پاتـه دي چـې ان ابتدایي تعلیم هم د گوتو په شمار کسان لري. د لسگونو کـالو جنگونـو یې د هېواد بنسټونه وران کړي، عامـه تاسیسـات خـراب شـوي، د امـن ساتلو اورگان له بیخه ویستل شوی، د خلکو د هېواد پالنې، ملت پـالنې او خپلو ارزښتونو پالنې روحیه سخته کوټل شوې او په خلکو کـې اوس د خدمت جذبه نه ده پاته. په دغسې ټولنو کې عقل او شریعت دواړه دا وایي چې لومړی د هر جرم لامل په گوته شي، حللار یې وښـودله شي، خلك له ستونزو را وکښل شي او بیا د اسلامي نظـام شـعار پورتـه شي، خو زموږ افراطیان د دې ټولو ستونزو حل په اسلامي نظـام کـې وینـي. حقیقت دا دی چې ستونزې خپل عوامل او حللاري لري. که هر څوك یې له هماغو لارو د حل هڅه ونه کړي، نو د هیڅ نظام مفاهیم یې هـم نه شي حل کولای. دا نظامونه تجربه شوي دي. له نن څخه سوونه کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې چې خلافت موجود و هم اسلامي نړۍ یو عالم ستونزو په مخه کړې وه او نن بیا دوه چنده مشکلات ورته رامات دي. که موږ ځمکني حقایق ونه منو او هسې په خیالي نړۍ کې د خوشالۍ هڅه وکړو، نو تل به مو همدا حال وي لکه اوس چې ور سره مخ یو.

د اسلامي نظام او اسلامي امیر اصطلاحات هم د دین او شریعت په نصوصو کې نه شته. قران کریم هیڅ پیغمبر ته د شرعي سلطان، شرعي امیر، شرعي خلیفه او شرعي نظام د ورکړې یادونه نه ده کړې. خو هر ځای یې دا ورته ویلي چې نبي یې، رسول مواستولی یې، د خلکو په دیني چارو کې لار ښود یې. رسول الله ص چې په خپل ژوند کې د دیني رهبر تر څنگ سیاسي او نظامي مشر هم و، د خپل ځان په اړه هیڅ ځای نه دي ویلي چې زما نظام شرعي نظام دی او زه یې شرعي امیر یم. خپل حکومت یې د خلافت په نوم نه دی نومولی او د ټولو چارو په اړه یې د اصحابو له مشورو سره سم کار کاوه. قران کریم امر کړی دی چې د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره تر سره کیږي او کار باید اهل کار ته وسپارل شي. همدې دوو اصولو ته په پام رسول الله ص د جنگ لپاره خالد غوره کاوه او د دیني پوهاوی په پار به یې معاذ یا مصعب استول. د جنگونو، سولې، له مخالفو کسانو سره د تړون کولو، بندیانو، امیر ټاکلو او دې ته ورته نوري سترې دندې به یې د اصحابو په مشوره مخته وړې او هر ځای یې د اکثریت په مشوره عمل کړی دی. له دې خپله ښکاري چې حکومت یوه دنیوي چاره ده او د کارونو په اړه یې انبیاء علیهم الصلاة و السلام ته هم وحې نه کیده. حتا د نبیانو او رسولانو لویه برخه هغه څوک دي چې هیڅ ډول نظام یې نه در لود او قران کریم د هغو یادونه هم کړې ده چې د بل تر مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يې خپل کار ته ادامه ور کوله.(البقره: ۲۴۷) ځينې نبيان په زندانونو کې په همدې اعزاز نازول شوي او بنديانو ته يې خپل دعوت رساوه. (يوسف: ۴۰)که له دين او شريعت څخه هدف نظام وي، نو ايا په بنديخانه کې نظام جوړېدای شي؟ ولې د نبيانو غوښ اکثريت هيڅ نظام نه لري؟ د ټولو نبيانو په لړ کې يوازې درې يا څلور کسان يې داسې دي چې د نظام په راس کې قرار لري؟ ولې رسول الله ص د عربو پر ځای چې هيڅ نظام يې نه در لود د فارس يا روم لور ته نه لېږل کېده چې برحاله نظامونه يې لرل او د عربو په پرتله يې د ژوند سطحه لوړه وه او په ښه توګه د اسلامي نظام نفاذ يې کولای شوای؟

اصلن د نظام لپاره يو موډل جوړېدای نه شي. هغه څه چې هره ورځ يې د تغييرېدا او بدلېدا احتمال وي، هغه ته يو فارمول رامنځته کول، انسانان له کړاو سره مخ کول دي. خدای پاک د همدې لپاره حکومت له ديني وشرعي چارو بېل ساتلی او د نظام په اړه يې يوازې دوه ځايه لارښوونې کړې دي. د شورا اصل او اهل کار ته کار سپارل د قران هغه لارښوونې دي چې د نظام په اړه يې کړې، نور قران له نظام سره کار نه لري. د يو چا کور ته د ورتلو پر مسله ږغېدلی خو د نظام مشر-د ټاکلو مسله يې خلکو ته ايله کړې. رسول الله ص کور ته د ورتلو اجازه بيان کړې، خو د مرګ مهال يې د مشر ټاکلو، نظام فارمول بيانولو، وزيرانو، اميرانو، رييسانو، واليانو، جنګي قومندانانو، سفيرانو او نورو چارواکو په اړه يوه لارښوونه هم نه ده کړې. د مرګ مهال يې د لمانځه يادونه کوله، له مرييانو سره د سلوک خبره ورته مهم وه، بهرني سفيرانو ورته ارزښت درلود، خو د خپل نظام د مشر ټاکلو مسله يې همداسې خلکو ته ايله کړه؟! د قران کريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم په همدې تګلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یو لوی سبق او درس پروت و. د انسانیت خالق نـه غوښـتل چـې د یوه چوکاټ په ټاکلو راتلونکي خلـك لـه سـتونزو سره مـخ کـړي. کـه داسې شوي وای، نو نن به د اسلامي حکومت جوړونکي هم له مشکل سره مخ وای، دوی چې نن په نظام کې کوم پوزیشنونه رامنځتـه کـوي، هغه د خلافت راشده او تر هغه وروسته زمانه کې نه وو موجود، بیا ولـې دوی د نن له غوښتنو سره سم نظـام جـوړوي ولـې د خلافـت د وخـت جوړښت نه خپلوي؟له دې امله شریعت د نظام په برخه کې لـه مسـایلو څخـه صرف نظر کـړی. دا کـار شـارع ارادي کـړی او د دې حکمـت رسول الله ص په یوه حدیث کې داسې بیان کړی:

مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ فَاقْبَلُوا مِنَ اللَّهِ عَافِيَتَهُ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيَنْسَى شَيْئًا، ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَا كان ربك نسيا}.(٦)

ژباړه: الله چې څه په کتاب کې حلال کړي هغه حلال دي او څه چې یې حرام کړي هغه حرام دي. له څه چې یې سکوت کړی هغـه معـاف دي، نو د الله معاف شوي ومنئ. ځکه الله هیڅ شی هم نـه هېـروي بیـا یې پاس ایت ولوست.

د دې حدیث د اصل له مخې د حکومت چارې په درېیم اپشـن کـې راځي. قران کریم او نبوي سنتو یې په اړه سکوت کړی، نو دا د خـدای معاف شوې چارې دي چې مسلمانان یې باید ومني او پر ځـان سـختي ونه کړي، که نه بخاري کې د رسـول اللـه ص زیـری دی چـې کـه چـا سختي وکړه دین به اخیر ورته سخت شي.

ایا مسلمانان اساسي قانون ته اړتیا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت د مسلمانانو او په تېره بیا زموږ د افغانانو حالت داسې و چې د هر بل قانون نوم یادول د قران ضد بلل کېده. له دې امله نو چا دا جرات نه درلود چې یو بل قانون د دنیوي مسلو د حل په موخه جوړ کړي. دا فکر لا اوس هم شته چې مسلمانان د قران په مقابل کې بل قانون ته اړتیا نه لري. ایا دا خبره سمه ده که ناسمه؟

مخکې مې هم وویل چې قران کریم د دین او شریعت د یوه متفقه متن په توګه او د رسول الله ص سنت یې د شرحې په ډول کله هم د نظام لپاره یو چوکاټ، فارمول او موډل نه دي ټاکلي. قران ته د اساسي قانون نوم ورکول د قران کریم له حیثیت څخه ناخبري ده. دا یو واضح حقیقت دی چې د قران کریم او نبوي سنتو لار ښوونې د اساسي قوانینو له هدایاتو سره توپیر لري. قران کریم او نبوي سنت د دین او شریعت تر چوکاټه را محدود دي. له دې امله رسول الله اصحابو ته په دنیوي چارو کې پراخه اجازه ور کړې وه.

د قران کریم او اساسي قانون دې جلا حیثت ته په کتو ویلای شو چې هر هېواد نن یوه داسې قانون ته اړتیا لري چې دنیوي چارې په حل وفصل کړي. رسول الله ص له مکیانو سره د تړون مهال د وحې انتظار ونه کړ، د خندق په غزا کې یې د متحدو لښکرو له ځینو مشرانو سره د مفاهمې خبره د اصحابو مشورې ته وړاندې کړه، خو د وحې انتظار یې ونه کړ. د مدینې له یهودو سره یې د میثاق مدینه په نوم تړون وکړ، یهودو ته یې د دین پوره ازادي هم ور کړه، په اړه یې د هیڅ ډول وحې انتظار نه دی کړی. د حبشې پاچا له دې سره چې مسلمان وو، په لسګونو مهاجرو مسلمانو ور سره پنا هم اخیستې وه، رسول الله ص هیڅکله ترې ونه غوښتل چې یا په خپله ملک کې اسلامي نظام پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه یا ته او ټول مهاجر اصحاب مدینې ته هجرت را وکړئ. د همدې نجاشي تر مرګ وروسته رسول الله ص د هغه ځای ناستي نجاشي ته هم د اسلام بلنه ور کړه، خو د اسلامي نظام د نفاذ هیڅ یادونه نه شته.(۷)

د قران کریم مقام ته که موږ د دې ایت په رڼا کې وګورو، نو بیا داسې غلطي نه کوو:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا.

(الحج: ۷۸)

ژباړه: او د الله لپاره پوره کوښښ وکړئ، همده تاسې غوره کړي یاست او په دین کې یې پر تاسې هیڅ تکلیف نه دی راوستی. ستاسې د پلار ابراهیم ملت دی، ده مخکې هم مسلمان نومولي وئ او په دې (کتاب) کې هم.

دلته وینو چې قران کریم یو دیني کتاب دی. د ابراهیم علیه السلام ملت دی. ابرهیم علیه السلام او د ده اولادونو هیڅ ډول نظام نه در لود. قران کریم رسول الله ص ته امر کوي چې د ابراهیم علیه السلام تابعداري وکړي، د هغه نور اولادونه هم د هغه په تابعداري مکلف وو، مګر په تګلاره کې یې هیڅ اسلامي نظام نه‌شته او نه دې ته ورته مفاهیم پکې تر سترګو کیږي. له دې امله نو باید د اساسي قانون او قران کریم ترمنځ پرتله ونه شي. قران د دین او شریعت قانون دی او اساسي قانون د دنیوي چارو په اړه هدایات لري. د دې دوو ترمنځ پرتله هیڅ ممکنه نه ده. پرتله د هغو قوانینو ترمنځ کیږي چې د یوې کټګورۍ وي، اما دلته د هر قانون مقام او زاویه بیله ده. له د ې امله نو باید په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناخبري د قران کریم مقام را ټیټ نه کړو او د هر قانون لارښوونې پر خپل ځای عملي کړو.

له نامسلمانو سره اړیکو ته اسلام په کوم نظر ګوري؟ ایا د اسلامي نظام یوه ځانګړنه دا ده چې له نامسلمانو سره په دولتي کچه اړیکې پرېکړي؟ زموږ افراطیان خو نن په همدې پلمه د اسلامي نړۍ ټول حکومتونه د کفر په ټاپه وهي او پر ضد یې قیام لازمي د شریعت امر بولي. زموږ هېواد کې دا څلویښت کلونه په همدې بانه خلک وژل کېږي، عامه تاسیسات نړل ول کېږي، د علم مرکزونه تخریبېږي، معابد انفجارېږي، پل و پلچک الوزول کېږي، لویې لارې کنډوکپر کېږي، د بریښنا مزي غوڅېږي، ستنې یې نړېږي، د اوبو بند ماتېږي او د برېښنا د تولید توربین پر نورو پلورل کېږي.

تر نورو هر څه راتیرېږو او مستقیما دې پوښتنې ته ځواب وایو. که په لنډه ووایو؛ نو اسلام نه مسلمان او نه له نامسلمان سره پر اړیکو بندیز لګولی. د بندیز ځایونه مشخص موارد دي چې باید مشخص کړای شي نه داسې لکه د اسلامي نظام اوسني غوښتونکي چې وایي.

لومړی دلته د قران کریم هغه درې ایاتونه راوړم چې دا موضوع یې مشخصه کړې او له دې موضوع سره تړلي ایاتونه ټول باید په همدې ایاتونو تفسیر شي. ځکه د اصولو قاعده همدا ده چې مطلق په مقید تفسیرېږي. مثال یې د مطلق (دم) دی چې بل ځای قران کریم د (مسفوح) قید ور سره اضافه کړی. نو ځکه مطلق وینه حرامه نه ده بلکې، دم مسفوح حرامه ده.(۸)

قران کریم د اړیکو په اړه مشخصه تګلاره ټاکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ () لاَ يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ () إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

(الممتحنه: ۷، ۸، ۹)

ژباړه: نژدېده چې الله به ستاسې او هغو ترمنځ دوستي راولي چې له دوی څخه يې له تاسې سره دښمني کړې وه. الله يې وس لري. الله بخښونکی او مهربانه دی. الله تاسې له هغو سره له نيکي او انصافه نه منعه کوي چې ستاسو سره يې پر دين جنګ نه وي کړی او نه يې تاسو له سيمو ايستلي ياست. بېشکه الله انصاف کونکي خوښوي. يقينن د هغه چا له دوستي مو منعه کوي چې پر دين يې له تاسو سره جنګونه کړي او تاسو يې له ديارونو ايستلي يئ يا يې ستاسو پر ايستلو مرسته کړې وي. له دوی سره که چا دوستي وکړه نو همدوی ظالمان دي.

دا ياتونه دومره واضح، روښانه او له هر ډول ابهام څخه دومره خوندي دي چې که په دې موضوع کې يو څوک واقعن د ځان پوهونې هڅه کوي، نو د دې اياتونو په لوستلو به يې هيڅ شک هم پاته نه شي او په ذهن کې ور سره ټول سوالونه به يې حل شي.

لومړي ايت کې خدای پاک مسلمانانو ته د احسان په توګه وايي چې له ځينو هغو سره به مو دوستي پيدا کړي چې مخکې يې دښمني در سره کړې. د (مودة) لفظ د مسلمانۍ په مانا نه دی، بلکې هغوی به له دې سره چې نامسلمان وي، له مسلمانانو سره به دوستي ته زړه ښه کړي. قران دا ټکی د خدای يو احسان بللی دی او په واضحو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې مسلمانانو ته یادونه کړې ده. دا وروسته ایت یې علت هم بیانوي. دا کار الله ځکه کوي چې خدای له هغه چا سره ستاسې دوستي، نیکي انصاف او عدالت بندونکی نه دی چې له تاسې سره د دین له امله شخړې نه کوي، نو ګواکې له هغه چا سره چې مسلمان نه وي، خو د دین له امله د مسلمان وژنه او تخریب هم نه غواړي د مسلمان دوستي، اړیکې، نیکي، انصاف او عدالت شرعن ناروا نه بلکې ښه کار دی او الله له دې کسانو سره مینه کوي. هغه څوک له کفارو سره د اړیکو منعه شوي چې هغوی د دین له امله شخړې کوي او مسلمان د اسلام له امله بد ګڼي. وژني یې او له خپلو سیمو یې شړلو ته اړی کوي. قران کریم وایي له دوی سره اړیکې مه پالئ او که چا د دې لارښوونو سربېره اړیکې او دوستي ور سره وپالل، نو ظالمان دي.

همدې ته په کتو رسول الله ص خپل اصحاب د روم، یمن، بحرین او یهودو له بازارونو منعه نه کړل چې له هغوی سره یې اقتصادي و سوداګریزي اړیکې در لودلې. ثمامه بن اثال رض ته یې امر وکړ چې د مکیانو د قافلو لار خوشي کړي.(۹)

عمر فاروق رض یې له دې منعه نه کړ چې خپل مشرك ورور ته یوه ورښمینه چپنه ور ولېږي او دا مهال هغه په مکه کې اوسېده.(۱۰)

د خیبر ځمکې یې هغو یهودو ته بیرته ور کړې چې له ده سره یې جنګ کړی و. اکیدر بن مالك یې تر نیولو وروسته بیرته خپلې سیمې ته ولېږه او پر نامسلمانو یې همداسې حاکم پرېښود. د حدیبیې په سوله کې یې بنوخزاعه د مسلمانانو لوري ته کړل په داسې حال کې چې هغه قبیله مسلمانه نه وه. تړون کې ویل شوي و چې پر بنو خزاعه برید پر مسلمانانو برید دی.(۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم خو لا دا خبره هم په ښکاره الفاظو کړې ده:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او د دین په اړه که درڅخه مرسته وغوښتل شوه نو مرسته ورسره کړئ مگر هغه قوم چې ستاسو و د هغوی ترمنځ تړون وي. الله ستاسو د اعمالو لیدونکی دی.

دلته ویل شوي چې که نامسلمان له ځینو مسلمانو سره د دین پر سر شخړه کوي. همدا مسلمانان له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغواړي نو قران وایي، مرسته یې وکړئ، که نور مسلمانان له همدې محاربو کافرانو سره تړون ولري، نو په جنگ کې مداخله نه شي کولای. له دې مالومېږي چې مسلمانان کولای شي دوه یا څو بېل حکومتونه ولري. ځکه که تر یوه دولتي چتر لاندې وای نو بیا څنگه امکان لري چې هم دې له نامسلمانو سره تړون ولري او هم دې جنگ ور سره وکړي؟ دې ایت چې کوم حالت ته اشاره کړې، دا یوازې په هغه صورت کې ممکن دی چې د مسلمانانو څو حکومتونه موجود وي. یو حکومت د خپلو گټو په خاطر له نامسلمانو سره اړیکې جوړوي او مختلف تړونونه ور سره کوي او د مسلمانانو بل حکومت بیا خپلو حالاتو ته په کتو جنگ ور سره کوي. دا ایت د خلافت د هغو مدعیانو پر ادعا هم چلیپا راکاږي چې وایي، د مسلمانو هېوادونو ترمنځ سرحدونه نه‌شته او دا د اسلام غوښتنه ده.

نن چې په اړیکو کې اقتصاد مهم رول لري، نو هیڅ هېواد له بل مسلمان یا نامسلمان سره د دین او مذهب په خاطر اړیکې نه پالي. که د مذهب خبره مطرح وای، نو زموږ افغانان، د عراق مهاجر او له سوریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تښتېدونکي کسان به د اروپا پر ځای سعودي، قطر، اماراتو، پاکستان او د مسلمانانو نورو هېوادونو ته تلای؛ هیڅ مسلمان هېواد نن خپلو مسلمانو ورونو ته ځای نه ور کوي. اسلام د اړیکو لپاره هیڅ اصولو نه دي ټاکلي. یوازې له هغه چا سره دوستي منعه شوې چې پر دین مسلمان زوروي او هغه هم یوازې د هغه مسلمان لپاره چې له همدې نامسلمانو څخه ازار ویني، دا اصل هم د ټولو مسلمانو لپاره نه دی. که یو هېواد له هغه محارب کافر سره اړیکه وساتي چې یو بل ځای له مسلمان هېواد سره په جنګ اخته وي، نو اسلام د اړیکي غوڅولو امر نه دی ور ته کړی. لوړ ایت د دې ښکاره ثبوت دی. نو د اړیکو په برخه کې اسلام یوازې همدا اصل بیان کړی، نور کوم فارمول نه لري.

د خلافت یا اسلامي نظام غوښتونکي هر وخت د جهاد یادونه هم کوي چې پخوا مسلمانو پاچانو جهاد کاوه او نن اسلامي نظام نشته له دې امله جهاد هم موقوف شوی دی. همدا لامل دی چې ګڼشمېر اسلام ته منسوبو ډلو په یوه او بل نوم د جهاد بیرغ پورته کړی او ادعا کوي چې خالص جهاد کوي او یوازې د دې شرعي فریضې احیاء یې هدف ده.

راځئ دلته د جهاد پر مشروعیت، طریقه، د پخوانو حکومتونو پر تیرو جګړو او د نن ډلو پر روانو جنګونو بحث کوو او دا چې اولنو و وروستنو له دې نوم څخه په استفادې څه وکړل؟

د جهاد لغوي مفهوم ډېر کوښښ دی او اصطلاحي معنا یې یوازې قتال نه ده. بلکې د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې جهاد بللای شو. قران کریم په مکي سورتونو کې هم د جهاد یادونه کړېده. یو ځای وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ.
(العنكبوت: ٦٩)

ژباړه: او هغه چې زموږ لپاره هڅې کوي، ارو مرو به زموږ لارې ور وښیو او بېشکه الله خامخا له نیکانو سره دی.

یوه حدیث د مور و پلار خدمت جهاد بلل شوی:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ: «أَحَيٌّ وَالِدَاكَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ».(١٢)

ژباړه: عبد الله بن عمرو رض ویل چې رسول الله ص ته یو کس راغی او جهاد ته د تلو اجازه یې غوښته. ده ورته وویل: مور و پلار دې ژوندي دي؟ هغه ویل: هو. رسول الله ص ورته وویل: د هغوی په خدمت کې کوښښ وکړه.

له دې نصوصو ښکاره شوه چې جهاد یوازې جنګ نه دی. د دین او شریعت لپاره ټولې هڅې تر دې مفهوم لاندې راځي. د کوم شي لپاره چې نن خلک د جهاد توری کاروي هغه ته قران کریم د قتال نوم و رکړی. احادیثو کې هم د دین لپاره جنګ ته د قتال نوم کارول شوی. البته مقاتله هم د جهاد یو جز کېدای شي. ځکه که د دین لپاره څوک جنګ کوي نو دا هم یو دیني خدمت دی چې د جهاد په پراخ مفهوم کې ځاییږي.

مقاتله څه وخت مشروع ده؟ قران کریم یې په اړه وایي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً (الحج: ۳۹، ۴۰)

ژباړه: مقاتلينو ته له دې امله اجازه ور کول شوې چې ظلم پر شوی او يقينن الله يې پر مرسته قادر دی. هغه چې له څه حق پرته له خپلو سيمو وشړل شول مگر دا چې ويل يې الله زموږ رب دی او که الله ځينې انسانان په نورو نه دفعه کولای، نو د راهبانو خونې، د يهودو عبادتځايونه، د عيسويانو معابد او هغه مساجد به خراب شوي وای چې د خدای نوم ډېر کې ذکر کيږي.

يو بل ځای وايي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقره: ۱۹۰)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنگېږئ چې له تاسې سره جنگ کوي او تېری مه کوئ، يقينن الله تېريگر نه خوښوي.

په يو بل ځای کې دې موضوع ته داسې اشاره کوي:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ () أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (التوبه: ۱۲، ۱۳)

ژباړه: او که دوی تر خپلو ژمنو وروسته وعدې ماتې کړې او ستاسو په دين کې يې بد ويل پيل کړل نو د کفارو مشرانو ووژنئ، يقينن دوی هيڅ ژمنې ته پابند نه دي، په دې سره ښايي را وگرځي. ولې له هغه قوم سره جنگ نه کوئ چې خپلې ژمنې يې ماتې کړې، د رسول د ايستلو تکل يې کړی او همدوی لومړی ځل (جنگ) پيل کړی. ايا له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډارېږئ؟ الله د دې وړ دی چې ترې خشیت وکړئ که رښتیا مومنان یاست.

په دې درو ایاتونو کې که فکر وکړو نو پوهېږو چې مقاتله په شریعت کې څه حکم لري. د اسلام تر ټولو معتبر کتاب قران کریم په واضحو الفاظو وایي چې مقاتله یوازې د ځان د دفاع وسیله ده، نه د نورو د غلام کولو، ځمکو نیولو، واک غصبولو، دولت و ثروت ګټلو او نوم لوړولو خدایي اجازه لیک چې هر وخت به مسلمانان د نور خدایي مخلوق ژوند د خدای او رسول په نوم ور تنګوي او د ژوند کړی به ور باندې را سختوي.

لومړي ایت کې راغلي چې د مقاتلې اجازه له دې امله ور کول شوې چې د دین له امله ظلم ور سره کېږي. مقاتله د دې لپاره ده چې د هر عابد د عبادتځای خوندي شي. نه داسې لکه نن چې پر معابدو حملې د اسلامي نظام په نوم تر سره کېږي. دویم ایت کې ویل شوي چې یوازې له هغه چا سره جنګ وکړئ چې له تاسې سره جنګېږي او پر نورو به تېری نه کوئ. دریم ایت کې راغلي چې له مقاتلې مخ مه اړوئ، ځکه جنګ تاسې نه دی پیل کړی، لومړی ستاسې دښمن جنګ ته مخه کړې، هغوی رسول له سیمې پسې اخیستی، خپلې وعدې یې ماتې کړې او دا هر څه له دې امله کوي چې ستاسې دین له هغوی بېل دی، د دې ټولو تر څنګ په دین کې بدرد هم وایي. نو د دوئ په اړه ویل شوي چې مشران یې ور قتل کړئ.

د دې موضوع په اړه راغلي ټول ایاتونه او احادیث به په همدې ایاتونو تفسیرېږي، د مقاتلې په اړه د دې ایاتونو حکم واضح، پرېکنده، قاطع او له هر ډول شک و شبهې وتلی دی. د مقاتلې په اړه ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص که پر دې تله وتلو نو د نن ورځې ډلې ټپلې او د پرون ورځې ځان و واک غوښتونکي اميرانو، پاچاهانو او خلفاؤ يوازې د ځمکې نيولو، قدرت ساتلو، ثروت زياتولو او پر خلکو د راج چلولو لپاره د مقاتلې تر نوم لاندې عام مسلمانان جنګول چې ګټه يې يوازې دوی ته رسيده.

د دې ادعا ستر ثبوته د مسلمانانو په تاريخ کې خوندي دي. د همدې مجاهد خليفه، امير او پاچا يا هم د نن ورځې جهادي ډلو د شخصي‌واک، ځواک او ګټو په وړاندي که مسلمان خنډ پيدا کړی او که کافر دوی ورسره جنګېدلي او نن هم جنګېږي. موږ وينو چې د امارت جنګيالي د داعش له کسانو سره په جنګ دي او د داعش دا له القاعده سره جنګېږي. په افغانستان کې د روس خلاف جنګېدلي د مقاومت ډلي لومړی يو له بل سره په جګړه سولې او وروسته يې له طالبانو سره جنګونه وکړل. په تېر تاريخ کې د فاطميانو خلافت د عباسيانو خلافت مقاومت کاوه او عباسيانو بيا د امويانو تخته چپه کړه. پر عثمانيانو محمد بن عبد الوهاب د جهاد اعلان وکړ او د هغوی خلاف بيا شيعه ته منسوبې ډلې ودرېدې چې تر ننه يو بل سره وژني. که د شريعت له لوري د نظام په برخه کې باوري او واحد فورمول موجود وای، نو ولې به د داعش نظام له امارتيانو له نظام سره توپير در لود؟ ولې به د سني نظام د شيعه د نظام چپه کولو کوښښ کاوه؟ ولې امويان عباسيانو را نسکور کړل؟ ولې وهابيانو د حنفي عثمانيانو پر خلافت د جهاد اعلان وکړ او د هغوی د خلافت پر ځای يې خپل شاهي نظام رامنځته کړ؟ او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وژني، غصبوني، لوټني، پسي اخيستني او تر ټنې ټولې د جهاد او مقاتلې تر عنوان لاندې کېدلې او نن هم کېږي. نه پخوا چا د دين له امله له نورو سره جګړې کولې او نه نن جنګونه د دين پر سر کېږي. د مسلمانانو تر هېوادونو په نامسلمانو هېوادونو کې مساجد، مسلمانان، مدرسې او د تبليغانو جوفې زياتي دي. ټول جهادي تحريکونه نن هم تر کافر مخکې مسلمان وژني او پرون يې هم وژل. د درېيمه خليفه عثمان غني رض له شهادته را په دې خوا چې مسلمانانو په خپلو تورو شهيد کړ، بيا تر ننه د يوه مسلمان د حرب و ضرب اله د بل پر خلاف پورته کېږي او د مسلمان وينه د مسلمان په لاس تويېږي. دې فتنو او فسادونو ته د جهاد نوم ور کول له ديني مفاهيمو سره ستره جفا ده. د مسلمانانو همدې کارونو د هغوی د سولې دين د جنګي دين په توګه معرفي کړ. مسلمان د سولې نماينده يې د ترهګر په څېره کې را ښکاره کړ او هغه جوفې- جوفې خلك چې د خدای دين ته په اخلاص او صداقت راتلل د دوی د وحشي او دين ضد کړنو له امله زړه بدي او بيرته شاته وترهېدل. دا له دين او شريعت، خدای او رسول، قران او سنت سره د مسلمانانو خپله لويه جفا وه چې د حق و عدالت دين يې د نورو په وړاندې له ارزښتمن مقامه را کوز کړ. د مسلمان هغه توره چې د خپل مسلمان ورور سر يې د جهاد په بانه پرېکړ، اسلام د نورو په سترګو کې بې اهميته کړ. د خلافت هغه خيالي خوبونو چې نه يې قران امر کړی او نه رسول عملي کړی وو، نامسلمان د مسلمانانو په وړاندې درولو ته اړ کړل.

تېروتنه زموږ ده. قران دا دين ټول انسانيت ته رحمت بللی دی. عالمين يوازې مسلمانان نه دي بلکې نور ملتونه هم کې شامل دي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین چې یوځل د رحمت جامه واغوندې هغه بیا وحشت نه شي کېدای، خدای چې کوم دین ته د رحمت نوم ور کړی هغه بیا د نورو د ژوند واک نه ترې اخلي. دا موږ یو چې رحمت مو په وحشت خلکو ته معرفي کړ، نه یوازې نامسلمان را څخه کړېږي بلکې پر مسلمانانو مو بده ورځ راوستلې ده.

بدبختي دا ده چې د نن ورځې په نوم مجاهد تر اوسه په دې پوه نه شو چې د ده د جنګ ګټه د مسلمان پر ځای نامسلمان ته رسي. جنګ د اقتصادي ګټو لپاره پیل شوی دی او جهادیانو په دې اور کې د خاشاکو په توګه کارېږي. زموږ بدمرغي دا ده چې هم مو دین بدنامېږي او هم مو هېواد ورانېږي. هم مو ملت ارامه ورځ نه ده لیدلې او هم مو د هېواد ټول عامه تاسیسات له منځه یووړل. بشري قوه مو یا په جنګ کې وژل کېږي، یا لوږې را څخه واخیستل او یا بدې ورځې مهاجرت ته اړ کړل چې په دې لار کې څوک د سمندري ماهیانو خوراک شول، څوک د زندان په تورو شپو کې همداسې د تل لپاره غایب شول او څوک په وچ زور له افغانیته منکر شول او نن د بل هېواد نشنلیټي په ډېر افتخار په خپل جیب کې ګرزوي. دا هر څه د هغه جنګ نتیجه ده چې د جهاد په نوم د اسلامي نظام د احیاء لپاره پر موږ تپل شوی دی.

د امر بالمعروف او نهي عن المنکر مسله خورا مهمه ده. مګر له خپل اهمیت سره- سره د دې په مفهوم کې ډېری کسان تېروتلي هم دي. قران کریم د معروف او منکر نوره تشریح نه ده کړې چې معروف کوم شیان دي او منکر کوم؟

معروف یوازې د منکر په مقابل کې نه دی ذکر شوی، بلکې نور ځایونه هم قران کریم د ځینو مسلو په ضمن کې معروف یاد کړی. قران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کريم کې تقريبا (۱۹) ځايه معروف ذکر شوی. قران همداراز (۱۰) واره د منکر يادونه کړېده. له دې (۱۹) ځايونو يې (۸) ځله معروف د منکر په مقابل کې راغلی. خو له دې پرته معروف د مینځې د مهر ادا کولو په مورد کې هم راغلی چې مهر دې په معروفه توګه ادا شي.(النساء: ۲۵) د همدې سورت په (۱۹) ايت کې راغلي چې له ښځو سره په معروفه طريقه ژوند کوئ. د نساء په (٦) ايت کې بيا راغلي چې که څوك فقير وي نو د يتيم مال دې په معروفه توګه خوري. د بقرې په (۲۴۱) ايت کې ويل شوي چې د طلاقو شوو مېرمنو متاع په معروف ډول ور کړئ. د بقرې په (۲۳۴) ايت کې د کونډې په اړه وايي چې تر عدې وروسته د ځان په اړه د هر ډول فعل واك لري البته په معروفه توګه. په بقره کې (۲۳۳) ايت بيا دوه ځايه د معروف ذکر کړی دی. يوځل د هغې مور د روزي او جامې په اړه چې له مېړه جلا شي خو د هغه اولاد ته تی ور کوي، نو له معروف سره سم به مېړه جامه او رزق ور کوي او بل ځل د اولاد د دايې په اړه ويل شوي چې ورته ټاکل شوې مزدوري به په معروف ډول ور کوئ. د بقرې په (۲۳۲) کې بيا هم د جلا شوي مېړه او مایني د رضايت لپاره معروف توری کار شوی چې که د معروف له مخې مېړه او ښځه بيا د ګډ ژوند لپاره سره راضي شول نو بدي پکې نه شته. د مور و پلار او قريبانو د وصيت په اړه هم د معروف الفاظ کارېدلي. (البقره: ۱۸۰) له قاتل څخه د قصاص پر ځای د ديت اخيستلو لپاره هم د معروف کلمه استعمال شوې ده. (البقره: ۱۷۸)

د دې په مقابل کې منکر لس ځايه راغلی چې د الحج په دوه اويايم ايت کې د هغه احساس لپاره کار شوی چې د يو شي په اړه يې انسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او د مخ په بد نيولو يې اظهار وکړي. قران کريم وايي چې د قرانـي اياتونو په تلاوت کافران په خپلو مخونو کې د همدې منکر اظهار کوي. نور ځايونه منکر د معروف په مقابل کې راغلی.

د معروف کلمې د استعمال له مواردو را معلومه شوه چې معـروف پـه قران کريم کې توضيح شوی نه دی. بلکې معروف د انسانانو ټولنـو تـه ايله کړل شوی. د ښځو د طلاق په مسله کې د ټولنـو لـه رواج سره سـم متاع ور کول کېږي او قران د معروف د لفظ په کارلو دا جواز ور کـړی. دا رنګه دا نور ځايونه هم. حتا د عنکبوت په (۲۹) ايت کې لوط عليـه السلام قوم ته وايي چې تاسې په خپلو مجالسو کې منکـرات کـوئ. لـه دې معلومېږي چې په هره ټولنه کې ځينې داسې کارونه شته چې د دين او شريعت له لارښوونو پرته يې انساني عقل هم منکر بولي. له دې امله نو لوط خپل قوم ته د هغه منکر يادونه کوي چې هغوی هم د منکر پـه توګه ورته قايل دي.

له دې تفصيل څخه معلومه شوه چې معروف او منکـر هغـه نيکـۍ او بدۍ دي چې هره ټولنه د خپلې ټولنې په محدوده او ذهنيت کـې ورتـه تعريف ټاکي. زياتره منکرات او جرمونه داسې وي چې انساني عقل يې هم بد ګڼي. د ګنا په اړه يوه حديث کې دي:

يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الإِثْمُ؟ قَالَ: "إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعْهُ ".(۱۳)

ژباړه: ای د الله رسوله! نو ګنا څه ده؟ ده وويل: کله چې دې لـه ځـان سره د يوه شي په اړه تشويش پيدا کړ نو ايله يې کړه.

دا عامه اجازه موږ ته په ګوته کوي چې د يوه شي په اړه تشويش پيـدا کول هم د ټولنې تر اثر لاندې کېږي. زموږ په ټولنه کې ترافيکي اشارې ته نه درېدل خلک يا جرم نه بولي يا که يې جرم ګڼي خو پـروا يـې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، اما دا په نورو ټولنو کې جرم دی او لازمن جریمه پر راځي. زموږ د پښتنو په ټولنه کې که څوک د چا له ښځې یا لور یا هم خور څخه مچه واخلي نو خلك وژنو ته سره پر رسېږي، اما همدا قضیه د رسول الله ص په زمانه کې دا رنګه حل شوېده:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَجُلاً أَصَابَ مِنِ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، قَالَ فَنَزَلَتْ: {أَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ} [هود: 114] قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: أَلِيَ هَذِهِ؟ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: «لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي».(۱۴)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض روایت کړی چې یو کس له یوې ښځې مچه واخیسته، بیا رسول الله ص ته راغی او دا پېښه یې ورته بیان کړه، نو دا پاس ایت (د ورځې په دوو طرفونو او د شپې په یوه برخه کې لمونځ کوه، بېشکه نیکي سیئاتي ختموي. دا د پند اخیستونکو لپاره پند دی.) نازل شو. ده ویل هغه سړي وویل: ای د الله رسوله! دا حکم یوازې زما لپاره دی؟ رسول الله ص وویل: زما له امته د هغه چا لپاره دی چې عمل په وکړي.

جرایم، ګناهونه او منکرات تر ټولنو پورې توپیر کوي. له دې امله نو قران یوازې د منکر یادونه کړې. نیکي او معروف همداسې واخله. دا چې منکر او معروف ټولنو او زمانو ته په کتو تبدیلېږي، ځکه نو د واحد فورمول لاندې نه شي راتلای او شریعت یې هم مشخص چوکاټ نه دی ټاکلی. ځینې بدی او منکرات یې په نوم یاد کړي او ګڼشمېر نیکی یې هم یادې کړې دي. خو د ټولو نوملړ هم سخت دی او هم د زمانې او ټولنې په بدلېدا سره بدلېږي له دې امله یې یوازې معروف او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منکر یاد کړي او پر همدې يې سکوت کړی؛ اما داسې هم نه ده چې ټول منکرات يو مخيز بدلېږي يا هم ټول معروف، بلکې له دې جملې بعضي يې دايمي معروف و منکر دي. يو مهم ټکی دا هم دی چې د ثوابتو منکرانو او معروفو شيانو په مخنيوي او ترويج کې يوازې مسلمانان نه دي مسوول او نه دا نورې ټولنې د دې لپاره کار نه کوي ،بلکې دواړه کار کوي، او د نامسلمانو ټولنو د کار ثبوت په شرعي متونو کې هم شته.

که فکر وکړو نو د انسانانو هره ټولنه کوښښ کوي چې د منکراتو مخنيوی وکړي او ښه کارونه عام کړي. قتل بد کار دی او ټول انسانان يې د مخنيوي کوښښ کوي. غلا ناسم عمل دی او هره ټولنه او حکومت يې د ورکولو لپاره لاس په کار دي. درواغ منکر دي، ځکه نو هره معاشره بد ځني وړي. له دې امله نو د امر بالمعروف او نهي عن المنکر کار يوازې د اسلامي نظام کار نه دی. د انسانانو هره ټولنه تر خپله وسه کوښښ کوي چې دوی ته معروف ترويج کړي او څه چې دوی منکر بولي د هغه مخنيوی وکړي. دا نه يوازې د مسلمانانو د حکومتونو دنده ده بلکې د هر حکومت دنده ده چې د منکر مخه ډب کړي او معروف نور هم عام کړي.

۲۰۱۷/ نومبر/۹

سرچينې:

(۱)(سنن ابي داؤد, کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷۶)

(۲)(مصنف ابن ابي شيبه، کتاب الحدود، باب في الرجل يسرق التمر والطعام ح: ۲۸۵۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)(اعلام الموقعين, تغيير الفتوى و اختلافها، فصل سقوط الحد عام المجاعة, مخ : ۱۷،ج: ۳)

(۴)(البدائع الصنائع كتاب الحدود فصل في شرائط جواز اقامة الحدود: 7/ ۵۷)

(۵)(الاوسط في السنن والاجماع والاختلاف، كتاب صفة الصلاة، ذكر اهل القرية يا يحضرهم او غاب الامير... مخ: ۴/ ۱۱۳)

(۶)(مسند البزار، حديث ابي الدرداء عن النبي صلى الله عليه وسلم: ج:۱۰، مخ: ۴۰۸۷)

(۷)(مسلم، كتاب الجهاد والسير، باب كتب النبي ص الي ملوك الكفار يدعوهم الى الله عزوجل ح:۱۷۷۴)

(۸)(د امام زركشي-(متوفى: ۷۹۴) البرهان في علوم القران، تنبيه في حمل المطلق على المقيد، ج: ۲، مخ: ۱۵)

(۹)(فتح الباري، الجزء: ۸، باب وفد بني حنيفه وحديث ثمامه بن اثال، ج: ۸، مخ :۸۸)

(۱۰)(مسلم، كتاب اللباس والزينة، باب تحريم استعمال اناء الذهب والفضة...ح: ۲۰۶۸)

(۱۱)(الرحيق المختوم، الدور المدني، المرحلة الاولى، وقعة الحديبية في ذي القعدة سنة ٦، ابرام الصلح و بنوده: ج: مخ: ۳۱۲)

(۱۲)(مسلم، كتاب البر والصلة والادب، باب بر الوالدين وايهما احق به ح: ۲۵۴۹)

(۱۳)(مسند احمد، حديث ابي امامه الباهلي ح: ۲۲۱۶۶، د موسس الرساله چاپ، ۲۰۰۱م)

(۱۴)(مسلم، كتاب التوبة، باب قوله تعالى: ان الحسان يذهبن السيئات ح: ۲۷۶۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېواد

له ډېرى هغو ډلو، ګوندونو او اشخاصو چې د اسلامي نظام د احیاء لپاره مبارزه کوي اورم چې د اسلامي نظام په شتون کې به د اسلامي هېواد سرحدونه یوازې له کافرانو سره وي، د مسلمانانو ترمنځ سرحد د اسلام له مخې نه شته. دوی وايي، سرحد جلاوالی راولي او مسلمه امت بېل نه بلکې یو امت دی او د دوی په اند هر څه یا ډېر څه یې سره مشترک دي، نو بېلوالي ته اړتیا نه‌شته او د اسلامي لارښوونو خلاف هم دی.

دا څو ورځې مخکې مې پر طلوع ټلویزون د حزب اسلامي افغانستان د مشر ګلبدین حکمتیار مرکه اورېده. جناب حکمتیار صاحب هم په خپله مرکه کې دا لوړه خبره تکرار کړه. د ده په ټکو «چې زه اصولن او اعتقادا د ټولو اسلامي ممالکو ترمنځ مرزونو قایل نه یم.»

حکمتیار صاحب دوه ټکي یاد کړي: لومړی اصول او دویم اعتقاد. اصولو باندې نه پوهېږم چې د جناب حکمتیار صاحب به څه ترې هدف وي. د اسلام اساسات یې موخه وه؟ د خلافت یا اسلامي نظام لپاره جوړ شوي اصول یې هدف وو، که به جناب حکمتیار صاحب خپل اصول لري لکه د حدیثو په اړه چې یې نوي اصول او تګلاره ټاکلې ده!

خو د اعتقاد له ټکي موږ پوهېږو چې خبره دیني او شریعي لور ته بیایي. معنا هم اصول دا نه ایجابوي او هم یې شریعت اجازه نه راکوي چې د مسلمانو هېوادونو ترمنځ دي سرحدونه ومنم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د اعتقاد او ایمان له مخې ګورو چې ایا رښتیا هم شریعت یوازې داسې اسلامي هېواد غواړي چې سرحدونه یې صرف له نامسلمانو سره وي او نور ټول مسلمان اقوام پکې را ټول وي؟!

راځئ لږ را سره تم شئ او دا لیکنه تر پایه ولولئ چې ایا اعتقادن شریعت کې داسې څه شته؟ ایا دا رسول الله ص کړي؟ قران کریم یې امر کړی؟ او بالاخره په واقعي ژوند کې داسې ممکنه هم ده؟ دلته به له شریعته بیا تر تاریخه ځغلنده نظر وکړو چې د دې یادو خبرو په اړه ځانونه پوه کړو.

لومړی د اسلامي شریعت تر ټولو له باوري متن قران کریم څخه پیل کوو. قران کریم په دې اړه وایي:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (الانفال: ۷۲)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو مرسته یې وکړئ مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي او الله ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

د (کم) درې واړه ضمایر مسلمانانو ته راجع دي. له (الدین) څخه اسلامي دین مراد ځکه نو الله د هغه په خاطر مسلمانانو باندې د خپلو دیني وروڼو مرسته فرض کړې هم ده. په (استنصروکم) کې سین او تاء د طلب لپاره دي. مانا که له تاسې دیني وروڼو د مرستې غوښتنه د همدې دین په اړه وکړه، نو پر تاسې یې کومک لازمي دی اما یو هغه قوم استثنا دی چې تاسې تړون ور سره لرئ.

له یوه قوم سره د ځینو مسلمانانو تړون او د نورو دښمني په هغه صورت کې امکان لري چې د دې دوو یا زیاتو ډلو رهبري د مختلفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو په لاس کې وي د واک ساحې یې هم سره بېلې وي. ځکه یوه رهبري داسې نه شي کولای چې هم دې تړون ور سره لري او هم دې په عیني دې حال کې جنګ ور سره مخته وړي. په یوه جغرافیه کې مختلفې رهبرۍ اسلام غندلې دي. رسول الله ص ویلي دي چې که مسلمانان پر یوه امیر راغونډ وي او بل کس د امارت دعوه وکړي د مسلمانانو اجماع څېرل غواړي نو سر یې قلم کړئ.(۱)

له دې معلومېږي چې دوه مختلف سیاستونه د یوه قوم په اړه نه د یوې رهبرۍ کېدای شي او نه له یوې جغرفایې دا کار امکان لري. له دې ثابته شوه چې مسلمانان له دې سره چې یو دین لري، یو امت دي او دیني ورونه قران بللي دي، اما له دې سره کولای شي چې یوه ډله مسلمانان دې له یوه نامسلمان قوم سره تړون ولري او په عیني حال کې دې بله ډله مسلمانان له همدې نامسلمان قوم سره د دین له امله په جنګ اخته وي. یعنې موږ له دې سره چې مختلفو ملتونو باندې وویشل شو، کولای شو یو امت شو؛ دا تر خپل منځ سره ټکر نه دي.

دلته له قران کریم څخه ثابته شوه چې د یوه دین در لودونکی امت هم د سیاست، جغرافیې، اړیکو، ګټو، اقتصاد او... له مخې له یو بل څخه بېلېدای شي.

نبوي سنتو کې هم عینن دا تګلاره واضحه شوې ده. د قران کریم همدې هدایت ته په کتو رسول الله ص کله هم څوک مجبور نه کړل چې د ده د واک په ساحه کې ژوند وکړي یا د خپل واک ساحه د ده د واک له سیمې جلا نه کړي. یو مثال یې د هغه وخت د حبشې نجاشي (اصمحه) دی. پر مسلمانانو چې په مکه کې د ژوند کړۍ تنګه شوه نو د رسول الله ص په اجازه یې له مکې د وتلو پرېکړه وکړه. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو دا لومړني مهاجرینو د اصحمه تر واک لاندې حبشې ته ولاړل.

اصحمه همالته په حبشه کې مسلمان شو او د رسول الله ص د یوې مېرمنې ولور یې هم ادا کړی دی. له ده سره مسلمان مهاجرین تر هغو پاته شول چې په مدینه کې رسول الله ص د خیبر غزا ته راوتلی و. د خیبر د غزا مهال له حبشې مهاجرین راغلو چې د رسول الله ص تره جعفر رض هم پکې و. رسول الله ص ویل، زه نه پوهېږم د خیبر په فتحه خوشاله یم که د جعفر رض په راتلو؟(۲)

زموږ په تېر تاریخ کې له یو څو کلو پرته چې مسلمانان ډېر کم وو، د مسلمانانو د واک ساحه زیاتره پر عربي ټاپووزمه وه، موږ داسې هېواد در لود چې پولې یې یوازې له نامسلمانو سره معلومې وې. خو د څلورم خلیفه له وخته چې مسلمانان سره ووېشل شول بیا تر ننه همداسې وېشلي پاته دي او ورځ تر بلې یې تر خپل منځ د سرحدونو ډېروالی مخ پر زیاتېدو دی.د دې یو لامل دا هم دی چې پخوا انسانانو دیني هویت خوښاوه. مختلف قومونه، د جلا فرهنګونو لرونکي اقوام، په بېلو بېلو سیمو کې پرتې قبیلې په د همدې یوه دین له امله سره متفق ول، مسلمان، یهودي، عیسوي، هندو، مجوسي او... به یې هویت او دا په په ټوله شاوخوا سیمه کې عمومي کلتور و چې تر ملي او قومي هویتونو خلکو ته همدا دیني هویت ښه برېښېده. له همدې امله هغه مهال دا د یوه هېواد، یوه نظام او یوه امیر خبره سمه معلومېده. نو شرعي متن هغوی له خپلو حالاتو سره سم تعبیری کړی و، نن بیا اړتیا ده چې انساني اړتیاوو ته په پام باید نننی فرهنګ په نظر کې ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم خلیفه په حجاز کې خلافت در لود او امیر معاویه په شام کې، تر علي رض وروسته حسن همدا واک په لاس کې واخیست او وورسته یې له امیر معاویه سره سوله وکړه. بیا د معاویه رض تر مرګ وروسته بیا خلافت دوه ځایه شو، یو لور ته یزید او بل ته حسین بن علي رض.

د یزید تر مرګ وروسته یې زوی معاویه له امارته انکار وکړ او بیا عبد الله بن زبیرپه حجاز کې خلافت اعلان کړ او مختار په عراق کې د خلافت لپاره هڅې شروع کړې. خو ور سره جوخت مروان هم شام ته ولاړ او د هغوی مخالفت ته یې ملا وتړله. اخیر د شام امارت د ابن زبیر رض او مختار پر خلافتونو غالب شو او د څو کلونو لپاره بیا مسلمانان تر یوه امارت لاندې ژوند کاوه، ډېر ژر بیا د بېلوالي نښې را ښکاره شوې. سلیمان بن عبد الملک د خپل ورور ولید د وخت زیاتره مشران مړه کړل او ډېر نور یې بندیان یا له واکه ګوښه کړل په دې توګه یوځل بیا د اموي امارت خلاف د مخالفت څپه تېزه شوه او د خراسان سیمې یې ترې لاندې کړې چې د مروان الحمار په وخت کې یې د اموي خلافت وروستۍ نښه هم له منځه یووړه او عباسیان واک ته ورسېدل.

د عباسیانو په دوره کې عبد الرحمان نومی اموي ځوان له شامه اندلس ته ولاړ او هلته یې د یوه داسې خلافت بنسټ کېښود چې تر ده وروسته زیاتو کسانو هلته واک وچلاوه. د عباسیانو په دوره کې وورسته بیا فاطیمان هم را پیدا شول او د بېل خلافت بنیاد یې کېښود. دا مهال چې د مسلمانانو د واک ساحه زیاته پراخه وه نو د لرو سیمو امیرانو زیاتره چارې په خپله خوښه مخته وړې او خلیفه یا امیر هسې-سمبولیک حیثیت در لود. یوه ښه بېلګه یې د غزني پر سیمه د محمود غزنوي خپل سرې حکومت وو چې د خلافت امر ته یې غاړه نه ښوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتا کله چې به یې اړیکې ورسره خرابې شوې نو د پیلانو په وسیله د خلافت نړولو ګواښونه یې هم کول.

کله چې پر مسلمانانو د صلیبیانو او بیا چنګیزیانو له لوري لوی یرغلونه کېدل نو خلافت یوازې په نوم پاته و او هر ځای د واک محدودې جغرافیې معلومې وې. د هسپانیې پر ګدۍ څو نااهل ناست وو او په ډېرو کمو وسایلو او کسانو یې پر نوره نړۍ د خلافت خوبونه لیدل. په بغداد کې ناست بې وسه خلیفه چې خپله مسلمانانو یې خلافت نه مانه، ده هم پر ټوله نړۍ د اسلام خپرولو او اسلامي نظام نافذولو تشې خبرې کولې او د چنګیز لور ته خپلسری پاچا خوارزم هم په خپله شنه بې‌عقلي نه یوازې ځان د اسلامي دنیا د خلافت مستحق باله، بلکې د نامسلمانو د ځمکو د لاندې کولو شوق یې هم کاوه.

کله چې هسپانیه صلیبیانو تر ستوني تېرولـه نو زموږ اسلامي خلیفه همداسې رډبډ ورته کتل. خلافت او د ټول مسلمان شموله هېواد تشو له حقیقته لرې ادعاو د هغوی هیڅ دوا نه کړل او د هغه وخت خوني ښامار همداسې ژوندي تر ستوني تېر کړل. تر هسپانیې وروسته دې اژدها شام او فلسطین ته سرا را ښکاره کړ. دلته یې ځایي امیران په وړاندې جنګېدل او د اسلام خادم په بغداد کې خپلې عیاشۍ کولې. هېره دې نه وي چې هر خلیفه ته قریشیت لازمي وي او (الائمة من القریش حدیث به په هر مجلس کې ویل کېده، ځکه دوی په همدې شریعت، چارې او واک غصب کړی و) همدې دینکارو موږ تر اوسه غولولې یو چې یو امت او یو لوی هېواد مسلمانانو ستونزې حلولای شي. نه ځمکني حقایق په نظر کې نیسي او نه تېر تاریخ ته ګوري. ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بده لادا چې د خپلو شخصي گټو په خاطر دین او شریعت، خدای او رسول، قران او سنت لا هم بدناموي.

له خوارزم سره د چنگیز اخته کېدا او بیا د هغه د پاچاهي تر نیولو وورسته بغداد ته د هلاکو خان راتگ، د بغداد ورانوني او د مسلمانانو قتل عام بیا هم مسلمانان را ویښ نه کړل او همداسې یې تشې خیالي ادعاوي کولې. هر مسلمان چې په په غم کې راگیر شو نو بل ته به یې د هغه د مرستې توصیه کوله چې له ده سره کومک وکړي مسلمانان ټول سره یو جسد دي او ټوله ځمکه د هر مسلمان ده. مگر دا خبره به د یوه چارواکي او امیر د خپلو عیاشیو په وخت کې په یاد نه وه. مصر- د مسلمانانو په واک کې و، خو همدا مهال د بغداد مسلمانانو د هلاکو خان له لاسه په وینو کې رغړېدل.

هلاکو نه یوازې بغداد ختم کړ، بلکې د مصر لور ته هم ور وړاندې شو چې د سلطان قطز له لوري یې سخته ماته وخوړه او وروسته سلطان بېبرس نور هم خپل سرحدونه مضبوط کړل او صلیبیان او چنگیزیان یې دواړه وزغلول.

عینن لوړ ټول کارونه عثمانیانو د خپل عروج پر مهال وکړل او د زوال مهال ټولو مسلمانو هېوادونو هم هغه څه ور سره وکړل چې له تېرو خلافتونو او عیاشو امیرانو سره یې کړي ول. همداسې یې یوازې د نړۍ مقابلې ته ایله کړ. خلافت په ډیموکراټه ترکیه بدل شو او دادی ترننه یې موږ وینو چې خلک یې ارام ژوند لري او په اسلامي هېوادونو کې یو قوي هېواد بلل کېږي. نن چې په ترکیه کې بیا د خلافت خیالونه زیات شوي دي، موږ یې وینو چې له گاونډو مسلمانو هېوادونو او قومونو سره په لانجه اخته دي او یوه امنه ترکیه په بې امنه خلافت اړول غواړي. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې ځغلنده کتنه وه. کنه د زیاتو حقایقو لپاره د ابن خلدون تاریخ ته سر ور ښکاره کړئ چې د مسلمانانو په تاریخ کې د لکونو مسلمانانو وینې څنګه خپله مسلمانانو توی کړې دي؟ د بغاوتونو په لاملونو کې یو ستر لامل همدا و چې د هر ځای خلکو پر خپله سیمه خپل واک غوښتی، د اسلامي نظام او خلافت په نوم یې د نورو واک په داسې حال کې نه شوای زغملای چې واک به ټول د شرعي متونو په مرسته یوې خاصې کړۍ انحصار کړی و.

نن باید مسلمانان ځمکني حقایق له پامه ونه غورزوي. تېر تاریخ ته به یوازې د یوه لارښود په سترګه ګورو. څوک چې حقیقتونه نه درک کوي، د خلکو د اړتیاو په پام کې نیولو پر ځای خیالي خلافتونه جوړوي، نو د مسلمانانو تېر تاریخ به ور سره تکرارېږي. د هر قوم او یوه خاصه جغرافیه کې د اوسېدونکو له نورو بېل لومړیتوبونه او ضرورتونه وي. هره زمانه خپلې غوښتنې لري. د عروج او زوال هم خپلې تقاضاوې وي. امکانات، وسایل او هدف ته رسېدا هم انسان باید حتمن په پام کې وساتي.

نننی شرایط د خلافتوالو له غوښتنو سره جوړ نه دي. دوی خو مخکې لا د خلافت لپاره ځینې شرایط تراشلي دي. نن د امیر یا خلیفه لپاره قریشیت لازمي نه دی. عربوالی هم اړین نه دی. د عربو پر ځمکه هم ضرور نه دی. نن د مسلمانانو څه د پاسه څو پنځوس هېوادونه دي. د هر یوه رهبري، سیاست، لومړیتونه، غوښتنې او ... سره جلا دي. حتا ځینې اسلامي هېوادونو له خپلو مسلمانو هېوادونو سره لاس و ګریوان دي. په داسې شرایطو کې څنګه ممکنه ده چې د مسلمانانو ترمنځ دا شته سرحدونه دې ټول له منځه یووړل شي او ټول امت دې تر یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهبري لاندې را غونډ کړل شي؟ په مسلمانانو کې دومره تفرقې او ډلې پيدا شوې دي چې تر يوه چتر لاندې يې را ټولول هيڅ امکان نه لري. يوه ډله بله کافره بولي. پر ضد يې جهاد واجب ګڼي. دا يوازې د سنيانو ترمنځ نه دي، نه يوازې د شعيه ترمنځ دي، بلکې يوازې د سلفيانو ترمنځ دومره اختلاف دی چې حتا د يوه وژل او مرګ ورته روا ښکاري.

په دغسي يوه صورت کې چې نه ګټې، نه سياست، نه د زمانې غوښتنې، نه جغرافيي موقعيتونه، نه اقتصاد، نه بې انډوله نظامي ځواک او نه هغه اسلامي تعبير چې خلافتوال يې له امله د ټولې اسلامي نړۍ يووالی غواړي؛ دا تقاضا کوي چې دا نن شته پولې دې ختمې شي او ټوله اسلامي دنيا دې يو لوی اسلامي هېواد وګرزي. له اسلامه نن نه لس تعبيره دي او نه سل، هره يوه مسلمانه ډله د بلې له لوري کافره ده. نو په يوه رهبري او يوه خاصه جغرافيه کې يې را يوځای کول امکان نه لري. خلافتيان دي هسي زموږ د هېواد پولې د نورو د ګټو لپاره نه ورانوي او نه دې د بل پولې په موږ خرابوي. موږ خپل لوی افغانستان غواړو، نور مو نه د بل له ملک سره کار شته او نه دې بل د اسلام او دين په نوم پر موږ تېری کوي.

نه د پنچاب د ګټو لپاره د خپلې خاورې د استعمال اجازه چا ته ور کوو او نه د عربو د خيالي خلافتونو لپاره زموږ ځمکه او وګړي دومره ارزانه دي چې لا به هم وژل کېږو. عرب دې خپل عربي خلافت په خپله خاوره کې حاکم کړي او پنجاب دې نور د پاکستان د ژغورنې لپاره موږ د اسلامي نظام، اسلامي امير او شرعي تعبير په نوم نه خطاباسي. که يې همدا هدف وي لومړی دې په خپل هېواد کې دا هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه تر سره کړي، هیرامنډۍ رنډۍ خانې دې بندې کړي او له هغو څخه په اخیستونکي ټیکس دې د مسجد جوړول، د قراني زدکړو لپاره مدرسې وادنول او په افغانستان و کشمیر کې جګړه مارو ته پرېمانه د پیسو بنډلونه ور کول؛ بس کړي.

زموږ په خپل هېواد کې د اسلامي نظام ټولو غوښتونکو نور خپل امتحان ور کړی. ملا، طالب، جهادي، توپکي، دیني روشنفکره، سني، شیعه، سلفي، پنجپیري او بل هر خلافتوال و امارتوال. نور دا تشې خیالي ادعاوې باید بس کړي. که څوك د خپل هېواد د جوړولو اراده لري نو تر نورو نومونو لاندې هم دا کار کولای شي. نه دې دین کاروي او نه دې سیاست دین ته ور ګډوي. افغان ملت په خپل تاریخ کې دومره بدې خاطرې له هیچا نه لري لکه دې خلافتوالو چې یې لري. دلته نه یوازې دا چې وطن وارن شو، ملت سختې ستونزې ولیدې، افغانان ټولې نړۍ ته بدنام شول، د سیمې او نړۍ استخباراتي لاسونه مو خپل هېواد ته را اوږده کړل، له دې ټولو بدیو سره مو دین او شریعت هم بدنام کړل. دا هر څه مو د دین د خدمت په خاطر شروع کړي وو خو اخیر دین ته تر ټولو ډېر زیان هم دې خلافتوالو ورساوه. د نورو هېوادو خلافتوال دومره احمق هم نه دي چې د خپل هېواد سرحدونه د بل د ګټو لپاره وران کړي. نه پوهېږم زموږ په خلافتوالو څه ټکه را لوېدلې چې هر وخت یې ملي ګټې د بل تر ګټې قربان کړې او بیا یې دې هر څه ته د شریعت د غوښتنې نوم ور کړی؟!

۲۰۱۸/ ۲/ ۵

سرچینې:

(۱)(مسلم، کتاب الاماره، باب اذا بویع لخلیفتین: ۱۸۵۳)

(۲)(بخاري، کتاب المغازي، باب غزوه خیبر: ۴۲۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه یو لنډمهالی انتخاب

څو ورځې مخکې مې له بي بي سي راډیو سره د افراطیت په اړه بحث در لـود. ځینـو اورېـدونکو پـه دې اړه موافـق نظـر در لـود او نـورو بیـا مخالف.

مخالفوالو کې ځینو ویل چې اسلام تر تـوره لانـدې راغلـی دی. یـوه اورېدونکي دا روایت(ان الجنة تحت ظلال السیوف) هم ووایه. یوه بل ویل چې دومره خلك په زور دې کار ته نه تیارېږي، دا نن چې طالـب یا داعش کوم څه کوې، همدا د اسلام غوښتنه. دلته جهـاد دی او دا بـه روان وي.

دا چې د بحث مهال وخت ډېر کم وي، نو د ټولو خبرو کولـو وخـت چا ته نه ور کول کیږي. همدلته غـواړم چـې دا ځینـې خـبرې پـه پـوره تفصیل روښانه کړم. تر مخامخ خبرو دلته سپیناوی ځکه ښه دی چـې د هر څومره تفصیل وخت لرو، دلایل په ښه ډول راوړلای شـو، د وخـت د تنگي خاطر له چا سره نه وي، مخامخ ممکنه ده چې ځینو ته خـبرې خوند ور نه کړي او له دې امله نازیبا خبرې وکړي. له دې ویرې هم په بحث کې هر اړخ له ډېر تفصیل څخه ډډه کوي.

دا چې روان حالت د اسلام غوښتنه ده که نه؟ زما په کتـاب (جهـاد او خلافت)کي دا موضوع روښانه شوې ده. دلته یوازې د اسلام لـه مخـې دا روښانه کول غواړم چې مقاتله یا تـوره و توپـك د دعـوت د سـاتنې وسیلې دي، د اسلام عمومي روح له دعوت او نرمي سره جوړ دی. خو که څوك پر دعوت او بلنه د یو چا حق لاندې کوي، نو اجازه لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله حقه دفاع وکړي؛ خو شریعت دا دفاع په ګڼو شرایطو مشروطه کړې ده چې له هغو پرته دغه دفاعي جنګ هم خپله شرعي جنبه له لاسه ور کوي. د قراني ایاتونو په مټ به دلته دا سپیناوی وړاندي کړو او پر لوړ ذکر شوي روایت به هم رڼا واچوو.قران کریم کې د دعوت په اړه راغلي:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١)

ژباړه: ارو مرو دې له تاسې یوه ډولی وي چې خیر ته بلنه کوي، پر ښو امر کوي او له بدو منعه او همدوی بریالي دي.

د قران په دې لوړ ایت کې دا لوړ بیان شوی اصل؛ د هر حالت لپاره یو عمومي اصل دی.یو بل ځای هم وايي:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ.(٢)

ژباړه: تاسې غوره امت یئ، خلکو ته پر ښو د امر او له بدو د منعې لپاره راغلي یئ او تاسې په پر الله ایمان راوړئ.

د تېرو امتونو په اړه یوځای وايي:

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ () يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ. (٣)

ژباړه: اهل کتاب ټول سره برابر نه دي، د دوی یوه ډله پر حق ولاړه د شپې په یوه برخه کې د الله ایاتونه وايي او سجده کوي. پر الله او د اخرت پر ورځ باور کوي، په نیکو امر او له بدو منعه کوي، نیکو ته تلوار کوي او همدوی د نیکانو له ډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ.(۴)

ژباړه: او که یوه مشرک له تا امن وغوښت، نو امن ور کړه چې د الله کلام واوري بیا یې امن ځای ته ورسوه له دې امله چې دوی ناپوه وګړي دي.

دلته د اهل کتابو هغه ډله صالحه بلل شوې چې دعوت یې خپل مسوولیت بللی او په خپله هم د الله له کتاب سره عباداتو ته پوره پاملرنه کوي. د اهل کتابو په قران کریم کې زیات بدوالی هم له دې امله راغلی چې دا یاد کارونه یې ایله کول. نه له دې امله چې د فرعون تر ډوبېدا وروسته هغوی مصر ته د جهاد لپاره نه دي تللي او یا یې هلته اسلامي نظام نه دی جوړ کړی. یوه مشرک ته هم له دې امله امن ور کول کېږي چې دعوت ورته وشي او بیا امن ځای ته ددې لپاره رسول کېږي چې پر دې خبرو فکر وکړي. که توره یا وژل اصل وای، نو یوه نامسلمان ته به یې د دعوت په خاطر دومره وخت نه ور کولای.قران تر قتال او اسلامي نظام د فرد پر جوړولو زیاتر ټینګار کوي. قران کریم دعوت د یوه عمومي او مهم اصل په توګه منلی او قتال یې یوازې دفاعي وسیله بللې ده. لکه چې وایي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۵)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې در سره جنګ کوي، تېری مه کوئ بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

د قاتل په اړه دا د قران اصل دی. دلته هغه څوک تېریګر بلل شوی چې له دعوته په مخ اړولو قتال ته مخه کړي او الله دا خبر هم ور کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له دې کسانو سره مينه نه لري. قران قتال ته د يوې وسيلې په توګه ګوري. که څوک د الهي دين د دعوت مخه نيسي، په څمکه کې فساد ته لمن وهي، د خدای مخلوق غلامان کوي، د الهي معابدو امن خرابوي، لارې او بازارونه ناامنه کوي، نو قران دا مهال امر کوي چې له يو لړ شرطونو سره د دې مفسدو پر خلاف قتال وکړئ او خپل حقوق ځنې تر لاسه کړئ. قران کريم وايي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ () الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلاَّ أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلاَ دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ () الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلاَةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الأُمُورِ (٦)

ژباړه: هغوی ته چې جګړه ور سره کېږي، اجازه ور کول شوې، له دې امله چې ظلم پر شوی او بېشکه الله د دوی پر مرسته برلاسی دی. هغه چې له خپلو سيمو په ناحقه شړل سوي مګر دا چې وايي الله مو پالونکی دی؛ که الله د ځينو انسانانو دفاع په نورو نه کولای، نو د راهبانو، نصاراو، يهودو او مسلمانانو عبادتخانې به ورانې شوې وې چې د الله نوم پکې زيات يادېږي او الله د هغه چا ارو مرو مرسته کوي چې هغه د ده مرسته وکړي؛ بېشکه الله قوي غالب دی. هغه که موږ په ځمکه کې ځای ور کړو، لمونځ به کوي، زکات ور کوي، په ښو امر او له بدو منعه کوي او د ټولو چارو پايلې الله ته ور ګرځي.

دلته ويل شوي چې له چا سره ظلم شوی، له خپلو سيمو د ايمان له امله شړل سوي، نور يې جنګ ته اړ کوي هغو ته له دې امله اجازه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول شوې چې که دا الهي سنت نه وای، نو په ځمکه کې له هر ډول فساد سره به د امن او مینې ځایونه(معابد) هم تباه شوي وای. د ټولو معابدو د ساتنې له جملې مالومېږي چې د خدای په شریعت کې ټولو شرایعو ته اجازه ور کول شوې او د خدای د عبادت ترځنګ؛ خدای هغو ته هم په دې دنیا کې اجازه ور کړې چې له الله سره یوځای، د بل چا عبادت کوي. د دوی په وړاندې موږ یوازې د دعوت تګلاره خپلولای شو او د تېري اجازه هیڅکله هم الله چا ته نه ده ور کړې او نه یې په هیڅ اسماني شریعت کې څوک ثبوت وړاندې کولای شي. ځکه دین د مینې وسیله ده، له خپل خالق سره د اړیکې واسطه، پر مخلوق یې د مهربانۍ پیغام دی، په دنیا کې د ښه ژوند تېرولو اسماني نسخه او په اخرت کې د بریا ضمانت دی.

د قران په لوړو ایاتونو کې دي چې که د خدای دا بندګان پر ځمکه ځای پیدا کړي نو خپله لمونځ کوي او زکات ور کوي. له دې ښکاري چې بل ته تر امر کولو مخکې باید خپله لومړی ځان پر هغه هدایاتو برابر کړي چې د الهي شریعت په نسخه کې ځای ور کول شوی. بیا وایي چې د ځان تر اصلاح وروسته د ښو ښودنه او د بدو په ګوتکونه ستاسې شرعي او وجداني مسوولیت دی چې تر سره کوئ به یې او د هر شي په اړه اخیرنۍ پرېکړه د الله په لاس کې ده چې هیڅوک یې هم واک نه لري. له دې معلومېږي چې د مسلمان کار دعوت دی، چا ته د جهنم او جنت فیصلې کول د هغه واک نه دی. د چا کافر ثابتول او سپینه کوتره ترې جوړول د مسلمان له دندې سره ټکر عمل دی چې د دې کار واک الله له ځان سره ساتلی دی. هر څوک که په دنیا کې له رسول او نبي پرته دا چاره تر سره کوي، نو د خدای واک په لاس کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي چې د الله له لوري لومړی د هغوی خلاف د جنګ اعلان دی.
الله په خپل کتاب کې له هغه چا سره د مرستې ژمنه کړې چې هغه د خدای په هدایاتو عمل کوي؛ نه هغه څوک چې خپل ژوند یې له سره تر پایه د الهي هدایاتو له مخالفته ډک وي او بل ته امر کوي چې د خدای راغلي شریعت ولې نه عملي کوي؟

راځم دې ته چې د مقالې په سر کې راغلی روایت څومره ارزښت لري؟

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: " لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ " (٧)

ژباړه: بېشکه رسو الله ص ویل: له دښمن سره د ملاقات تمه مه کوئ، له الله څخه (په چارو کې) موفقیت غواړئ، کله چې له دښمن سره مخ شئ نو صبر کوئ او په دې پوه شئ چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

دا روایت خپله د هغو کسانو ځواب کوي چې په شریعت کې تر دعوت قتال اساسي بولي. د وړې دورې مهال چې مې مشکات وایه، له خپله استاده مې پوښتنه وکړه چې د اسلام په پنځو بناؤ کې جهاد ولې نه دی راغلی؟ د هغه ځواب ګنګوړه و. زه اوس په دې خبره ښه پوهېږم چې هغه پنځه شیان په شریعت کې بذاته عبادات دي او مقاتله له همدې عباداتو او خپلو حقونو د دفاع په خاطر د عبادت مقام ته لوړه شوې؛ که نه د خپل ذات له مخې وژنې او تخریب ده چې هیڅ ژوندی ژوی یې نه خوښوي. یو بل روایت کې هم دي:

" لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْرُونَ مَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ " (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا تمه مه کوئ، ځکه تاسې نه پوهېږئ چې په دې کې به څه کېږي؟

دا روايت موږ ته د هغه بل روايت په اړه هم مهم ټکي راښيي. نه جنګ اصل دی او نه په جنګي حالاتو کې له دښمن سره د ملاقات غوښتنه د الهي شريعت غوښتنه ده. بلکې شريعت خپل پیروان له دې منعه کړي چې د دښمن مخامختيا وغواړي. کوم شريعت چې جنګي حالاتو کې هم د دښمن مخامختيا نه غواړي، هغه به څنګه د يوه اصل په توګه د دې امر ور کړي چې جنت د تورو تر سيوري لاندې دی او خپل پيروان د امن پر ځای له نورو انسانانو سره شخړو ته وهڅوي؟! د قران عمومي روح، د نبيانو تګلارو او د لوړ روايت متن ته په کتو ويلای شو چې دا خبره يوازې په جنګي حالاتو کې د مجاهدينو د زړورتيا په خاطر شوې؛ نه د شريعت عمومي غوښتنه ده، نه پر هر وخت او هر ډول حالاتو کې د تطبيق وړ ده او نه رسول الله ص د قران کريم د عمومي اصولو او اسلوبو خلاف خبره کوي.

۱۹ /۲ /۲۰۱۸

سرچينې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۴)

(۲)(ال عمران: ۱۱۰)

(۳)(ال عمران: ۱۱۳، ۱۱۴)

(۴)(التوبه: ٦)

(۵)(البقره: ۱۹۰)

(٦)(الحج: ۳۹، ۴۰، ۴۱)

(۷)(مسند احمد: ۱۹۱۱۴)

(۸)(مسند احمد: ۹۱۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي فرهنګ (جهادي فرهنګ)

نوټ: دلته له جهاد څخه مو هدف اوسني جنګونه دي چې د جهاد تر نوم لاندې د مشروعیت صبغه ور کول کېږي، نه د انبیاء علیهم السلام هغه وظیفه چې د خدای لخوا پرې ګومارل شوي وو.

جنګ هیڅ شریعت، ایډیالوژۍ او قانون د خپل ذات له مخې ښه نه دی ګڼلی. جنګ که مقدس وي یا نامقدس، له ځان سره تخریب او انساني مرګ ژوبله لري. دا چې په دنیا کې هر ارزښت د انسان لپاره دی او هیڅ ارزښت هم بې انسانه نه مفهوم لري او نه یې بل مخلوق د ارزښت مرتبې ته رسوي. له دې امله، نو وایم چې تر انسان مقدس او ارزښتمن شی نه شته. جنګ چې لومړی وار یې د انسان پر روغتیا او ژوند وي، ځکه نو د خپل ذات له مخې هر جنګ کرغېړن دی؛ خو د انساني قانون په شمول شرعي قانون هم ځینې وخت جنګ ته جواز ور کړی دی. دلته یو بل لامل شته چې د ذات له مخې نامشروع شي (جنګ) ته جواز ور کوي.

د اسلامي شریعت له مخې دوه شیان داسې دي چې له امله یې شریعت جنګ روا ګڼلی دی. یو تر اتمام حجت وروسته د یوه رسول په مقابل کې د خپلو مخاطبینو ناحقه دریځ او دویم له خپله حقه د دفاع په خاطر که انسان جنګ ته اړ شو، دا جنګ یې روا دی او شریعت یې د مقدستوب انګېزه هم ور کړې ده.

اسلامي شریعت چې د ډېر واړه کار ګټې او زیان ته په پام یا هغه روا کړی او یا یې ناروا، نو جهاد چې له نورو ټولو زیانونو او تخریبونو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان مرګ او ژوبله هم پکې رامنځته کیږي، په دې اړه یې پر یکړه ډیره له احتیاطه ډکه او یو لړ شرایط یې هم ورته وضع کړي دي. قران کریم او نبوي سنتو دا شرایط په واضحو الفاظو بیان کړي چې د هغو شرایطو په نه شتون کې د جنګ رواوالی هم ختمیږي. دلته په دې اړه خبره نه کوم، البته هغه ایاتونه را اخلم چې د مقاتل په مقابل کې د جنګ اجازه ور کوي:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ .(۱)

ژباړه: او د الله په لار کې له هغو سره وجنګېږئ چې له تاسې سره جنګیږي او تېری مه کوئ، بېشکه الله تېریګر نه خوښوي.

یو بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۲)

ژباړه: او مشرکان ټول داسې وژنئ لکه دوی چې تاسې له یوې مخې وژني او په دې پوه شئ چې بېشکه الله د متقیانو مل دی.

قران د ضرورت له مخې جنګ ته جواز ور کړی. کافر وي که مسلمان چې د یو چا وژلو ته یې متې بډوهلې وي، د خدای قانون هم انسان ته د خپلې دفاع جواز ور کړی. د قران او سنت له مخې دلته پر نورو شرایطو نه رغیږو، یوازې په دې یادو ایاتونو کې شته مفاهیم را سپړو.

د اسلام له مخې جنګ او قتال هغه ایشن دی چې د اړتیا له مخې جواز ور کړل شوی. د لوړو ایاتونو مطلب دا دی چې جنګ باید مسلمانان د خپل دین،شریعت او کلتور برخه ونه ګڼي. دا یوازې د ظلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف یو ډال دی، د حق تلفي مخنیوی دی، له خپله ځانه، ماله او ارزښتونو دفاع ده. د قران او پیغمبر په سنتو کې هیڅ ځای هم د نورو انسانانو د عقیدې، کلتور، قانون او ارزښتونو خلاف د جنګ اعلان نه شته. نه کفر او ارتداد د جنګ اسباب دي، نه شرك او منافقت هغه لاملونه دي چې له امله یې شریعت د جنګ جواز ور کړی. د قران له مخې نننی جنګ د شرایطو په پوره کېدا کې یوازې یو مجوز لري چې هغه صرف دفاعي قتال دی.

موږ دلته د مقدسو جنګونو په اړه خبره کوو. که نه د مسلمانانو په تاریخ کې د اصحابو له زمانې بیا تر ننه بیخي ډېر جنګونه شوي دي چې اسباب یې کله اقتصادي ګټې وې، کله د واك غوښتونكو د خپل واک دایره پراخول وو، کله دفاع وه او کله هم نور لاملونه. لاکن زموږ د تاریخ یوه نیمګړتیا دا ده چې له مسلمانانو سره شویو زیاتره جنګونو ته یې د تقدس جامه ور اغوستې. مسلمانانو نه یوازې دا چې له نامسلمانو سره د شریعت پر سر جنګونه نه دي کړي او ګڼ دنیوي لاملونه یې در لودل، بلکې په خپله د مسلمانانو ترمنځ هم شوي دي چې هیڅکله یوازې شریعي اختلاف د جنګي عامل رول نه دی ادا کړی.

د تاریخ همدې اختلاط په مسلمانانو کې د جنګي کلتور پدیده رامنځته کړه. د مسلمانانو حکومتونو له پیله د نورو هېوادونو د لاندې کولو تګلاره خپله کړه چې په لنډ وخت کې یې شرعي جنبه هم خپله کړه او د مسلمانانو د کلتور جز هم شو. د امویانو او عباسیانو په وخت کې د دې لپاره نور هم کار وشو او د روایاتو په سلسله کې داسې روایاتو ځای وموند چې د جنګ له لارې راغلی مال یې تر ټولو مالونو زیات حلال وګاڼه، مینځې او غلامان یې د بشري ګټې په توګه ورته روا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل، پر مسلمانانو يې د تل لپاره جنګ د کفايه او فرض عين په توګه لازمي کړ او مسلمان واکمن يې په دې مکلف کړ چې د ارام ژوند سا اخيستل پر هغه حرام دي، تل به يا د کافرانو پر هېوادونو يرغل کوي يا به د هغوی د حملو دفاع ته ولاړ وي. په دې ضمن کې خلکو د قراني اياتونو تعبير داسې وکړ چې د کفر تر ورکولو پر مسلمانانو جهاد فرض دی او تر څو چې کفر پر ځمکه موجود وي جهاد به ادامه لري. دا مفهوم هم ښه په پيخر د کتابونو متونو ته ځان ور ساوه چې جهاد(قتال) به تر قيامته وي، دا هر څه په داسې حال کې چې د الله په کتاب کې راغلی د قتال مفهوم لا هم تر هغه وخته مسلمانانو په سم ډول تعبير کړی نه و. د همدې ځان، واک او اقتصاد غوښتنې په اوج کې مسلمانو مفسرينو، محدثينو او فقهاؤ داسې څه په خپلو کتابونو کې وليکل چې يوازې د هغه وخت له افکارو سره يې سمون در لود. دا ليکل شوي کتابونه او قوانين نه د ابد لپاره وو، نه له هر کلتور، مکان او زمان سره برابرېدای شي او نه د مسلمانانو لپاره ګټور واقع کېږي. يو مهم ټکی د دنن او پرون دا هم دی چې نن د علومو ساحه ډېره پراخه شوې ده، هغه فقه چې ډېری وخت يې يو بشپړ کتاب او فتاوا يوازې يوه کس ليکلې؛ نو څنګه به هغه کتاب د نن لپاره بسنه وکړي چې پرون يوازې يوه ديني عالم ليکلی دی او له دينه تر سياسته، اقتصاده، نړۍ والو اړيکو، سولې او جنګونو، معاملاتو او ... ټول موضوعات يې را نغاړلي؟ نن که يو کس عالم وي او په دې ټولو موضوعاتو کې کتابونه ليکي، نو خلک يې نه کتاب ته ارزښت ور کوي او نه ده ته. ځکه نن تخصص مهم دی نه پر عمومي معلوماتو برلاسي؛ زموږ پخوانی فقه نه يوازې دا چې د نن له نويو مسلو سره برابره نه ده، بلکې تر ډېره حده له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بل کتاب څخه نقل شوی دی او داسې مسایل هم کم نه دي چې د مذهبي عالمانو ترمنځ پکې دومره اختلاف دی چې د حرام او حلال تر کچې رسېږي. د هغه وخت د فقهې یوه مسله همدا د جهاد، خلافت، تر ژونده د یوه مسلمان امیر په واک کې پاتېدل،مینځو، غنایمو، بې پولې یوه اسلامي هېواد در لودل، تر ملت امت ته ترجیح ور کول، د سود بې تعریفه او تل پاتې اختلافي مسله په مختلفو بڼو داسې بیانول چې نن یې له امله د مسلمانانو زیاتره بانکي کارونه ملایانو حرام کړي او ځینې د مجبوریت له مخې اوس بیرته لګیا دي سخت مسایل یې سکنې چې خلکو ته د کاروبار لار خلاصه کړي. داسې ډېرې نورې مسلې هم.

هغه لیکل شوي کتابونه د خدای له قانون څخه د هغوی یو تعبیر و چې د خپلو غوښتنو موافق یې کړی و. موږ هم حق لرو چې خپلو حالاتو، مکان او زمان ته په کتو له شریعت څخه خپل ځانګړی تعبیر ولرو. داسې نه شي کېدای چې د نړی هر څه دې بدل شي، خو له شریعت څخه د نوي تعبیر اړتیا دې پیدا نه شي. نن موږ تر هر څه ډېره اړتیا همدې ته لرو چې د شریعت داسې تعبیر رامخته کړو چې همدا نن د مسلمان امت اړتیاوې رفعه کولای شي.

زموږ د پخواني تعبیر له مخې شریعت یوازې د مکلفیتونو قانون و. په دې قانون کې یوازې مسوولیتونه وو. هغه دور چې په ټولو انساني ټولنو کې همدا فرهنګ عام و، ځکه نو له اسلامي شریعت څخه هم داسې تعبیر حتمي و. نن چې تر مسوولیتونو مخکې هر انسان د خپلو انساني حقونو غوښتونکی دی، له دې امله حتمي ده چې له دې نوي کلتور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهنیت سره سم داسې شرعي تعبیر وکړو چې تر مکلفیتونو مخکې د حق غوښتنې لوری پکې جوت وي.

دا ځکه وایم چې د شرعي متونو یو خاصیت خپله شارع هم دا بیان کړی چې مجدد یې خپلو حالاتو، غوښتنو او اړتیاو ته په پام نوی کولای شي. همدا اړتیا د فقهي اصولینو هم درک کړې وه:

لا یُنکر تغیرُّ الأحکام بتغیر الأزمان (۳)

له دې انکار نه شي کېدای چې د زمانې بدلون احکامو ته بدلون ور کوي. تر همدې لوړ عنوان لاندې د مشهور حنفي عالم ابن عابدین شامي دا قول نقل شوی:

قال ابن عابدین: کثیر من الأحکام تختلف باختلاف الزمان لتغیر عرف أهله لحدوث ضرورة أو لفساد أهل الزمان، بحیث لو بقي الحکم علی ما کان أولاً، للزم المشقة والضرر بالناس، ولخالف قواعد الشریعة المبنیة علی التخفیف والتیسیر ودفع الضرر والفساد، ولهذا نری مشایخ المذهب (الحنفي) خالفوا ما نص علیه المجتهد في مواضع کثیرة بناها علی ما کان في زمنه، لعلمهم بأنه لو کان في زمانهم لقال بما قالوا به، أخذاً من قواعد مذهبه. (تېره حواله)

ژباړه: ابن عابدین ویلي: د خلکو د رواج بدلېدا، د اړتیاو پیښېدا او په فساد د خلکو د ککړېدا له امله ډېری احکام بدلیږي. ځکه که پر هغه لومړي حالت پاته شي، نو سختي به جوړه، خلکو ته به ضرر پیښ او د هغو شرعي اصولو مخالفت به وشي چې د تخفیف، اساني، ضرر او فساد د مخنیوي لپاره جوړ شوي. له دې امله زموږ د مذهب مشایخ وینو چې له ډېری هغه څه یې مخالفت کړی چې مجتهدینو په خپله زمانه کې اجتهاد او صراحت کړی. ځکه دوی پوهېدل چې که هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په زمانه کې وای، نو هغه څه به يې ويل چې دوی ويلي او دا خبره يې هم د مذهب له قواعدو اخيستې.

همدې قواعدو ته په کتو نن زموږ اړتيا ده چې ځينې پخواني تعبيرونه نوي کړو.يوه بله قاعده هم ډېره مشهوره ده:

درء المفاسد مقدم على جلب المصالح.

د مصالحو تر جلب د فسادونو مخنيوی مخکې دی.

نن د حالاتو تقاضا ده چې ځينې مفاهيم بايد يا بدل شي او يا يې تعبير نوی شي. د ملي هويت او ديني هويت موضوع هم له دې جملې څخه ده. د ملي هويت موضوع پخوا ډېره مطرح نه وه. اما نن تر بل قومي، ديني او بل هر هويت همدا د ملي هويت موضوع گرمه ده. دا موضوع د ډېرو نورو وړو خبرو مور گڼله کېږي. د دې ديني هويت له امله نن افراطيان د اسلامي خلافت نارې وهي، د يوه بې سرحده امت ږغ کوي، هر ځای له نامسلمانو سره سياسي او اقتصادي جنگونو تر همدې نوم لاندې توجيه کېږي. که موږ نن له شريعت څخه د پخوانو پر دې تعبير ډېر ټينگار ونه کړو او د فساد د مخنيوي په خاطر نوي تعبيرونه او جديد احکام رامنځته کړو، تر ډېره به هم د هغه تور مخنيوی کړی وي چې دين د جنگونو لامل بلل کېږي او نن جنگ بيخي د اسلام لاينفک جز بلل شوی او د مسلمانانو د کلتور او تاريخ يوه نه بېلېدونکې برخه جوړه شوې ده.

زموږ په هېواد کې دا ۴۰ کاله تر همدې نوم لاندې انسانان وژل کېږي. له دې پرته چې جگړه مار وگوري په دې کار سره موږ د مفاسدو مخنيوی کوو او که مصالح جلبوو؟ دا هم له پامه غورزول شوی چې هره زمانه کې د شريعت احکام پر يوه حال نه پاتېږي. د جهاد قراني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف او شرایط هم له پامه اچول شوي. مـوږ تـه دې ناسـمو جهـادي رهبریو دا تاوان وکړ چې د نورې اسلامي نړۍ په نسبت اوس د جهادي فرهنگ تر ډېره حده یوازې موږ ته را پاته دی. نه یوازې دا چې په خپل هېواد کې د هر نظام پر خلاف یوې ډلې د جهاد او شرعي نظام تر نـوم لاندې وسلې ته لاس کړی بلکې د هېواد زیات شـمېر وگـړي پـه نـورو هېوادونو کې هم ایـډیالوژیکو جنگونـو تـه لېـږل کېـږي. د خـدای پـه حضور کې د دې شاهدي ور کوم چې د طالبـانو پـه لیکـو کـې داسـې سړي خواره ما په خپلو سترگو لیدلي چې د ښار په هره چاودنـه بـه یـې الحمد لله ویله او د کابل چاوندې ورته د اصـحابو جهـاد معلومېـده. دا نن (۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷) چې په کابل کـې کومـه چاونـده شـوې، زه پـه سـل فیصده باور وایم چې ډېری طالبـانو پـه دې جهـاد خـدای تـه شـکرونه کښلي وي او هغه ځانمرگي ته به یې د فردوس جنت او حورو غوښـتنه کړې وي چې دا جنایت یې وکړ. دا حالت ښیي چې موږ نور د اسـلام، مذهب او انسانیت له لارې وزو او بلکې وتلي یو. که په یوه انسان کـې د اسلام یوازې یوه حکم ته درناوی پاته وي داسې جنایت د خدای پـه ذات قسم که تر سره کړي. که مذهب ته احترام ولري، نو داسې جرم ته به زړه ښه نه کړي او که انسانیت پکې یـوه ذره هـم پاتـه وي، نـو د بـل انسان وژل او زخمي کول خو پر لویـه لار ایلـه کـړه، د هغـه د خپگـان سبب هم خپل ځان یا ځان ته منسوب عمل والله که جوړ کړي. نو دې وروستیو جنایتونو په ډاگه کړه چې دلتـه لـه یـادو دریـو وارو زمـوږ پـه افراطیانو کې نور هیڅ هم نه دي پاته.

جنگ له نورو تاوانونو سره دا ستر زیان هم لري چې انسان له انسـانیته باسي او وحشي کوي یـې. دا تجربـې ثابتـه کـړې او مـوږ یـې ژونـدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثالونه په خپلو سترګو وينو.دا نن زموږ په هېواد کې جګړه مارو هيڅ ډول انساني اخلاق نه لري. ټول شرعي، کلتوري او ملي ارزښتونه جګړه مارو تر پښو لاندې کړل. نور دلته داسې کوم ارزښت نه دی پاته چې جګړه مار ورته درناوی ولري او د هغه د نوم په ور کولو هغوی له جنګ، فساد او بغاوت څخه را وګرزول شي.

جګړه که د اقتصادي، سياسي او يا نورو موخو لپاره کلتوري بڼه واخلي دومره خطرناکه نه ده، مګر که دا کار د مقدسې ايډيالوژۍ تر نوم لاندې وشي بيا ډېر زيان لري. ځکه د لومړۍ خلاف ږغ کول د خدای او رسول د مخالفت په نوم نه دپ کېږي، اما دويمه تر همدې نوم لاندې اول د مخالفت وړ بيخي نه ده او که يې بيا تر شرعي پوښښ لاندې د ريفورم غوښتنه وشي، هم يې ايډيالوژيک جګړه ماران د خدای او رسول مخالفت بولي او د هر هغه انسان وژل د ځان مسووليت بولي چې د ريفورم غوښتونکی وي.

زموږ په هېواد کې همدا نن دا هر څه موږ په خپلو سترګو وينو او تر مخ مو دا ټول حالات تېرېږي. دلته شرعي ارزښتونه سپک کړل شول. مسجد، قران، مدرسه، مکتب ديني علماء او ديني غونډې په لسګونو واره د افراطيانو له لوري په نښه شوې او نه يوازې دا چې بمونه پکې چودلي، بلکې ځانمرګي بريدګر يې ور لېږلي او پړه يې هم په هسکه غاړه منلې ده.

کلتوري ارزښتونه هم وشرمېدل. د مېرمنو افغاني حجاب او جامې د ناوړه کارونو لپاره وکارېدل. د نارينه لنګوټه د بم لپاره استعمال شوه. پر کلتوري ميلو د حرمت ټاپې ولګېدې او تر دې وروسته انفجارات پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشـول. ورغـلي خلـك د مـرگ مسـتحق وگڼـل شـول او لسـگونه پـلا افراطيانو ښه په لوی زړه دا کارونه تر سره کړل.

ملي ارزښتونه افراطيانو ته بيخي د ريشخند وړ ښکاري. ملي بيـرغ تـه له دې امله مختلف الفکره افراطيان درناوی نه لري چې د هغوی په انـد د اسلام سپين، يا تور يا برگ يا هم شين بيرغ له دې وجې ښه دی چې هم شرعي جنبه لري، د خدای او رسول يې خـوښ دی او هـم کـولای شو چې د دې ترڅنگ يې ملي هـم کـړو. مـلي سرود يـې د بـدعت او غربي پديدې په نوم وختي لا د حرمت په ټاپه نازولی. د هېواد اسـاسي قانون يې اتومات د خدای او رسول د قانون په مقابل کـې بللـی او هـره فيصله يې د خدای او رسول له پريکړې سره ټکر گڼلې؛ ځکه يې نو تر هغو پر ځانو جنگ واجب بللی چې تر کله همدا قانون نافذ وي.

نه يوازې دا؛ بلکې د نن زمانې ډېر ارزښتونه يې د شريعت تر پخـواني او زاړه تعبير قربان کړي دي. د هماغه تعبير په رڼـا کـې دا نـن د بشر-د حقوقو پر مدافع سازمانو حملې ورته روا ښکاري. د ماشومانو د سـاتنې موسسـاتي پـه نښـه کـوي. د هېـواد عامـه تاسيسـات ورتـه د نړولـو وړ معلومېږي. په بازار کې ورته جنگ او چاودنه د ثواب کار دی. شخصي ودانيو ته د جنگ او کمين لپاره ختل او بياد مورچل په توگه کـار تـرې اخيستل خو د زاړه تعبير په هر ژړ ورقي کتاب کې ورته روا شوي دي.

له دې امله نو وايم چې د جنـگ او جهـاد پـه اړه زمـوږ زاړه تعبيرونـه لازمن بايد نوي کړل شي. که نه تر دې به هم سختې ورځې راته انتظـار وي. څومره چې دا زوړ تعبير په دې نوې نړۍ کې د خپـل عمـر شـيبې اوږدوي، ور سره جوخت به زموږ له ژونده موسکاوې اخلي، سختۍ به راته ايجادوي او د ژوند په ډېرو بروخو کې به مـو سـتونزې يـو پـه لسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. موږ دا جرم کړی دی چې په نوې نړۍ کې لا زوړ تعبير بس بولو، ځکه نو اړ يو چې د خپل جرم د جبيرې په توگه هره ورځ د ټولو ارزښتونو تر څنگ بشري قرباني هم ورکړو. موږ جرم کړی دی. مجرم ته هر څوک او هر قانون يوه سزا ټاکلې وي. زموږ د جرم په دې نوې نړۍ کې همدا جزا ده چې د ټولو ارزښتونو له سپکاوي سره جوخت به مو وژني هم. موږ چې په خپل چاپيريال کې هر څه تقريبن نوي وينو، له هغو وسايلو چې فرد يې شخصي کاروي بيا تر هغو چې دولت يې کاروي؛ ټول نوي دي. خو په دې زمانه کې هم زموږ په فکر همدا زوړ سلگونه کاله مخې شرعي تعبير بسنه کوي. تر هره وخته چې موږ په همدې بسنه کوو نو سزا مو همدا ده چې د مقدسې ايډيالوژۍ تر نوم لاندې به وژل کېږو، مرگ به مو روا وي، بلکې روا څه کړې؛ واجب به وي.

د هغې ورځې په تمه چې زموږ پوهانو په دې هيله له شريعته د نوي تعبير اړتيا احساس کړې وي، چې په دې سره هم د دين د بدنامۍ مخه ونيسي، هم هېوادوالو ته سوکالي راولي او هم يې ټول ارزښتونو پکې خوندي کړي وي.

۲۰۱۸/ ۱/ ۲۷

سرچينې:

(۱)(البقره: ۱۹۰)

(۲)(التوبه: ۳۶)

(۳)(القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فی المذاهب الاربعه، ۵۲ قاعده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو جګړه‌ییز تاریخ

مسلمانو مورخینو د مسلمانانو په تاریخ لیکلو کې یوه بله تېروتنه دا هم کړې چې زیاتره مورخینو د جنګ جګړو لورته ډېره توجو کړې. د جنګ په اړه ښه په شد او مد رڼغېدلي، مګر د مسلمانانو په تاریخ کې له دې پرته ډېر نور څه هم شوي دي چې ځینو بیخي کم یاد کړي، یو شمېر کسانو د خاصو پیرونو یادونه کړې او نور پرمختیایي کارونه یې نه دي ذکر کړي، خو په مجموع کې هغه ډول پاملرنه چې باید ورته شوې وای، زما په ګومان نه ده شوې.

داسې تاریخونه خورا ډېر لوستونکي لري چې پلانی واک ته ورسېد، پر ضد یې بغاوتونه وشول، ده په مېړانه مقابله وکړه او د بغاوتونو تر چوپولو وروسته یې پر هغه او دغه شیمه د اسلام خپرولو لپاره بریدونه وکړل او دومره سیمې یې فتح کړې. دلته نو موږ خوشاله یو او اوس لا دعاوې ورته کوو چې پلانی خلیفه، هغه پاچا او دغه امیر د اسلام په خپرولو کې ډېري قرباني ور کړې او دومره وخت له کافرانو سره په جنګ اخته و.

زموږ د مورخینو دغه ډول اشتباهاتو د مخکینو مسلمانانو په اړه له موږ سره دا تصور پیدا کړی او اوسنیو حالاتو نور هم تقویه کړی چې جنګ د مسلمانانو د کلتور یوه برخه وه او نوی ذهنیت بیا دا دی چې جنګ د اسلام د ساتنې، خپرونې او کافرانو د ماتونې او تذلیل یوه ښه وسیله ده چې اسلام اجازه ور کړې او تل به دا لار خلاصه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ خپلې ټولنې او زموږ همسايه معاشرې تر نظر تېرې کړو، نو راته جوتېږي چې زموږ د مورخينو دې تېروتنو نن موږ کوم حالت ته رسولي يو. له روم او فارس سره د اصحابو د جنګ په اړه ما ډېره پلټنه وکړه چې که پخواني مورخين يې د عواملو په اړه ږغېدلي وي، مګر تر ننه هم بريالی نه شوم چې د اصلي عواملو په اړه يې د کتاب حواله پيدا کړم. دا ځکه چې هلته يوازې د جنګ حالات ليکل، تفصيل يې بيانول، فاتح او مفتوح يې ښکاره کول هدف و چې دا کار د مسلمانانو په تاريخ کې په ښه توګه، ان تر خپل حد هم زيات شوی.

تر هر څه مخکې مورخ بايد دا وګوري چې داخلي يا خارجي جنګ ولې پيښ شو؟ د لاملونو تر په ګوته کېدو وروسته دا هم بايد وسپړل شي چې دې جنګ ته اړتيا وه که د سرزوری پر بنسټ شوی؟ مورخين بايد موږ ته پړ و ناپړ را معلوم کړي. ځکه دا بيا له موږ سره د ډېرو ستونزو په اوارولو کې مرسته کوي. د ډېرو پوښتنو ځواب ويلای شي او د کړو لارو د لارويانو دلايل له منځه وړي.

فرضن د اصحابو په اړه په ښه روښانتيا دا خبره شوې وای چې له روم او ايران سره د هغوئ جنګ د ځان د فاع لپاره و او هغه ټول دلايل چې په نورو کيسو کې ضمني ذکر شوي دي، ښه واضح د دې جنګونو د لاملونو په توګه معرفي شوي وای نو نن به افراطيانو د جنګ او اورپکی لپاره د اصحابو مثال نه وړاندې کولای. دارنګه نور هم.

د جنګونو تاريخ او ستاينو موږ ته جنګ د ښه شي په توګه را معرفي کړ. د فاتحينو د زياتو ستاينو، نوم ور کونکو، په اړه يې ځانګړي کتابونو ليکلو او تر نورو د ډېر ارزښت ور کولو نتيجه دا شوه چې زموږ د هر ځوان په دماغ کې فاتحين، جګړه ماران، د هغوئ ستاينې، وژنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان وژني ناستې دي. موږ تر امام ابن حبان چې یو ستر محدث او لیکوال و، نن او پرون دواړه ورځې حجاج بن یوسف، قتیبه بن مسلم، محمد بن قاسم او دې ته ورته نورو جنګي قومندانانو ته ترجیح ور کوو، ښېګڼې یې بیانوو او په اړه یې زموږ د مکتب د پنځم صنف زده کوونکی هم خبر وي. مګر ابن حبان له خاصو کسانو پرته څوک نه پېژني.

د مورخینو دې سترې تېروتنې نن هم موږ له چېلنجونو سره مخ کړي یو او لا مو هم علمي مرکزونه، اکیډمیک ځایونه او د علم و پوهي مراکز د جنګي کسانو په نومونو یادېږي چې د زدکوونکو ذهنیتونه په اتومات ډول ور سره د جنګ د ښه والي، جګړه مارو د ستاینې او د همدې غیر انساني پدیدې د ژوندۍ ساتلو لپاره جوړېږي.

زه دا نه وایم چې مورخ دې د جنګ په اړه څه نه لیکي. بلکې هدف مې دا دی چې یوازې پر دې اړخ دې زیات فوکس نه کوي. د مسلمانانو په تاریخ کې له جنګ پرته نور هم ډېر څه شته. د هغه وخت د زدکړو بهیرته کتنه، اقتصاد په اړه یې بحث کول، له نوري دنیا سره اړیکو ته یې نظر کول، د چارواکو او ولس ترمنځ پر اړیکو رڼا اچول، زراعت او کښت تر بحث لاندې نیول او داسې د ژوند نور مهم او اړین اړخونه.

مګر زموږ په تاریخ کې ډېر غیر واړه شیان ثبت شوي دي لکه په پلاني ښار کې د پلاني امیر، یا خلیفه یا پاچا په نوم خطبه وویل شول او د پلاني انځور یې په اصطلاح پر سکه وکښل شو. خو تر دې د ډېرو ضروري شیانو په اړه مو تاریخ ګونګ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بیخي کم مورخین د نقد د لارې لارویان دي. د دوئ له امله موږ ته هم پخواني خلك د تقدس نمونې ښکاري. که د یزید د ناسم دریځ، د معاویه رض د غلطي پرېکړي، د علي او عائشې رض د بې ځایه جنګ، د علي رض او معاویه رض د ناسم جنګ او داسې نورو بېلګو په اړه نن یو څوك مازې خوله چوله کړي، نو خلك دا پر دین، دیني ارزښتونو او مقدساتو رد بولي.

دا له دې امله چې دوئ د نقد تلګلاره کمه کاروله، پر واکمنو نیوکې کمي شویدي. د هغوئ هر ډول جرمنو ته د سمونې پوښ ګنډل شوی. د هغوئ له دنیاوالو سره د خپلو ګټو لپاره جنګونو ته د اسلام د خپرولو نوم ور کول شوی. د واک غوښتنه او د مینځو راوستل یې تر همدې مقدس نوم لاندې تر سره کول چې زموږ مورخینو په خپلو لیکنو، دلایلو او تاریخي لاسوندونو د دوئ دې اعمالو او کړنو ته پلمې لټولې او د نوي نسل په سترګو کې یې خاوري وپاشلې چې تر نن زموږ سترګې په دې رنځ اخته دي.

موږ د هر ډول حقیقت تر لیدلو وروسته هم د ړانده په شان قضاوت کوو. د پخوانو له دین او انسانیت سره کړي جنایتونه موږ ته نن سم ښکاري. د سفاح هغه جنایت نن له خلکو هېر دی چې د خلکو پر جسدونو ناست و او خوراك یې پر کاوه. دا په داسې حال کې چې د یوه یهودوي جنازې ته رسول الله ص د انساني احترام له مخې ولاړ شوی دی، مګر سفاح د سلګونو مسلمانو له جسدونو سره داسې سلوك وکړ.

د حجاج نوم د اسلام د خپرونکو او ښو مسلمانو په کتار کې راځي، مګر د همدغه حجاج په بندیخانه کې تر یو لك زیات مسلمان وژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او د وخت وتلي، علماء، پوهان، مورخین، محدثین او فقهاء د ده له لاسه کړېدلي دي. سلیمان بن عبد الملك د مسلمانانو خلیفه ګڼل کېږي، مګر په خپل وخت کې یې د سلګونو مسلمانانو تر وژلو وروسته ناصالح کسان واک ته ورسول او یوازې په دې وجه ښه سړی ګڼل شوی چې پر قسطنطنیه یې په خپله قوامنده برید وکړ.

د مسلمانانو تېر تاریخ کې ډېرې نیمګړتیاوې شته چې باید راتلونکي لیکوالان ورته پام وکړي. د هر تېر کس بې ځایه ستاینه زموږ د لیکوالانو خاصیت جوړ شوی و. لکه نن چې ښه او بد دواړه شته، پرون هم داسې وو. نن چې نقد کېږي پرون هم تر نقد لوړو کسانو ژوند نه کاوه.

له دې امله نو وایم چې د جنګونو لور ته باید نه پرون ډېره توجو شوې وای او نه نن ورته په کار ده. په هر دور کې له جنګ او جګړو سره د ژوند په نورو برخو کې هم پرمختګونه او شاتګونه وي. نو که د ژوند نورو برخو ته هم پام شوی وای او په اړه یې تفصیلات را نقل شوي وای، نن به دا حال نه وای. زموږ د هر ځوان پر دماغ به جنګ او خشونت سپور نه وای. که نن هم موږ دې ټکي ته پام وکړو، نو لرې نه ده چې دا نیمګړتیا ایسته کړو او له امله یې د را پېښو ننګونو څخه خلاصون ومومو.

۲۸/۲ /۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي تاريخ اصطلاح

د مسلمانانو په تاريخ چې زه څومره معلومات لـرم، نـو تقـريبن ټولـو مسلمانو مورخينو د پيغمبر عليه السـلام لـه دورې رانيـولې بيـا تـر ننـه د مسلمانانو ټول تاريخ ته د اسلامي تاريخ اصطلاح کاروي، چـې زمـا پـه اند دا اصطلاح ناسمه، بې ځايه او د يو لړ جدي پوښتنو زېږوونکې ده.

له هغې زاوې چې زه دلته بحث پر کوم، د مسلمانانو په تـاريخ کـې د دوو تاريخو دورو توپير ته بايد جدي پاملرنه وشي. يـوه هغـه زمانـه ده چې د اسلام پيغمبر ژوندی و او بلـه هغـه دوره ده چـې د ده لـه وفـات څخـه وروسـته پيلېـږي. د لـومړۍ دورې پـه اړه کـه د اسـلامي تـاريخ اصطلاح کار شي او هغه هم هغو پېښو او واقعاتو ته چې يـا رسـول اللـه ص پکې ښکېل وي يا هم معلومات په لري، نو باك نه کوي، مگـر تـر دې د وروسته دور لپاره د اسلامي تاريخ اصطلاح کارول لـه ناسـموالي سره يو لړ ستونزې هم پيښوي.

اوله خبر دا ده چې تر رسول الله ص وروسته نه وحـې کېـږي او نـه د دين هغـه ډول متـون را تـلای شي چـې رسـول اللـه ص د خپـل ژونـد پرمهال مونږ ته په ميراث ايله کړي. نو هغه زمانه د اسلام د تاريخ بلـلای شو چې اسلام پکې راغلی، متون يې نازل شوي، احکام يې پيغمـبر پـه خپل عمل او وينا واضح کړي. خو تر دې وروسته چې دين بشپړ شـو، د احکامو نازېلېدل يې بند شول، متون ثابت شول، د بل نبي، کتـاب او بلې وحې اړتيا ختمه شوه، نـو دې پـير تـه پـه هـيڅ صـورت د اسـلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پیر نه شو ویلای، البته د مسلمانانو تاریخ یې بللای شو او دا اصطلاح ور سره لګېږي هم.

د مسلمانانو ټول تاریخ ته د اسلامي اصطلاح کارول، دا غلط فهمي را منځته کوي چې د مسلمانانو څو رنګه والی ګواکي د اسلام غوښتنه ده، د مسلمانانو ناسم اعمال لکه چې د اسلام نتیجه ده، د مسلمانانو په تاریخ کې چې هر څومره تودې او ترخې شوې، ټولې به خلک په اسلام پسې تړي او دلیل به یې همدا وي چې مسلمانانو خپله د اسلام په تاریخ کې لیکلې دي.

یو بل مهم ټکی دا هم دی چې د هغو واک غوښتونکو، مال لوټونکو او د مینځو په طلب د لیونو څېرې به هم بربنډې شي چې د اسلام تر نوم لاندې یې د یادو اهدافو لپاره هڅې کړې. مورخینو همدا اشتباه کړې چې د پاچاهانو، امیرانو او د وخت د خلیفه ګانو تاریخ یې هم د اسلام په نوم لیکلی چې همدې مقدس ټکي هغوئ بد عمله کسانو ته هم له نیوکو، اعتراضونو او تورونو څخه نجات ور کړی.

د اسلامي تاریخ دې اصطلاح همدا اوس هم موږ له ننګونو سره مخ کړي یو. که د تېر تاریخ پر کوم پاچا، امیر یا خلیفه نیوکه وشي، خلک یې د همدې اسلام له امله دفاع ته را دانګي. ځکه د همدې اصطلاح کارونې په خلکو کې دا فکر پیدا کړی چې پر همدې کسانو نیوکه پر اسلام نیوکه ده. په داسې حال کې چې اسلام د دین په برخه کې یو قانون دی، د خلکو د اعمالو نمایندګي قانون نه کوي، بلکې د قانون نمایندګي د هغه متن، لارښوونې او راوړونکی کس کوي. له دې امله نو چې د تېر تاریخ له پاچاهانو، امیرانو او خلیفه ګانو څخه د خوندیتوب دا ډال ایسته شي، تر نامسلمانو وړاندې به مسلمانان د دوئ پر اعمالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکونو، جنگونو او کړنو نیوکې وکړي او له دې سره به مسلمانانو تـه لـه اسلامه دفاع هم اسانه شي. ځکه هر مسلمان پر دوئ د کېدونکو پوښتنو په اړه ویلای شي چې د هغوئ اعمال د اسلام استازیتوب نه کوي، هـر سړی پوه شو او د خپل عمل په اړه یې را پیدا کېدونکې پوښتنې.

نو د مسلمانانو په تاریخ کې د نورو مهمو نکتو تر څنګ یـوه نکتـه دا هم ده چې د رسول الله ص له زمانې را وروسته ټولې دورې د مسلمانانو په تاریخ ونومول شي. یو به د اسلام اساسي متون خلکو ته معلـوم شي، د کېدونکو نیوکو مخه به ډب شي، د اسلام په نوم شوي هغه جرمونه او عاملین به یې مسلمانانو او نړۍ ته ښکاره شي چې د خپلو اعمالـو لپـاره یې یوازي د اسلام توری د ډال په توګه کارولی.

دا اصطلاح زما په اند له فني اړخـه هـم سـمه نـه ده. ځکـه د یـو شي تاریخ هغه دی چې هغه پکې را پیـدا شي، ورو- ورو ترقـي وکـړي او د کمال پړاو ته ورسېږي. د اسلام پیل او کمال ته رسېدا په (۲۳) کلونو کې شوې چې دې ته د اسلام تاریخ ویلای شو، د رسول الله ص سېرت هم ورته ویل شوي دي. دا زمانه په رښتیا هم د اسلام پیر دی او په دې نـوم یې یادول کومه ستونزه نه لري، مګر څه وخت چې اسلام مکمـل شـو، نازلېدل ختم شول، استازی یې له نړۍ وکوچېد او دا متون یـوازې د یـو دیني قانون په توګه پاته شول، نو دا زمانه یې ولې د اسـلام تـاریخ شي؟ ځکه د اسلام پیل، ترقي او خپل کمال ته رسېدا خـو لـه دې مخکـې لا شوي، نو دا دورونه یا زمانې بیا د اسلام تاریخ ولې وبولو؟

د اسلام په تر ټولـو اسـاسي مـتن کـې ویـل شـوي چـې (لا اکـراه في الدین) دا یوازې یو ځای نه، بلکې په مکي او مدني سورتونو کـې څـو واري دا مفهوم په مختلفو الفاظو ادا شوی، مګر لـه دې سره تـر رسـول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله را وروسته امیرانو، خلفاؤ او پاچاهانو د اسلام په نوم د نورو ملکونه لاندې کړل. فتوحات یې وکړل. د هغو مالونه، ښځې او هېوادونه یې ځنې ونیول، بانه یې همدا کړې وه چې اسلام خپروي. اسلام ته د خدمت په بانه یې لکونه انسانان ووژل، هیوادونه یې وران کړل، ښځې یې له حقوقو بې برخې کړې او تر ټولو بده لا دا چې دوئ هم په خپل وخت کې او هم وروسته ځانونه خوندي کړل، چا چې نیوکې کولې هغوئ پر اسلام او د اسلام پر پیغمبر مخ را واړاوه. هغوئ هیڅ ملامت نه وو، ځکه موږ د همدې کسانو اعمالو ته د اسلامي تاریخ جامه ور اغوستې وه، له دې امله نو هغوئ هم امیران، خلفا او پاچاهان دومره نه غندل لکه اسلام چې یې وغانده، ځکه دوئ فکر کاوه چې اسلام همدا امر کوي، نو تر فرعي شیانو د اساسي شي غندل گټور ورته ښکارېدل.

د مورخینو همدې تېروتنې په مسلمانانو کې دا فکر پیدا کړ چې لکه تېر خلفا، امیران او پاچاهان، د اسلام امیر باید تر خپل ټول ژونده امیر وي. د ستونزې اصلي ریښه دا هم ده چې امیرانو خپل ځانونه له رسول الله ص سره سیال گڼلي دي، دوئ فکر کاوه چې هغه په خپل ژوند کې امیر و، نو موږ هم باید شو. دې توپیر ته فکر نه دی شوی چې رسول الله ص نبي و، د نبوت ترڅنگ رسول الله ص ځان ته د یو امیر په توگه هغه اختیارات نه دي ورکړي، لکه دوئ چې ورکړل.

د واک میراثي کول یو بل ناسم گام و چې د مسلمانانو امیرانوواخیست. بنسټ یې امیر معاویه کېښود او دا لړۍ وروسته د اسلام د ساتنې، استازیتوب، جهاد او نورو مقدسو نومونو لاندې وغزول شوه. که مورخینو له پیله د دوئ اعمال له اسلامه بېل کړي وای، د اسلام د تاریخ او مسلمانانو د تاریخ توپیر ته متوجې شوي وای، نو نه به دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په ښه خوندیتوب هغه جنایتونه کول او نه بـه نامسـلمانو پـر اسـلام د دوی د اعمالو له امله نیوکې کولې.

که موږ له اسلامه د دفاع جذبه لـه ځـان سره لـرو، نـو بایـد د اسـلامي تاریخ پر ځای د مسلمانانو تاریخ وکاروو. د رسول الله ص لـه دورې را په دې خـوا د هـر چـا اعمالـو تـه د ښـه او بـد پـه نظـر کتـل د انسـانانو مسوولیت دی. هـر مـورخ د ټولـو هغـو جنگونـو، واقعـاتو او پېښـو پـه تاریخي عواملو پسې دې وگرځي چې د مسلمانانو په تېر تاریخ یـې لـه نورو قومونو سره د دوی لاس او گرېوان کېدو سبب شوي دي.

دا ډول تاریخ به موږ تـه ډېـر څـه را زدکـړي. د اسـلام پـه اړه بـه ډېـر شکونه له منځه یو سي. خلك به داسلام او مسلمانانو دتاریخ مهم فرق ته متوجې شي. د مسلمانانو په تـاریخ کـې د پټـو خـاینینو څېـرې بـه را بربنډې شي. هغه نیوکه به خپله ځواب شي چې وایي اسلام د تورې پـه زور خپور شوی، نه د دعـوت، منطـق او اسـتدلال پـه زور. کـه مـوږ د مسلمانانو اعمال خپله دوی ته منسوب کړو او د ښه و بد پړه یـې هـم د دوی پر غاړه ور واچوو، نو له تاریخي ابتکار سره به مو د ډېرو سـتونزو حل کولو ته اسانه لار موندلې وي.

۱۰/۲/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله؛ نبوي سنت او بشري اړتیا

عربي کې سولې ته (صلح) وايي. صلحه له مصالحې اخیستل شوی دی او د طرفینو ترمنځ روغې جوړې ته وايي. ځکه مصالحه د (مفاعلې) له بابه اسم مصدر دی. د مجمع الانهر لیکوال شیخي زاده لیکي:

هُوَ - لُغَةً - اسْمٌ بِمَعْنَى الْمُصَالَحَةِ وَهِيَ الْمُسَالَمَةُ، خِلَافُ الْمُخَاصَمَةِ، وَأَصْلُهُ مِنْ الصَّلَاحِ ضِدِّ الْفَسَادِ.وَفِي الشَّرْعِ (هُوَ) أَيْ الصُّلْحُ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النِّزَاعَ مِنْ الطَّرَفَيْنِ) (۱)

ژباړه: صلح اسم دی او لغتن د مصالحې یعنې روغې جوړي معنا ورکوي چې د مخاصمې(یو له بل سره د دښمني) خلاف دی. اصلن له صلاح څخه اخیست شوی چې د فساد ضد دی. شریعت کې صلح(سوله) د دوو لوریو ترمنځ د شخړې ختمولو تړون دی.

د سولې تر تعریف وروسته په فقهي کتابونو کې د سولې لپاره یو لړ شرطونه ذکر شوي دي چې زما په اند د هر زمان او مکان لپاره اړین نه دي. ځکه په شرعي متونو کې یې ذکر نه دی شوی او له متن څخه د وخت علماؤ خپل اجتهاد کړی چې هر وخت ګټور نه تماميږي. په مدینه کې له اهل کتابو سره د رسول الله ص تړون د حدیبيې له تړون سره توپیر لري. له دې ښکاري چې د سولې لپاره یو رنګه شرایط په شرعي متن کې نه دي یاد شوي.

جنګ او جګړې غیر نارمل او ناطبیعي حالت دی. انسان په فطري لحاظ د جنګ او خشونت غوښتونکی نه دی؛ بلکې د هغه په چاپیریال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ځینې داسې پیښې کیږي چې انسان له خپل فطرت او طبیعت څخه د مخالف شي خوښولو ته اړ کړي.

هر ماشوم چې کله له موره پیدا شي، نو مور یې وینو چې لـه کینـې، غوسې، عقدې او جنګه خلاص وي. جنګ خو اصلن د کرکې، نفرت، غوسې او عقدې زیږنده وي. زموږ په ټولنه کې ډیری ماشومان د ورځې له خوا مور، پلار یا د کور بل غړی وهي،(که څه هم د ماشوم وهـل بـد کار دی، اما زموږ په ټولنه کې له بده مرغه دا کار کیږي) اما لږ وروسـته د ماشوم په ذهن کې هغه وهل، له ده سره شـوی زورزیـاتی، کنځـل او جنګ هېر وي او په ذهن او دماغ کې یې نه کرکـه وي او نـه کـوم ډول غوسه، بلکې په پاک زړه او ذهن له هغه کس سره ناسته پاسته کـوي او په خوشالي ور سره مخیږي.

د کرکې، شخړې، جنګ، خپګان او... ناروغۍ د انسان ذهـن تـه لـه ټولنې او چاپیریال څخه د یوه بسته پروګرام په بڼـه انسـټالیږي. یـوه بلـه تجرِبه مې هم څو پلا کړې ده. د یوې داسې کورنۍ ماشوم چې مـور و پلار یې تر ډېره حده له کینې، نفرت، غوسـې او جنګونـو څخـه بیـزاره وي، هغه تر پلار او مور هم په لوی والي کې ډېر نارمل حالت ته نـژدې وي او له دې یادو شیانو یې بد کیږي. اما بل لور ته هغه کسان چـې لـه کینکښ او جګړه مار پلار و مور څخه پیدا شوي وي، هغـوی تـر پـلار هم ډېر کاره، کینه کوونکي او پر مازي خبره جنګ تـه امـاده ولاړ وي.

زه نه پوهېږم چې په دې کې یوازې د کورني چاپیریـال او روزنـې اغیـز وي او که یاد شیان میراثي ریښه هم لـري چـې لـه پـلار، مـور او لـوړو خپلوانو څخه کشرانو ته انتقالیږي؟ که څه هم کریمونولوژي وراثت یـو له هغو اسبابو یاد کړی دی چې فرد جرم ته هڅوي، اما په ټولـه کـې بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم داسې نه وي چې هر بد خلقه انسان دې په ميراثي ډول دا هر څه تر لاسه کړي وي، ممکن نيمايي يې ميراثي وي يا هم تر دې هم کمه برخه يې له وراثت سره اړه ولري، خو د ټولنې اغېز هم دومره جوت دی چې هيڅوک هم سترګې نه شي ترې پټولای.

له دې ښکاري چې انسان په فطري ډول له دې ناروغيو تر يوه حده خلاص وي او دا ويرسونه يې د ټولنې ډالۍ ده چې خپل نوي راتلونکي غړي په نازوي. د مينه ناک، سوله پاله او له زور زياتي د بېزاره انسان پيدا کونکي لپاره اړينه ده چې د خپلو ماشومانو تربيه او روزنه په سم ډول وکړو چې له دې بيماريو يې ټول ژوند خلاص کړو.

د انسانانو په ټولنيز ژوند کې داسې وختونه هم پېښېږي چې طبيعي حالت ختميږي او په ټولنه کې د بېلابېلو لاملونو له امله جنګ جګړې رامنځته کېږي. جنګ يوه ټولنيزه پديده ده چې ټولنيزې بدۍ او خرابۍ هم پېښوي. له مالي زيانه رانيولې بيا د انسان تر ژوبلي او مرګه هر څه هر وخت پکې شونې دي. له جنګه فقر پيدا کېږي، له جنګه بې عدالتي رامنځته کېږي، جنګ کاروبار ته زيان رسوي، عامه لارې، کلي او ښارونه ناامنه کوي، تاوان يې نه يوازې هغو دوو طرفونو ته رسېږي چې مخامخ يو د بل په وړاندې جنګېږي، بلکې هغه څوک يې هم زيانويني چې مستقيما پکې دخيل نه وي خو د جنګ په جغرافيه کې اوسي؛ حتا جنګي سيمې ته نژدې پراته ولسونه او ملتونه يې هم له زيانه خوندي نه پاتېږي. بلکې حيوان، نبات او ونې هم په ډېر بد ډول ترې اغېزمنېږي.

له دې امله عقل او انساني تاريخ و تجربه ټول وايي چې جنګ غير نارمل حالت دی او هوښياره ټولنه او ملت هغه دی چې ژر تر ژره له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګي حالت څخه خپل طبیعي او فطري حالت ته ستانه شي. د جنګي اسبابو په له منځه وړلو ټولو جنګي ډلو ته د جنګ بانه ور ختمه کړي او له جنګي حالته د سولې، له کرکې د مینې، له ناامنه د امن لورته سولهییز یون پیل کړي.

همدا عامل دی چې قران کریم په جنګي حالاتو کې هغه مهال د سولې غوښتنې ته د مثبت ځواب ور کولو امر کړی چې یو لور یې هیله وکړي:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا .(۲)

ژباړه: او که دوی سولې ته میلان وکړ؛ نو ته هم ورته میل وښیه.

د قران کریم د دې ایت امر لومړی د الله هغه پیغمبر ته راجع و چې پر ضد یې مکیانو، یهودو، کوچي عربو او نصرانیانو وسله اخیستې وه او یوازې د دین له امله یې ور سره شخړه در لوده. دلته هم الله تعالی امر کړی دی چې که ستا دښمن سولې ته میلان وکړ، نو ته به هم حتمن سولې ته چمتوالی ښیې او په هیڅ صورت یې د جنګ د تمدید جواز نه دی ور کړی. قران کریم سوله غوره بولي:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزاً أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيرٌ.(۳)

ژباړه: او که یوه مېرمن له خپل مېړه پر سرکښي او مخ اړولو ډارېده؛ نو پر دوی هیڅ ګنا نه‌شته چې تر خپل منځ سوله سره وکړي او سوله ډېره غوره ده.

د سورت النساء دغه ایت د مېړه او مېرمنې ترمنځ پر ستونزو رڼغیږي او هدایت یې کړی چې که یوه مېرمن له مېړه ډارېده چې دې ته پاملرنه نه کوي، نو بهتره ده چې پر ځینو ټکو توافق سره وکړي او تر بیلتون یې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ورته غوره ده. له یوه لوري به یې شخړه پای ومومي او له بله لوري به یوه کورني له ړنګېدا ژغورل شوې وي.

نو چې د یوې کورنۍ په اړه د الله هدایت دا دی چې سوله ورته غوره ده ایا د یوه درست ملت او هېواد په اړه به قران کریم څنګه د سولې امر نه کوي او ولې به یې غوره نه ګڼي؟! له دې امله موږ په قران کې له نامسلمانو سره هم د سولې په اړه ایاتونه وینو.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ (۴).

ژباړه: هغه چې ته ور سره تړون کوې، بیا دوی هر وارخپله ژمنه(تړون) ماتوي او دوی ځان ساتنه نه کوي.

وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً .(۵)

ژباړه: او که (په تېروتنه قتل شوی مومن) له هغه قومه وي چې ستاسې او د دوی ترمنځ تړون وي؛ دیت به یې اهل ته سپارل کېږي او یو مومن(غلام یا مینځه) به ازادېږي، که یې دا پیدا نه کړ، پرلپسې دوې میاشتې به روژه نیسي، د الله له لوري رجوع ده او الله یوه د حکمت خاوند دی.

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.(٦)

ژباړه: او که له تاسې د دین په اړه مرسته وغوښتل شوه، نو کومک درباندې لازم دی، مګر هغه قوم چې ستاسې او د هغوی ترمنځ تړون وي، الله تعالی ستاسې د اعمالو لیدونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ټولو اياتونو کې له نامسلمان قوم سره د مسلمانانو د سولې او تړون يادونه شوې ده چې نه يوازې جواز يې ترې ثابتيږي، بلکې د لومړي ايت د امر له مخې که يې د مسلمانانو څخه غوښتنه وشي فرض ده، همدا مطلب په دې ايت کې هم په صريحو الفاظو ياد شوی:

إِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلاً .(٧)

ژباړه: مگر هغه کسان (مه وژنئ) چې داسې قوم ته پنا يوسي چې ستاسو او د هغوی ترمنځ تړون وي، يا تاسو ته په داسې حال کې راشي چې سينې يې ستاسې سره له جنگه تنگې شوې وي او يا چې له خپل قوم سره په ملتيا جنگ وکړي؛ خو که د الله خوښه وای، پر تاسو به يې مسلط کړي وای بيا به يې جنگ در سره کړی وای، نو که يې له تاسو څانونه گوښه کړل، جنگ يې در سره ونه کړ او د سولې وړانديز يې در ته وکړ؛ نو الله تاسې ته پر هغوی (د جنگ) هيڅ لار نه ده در کړې.

دلته ويل شوي چې که جگړه مار هغه قوم ته پنا يوسي چې تاسو ور سره تړون لرئ، نو غرض به نه ور لرئ او پنا يې پيدا کړه. د هغه چا له جنگه بندېدا او سولې ته تمايل خدای د يوه نعمت په توگه مسلمانانو ته ياد کړی چې مخکې يې جنگ ته مخه کړې وه. الله امر کړی چې که د سولې وړانديز درته وکړي؛ نو نور د جنگ لپاره هيڅ شرعي بانه نه لرئ او يوازې سوله د خدای خوښ کار او په همدې حالت کې امر دی.

له دې امله رسول الله ص په خپل ژوند کې تر خپله وسه له جنگه مخ اړاوه، لکه چې يوه حديث کې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاَ تمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَافِيَةَ .(۸)

ژباړه: له دښمن سره د مخامخېدا هيله مه کوئ، الله تعالی (په چارو کې) بريالتوب غواړئ.

په يوه حديث کې دي چې الله تعالی په نرمي خپل بنده ته هغه څه ور کوي چې په سختي يې نه شي تر لاسه کولای:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا عَائِشَةُ» إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ " .(۹)

ژباړه: رسول الله ويل: ای عائشې! بېشکه الله نرمي کونکی دی او نرمي يې خوښه ده، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي يې نه ور کوي او هم هغه څه چې له نرمي پرته يې په بل هيڅ شي نه ور کوي.

همدا لامل دی چې رسول الله ص په مدينه کې له يهودو سره دميثاق المدينه په نوم د سولې او اتحاد تړون وکړ. د هجرت په شپږم کال يې له مکيانو سره د حديبيې پر سيمه يو داسې تړون وکړ چې اصحاب يې منلو ته چمتو نه وو، خو رسول الله ص هغه مادې ور سره ومنلې او لاسليک يې ور کړ. خدای په قران کريم کې همدې کار ته ښکاره بريا وويله او د رسول الله ص په مشري (۲۷) غزاګانو ته يې فتح مبين نه دي ويلي. راځئ دلته لږ د حديبيې پر سوله نور هم تم شو. هغه شرايط را واخلو چې رسول الله ص له مکيانو سره سوله ور باندې وکړه:

ابن کثير رح (مړينه: ۷۷۴) په خپل کتاب الفصول في السيرة کې هغه شرطونه ياد کړي چې رسول الله ص له مکيانو سره سوله پر وکړه. هغه دا دي: ۱ــــ عمره به دا کال نه کوي، راتلونکی کال به عمرې ته راځي، توري به يې په پوښو کې وي او په مکه کې به يوازې درې ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروي. ۲ــ د دوی ترمنځ به دا تړون لس کاله وي. ۳ــ قبایل اجازه لري چې خوښه یې وي هغه لوری دی ونیسي، د هر فریق لوري ته که یوه قبیله ودرېده نو پر هغې برید عینن پر هغه فریق برید دی. ۴ــ او څلورم شرط دا و چې که د مکیانو له لورې څوك مسلمان شو، مسلمانانو ته یې پنا یووړه بېرته به دوی ته ور کول کېږي، خو له مسلمانانو څوك اسلام پرېږدي، مکیانو ته پنا یوسي، هغوی یې مسلمانانو ته نه ور سپاري. (۱۰)

(یوه یادونه چې غواړم دلته یې زموږ د مسلمانو مورخینو په اړه وکړم هغه داده چې دوی په خپلو کتابونو کې دومره ډېر جنګي فرهنګ ته متمایل دي چې د سولې کاروان یې هم د غزا په نوم یاد کړی. دلته یې باید د ټولو غزاګانو برخلاف د سولې سرلیك ایښی وای، مګر له بده مرغه چې زیاتره مورخینو او محدثینو دا کار نه دی کړی بلکې د غزا سرلیك یې ور کړی چې له سولې سره سمون نه لري.)

رسول الله ص په همدې شرایطو سوله ور سره وکړه، مګر د عمر فاروق رض په شمول زیاتره اصحاب حیران وو او تر خپلو منځو یې احتجاج هم وکړ. عمر فاروق ابوبکر صدیق رض ته احتجاج وکړ، هغه ورته وویل، هغه د الله رسول دی، د هغه له لوري مامور دی هغه یې مرسته کوي او ضایع کوي یې نه. بیا رسول الله ص ته ورغی او هغه خبرې یې ورته وکړې چې ابوبکر رض ته یې کړې وې، رسول الله ص هماغه ځواب ور کړ چې ابوبکر رض ور کړی و. تر دې وروسته په قران کریم کې د سورت الفتح بسته سورت نازل شو او د رسول الله ص دا سوله یې د ټولو سوو جګړو برخلاف څرګنده بریا وګڼله او تر دې وروسته یې نتایج په یوه کال کې را ښکاره هم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې چې ۴۰ کاله جګړه روانه ده، ولس یې تر بل هر ملت د سولې لپاره لېواله دي. سوله نه یوازې زموږ غوښتنه ده بلکې د هر انسان بشري اړتیا او فطري غوښتنه هم ده. سوله ژوند دی او ژوند هر ژوي ته د خدای ور کړې ډالۍ ده چې له هغه جل جلاله پرته یې بل څوك ترې د اخیستلو حق نه لري. سوله مینه ده، مینه د انسان لپاره د خدای ځانګړې تحفه ده چې که یې هر څوك ترې د اخیستلو هڅه کوي نو د خدای ور کړې تحفه له انسانه وړي. په سوله کې کاري فرصتونه ډېرېږي، خلك له فقره خلاصېږي، رغونه زیاتېږي، د هېواد عامه تاسیسات جوړېږي، عدالت او انصاف ته خلك لاس رسی مومي او په ټوله کې هر انسان له خپلو انساني، قانوني او اسلامي حقوقو څخه برخمنېږي. سوله نن نه یوازې زموږ اړتیا ده، بلکې د شریعت او عقل تقاضا هم ده. د شریعت ښکاره نصوص مې وړاندې ذکر کړو او د هغو هدایاتو د عملي نمونو لپاره مې د رسول الله ص د سولې یادونه هم وکړه. سوله ټولو نړۍ والو قوانینو، اخلاقي اصولو او شرعي ضوابطو ته په کتو زموږ مسلم حق دی او ترې غاړه غړونکي له ټولو بشري، الهي او اخلاقي قوانینو څخه مخالفت کوي.

په هېواد کې د یوې رښتنې سولې او سلامتیا په هیله!

۲۰۱۸/ ۳/ ۲۸

سرچینې:

(۱)مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر، کتاب الصلح:۲/ ۳۰۷)

(۲)(الانفال: ٦١)

(۳)(النساء: ۱۲۸)

(۴)(الانفال: ٥٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)(النساء: ۹۲)

(۶)(الانفال: ۷۲)

(۷)(النساء: ۹۰)

(۸)مسند احمد بقية حديث عبد الله بن ابي اوفى: ۱۹۱۱۴)

(۹)صحيح مسلم كتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق: ۲۵۹۳)

(۱۰)(الفصول في السيرة، غزوه حديبيه: ۱۸۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې د خشونت برسېرن لاملونه

زموږ په ټولنه کې خشونت ځوان نه دی، پـه دې معنـا چـې اوس لنـډ وخت کې خشونت نه دی را پیدا شوی، بلکې عمر یې خورا دراز دی. په دې اړه یوه ښه خوندور تحقیق تـه اړتیـا ده چـې علتونـه، ډولونـه او حللارې یې پیدا کړي؛ مگر زما په اند دا ځینې لاملونـه یـې عمـده هـم دي او واضح هم.

- د مذهب ناسم تعبیر

هېواد ته مو اسلام د جنگیالیو له لورې راوړل شـوی دی، د افغانسـتان اوسنیو پولو ته جنګ د عمر فاروق رض په زمانه کې راغلی دی او ان د امیر معاویه رض تر زمانې یې دوام وکړ. په دې وخت کې له عربو څخه پرلپسې لښکرې راتلې او دلته یې جنگونه کول چې تـر زیـاتو جنگونـو وروسته افغانان ستړي شول او د مسلمانانو د دریو اپشنونو(اسلام، جزیه او جنګ) کې یې لومړی غور کړ. افغانان له وختـه د غیـرت لپـاره بېـل تعریف لري، دوی هیچا ته کمه نه وایي او هر سرزوری چې ویني دوی تر هغه څو چنده سرزوري کوي. کله چې له قووته ولوېدل نو جزیه یې ځان ته اهانت باله له دې امله یې اسلام په نوم ومانه او نور یې خپل ټول پخواني عادات، رسوم، باورونه او کلتور ورسره وساتل. موږ ته اسـلام د تورې په زور راوښودل شو له دې امله دلته هغه تعبیـر وده وکـړه؛ ځکـه لومړیو راوړونکو عملن همداسې کړه وړه کړي وو همدا وجه وه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشونت، جنګ او شخړو تعبیر زموږ خلکو ته تر اوسه هم خوند ور کوي او د اسلام اصلي بڼه همدا ورته ښکاري.

- زموږ تېر تاریخ

افغانان تر اسلام مخکې هم جګړه پاله وو، له مقدوني سکندر سره هم نښتي وو او د اسلام د راتلو مهال له عربي لښکرو سره هم ښه ډېر وخت وجنګېدل. له دې وراهاخوا قبېلوي ژوند هغوی ته د تر خپل منځ د جنګو چانس هم ور کاوه او دا دود تر اوسه هم په پښتنو کې پاته دی، د اطرافو ځیني قبایل اوس هم د یوه منظم دولت تر کنټرول دا ښه بولي چې قبیلوي ژوند ولري، قبیلوي اصول وپالي او له شاوخوا قبیلو سره شخړې وکړي. دا اوس هم د ځمکې پر سر، د ځنګلونو پر سر، د څرځایونو پر سر او... قبیلې او قومونه سره په جنګ وي او تر منځ یې لسګونه کلونه دا بدۍ پاتېږي.

تر اسلام را وروسته هم موږ د جنګ په میدان کې وړې وه، موږ علم ته دومره کار نه دی کړی لکه جنګ ته چې مو کاوه. د امویانو خلاف لښکر له همدې ځایه روان شو، له دې امله د مهدي اخیر زمان په اړه روایاتو کې هم ددې سیمې یادونه شوې ده ځکه له دې روایاتو د عباسیانو داعیانو ډېر کار اخیسته. پر هند له دې سیمې بریدونه شوي دي او منځنۍ اسیا هم د تورې په زور د دې سیمې واکمنو تابع کړې وه؛ د هند مسلمانانو هم د دې سیمې له واکمنه د مرستې تمه وکړه او تر هغه وورسته له انګریزانو سره درې جنګونه، بیا خپل منځي شخړې، له شوري اتحاد سره خونړی جنګ تر هغه را وروسته بیا تر خپل منځ وژني او بیا اتلس کاله له نړۍ والې ټولنې سره جنګ چې په سر کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا ده؛ زموږ د تاریخ لویه برخه پر جنګونو او وژنو ولاړه، له دې امله زموږ کوڅې، واټونه، سړکونه، څوکونه، مکتبونه او پوهنتونونه تر اوسه هم د جنګي کسانو په نوم دي چې له تېر تاریخ سره زموږ ژورې اړیکې راښیي او دا هم په ګوته کیږي چې موږ د خپل تېر تاریخ تر څومره اثر لاندې یو؟

- کورنۍ تاوتریخوالی

د انسان پر ذهن د هغه چاپېریال ښه پوره اثر کوي، که په ارام ماحول کې لوی شي ارام مزاجه انسان به وي او که شخړو، جنجالونو و د جنګ په ناارامه چاپېریال کې ستر شي، بیا به عصباني، غوسه ناك، په تعامل کې کمزوری او غیر نارمل وي. یو ماشوم که په دې ډول خشن چاپیریال کې لوی شي نه یوازې هغه ماشوم ته ایینده زیان لري، بلکې کورنۍ او ټولنه هم ځنې زیانمنه کیږي. حتا ما لیدلي دي چې داسې کسان که غوسه شي د مور او پلار خیال هم بیا نه ساتي. زموږ د ټولنې ډېره برخه کسانو کورنی تاوتریخوالی لیدلی دی له دې امله نو هغه په لویوالي کې کور او ټولنه دواړه کې خشونت کوي او کله فردي خشونت په ډله ییز بدلیږي لکه زموږ ټولنه چې یې همدا اوس شاهده ده.

- د مکتب، مدرسې او پوهنتون نمیګړی نصاب

د یوه ماشومه ور ځنې څو ساعتونه حتمن په مدرسه او مکتب کې تیریږي، دا وخت د هغه د ایینده ژوند لوری ور ټاکي. که نصاب سم وي، استاد یې ښه وي، چاپیریال یې ارام وي، ماشوم به هم سالم تربې راوزي او که حالت برعکس وي، د ماشوم ایینده به هم پر سختو کړلیچو او پیچومو ور سمه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصابونه لیدلي دي، د وطني مینې، انسان دوستۍ او سوله ییزتوب له مخې نیمګړي دي. د مدرسې او مکتب تر منځ حتا واټن ایجادوي، د سیرت په برخه کې یې تر دعوت زیات تمرکز پر غزاوو کړی دی په داسې حال کې چې غزاوې یوازې دفاعي وي او صرف لس کاله وې، مګر دعوت ۲۳ کاله و او تر اخیره وخته یې دوام درلود، غزاوې یوه استثنا وه او دعوت د نبوت عمومي تګلاره ده. د مسلمانانو په تاریخ کې هم د هرې دورې په تاریخ کې تر نورو بحثونو زیات تمرکز پر جنګونو شوی دی، د افغانستان عمومي تاریخ یا که معاصر تاریخ را واخلو نو هم د جنګ برخه زیاته ده، جنګیالي ستایل شوي دي او د مورخینو له لوري یا د وخت د حاکمانو نمیګړتیاوې نه دي را اخیستل شوې یا هم بیخي پر نشت حساب دي، ځکه نو موږ یوازې نن ستاینې کوو او جنګ و جنګیالی راته ښه ښکاري. د نصاب په برخه کې دا خلا باید ډکه شي او د وخت له غوښتنو سره سم مواد ورته تهیه شي چې ایینده زموږ، وطن او ماشوم ژوند تضمین کړي نه دا چې له خشونته یې ور ډک کړي.

- زوړ او خشن کلتور

انسانان چې هر وخت یوځای اوسي نو د اجتماعي ژوند لپاره یې حتمن ځینې اصول، رسوم او دودونه ایجاد کړي وي چې د هغو په رڼا کې د ټولنې هر وګړی ژوند مخ ته وړي. دا یاد رسوم او دودونه د کلتور برخه دي که څه هم له عاداتو، تر افکارو ا اعمالو پوري غزېدلي وي. ټولنه د اړتیا مهال اصول جوړوي او هوښیارې ټولنې که یې زیان درک کړي، پر بدیل یې فکر کوي او سوکه سوکه یې ځای بل ته ایله کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر داسې جامدې ټولنې هم شته چې پر خپلو کلتورونو ټينګې ولاړې وي او په هيڅ صورت کې يې ايله کولو ته نه چمتو کېږي. هغوی فکر کوي چې مخکې خلک تر موږ په هر شي کې هوښيار دي، له دې امله نو د هغوی متلونه او ور پاته کلتوري ارزښتونه ورته سم برېښي او په نورو بدلولو ته يې زړه نه ښه کوي. زموږ د ټولنې کلتور ځينې برخې هم زوړې دي او هم خشينې. له بده مرغه چې زموږ ټولنه هم له جامدو ټولنو څخه شمارل کېږي او خپل پخواني افکار، رواجونه او باورونه نه ايله کوي حتا که هغه يې په عيني ژوند کې ستونزې ورته پيښوي او له تجربې سره يې په ټکر کې هم وي، خو دوی ته مشاهده دومره د باور وړ نه وي لکه هغه څه چې له ماشومتوبه ورته مسلم او ثابت ور پېژندل شوي وي او اخير هغه ځای ته ورسېږي چې تر واقعي شيانو دا خيالي شيان ډېر باوري ورته ښکاري.

خلک بايد په دې پوه کړل شي چې د کلتورنو ځينې برخې نوې کېږي، له وخت محيط او انساني غوښتنو سره سمې رامنځته کېږي، کلتور که انسان ته په ګټه وي پاته دې وي او که يې د ژوند ساحه پر تنګوله د ختمولو وړ دی، تر هغو چې د کلتوري ارزښتونو په اړه خلکو ته سم پوهاوی نه وي ور کول شوی زموږ د ټولنې به دا تر وخت تېر ارزښتونه برخليک ټاکي او پر خلکو به د ژوند چارې سختوي.

- ناپوهي

بې‌علمي د ډېرې ستونزو ريښه ده، زما د مشاهدې له مخې د خشونت پاله ډلو تر منځ له اتيا (۸۰) تر نوي(۹۰) سلنه کسان يا بېخي علم نه لري يا ابتدايي علم لري، له دې امله نو د کارونو پر پايلو هم فکر نه کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ډول تاوتريخوالی په خورا لوی زړه کوي. اودس يې نه وي زده مګر مرګ به کوي، لمونځ به نه کوي خو جهاد ته به راغلی وي، اخلاق به پېژني هم نه اما د جهاد فضيلت به بيانوي، د اسلامي نظام د دې لفظ په معنا به هم نه پوهېږي البته عملن به يې وسله اخيستې وي او د اسلامي نظام لپاره به انسانان وژني. دا ټول کارونه له جهالته کېږي؛ چا يو عالم انسان ليدلی دی چې د خپل فکر د منلو لپاره يې مخالف انسان مړ کاوه يا يې مرګ ور روا کاوه؟ يوازې جهال دا کار کوي، ځکه له هغه سره د استدال قووت نه وي، د خپلې ادعا پر بطلان ډارېږي له دې امله يې په هر چا د توپک په شپېلۍ مني.

- فقر او غربت

په هره ټولنه کې فقر د زورزياتي يو لامل بلل کېږي او طبعن زموږ ټولنه هم ترې مستثنا نه ده. اوږده جنګ زموږ د ولس تر نيمايي زياته برخه د فقر تر کرښې لاندې ژوند ته ټيل وهله. د غربت له امله زموږ په ټولنه کې خورا زياتې ستونزې را ايجاد شوې دي. په کاروبار کې دوکې، ناغېړۍ او بې وعدګۍ، له غريبو سره نه مرسته، د ولورونو بې حده زيات جګړېدل، فردي غلاوې او وسره تړلي جرمونه، په دولتي ادارو کې رشوتونه او نور ګڼشمېر غلاوې، په ښارونو کې کرايوي غله چې ان د دوه سوه ډالرو لپاره يې انسانان قتل کړي او تر دې لا خطرناکه حالت بيا هغه دی چې بې روزګاره ځوانان د ترهګرو ډلو ته مخه کوي او هلته بيا په ډله ييزو خرابيو لاس پوري کوي چې غلاوې، لوټنې، رشوتونه او فساد يې په سر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقر له امله زه د داسې پېښو شاهد يم چې په فردي او ډله ييزه توگه زموږ د ټولنې کسانو جرمونه کړي دي، د فقر له امله د يوې کورنۍ کسان په جنجال سره اخته شوي دي، د قبيلو ترمنځ شخړې راولاړې شوې دي او قومونه په بدمرغيو سره اخته شوي. زموږ ټولنه کې د زورزياتي يو لوی عامل غربت دی، که په دې اړه څېړنې وشي نو بيخي جالبې پايلې به را برسېره شي چې تر اوسه به په دې اړه زموږ ټولنې ته داسې مفصل معلومات نه وي وړاندې شوي. د خشونت په اړه بيخي لازمه ده چې دلته يې پر عواملو څېړنه وشي، کله چې علتونه پيدا شي نو حللارې اسانه ورته ټاکل کېږي، تر ټولو سخت کار د يوې ستونزې ريښه او علت معلومول دي چې د گرانوالي له امله دلته تر اوسه کومه هر اړخيزه څېړنه پر شوې هم نه ده له دې امله يې حللارې هم نه دي په گوته شوې، يوازې ځينې برسېرن وړانديزونه شوې دي چې تر ډېره حده گټور نه دي ثابت شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي زغم

زموږ هېواد ته د اسلام په اوایلو کې د جنګیالیو په مټ د اسلام راتګ، په تاریخ کې د قدرت پر سر خپل منځي جنګونه چې ځینو یې د نورو خلاف د جهاد سورنا هم ږغوله او په دې وروستیو کې د طالب او داعش په نوم د وسله والو ډلو را پیدا کېدل او له اسلامه هغه تعبیر کول چې د دوی له موخو سره مناسب و او دی، هم په مسلمانانو کې مذهبي زغم کم کړ او هم نامسلمانو دا تورنه لګول پیل کړل چې اسلام کې مذهبي زغم نه‌شته.

نامسلمان به حتمن زیاتره د اسلام متن ته تر کتو د مسلمانانو پر اعمالو پرېکړه کوي، مګر دا هم یو روښانه حقیقت دی چې د خلکو کړنې حتمن د متن استازولې نه شي کولای، په متن کې الهي لارښوونې خوندي دي او پیغمبر په خپلو سنتو تشریح وکړه، مګر له دې سره د مسلمانانو په تاریخ کې له واکمنو واخله، دین ته تر منسوبو عالمانو، اسلام ته منسوبو ډلو، فکري مکتبونو، د اجتماعي سمون په پار مذهبي بنسټونو او د اسلامي نظام د برقراره کولو لپاره د مسلمانانو وسله والو ګروپونو او سیاسي ګوندونو د اسلام له ابتدا تر اوسه داسې کړنې کړې دي چې د اسلام استازولې خو پر لویه لاره ایله کړه بلکې اړخ ته یې هم نه تېرېږي.

د یوه مسلمان هره کړنه را خیستل او د اسلام د بدنامي لپاره کار ترې اخیستل، نه انصاف دی او نه سالم عقل دا اجازه ور کولای شي، خو له بده مرغه چې دا لړۍ اوس ښه په زور روانه ده. د مذهبي زغم بنسټ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربو په جامده او سرټمبه تولنه کې اصلن اسلام ایښی دی. د قران کریم ځینو ایاتونو ته مو پام غواړم:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(البقره: ۲۵۶)

ژباړه: په دین کې هیڅ زور زیاتی نه‌شته، یقینن هدایت له بې لارۍ بېل کړل شوی دی؛ نو که چا له طاغوته انکار وکړ او پر الله یې باور وکړ، بېشکه په داسې رسۍ یې منګولې ولګولې چې هیڅ نه شکېږي او الله اورېدونکی پوه دی.

د دې ایت په اړه لږ تفصیلي بحث ته ځکه اړتیا ده چې ځینو کسانو د منسوخ حکم پر کړی دی، د جهادي ایاتونو په راتلو یې د قران کریم تقریبا ۵۰۰ ایاتونه منسوخ بللي دي چې یو دا هم پکې شامل دی. اما د نسخې د اصولو له مخې دا خبره ناسمه ده. ځکه نسخه یوازې په انشائي جملو کې راتلای شي، نه په خبریه جملو کې. که د قران کریم په اخبار کې نسخ راشي بیا په قران کرې د دروغ احتمال هم پیدا کېږي، قران یوځل مثلا د پیغمبر تایید کوي، انسانانو ته خبر ور کوي چې هو محمد ص د خدای رسول دی، مګر که نسخ په اخبار کې ومنو نو ممکن یو مهال دا خبره نسخه کړي، نو دا خو یو ډول دروغ شول. العیاذ بالله!

همدې ټکي ته د اضواء البیان تفسیر لیکوال شیخ محمد امین شنقیطي د نسخې او تخصص په توپیرونو کې ګوته نیولې ده، دی وایي: الخامس ان النسخ لا یدخل الاخبار و انما هو في الانشاء فقط بخلاف التخصیص فانه یکون في الانشاء و في الخبر.(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: پنځم فرق د نسخې او تخصیص دادی چې په اخبار کې نسخه نه راځي نسخه یوازې په انشاء کې راځي، مګر تخصیص د دې خلاف دی په انشاء او خبر دواړو کې راتلای شي.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

او ووایه چې حق ستاسې د رب له لوري دی، که د چا خوښه وي باور دې وکړي او که یې خوښه وي انکار دې وکړي.

اصلن قران کریم رسول الله ص او مسلمانان په دې مکلف کړي دي چې څوک مذهبي زغم او ازادي نه شي زغملای د هغوی پر ضد جنګ اعلان کړي څو د مذهب له امله د خلکو له زورولو لاس واخلي، د قران کریم لاندې هدایت وګورئ:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ (البقره: ۱۹۳)

ژباړه: او له دوی سره تر هغو وجنګیږئ چې فتنه پاته نه شي او دین یوازې الله ته شي، که دوی منعه شول نو یوازې پر تیریګرو به تیری کیږي.

بل ځای هم وایي:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّه فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ () وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاَكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ(الانفال: ۳۹، ۴۰)

او له دوی سره تر هغو وجنګیږئ چې فتنه پاته نه شي او دین ټول د الله لپاره وي، که دوی(له فتنې) منعه شول، بیشکه الله یې د اعمالو لیدونکی دی او که یې بیا هم خپله فتنه جاري وساتله نو تاسې پوه شئ چې الله ستاسې مددګار دی، ښه مددګار او غوره کومک کوونکی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه ایاتونه که له شا او مخ دواړو سره یوځای وکتل شي دا موضوع ښه ترې روښانه کېږي چې دلته فتنه پر دین زورونې ته ویل کېږي، قران کریم امر کړی دی چې تر قتل هم فتنه بد کار دی، ځکه فتنه خپله د جنګ سبب کېږي، که یوڅوک بل ته اجازه نه ور کوي چې له نورو بیله عقیده وساتي، نو دا خپله د خلکو ترمنځ د جنګ سبب کېږي او له دې امله قران کریم ویلي دي چې تر جنګ فتنه بده ده له دې وجې خو جنګ را منځته شوی دی، نو د مکې مشرکان خپله نور کسان مذهبي ازادي ته نه ایله کوي او پر بل تور لګوي چې حرامو میاشتو کې یې جنګ ولې وکړ؟

اسلام له یوه کس څخه پیل شوی دی او میلیونه پیروان یې پیدا کړل، د یوه کس به په لکونو عربو څه زور رسېدلی وای چې په خپل دین یې کړي وای؟ طبیعي خبره ده چې هغه یوازې مذهبي ازادي او زغم غوښتی او نه یې پر چا زور راوستی چې د ده دین ومني او نه یې بل چا ته اجازه ور کوله چې د ده پیروان له اسلام څخه په زور واړوي. مګر له بده مرغه چې د مسلمانانو د بدو کړنو له امله نن مسلمانانو کې هم مذهبي زغم ختم شوی دی او نامسلمان هم دا فکر کوي چې اسلام کې اصلن له لویه سره د مذهبي زغم په اړه هدایات نه‌شته او متن یې هم هغه څه فرمایي چې پیروان یې کوي.

سرچینه:

١) مذکرة في اصول الفقه، الفرق بین النسخ والتخصیص: ٨٢، د شیخ محمد امین شنقیطي، التحبیر شرح التحریر: ٦/ ٢٩٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ واله سوله

نه د ماشوم مخ ګوري او نه د شاليلا سينه
پورته شه دروېشه دا بې دينه توره ماته کړه

يو وخت په انسانانو کې دې نظريې هم ډېر پلويانو درلودل چې انسانان بايد ځنګلي قانون عملي کړي. يو پر بل تېری پخوانی کلتور وو. يوه قبيله له بلې قبيلې (تپې) سره اخته وه. د يوه ښار پاچا به هم پر نورو ځنګلورو يرغلونه کول. يونان چې ستر تمدن يې درلود او خورا لرغونې علمي نظريې ترې را ټوکېدلې، خو پر مختلفو پاچاهيو وېشل شوی و.

ډېر وخت به يوه کورنۍ له بلې سره په شخړه وه. ځينو بيا لږ فکري پرمختګ کړی و، يوه کورنۍ له بلې سره نه اخته کېده خو يوه قبيله له بلې سره ورانه وه. که به يې د نورو په نسبت متمدن ژوند و، د ژوند سطحه به يې تر نورو لوړه وه، هغوی به بيا وړوکی هېواد درلود او ګاونډي ملکونه به يې تر بريد لاندې نيول.

عرب يې نژدې مثال دی. هلته کورني جنګونه هم وو او قبيلوي هم؛ کله چې د يوه نظام تر چتر لاندې را ټول شول نو پر نورو هېوادونو يې يرغلونه وکړل. لوی سکندر هم د يونان مختلفې قبيلې سره متحدې کړې او بيا يې پر نوره نړۍ حملې پيل کړې. چنګيز خان د کورنيو جګړو تر چوپولو وروسته قبيلوي جنګونه وکړل اوبيا يې د وطنونو لاندې کولو ته ملاوتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د تکامل لور ته هر ژوی مختلف پړاونه وهي. انسانانو هم په فکري لحاظ په تېرو څو پېړويو کې خورا چټک پر مختګ وکړ. په فکري لحاظ له ډېر تياره دور څخه د رڼا پړاو ته را ووتل.

له ډېر پخوا څخه يوه وړه ډله انسانان وو چې د ټولو انسانانو ترمنځ يې عدالت غوښتی. هغوی له جنګه کرکه کوله. انساني قتل او وژنې يې نه خوښولې. د سولې او مينې پيغام يې له ځان سره وړی. که هر څو زورورو، ثروتمنو او اکثرو دوی ته ووېل چې په يوه ګل نه پسرلی کېږي، خو دوی خپل عمل ونه درواوه. خپلې هڅې او کوښښونه يې جاري وساتل چې ورو- ورو د دې نظر پلويان زياتېدل.

د دې نظر پيل ممکن لومړی د يوې کورنۍ له اتحاده را شروع شوی وي، بيا د يوې قبيلې اتفاق ته رسېدلی وي او وروسته د يوه هېواد په بڼه اوښتی وي. خو تر دې پړاونو وروسته به هغه ستر شخصيتونه را پيدا شوي وي چې د نړۍ والې سولې فکر ور سره و. هر شی له پيله ډېر بسيط وي. انساني فکر چې وخت پر وخت د پرمختګ نوي فکري پړاونه وهي، ممکنه ده چې له پيله يې د نړۍ والې سولې سوچ نه وي کړی.

دا فکر هم کرار کرا پراخ شوی او عام شوی دی. د انسانانو دا ځانګړنه چې د مخکنيو تجربې او مشاهدې بل نسل ته ليږدوي، د انسانانو په فزيکي او فکري تکامل کې ستر رول لري. انسان له پخوانو د را پاتې تجربو په مرسته د پرمختګ نور ګامونه اخيستي او نن يې هم اخلي.

د همدې فکر برکت وو چې انسانانو لومړی کورني، بيا قبيلوي، بيا د هېوادونو په سطحه جنګونه ايله کړل. يو وخت خلکو قبيلوي ژوند ته ازادي ويله. تر هر قانون او نظام لاندې ژوند ورته د غلامۍ حيثيت در

(c) ketabton.com: The Digital Library

لود. کله چې ځینو ملتونو د قانون او نظام تجربه وکړه، نو له ګټو یې ګاونډیان او راتلونکي نسلونه هم خبر شول. له دې امله قبیلوي او بدوي ژوند سوکه ـ سوکه ختمېده او مختلف قومونه او قبیلې تر یوه قانون او نظام لاندې سره را غونډېدل.

خو لا هم د ګټو په خاطر جنګونه ښه په پیخر سره کېدل. ان چې دوه نړۍ وال جنګونه پېښ شول. په دې جنګونو کې میلیونه انسانان د نورو انسانانو په لاسونو ووژل شول. تر دې وروسته د نړۍ والې سولې اړتیا نوره هم زیاته شوه. د همدې نړۍ وال امن لپاره ځینې سازمانونه رامنځته شول. دا سازمانونه نن هم د دې لپاره کار کوي چې انسانانو د خشونت په تاوان خبر او د نړۍ وال امن ګټې ور وښیي.

په اروپا، امریکا او ځینو نورو وچو کې ګڼشمېر هېوادونه دې پایلې ته ورسېدل چې ګډې ګټې له جنګ پرته هم یو بل ته رسولای شي او هم یې یوه قبیله له بلې قبیلې، یو هېواد له بل هېواده او یوه وچه له بلې وچې تر لاسه کولای شي. پخوا به دومره ګټې نه وې، لکه د جنګ زیان چې به یې ځان او نورو ته اړاوه.

هیوادونه به وران شول، تمدنونه به ورک شول، شوی پر مختګ به په شاتګ بدل شو، د انکشافاتو سلسله به ودرېده، نوښتونو به تقلید ته ځای پرېښود، حکومتونه به ړنګ شول او تر ټولو بده لا دا چې د ټولو ارزښتونو مستحق انسان به پکې ووژل شو.

د دې لپاره چې هم انسان خوندي شي او هم د هر ډول زیان مخنیوی وشي، ډېری هیوادونو د هر ډول ګټو لپاره یو له بل سره د همکارۍ، امن، ورورولۍ او ګټو تړونونه وکړل. نن په هغو هیوادونو کې د انسانانو ژوند ډېر ښه دی. انسانان د امن احساس کوي. ټول ارزښتونه یې په امن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ګټې يې خوندي دي. د ژوند په خوند پوه دي. نه ځان وژني او نه نور. د پخوا په پرتله اوس د جنګ لپاره د نورو ملکونو ته نه ورځي، بلکې د مرستې، کومک، انساني همدردۍ، له بې وزلو سره د همکارۍ، د ناروغانو د تداوۍ او ... لپاره انسانان له يوې وچې بلې ته ځي. دغه افراد، ډلې او سازمانونه د نړۍ والې سولې سمبولونه دي.

زموږ وطن هم له نوري نړۍ بيخي جلا نه دی. دلته هم نړۍ وال بدلونه خپل اغېز پرېږدي. زموږ په سيمه کې د کليو او قبيلو ترمنځ جنګونه اوس نه شته. لاکن مخکې وو. زموږ پلار يې کله ناکله کيسې راته کوي. پخوا به قبيلوي ژوند ښه ګڼل کېده، مګر اوس خلك د نظام غوښتونکي دي. پخوا به د ګټو د جلب لپاره جنګونه په اساني پېښېدل، اما نن خلك وايي چې ژبه وي، نو د سر ماتېدا ته څه اړتيا ده. مخکې به فيصلې ملك و ملا کولې خو اوس د دولت ادارو ته ورځي کېږي. دا يوازې څو بېلګې دي، که نه زموږ ټولنې هم ښه پوره تغيير کړی دی او ورو ـ ورو د نړۍ والې سولې پيغام ته پر چمتو کېدو ده.

يو وخت به لازمن راځي چې زموږ په شمول به ټول انسانان دې فکر ته رسيږي چې د جنګ ټغر ور ټول کړي او ټول انسانان يو له بل سره په سوله، عدالت او مساوات کې ژوند وکړي. دوی به په دې پوه شي چې کومې ګټې په سوله کې تر لاسه کېږي هغه په جنګ نه تر لاسه کېږي. په يوه حديث کې دې ټکي ته داسې اشاره شوې ده: (إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لاَ يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ، وَمَا لاَ يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ ". مسلم کتاب البر والصلة والاداب باب فضل الرفق ح: ۲۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه الله نرم دی نرمي خوښوي، په نرمي هغه څه ور کوي چې په سختي او له نرمي پرته په نورو يې نه ور کوي.

انسان به په دې پوه شي چې د سولې او امن خوند په جنګ او بد امنۍ کې نه شته. بشر دا اخير درک کوي چې انسان ته په تکليف رسولو کې مزه نه شته، بلکې هر انسان ته اذيت رسول خپله د بل انسان لپاره هم يو غم دی، اما که خوند، سکون او ډاډ غواړئ نو له نورو انسانانو سره په مرسته او همکارۍ کې يې موندلای شئ.

هغه وخت به انسانان د هيوادونو، قومونو، قبيلو، مذهبونو، سمتونو، ژبو، رنګونو او... پر بنسټ نه سره وېشل کېږي او نه به له دې يادو شيانو يو څوک د واک، ثروت، ستاينې، بقا او بل کوم امتياز مستحق بلل کېږي. بلکې د دې پر ځای به وړتياو او استعدادونو، اخلاقو او نورو ته د ګټو رسولو معيار په پام کې نيول کېږي. تور به تر سپين کم نه بلل کېږي او انګرېز به تر پښتون لوړ نه ګڼل کېږي. له عرب سره به عجم د قوم له امله دښمني نه کوي او عرب به له يهودي څخه يوازې د مذهب پر بنياد کرکه نه کوي. ټول به انسانان وي او هر چا که بل ته د زيان رسولو هڅه کوله په مجموعي توګه به يې انسانان مخنيوی کوي او چا ته به اجازه نه وي چې بل ته زيان ورسوي. دا به د نړۍ والې سولې وخت او انسانان به په دې قانع شوي وي چې تر هر څه د انسان وجود او ژوند مهم دی. له دې امله نو هر څه د انسان لپاره دي او د هغو ارزښتونو لپاره انسان قتل نه کړي چې هغه ټول خپله د انسان لپاره دي. دا به هغه وخت وي چې نه يوازې د انسان وژل به بد ګڼل کېږي، بلکې د حيواناتو پر وژلو به هم بنديز وي. د انساني ژوند د ښه والي لپاره به ټول هڅې کوي خو داسې ادارې به هم وي چې د انسان ترڅنګ به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيواني ژوند د سوکالۍ او خوندورتوب لپاره هم کوښښونه کوي. دلته به بيا انسانان د نن پر قاتلانو خاندي. نني افراطيان به د هغه وخت تر ټولو بدمخي انسانان بلل کېږي. دوی به د تاريخ پر پاڼه تور داغ وي. بشر به د خپل وحشت له تاريخه د انسانيت لور ته تښتي. تعمير به له تخريبه ځای نيولی وي. خشونت به خپل ډگر امن ته ايله کړی وي. د کرکې کلا به وختي لا مينې فتحه کړې وي. مرگ چې نن په واز کومي انساني ککرۍ تر ستونۍ په غړچ- غړچ تيروي، هغه مهال به يې انسانان نه يادوي او يوازې د ژوند کيسې به کوي.

نور راځئ د نړۍ والې سولې لپاره کار وکړو. بشر له هر ډول تبعيض پرته وژغورو. د ځان گټې د نورو له گټو سره يو ځای خوندي کړو. د نورو فايده هم د ځان وبولو او د تر لاسه کولو لپاره جمعي هڅې وکړو. په دې لار کې که چا نن گامونه واخيستل، نو سبا به د درناوي وړ وي. که څوک نن کار ورته وکړي، نو سبا به د نورو رهبر وي. که څوک يې نن په خشين چاپيريال کې ورته کوي، نو لرې نه ده چې د ده په هڅو دا خشونت ختم او ځای يې امن ونيسي او هغه مهال د ده نوم د همدې هڅو له برکته تازه و ژوندی وي.

د همداسې ورځې په تمه!

۲۰۱۷/ ۱۱/ ۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظافت

نبوي وينا ده:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ.(١)

ژباړه: ابو مالک اشعري رض ويل، چې رسول الله ص وويل: نظافت د ايمان برخه ده.

د مسند احمد او ترمذي په يوه روايت کې چې ځينو محدثينو يې پر کره والي خبرې کړې دي، د (شطر) پر ځای د (نصف) لفظ استعمال شوی چې بيخي د مبالغې تر اندازې ګواکې د نظافت پر مراعات ټينګار شوی دی. يوه بل روايت کې هم دي:

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ.(٢)

ژباړه: بېشکه الله پاک دی پاکي خوښوي، نظيف دی نظافت خوښوي، مهربانه دی مهرباني خوښوي او سخي دی سخا خوښوي.

د دې روايت په اړه هم محدثينو بېلابېل دريځونه څرګند کړي دي. الباني د مشکاة په څېړنه کې حسن بللی دی خو وروسته يې په الصحيحه کې د ضعف حکم پر کړی دی. که روايت کمزوری هم وي؛ خو د مخکني کره روايت يوازې تاييد کوي، کوم بېل حکم نه ثابتوي چې راوړل يې د اصولو له مخې بد وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوړو روایاتو په رڼا کې ښکاره شوه چې نظافت څومره اړین دی؟ شریعت د نظافت اهمیت ته په کومه سترګه کتلي؟ رسول الله ص یې په اړه څومره ټینګار کړی؟

اما د احادیثو په ټولو کتابونو کې د نظافت په اړه تر بېلابېلو روایاتو وروسته هم زموږ مسلمانانو هغه نظافت ته پام ونه کړ چې په ژوند کې اړین دی او شریعت یې له موږ څخه غوښتنه کړې ده.

موږ د ورځې دوه، درې یا تر دې هم زیات واري د لمانځه لپاره اودس، غسل یا تیمم کوو، خو پر دې غور نه کوو چې د دې بیا- بیا ځان پاکونکې پیغام زموږ په ژوند کې څه شی دی؟

اودس وکړي، خو د خولې یې بوی ځي. تر اودس وروسته په خیرنو بویناکو جامو پر لمانځه ولاړ وي. نسوار یا سګریټ وڅکوي؛ بیا د سلګونو کسانو ترمنځ په جومات کې لمونځ کوي چې له دوزو یې ټول لمونځوال په عذاب وي. دلته فکر نه کېږي چې که اودس کوم، نو پاکې او بې بویه جامې به هم واغوندم چې خلک را څخه تنګ نه شي. تر نسوارو او نشو وروسته باید خوله پاکه کړي؛ که نه د خلکو د اذیت به تر هغه لمانځه ډېر عذاب او وبال وي چې یو کس یې د اداینې په خاطر جومات ته د تلو تکلیف پر ځان منلی دی.

له همدې اذیته د ځان ساتنې په خاطر رسول الله ص هغه کسان چې وږه یا بل بویناک شی وخوري؛ تر هغو جومات ته له ورتلو بند کړی چې د خولې بوی یې ورک کړی نه وي. حدیث کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الْبَقْلَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسَاجِدَنَا، حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا».(۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابن عمر رض روایت کړی چې رسول الله ص ویل: که چا له دې واښه خوراك وكړ؛ نو تر هغو دې زموږ جوماتونو ته نه راځي چې بوی يې ورك شوی نه وي.

دې ورايت موږ ته په يو ډول د اودس يا غسل حكمت هم بيان كړی دی. زموږ په اودس كې يو پيغام هم پروت دی كه لمونځ كونكی هغه ته پام وكړي، نو نور انسانان به يې له هغو اذيتونو خوندي شي چې په بېلابېلو بڼو يې د لمانځه او عبادت يا هم نور وختونه ورته رسول.

نظافت يوازې تر لمانځه هم ځانگړی نه دی. د يوه انسان ټول ژوند رانغاړي. هم عقل غوښتنه كوي او هم نقل د هغه د مرعات امر كوي. خدای پاك دی، نو پاك انسان يې خوښ دی. همدا شان د مسلم په يوه حديث كې دي چې خدای پاك دی، نو پاك مال قبلوي. يعنې په زكات، خيرات او صدقه كې حرام مال مه لگوئ. خدای چې كوم صفت ځان ته خوښ كړی دی، له دې امله يې بندگانو ته هم خوښ دی او هم يې رسول فضايل ذكر كړي دي.

له بده مرغه چې موږ په اجتماعي ژوند كې نظافت ته پام نه كوو. زما په اند د نړۍ په كچه گنده ښارونه به د مسلمانانو وي؛ په داسې حال كې چې شريعت يې نظافت د ايمان برخه بللې او په ورځ كې يې څو پلا د نظافت په تر لاسه كولو او مرعاتولو امر هم ورته كړی دی. زموږ بدبختي دا ده چې په شكل پسې ځو؛ خو ماهيت راته هيڅ مهم نه وي. د اودس، غسل و تيمم او نظافت په مسله كې په موږ همدغه چل شوی دی. اودس يا غسل كوو؛ خو نظافت نه مرعاتو ځكه چې موږ شكل پرست يو، پيغام يا حكمت يې راته ارزښت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ښاري خلك تر اوسه نه په ښاري فرهنګ پوهېږي یا که پرې پوهېږي مراعات یې بیا نه کوي. مېوه خوري او خځلې یې همالته ایله کوي، یا په موټر کې خوراك کوي او خځلې یې سړك ته را خورځوي، انرژي څښي او بوتل یې سړك ته ورخورځوي. له کوره د هندوانې، ختکي، مالټې، منو او... خځلې را وباسي د کور مخته په نالۍ کې یې توی کړي یا یې هم د سړك ژۍ ته وپاشي.

کله چې باران شي اوبه ډېرې راشي؛ نو همدا خځلې اوبه سره را ټولې کړي او د کور مخته یې ورته کوټه کړي. په بازار کې نالۍ بنده شي او ټول روډ یا بازار په خاورو و خځلو ولړل شي. له یوه چا سره هم دا فکر پیدا نه شو چې اخیر بازار یا د کلي مینځ ته دا خځلې باران له کومه راوړي؟ که موږ ښاري فرهنګ پاللای نو لومړی مو باید نظافت ته توجو کړې وای. که موږ د ایمان او اسلام غم اخیستي وای؛ تر هر څه لومړی به مو خپل بدن، جامې، کور کهول، د کور شاوخوا، کلی، بازار، جومات، مدرسه، مکتب، لېسه، پوهنتون، دفتر، دوکان او بالاخره ټول محیط او چاپیریال پاك وای.

موږ تر دې اندازې نه د فطرت غوښتنې په نظر کې نیسو او نه د شریعت و ښاري فرهنګ خیال ساتو چې د خدای په راکړې ښایسته او پاکه نظیفه خوله کې د پان، نسوار او... په شان بوین شیان اچوي او یا سګریټ، چرس، روین او نور بدبویه شیان په څکوي.

که څوك پوښتنه وکړي چې دا د یوه شخص خپل کارونه دي بل د مداخلې حق پکې نه لري؟ نو زه وایم چې سمه ده بل به مداخله نه کوي، اما کله چې تاوان بل ته سرایت کوي هغه د مداخلې حق هم شرعن پیدا کوي او هم اخلاقن. د یوه کس د نسوارو زیان نن تر هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدود نه پاتېږي. حداقل ضرر يې بل ته دا دی چې له بويه يې څوک خوندي نه وي. سګريت نه يوازې دا چې بوی لري؛ بلکې دود يې هم په خونه، موټر او يوه بند ځای کې نورو ناستو کسانو ته ضرر رسوي چې هم د شريعت له مخې يو جرم دی او هم د قانون و اخلاقو له رويه. د هوا ککړتيا او په پاته خځلو يې د چاپېريال ګنده کېدا يو بل غم دی چې تر ننه يې موږ حلالاري ته متوجې شوي نه يو.

کله چې له ښاره کلي ته ځو؛ نو نوره هم خبره ورانېږي او سل ځله نه زره ځله انسان ته افسوز درېږي. جالبه دا ده چې په کليو کې هغه کس په ډول – ډول نومونو يادېږي چې پاک ګرزي، هر وخت د پاکي خيال ساتي او نورو ته يې هم د خيال کولو فکر ور پيدا کوي. ډېره د حيرانتيا وړ ده چې پر يوه ښه کار زموږ کليوال يو کس د ستايلو پر ځای مسخره کوي. هغه الفاظ چې په کلي د همدې کس لپاره کارېږي زه يې دلته د ليکلو جرات نه شم کولای او دا راته د بې نزاکتۍ ترخنګ د قلم او ادب سپکاوی هم معلومېږي.

يو بل د افسوز ځای دا هم دی چې زموږ علماء، ملايان، خطيبان او طالبان نه په خپل شخصي ژوند کې تر ډېره حده پوره نظافت ته پام کوي(غوښتنه استثنا حتمن پکې شته) او نه په هغه پيمانه چې ورته اړتيا وه ټولنه د نظافت اهميت او ارزښت ته ور بولي.(که څه هم د دوی شخصي عمل او وينا پر ټولنه ډېره اغېزناکه تمامېږي) ما تر ننه هم يوه خطبه د نظافت پر اهميت د جمعې يا اختر په ورځ نه ده اورېدلې. په داسې حال کې چې يوه امام بايد په يوه کال کې لږ تر لږه درې خطبې په جلا-جلا وختونو کې د همدې نظافت د اهميت، اړتيا، ګټو اونه مرعات کې يې زيانونو ته ځانګړې کړې وای چې هم يې شرعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصوص پکې بیان کړي وای او هم یې د پوهانو خبرو او خپل ضروري تحلیل ته پکې ځای ور کړی وای.

زموږ د یوه استاد مفتي صاحب رحمت الله له خولې مې په یاد دي چې یوه روژه یې د تفسیر مهال ویل: ههههه(تر خبرې مخکې نرمه خندا د هغه عادت و) یوه ملا زوی مړي راته ویل: مفتي صاحب! په روژه کې پاک کالي مه اغونده؛ بیا خلک د ماړه گومان در بانـدې کـوي او زکات نه د رکوي.

زموږ حالت د ډېر افسوز وړ دی. یو عالم د خپل ځان نظافت په دې وجه نه ساتي چې خلک یې شتمن ونه گڼي او بیا د خدای فرض زکات نه ور کوي. د ټولنې پر دې برداشت او د ملایانو پر رول دواړو بانـدې انسان ته ژړا ورشي.

یو بل ټکی چې هر کس ته ډېر مهم دی هغه د لاس او پښو د نوکانو کوشني ساتل دي. د بي بي سي د نوي کور او نوي ژوند په ډرامه کې مې په یاد دي چې یوه ورځ کومه نجلۍ د گیډې له درده کړېده. کورنۍ یې ډاکټر ته بوتله؛ کله چې یې ډاکټر معاینه کوي، نو ورته وایي چې په خوراک کې دي له نوکانو میکروب تېر شوي او له هماغه درد درته پیدا دی. زموږ په ټولنه کې د نوکانو ژر اخیستو ته هم لازمه پاملرنه نه کېږي چې د جدي ناروغیو سبب کېدای شي. په تېره همدا د گیډې ناروغي؛ ډرامه که څه هم حقیقي نه وي، اما څه چې وایي، هغه سم وي.

د چاپېریال د پاکو ساتلو لپاره نه یوازې دا اړینه ده چې خاورې خځلې هر ځای ونه غورځول شي؛ بلکې د ونو او بوټو زیاتوب هم اړین دی چې هوا پاکه کړي. د نظافت په راوستلو کې ونې او زرغونه بوټي مهم رول لري؛ له دې امله باید د دې ښودلو او کرلو ته هم ډېر پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. زموږ په هېواد کې نن د ګنده هوا له تنفس څخه هم په لسګونو ډوله ناروغۍ پیدا کېږي چې که د ونو او بوټو زیاتوب ته لازمه پاملرنه وشي ښایي تر یوه حده د مریضیو مخه ونیول شي.

پاک خوراک، پاک څښاک، د بیده کېدو نظیف ځای، مینځلې جامې او پاک بدن، له دوړو او خځلو خالي محیط او چاپېریال مو د بدني روغتیا د ضمانت تر څنګ، خوشاله و سوکاله ژوند، اقتصادي پرمختګ، د یوه ښه فرهنګ رامنځته کول او... در کوي. نو هلئ! فُرصت له لاسه مه ور کوئ او دومره ګټور او نژدې چانس همدا نن په لاس درغلی او وړیا ګټه ځنې واخلئ.

۲۰۱۸/ ۳/ ٦

سرچینې:

(۱)مسلم کتاب الطهارة باب فضل الوضوء ح: ۲۲۳.

(۲)ترمذي ابواب الادب باب ماجاء في النظافة ح: ۲۷۹۹.

(۳)مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة باب نهي من اکل ثوما او بصلا او کُرّاثا او نحوها ح: ٥٦۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړیتوبونه پېژندل

د بشر په ژوند کې هر وخت داسې چارې وي چې ځینې یې تر نورو اولویت لري. دا قاعده عمومي ده، کارونه که شرعي وي یا هم دنیوي، ارو مرو ځینې ډېر اهمیت لري او نور بیا د تاخیر وړ وي. د انسان له ژوند سره یوځای که وخت، مکان او غوښتنې یې ټولې په پام کې و نیولې شي، نو ځینې موخې او کارونه د تعجیل وړ وي او په بعضو کې که تاخیر راشي، هم پروا نه کوي.

د شریعت په نصوص کې موږ ته داسې بېلګې خورا زیاتې په نظر راځي چې زموږ پاسنۍ خبره تاییدوي. اصلن د انسان تر ژوند هیڅ شی هم ارزښتناک نه دی. ټولې ټولنیزې پدیدې د انسان د پرمختګ او سوکالۍ په پار باید وکارېږي البته هغه زیان رسونونکې یې نه ښیم، هغه مې هدف دي چې د انسان په ګټه ترې کار اخیستل کېږي.

شریعت هم یوه ټولنیزه پدیده ده، د ټولنې د سوکالۍ په موخه راغلی دی او هر زیان رسونکی تعبیر له دین څخه ناسم دی ځکه د دین اساس د بشر پر سوکالۍ ښودل شوی دی، قران ویلي دي: الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ.

(ابراهیم: ۱)

ژباړه: الف لام راء، تاته مو داسې کتاب نازل کړی چې انسانان د دوی د رب په امر له تیارو سوکالۍ ته پرې وباسې.

همدې هدف ته د رسېدو لپاره انسانانو هر وخت د خپل وخت او مکان له غوښتنو سره سم له شرعي متنه تعبیر کړی دی او کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالاتو سره موافق نه دی راغلی نو بل څوك را مخكي شوی او بیا یې تعبیر كړی دی او دا لړۍ به د بشر تر ژونده ادامه مومي.

د قران په ۲۳ کاله نازلېدل همدا ټکی واضح کوي چې هر څه باید په تدریج وشي او لومړیتوبونو ته توجو مهمه ده. د هر حکم تر عملي کېدا او تر ایمان مخکي لا هم علم اړین دی، له دې امله قران امر وکړ چې (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) که علم نه وي نو د یوه خدای په وجود هم نه پوهیږي له دې امله اړینه داده چې د اولویت چارې له دا نورو بېلي کړل شي.

د بخاري په یوه حدیث کې راغلي دي چې رسول الله ص د مکې تر فتحې وروسته دا هیله ښکاره کړه چې مکه د ابراهیم علیه السلام پر بنیادونو ودانه کړي اما له دې امله یې ایله کړه چې قوم یې نوی مسلمان شوی وو او دې چارې ممکن د خلکو پر ایمانو منفي اثر کړی وای، نو دا چاره یې وځنډوله او لومړیتوب یې مرعات کړ. ځکه د کعبې ودانۍ د خلکو د عبادت او ایمان لپاره وه، خو که د خلکو ایمان نه واي؛ نو بیا د کعبې خونه څه معنا لري؟ له دې امله ایمان مهم دی او ودانول هر وخت کېدای شي، نو لومړیتوب دادی چې کعبه همداسې پرېښودله شي او د خلکو باور ته زیان ونه رسول شي.(۱)

قران کریم د سختۍ په حالت کې مسلمان ته د کفر ښکارولو اجازه هم ور کړې ده، دلته بیا د لومړیتوب مسله مطرح شوې ده، ځکه انسان مهم دی، کله چې انسان له منځه ځي نو بیا کفر او اسلام د بشر په نه وجود کې څه معنا لري؟ همدا وجه ده چې قران د ژوندي پاتېدا یا هم له خطره د ځان خوندیتوب لپاره مسلمان ته د خپل باور خلاف د څرګندونو اجازه ور کړې ده.(النحل: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان قران وايي د اضطرار په حال کې مسلمان کولای شي چې له ناپاکو توکيو ګټه پورته کړي، ځکه حرام او حلال هغه وخت معلومېږي او معنا لري چې انسان وجود ولري کله چې د انسان د وجود او عدم وجود خبره مطرح وي، نو بيا د وجود د بچ کېدا لپاره هر مناسب کار لازم دی چې تر سره شي که څه هم هغه د شريعت له احکامو سره سم په نارمل حالاتو کې حرام يا ممنوع وي. (البقره: ۱۷۳)

د شرعي متن له همدې مثالونو څخه فقهاؤ هم په خپل وخت کې داسې اصول رامنځته کړي وو چې د لومړيتوب او نالومړيتوب ټکي ته پکې توجو شوې وه. اوس هم اړتيا ده چې د شريعت تعبير کوونکي دې ټکې ته لازمه پاملرنه وکړي او د حالاتو، وخت و زمانې سره مناسب تغييرات په فقهي اصولو کې رامنځته کړي چې د خلکو ورځنی ژوند ور سره تريخ نه شي او خلکو ته د کارونو د ممانعت پر ځای سهولت را پيدا کړي.زموږ د وخت غوښتنې وپېژندل شي او بيا يې په اړه دريځ ونيول شي.

بدبختي داده کوم مرکزونه چې نن نوي عالمان د فقهي د تخصص لپاره نيسي، هغوی د دې پر ځای چې د اجتهاد او له نويو مسلو سره د برخورد شرعي و فقهي تعامل ور زدکړه کړي، خو دوی يې په هغو زړو اصولو پوه کړي او ور باندې د کلکې درېدا توصيه ورته وکړي، دې کار نه يوازې زموږ د تجارتي مسايلو کې خلکو ته خنډونه حوږ کړي دي ، بلکې د دولت چارې يې هم له سختۍ سره مخ کړې دي. نن اړتيا دې ته وه چې د هېواد په کچه د شرعي تعبير يو علمي او تحقيقي مرکز موجود وای چې د زمان و مکان قيدونو ته په کتو يې له شرعي متونو څخه د استنباط او اجتهاد پيتې ته اوږه ور کړې وای او نوي عالمان يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اجتهادي روحیه تربیه کولای؛ نه دا چې د تیر وخت د یوه عالم پر اجتهاد د ټینګې درېدا توصیه ورته وشي.

پخوا د یوه عالم وینا تر ډېرو انسانانو ژر نه رسېده، له دې امله د اجتهاد لپاره خلکو اړینه نه بلله چې ځانګړي اجتهادي مرکزونه جوړ کړي چې له نویو پدیدو سره د تعامل لپاره پر شرعي تعبیرونو نوی ریسرچ وکړي؛ که څه هم هغه مهال یې هم اړتیا وه؛ له دې امله به یو عالم هم په یوه درسته سیمه کې بس و او هغه به تر خپله وسه د خلکو مسلو ته رسېدګي کوله چې دا مسایل یې په کتابي بڼه ایینده نسلونو ته هم پاته شول. موږ د دې پر ځای چې د هغوی تګلاره وارزوو، د خپل وخت له غوښتنو سره یې مقایسه کړو، ګټور یې عملي او ناګټور یې ایله کړو، داسې تعامل وکړ چې نه هغوی په خپل وخت کې خلکو ته د دې توصیه کړې وه او نه موږ ته اوس په ګټه تمامیږي، موږ د هغوی اجتهادات د هر وخت لپاره مناسب وبلل او د تجدید نظر پر ځای مو هغه د هر زمان لپاره شرعي الهي قواعد وګڼل چې نن یې له یو لړ جدي مشکلاتو سره ټولنه مخ کړې ده او په ځینوچارو کې د پرمختګ خنډ شوي دي.

د علماؤ اجتهاد د هر وخت لپاره نه وي او نه د یوه عالم شخصي-اجتهاد ته د الهي شرعي حکم ور کول کېدای شي، شرعي متن بېل شی دی او له دې متنه کېدونکي تعبیرون جلا دي. دا دوه سره ګډول هم له شریعت سره ظلم دی او هم له انسانانو سره. نه یوازې دا چې موږ په دې سره د شریعت نوم ور بدوو؛ بلکې انسانانو ته هم په روزمره کارونو کې ستونزې ایجادوو. له دې ځایه د لومړیتوب او نالومړیتوب مسله را مطرح کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخوانو په اجتهاد پسې مښلېدل موږ ته لومړيتوب لري او که د زمان و مکان له غوښتنو سره سم نوی اجتهاد زموږ لومړيتوب دی؟ له شريعته هغه تعبير چې انساني ټولنې ته د ګټې پر ځای زيان لري په دې پسې د الهي شريعت تر نوم لاندې تلل زموږ لومړيتوب دی او که د بشر په ګټه تعبير ترې اخيستل زموږ اولويت دی؟ دې ته ورته په سلهاو سوالونه چې که يو څوک د شريعت په اساسي پيغام پوه وي؛ نو ځوابونه يې بيخي ورته اسانه او له هر ډول تردد پرته ويلای شي چې زموږ لومړيتوبونه کوم دي او کوم کارونه اولويت لري چې نن يې دبشر ـ د خونديوب او سوکالۍ لپاره وکړو!!!

۲۰۱۸/ ۱۲/ ۸

سرچينه:

(۱)بخاري کتاب الحج باب فضل مکه و بنيانها ح: ۱۵۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دیني لیدلوري د هدف او وسیلې اړیکه

لیکنه: نبي ساقي

ژباړه او لنډون: زبیر افغان

د هدف او وسیلې د اړیکې بحث پخوانی او اوږد دی، ځینې په دې اند دي چې هدف وسیله توجیه کوي، یعنې یوه ښه او سپېڅلې هدف ته د رسیدو لپاره له هرې وسیلې استفاده کېدای شي. البته په دې شرط چې نیت پاک وي او د ټولنې و انسان ښېګڼه په نظر کې نیول شوې وي.

بل لور ته له پخوا تر اوسه بیا داسې کسان هم شته چې وایي: هدف وسیله نه شي توجیه کولای؛ ځکه نو هر هدف ته د رسیدو لپاره اړینه ده چې له مشروعو وسیلو کار واخیستل شي. زه په دې دوو نظریو کې د کومې یوې پلوي وکړم؟ دا بحث د همدې پوښتنې د ځواب لپاره دی؛ له دې انکار نه شي کېدای چې انسانان په خپلو کارونو کې اهداف تعقیبوي او همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره مختلف وسایل، روشونه او متنوعې تګلارې کاروي.

اسلام د یوه انسان دوسته دین په صفت چې په دنیا و اخرت کې د بشري ښیګڼې لپاره نازل شوی دی، د انساني بریا، ښېګڼې او د خدای د رضا په خاطر د اخلاقي، عبادتي، ټولنیز او... اهدافو یوه لړۍ لري. همدې اهدافو ته د رسیدو لپاره د زمان او مکان موافق ګڼې وسیلې او تګلارې په پام کې نیول شوې دي؛ خو تر ټولو مهم ټکی دادی چې اهداف باید غوره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان باید وسیله او هدف په ښه ډول سره تفکیك او وپېژني چې په اسلام کې کوم شی هدف دی او هدف ته د رسېدو وسیلې بیا کومې دي؟ که موږ د هدف او وسیلې ترمنځ توپیر ونه کړو نو شونې ده چې په ټولنیز ژوند کې به خپل ځان ته زیات مشکلات ایجاد کړو او په دې برخه کې به د ډېر سوء تفاهم ښکار شوي یو. اوس پوښتنه داده چې اهداف او وسایل کوم دي او ځانګړتیاوې یې څه دي؟ او موږ څنګه کولای شو چې یو له بله یې توپیر وکړو؟

د هدف لپاره کولای شو چې داسې یو ساده تعریف وکړو: اسلامي اهداف د ښېګڼو یا غوښتنو هغه لړۍ ده چې د انساني رفاه و معنویت، په ټولنه کې د خیر و ښېګڼې او په دواړو جهانو کې د بشري نیکمرغۍ او خلاصون سبب کېږي.

که دا تعریف تر یوه حده د منلو وي؛ نو ددې په مرسته موږ کولای شو چې د اهدافو مهمې ځانګړنې، ښېګڼې او دوامداره توب ترې استنباط کړو. په دې معنا چې که د انساني نیکمرغۍ او ښېګڼې سبب کېدل نو غوره دي او هر هدف چې د انساني ټولنې د خیر او صلاح سبب کېږي تل باید تعقیب او د تل پاتي وجود لپاره یې کار وشي.

خو دا ټکی باید له پامه ونه غورزول شي چې ممکنه ده ځینې شیان موږ د اهدافو په نوم پېژنو، خو هغه په خپله لنډمهالي او واړه اهداف وي او اساسي اهدافو ته د رسیدو لپاره د دوی وجود په مابینځ کې اړین وي او په دې ډول نو احتمال لري چې خپله په وسیله واوړي او د وسیلې حکم ومني. نو اړینه ده چې د اهدافو د ښه پېژندنې لپاره یې پر دوه ډوله تقسیم کړو: یو اهداف اساسي او دوامداره دي او بل یې لنډمهالي او موضعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خو هدف و؛ راځئ وګورو چې وسيله څه شی ده؟ ممکنه ده چې ووايم: وسيلې يا روشونه، د تګلارو، فعاليتونو يا هم د عمل و عکس العمل هغه لړۍ ده چې په مرسته يې هدف ته رسېدای شو. وسيله هم د هدف په شان ځانګړنې لري چې مهمې يې ښايي همدا لاندې وي:

۱/ وسيله يوه بشري/طبيعي پديده چې د ټولنې افراد يې خپلو موخو ته د رسېدو لپاره تعقيبوي.

۲/ وسيله موقته وي او د هدف په شان دايمي نه وي.

۳/ وسيله د زمان، مکان، اوضاع او احوالو تابع وي.

۴/ وسيلې متنوعې، ډېرې او متفاوتې وي او يوه هدف ته د رسېدو لپاره شونې ده چې ګڼې او مختلفې وسيلې موجودې وي.

۵/ وسيله په خپل ذات کې سپيڅلې نه وي؛ اما احتمال لري چې په همدې وسيله يوه نيک او سپيڅلي هدف ته رسيدګي وشي.

اوس مهم بحث دادی چې د اهدافو او وسايلو پېژندنه ولې مهمه ده؟ دا مسله له دې امله ارزښت لري چې د هدف پېژندل او پرې پوهېدل موږ ته په ګوته کوي چې کوم شی تعقيبوو او څه غواړو؟ که موږ په خپل هدف نه پوهېږو؛ نو خپل کارونه پر يوه لوري متمرکزولای نه شو؛ ځکه نو اړينه ده چې تر هر کار مخکې خپل هدف وپېژنو او هغه ته د رسېدو په تلاش کې واوسو، دويم دا که هدف او وسيله نه سره پېژنو؛ نو شونې ده چې خپل اهداف د وسيلو قرباني کړو او په پايله کې به يې اهدافو ته لاس رسی پيدا نه کړو، نو د کعبې پر ځای به مو د ترکستان لار په مخه ور کړې وي.

د موضوع بل ارزښت له دې زاويې دی چې شريعت په ټولنه کې د اساسي او اصلي اهدافو پلي کول غواړي او دا امکان هم نه شي ردېدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ځینې کسان اهداف او وسایل سره ونه پېژني، د اهدافو پر ځای د وسایلو په تطبیق پسې شي چې (د زمان او مکان له تاثیره نه خوندي کېږي) او په ټولنه کې ددې ټولنیز اړخ ته هیڅ متوجې نه شي، له دې امله نوې ستونزې په زړو لارو چارو حلول غواړي چې په دې سره د ټولنې مشکلات نور هم زیات کړي.

د ښه وضاحت لپاره به دلته څو مثالونه ذکر کړم:

موږ ټول پوهېږو چې نظافت په اسلام کې یو هدف دی، یعنې مسلمان باید پاك او نظیف وي؛ خو د همدې هدف لپاره د زمان او مکان شرایطو ته په کتو وسایل او روشونه ګڼ او مختلف دي. یو وخت د جامې د پاکي لپاره له وښو کار اخیستل کېده، شونې ده په نورو سیمو کې به نورې وسیلې هم وې، اما نن ورځ صابون کارېږي. د کور او بدن پاکي هم په هر وخت او ځای کې بېل- بېل وسایل او روشونه لري چې هیڅ وسیله او روش یې تل پاتی نه وي. دلته هدف پاکي ده او دې هدف ته چې هره وسیله موږ رسوي نو له هغې باید کار واخیستل شي او هره وسیله چې د نورو ترمنځ ډېره موثره وي هغې ته باید ترجیح ور کوله شي.

په اسلام کې یو بل هدف تبلیغ او دعوت دی، انسانانو ته د دې پیغام رسول په هر وخت و ځای کې مختلفې بڼې لري، ښایي پخوا د دې کار لپاره استازی، لیک، کتاب او نور شیان کارېدل، اما نن له عصري وسیلو کار اخیستل کېږي لکه انټر نیټ، راډیو، تلویزیون، سي ډي او نور... دې ته ورته نور وسایل موږ خپل هدف ته ډېر ژر او په موثر ډول رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه په ټولنه کې د عدالت تامین هم یو اصلي او اساسي هدف دی. هدف ته د رسېدو لپاره له زمان و مکان سره سم مختلفې تګلارې کارول شوې دي، مثلا: پخوا د جرمي اثبات لري د شهادت، اقرار او دې ته ورته نورو روشونو کار اخیستل کېده؛ خو نن ورځ د دې ترڅنګ د اثبات نورو روشونه هم شته لکه: انځور، ږغ، د ویني معاینه، د ګوتې نښه او د جرمي اثبات نورو ډولونه هم کشف شوي دي چې د عدالت تامین ته موږ په ډېر ښه ډول رسوي.

له دې امله نو موږ ته اړینه ده چې اهداف او وسایل سره بېل کړو، موخو ته د رسېدو لپاره، ګنې، مختلفې او بېلابېلې وسیلې وکاروو، دا احتمال هم شته چې نور انسانان خپلو اسلامي اهدافو ته د رسېدو لپاره زموږ برعکس وسایل وکاروي چې دا له اسلام سره ټکر عمل نه دی، بلکې هغوی خپل نیک هدف ته د خپل زمان او مکان له شرایطو سره سم رسېدل غواړي او لازمي ده چې همداسې وسایل به استعمالوي چې د وی له شرایطو سره مناسب وي. د هدف او وسیلې په پېژندلو زموږ د جنجالي مسلو یوه یې حلېږي او ټول په دې هم پوهېږو چې وسیلې متفاوتې او متنوعې وې او د زماني و مکاني شرایطو حتمي تابع وي، نو له یوې وسیلې کار اخیستل او له بلې نه اخیستل په دې معنا نه دي چې هغه وسیله له هدف سره ټکر ده.

له دې ټول وضاحته وروسته یو شی باید ناویل شوی پرېنښودل شي چې هدف ته د رسېدو لپاره له هرې وسیلې ګټه نه شي اخیستل کېدای، یعني که یوڅوک له مشروع لارې حج ته نه شواي تللای نو په غلا تګ به ورته روا وي، یا هم د عدالت د تامین لپاره له یوچا په وهلو، کنځلو، کرنټ ور کولو، ویښ ساتلو او... وسیلو اقرار واخیستل شي. وسیله هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهال د منلو وړ او شرعي ده چې د بشري ښیګڼه او د خدای رضا په پام کې نیول شوې وي، د اسلامي ټولنې پوهانو په وسیله کې د خپلې ټولنې نیکمرغي لیدلې وي؛ همدې پاس بیان ته په کتو دا پایله اخلو چې له اسلامي لیدلوري سره سم هدف وسیله نه شي توجیه کولای، له دې امله نو د ښه هدف لپاره ښه او غوره وسیله و روش ته هم اړتیا ده.

۲۴/۱۲/۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګرو شوي شي ګټه اخیستل

ګروي ته په عربي کې رهن وایي چې په قران، احادیثو او فقه ټولو کې یې یادونه شوېده. د ګروي د جواز په اړه غالبن ټول علما سره یوه خوله دي، البته پر ګرو شوي شي ګټه اخیستل د پوهانو تر منځ د اختلاف ټکی دی. ګروي په لغت کې بندېدلو ته وایي، قران کریم کې دي: كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (المدثر: ۳۸) یعنې هر نفس به په خپلو کړنو بند او ګرو وي. د اصطلاحي یا شرعي تعریف په اړه یې د پوهانو ترمنځ ظاهرن څه اختلاف لیدل کیږي. د ابو داؤد شارح او د سبل السلام لیکوال یې په اړه وایي:وَفِي الشَّرْعِ جَعْلُ مَالٍ وَثِيقَةً عَلَى دَيْنٍ وَيُطْلَقُ عَلَى الْعَيْنِ الْمَرْهُونَةِ.(۱)

شرعن ګروي پر پور د باور لپاره د مال ور کول دي چې پر ګرو شوي جنس یې اطلاق کیږي. له دې څخه په لږ تغیر د هدایې لیکوال تعریف کړی:جعل الشيء محبوسا بحق یمکن استیفاؤه من الرهن کالدیون.

زما په اند ګروي له لومړي سره دوه صورته لري، یو هغه چې قران یې یادونه کړې او بل هغه چې احادیثو کې یې ذکر راغلی. قران د بقرې سورت په ۲۸۳ ایت کې د ګروي په اړه وایي چې که تاسې سفر کې وئ او لیکوال مو ونه موند، نو د باور لپاره دي یو شی په ګروي ور کړي: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ.

دا هغه صورت دی چې د باور رامنځ ته کولو لپاره یو شی په امانت ور کول کیږي، دلته که څوک استدلال وکړي چې له ګرو شوي شي باید ګټه وانه خیستله شي تر یو حده سمه خبره ده ځکه دا ګروي د امانت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼه لري او په امانت کې لاس وهل د دین له مخې سم کار نـه دی. خـو بل لور ته هغه صورت چې احادیثو کې ذکر شوی او یـا اوس زمـوږ پـه خلکو کې رواج دی. نه خو پر گرو شوي شي لـه گټې اخیسـتنې منعـه راغلي او نه دا هغه صورت دی چې قران یې یادونه کړې، بلکې دا باید د معاملې یو صورت وبولو. زما په گومان د گروي پـه دې صـورت کـې هغه اقسام جوړول چې که حیوان وي هغه ساتل غواړي له دې امله یـې شیدې، وړی او داسې نور شیان روا دي او که سرای یا دې ته ورته نـور شیان وي بیا گټه اخیستل حرام دي او داسې نـور، د شریعـت لـه مخـې منصوصي بنسټ نه لري، بلکې د ځینو فقهـاؤ اجتهـاد دی. بخـاري پـه دې اړه روایت نقل کړی:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّبِـيَّ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ اشْـتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ».(۲)

عائشه رضی الله عنها وايـي رسـول اللـه ص لـه يـوه يهـودي پـه پـور خوارکي توکي رانیول خپله د اوسپینې زغره یې په گرو ور کړه.

د حاکم په یوه روایت کې دي: عن أبي هريرة، عـن النبـي صَـلَّى اللـهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قال: "الرهن مركوب ومحلوب".(۳)

له ابو هریره رض روایت چې رسول الله ص وویل: د گروي پر حیوان سپرلۍ رواده او لوشل کېدای شي.

د حاکم دا روایت د هغو روایاتو تایید دی چې وایـي رسـول اللـه ص وویل: د شیدو د خاوند حیوان شیدې روا دي، البته نفقه به یې ور کوي او د سپرلۍ پر حیوان سپرلۍ روا ده، چې واښه یې لازمي دي.(۴)

په دې روایاتو کې موږ د منعې په اړه کوم څه نه دي لیدلي، د حیـوان په اړه راغلي لارښوونې یو اتفاقي قید بلـلای شـو، نـه دا چـې شرط یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼو. د ګروي جواز له قران او حدیث دواړو ثابت شو د ګټې په اړه یې د تایید روایت یو نه، دوه نه، بلکې زیات دي، له دې هر څه سره بیا د حدیث له یوه اتفاقي قید څخه د دې ټولې معاملې پر حرمت استدلال کول نه د دې مسلې سم حل دی او نه په جزي او اتفاقي قیدونو عمومي احکام او فارمولونه ماتېدای شي. حرمت یوه باوري فیصله ده چې باوري دلایل ورته په کار دي او دلته په دې تول پوره دلیل وجود نه لري.

د مسلمانانو مشهور فکري مکتبونه په دې اړه بېلا بېل دریځونه لري. د ظاهریانو مذهب دا دی چې ګروي یوازې په سفر کې روا ده. د دوئ په اند قران یوازې د سفر یادونه کړېده. د حنابله وو په اند ګروي روا ده او ګټه ترې اخیستل یوازې په هغو صورتونو کې روا ده چې احادیثو کې یې یادونه شوېده او د مالك اجازه نه غواړي. که له مالکه یې اجازه واخلي بیا په هغه صورت کې روا ده چې د ګروي سبب پور نه وي. د شوافعو تګلاره دا ده چې که ګرو شي ته زیان نه رسېده ګټه اخیستل ځني روا ده. د مالکیه وو مذهب دا دی چې له ګرو شوي شي ګټه اخیستل روا دي مګر په دې شرط چې لامل به یې بیه وي، د تړون مهال به د ګټې یادونه کیږي او وخت به یې ټاکل کیږي. د احنافو او امام اسحاق تګلاره دا ده چې ګروي روا ده، اما ګټه ترې اخیستل نه ده روا. څکه دا پر قرض ګټه اخیستل دي چې سود ګڼل کیږي. . مګر که له مالکه یې اجازه واخیستله شي بیا یې ګټه هم روا ده.(۵)

امام شامي په رد المحتار کې د یوه سمرقندي عالم دا فتوا نقل کړې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ السَّمَرْقَنْدِيِّ وكَانَ مِنْ كِبَارِ عُلَمَاءِ سَمَرْقَنْدَ أَنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْتَفِعَ بِشَيْءٍ مِنْهُ بِوَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ وَإِنْ أَذِنَ لَهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّاهِنُ، لِأَنَّهُ أَذِنَ لَهُ فِي الرِّبَا لِأَنَّهُ يَسْتَوْفِي دَيْنَهُ كَامِلاً فَتَبْقَى لَهُ الْمَنْفَعَةُ فَضْلاً فَيَكُونُ رِبًا، وَهَذَا أَمْرٌ عَظِيمٌ.

ژباړه:له عبد الله بن محمده چې د سمرقند له سترو پوهانو ګڼل کېده روایت شوی چې پر ګرو شوي شي ګټه اخیستل په هیڅ وجه نه ده روا که څه هم مالك يې اجازه ور کړي. ځکه ده د سود اجازه ور کړه.اما د ده پور بشپړ پاته دی ګټه يې اضافه شوه. نودا سود دی او دا ډېره لويه خبره.

تر دې وروسته د رد المحتار ليکوال ليکي:

قُلْتُ: وَهَذَا مُخَالِفٌ لِعَامَّةِ الْمُعْتَبَرَاتِ مِنْ أَنَّهُ يَحِلُّ بِالْإِذْنِ . ثُمَّ رَأَيْتُ فِي جَوَاهِرِ الْفَتَاوَى: إِذَا كَانَ مَشْرُوطًا صَارَ قَرْضًا فِيهِ مَنْفَعَةٌ وَهُوَ رِبًا وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ اهـ.(٦)

ژباړه: زه وايم دا د عامو باوري ويناؤ مخالفه ده ځکه چې په اجازه يې ګټه روا ده. بيا مې په جواهر الفتاوا کې وليدل چې که مشروطه وي، نو قرض دی او پر قرض ګټه سود ده او که داسې نه وي؛ نو روا ده.

سرچينې:

(١)سبل السلام، کتاب البيوع، باب الرهن: ٢/ ٧١.

(٢)بخاري کتاب البيوع باب شراء النبي ص بالنسيئة ح: 2068.

(٣)مسند البزار، مسند ابي حمزه انس بن مالك ح: ٩٢٢٣.

(۴) صحيح ابن حبان کتاب الرهن ذکر البيان بان المرتهن له رکوب الظهر اذا کان مرهونا... ح: ٥٩٣٥.

(٥)الفقه على مذاهب الاربعة، مبحث الانتفاع بالمرهون: ٢/ ٢٩٨.

(٦)رد المحتار کتاب الرهن: ٦/ ٤٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادتي عبادت

عبادت او عادت فرق سره لري. عبادت د خدای په امر د ثواب، هغه د رضا او غوره اخروي ژوند په تمه کېږي. عبادت هغه دی چې د خدای خوښه پکې مطلوب وي،عابد هغه دی چې د خدای د رضا په خاطر عبادت کوي. عبادت مقدسه جنبه لري، انګېزه یې سپېڅلې وي، عبادت بد اړخ نه لري، ټول عبادات غوره، مقدس او سپېڅلي دي.

اما عادتونه بیا ښه او بد اړخونه دواړه لري. کله د یو چا ځینې ښه کارونه عادت شوي وي او داسې هم کېږي چې ناسم کارونه یې په عادت بدل شوي وي. لکه: سګرېټ څکول، نسوار کول، تماکو په چلم کې څکول، تاریاک خوړل، غیبت کول، د یوه بل خبرې هلته دلته وړل، لټ ګرزېدل او داسې نور.

عادت که ښه وي هم خلکو ته زما په اند او زما د مشاهدې له مخې د بل ناسم کار د نه کولو یا یوه بل ښه کار ته د هڅولو انګېزه نه ور کوي. داسې کسان مې لیدلي چې د عادت له مخې یې شیطانت خوښ نه وي. اما د هغه دا کار د دې سبب نه کیږي(یا هم زموږ په ټولنه کې داسې ده) چې نور هم له دې ناولې کاره راوګرزوي. اما یو څوک که د خدای عبادت کوي، نیت یې هم عبادت او د خدای لویي ته د بنده عالمانه خشوع وي، د هغه لمانځه ته له تلو سره لومړی نور خلک هم لمونځ ته متوجې کیږي او هغه کس خپل د لمانځه له ادایني سره د بل حق نه خوري. ځکه عبادت یوازې لمونځ نه دی، د بل له حقه ځان ساتل هم عبادت دی او هم دا فکر عابد کوي چې که زه عبادت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرداره جامه او بدن وکړم نو عبادت مې نه د قبول وړ دی او نه خدای داسې عبادت ته اړتيا لري.

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې عبادت په عادت بدل شوی. يو کس پنځه وخته په جومات کې د ملا امام شاته لمونځ کوي خو په همدې جومات کې د ګاونډي غيبت کوي، بوهتان پسې وايي، شيطانت کوي، خلك په جنجال سره اخته کوي، د نورو حقونو خوړلو ته توطيې جوړوي.

يو څوك روژه نيسي اما دروغ ويل ورته له خپل عبادت سره ټکر نه معلومېږي. د بل حق خوړل ورته د خدای له امره مخالفت نه ښکاري. له حلالو خوړو يې ځانونه بند کړي وي، اما د حرامو خوراکونو، حقونو او بې عدالتيو په کيسه کې بيا نه وي. حلال د خدای په امر ايله کوي، خو د همدې خدای په نوم بيا شيطانت نه ايله کوي، غيبت بد نه ورته ښکاري، بهتان د شيطان عمل نه ايله کوي، د خدای د بنده حقونه د خدای په امر هغه ته نه رسوي. دا ځکه چې عبادت يې عادت دی. په ټولنه کې د يوه رواج رنګ يې اخيستی دی. زما يو نږدې خپل دی، لمونځ نه کوي، خو روژه نيسي. ځکه روژه خوړل په پښتنو کې ډېر بد کار دی، له دې امله روژه نيسي او په ټولنه کې ځان نه بدناموي، اما د ورځې پنځه وخت لمونځ بيا چنداني کيسه نه ورته معلومېږي.

حج ته زياتره خلك ځي او ځينې يې په داسې حال کې ځي، چې د ژوند اړوند ټولې اړتياوي يې هم لا پوره نه وي، ځکه دلته حج کول رواج دی. خلك بيا ورته حاجي صاحب وايي او په ټولنه کې د عزت په سترګه ورته ګوري. له حجه چې راشي بيا خلکو ته کيسې کوي. خلك يې پوښتنې ته ورځي او ښې ډېري ورځې يې مجلس ته تازه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بیخي تر کلونو په هر مجلس کې یادونه کوي چې مور په حج کې داسې او هغسي وکړو. له هر کار سره یوځل حج یادوي او هر نااشنا کس په ځان خبروي چې حج مې کړی دی. زما یوه ملګري راته د کلي کیسه کوله چې یوه کس ویل: څلور لکه کالدارې مې مصرف کړې، دوی مې اوس هم د حاجي صاحب پر ځای؛ پلانی بولي.

مګر همدا کس د خپل یوه ګاونډي په کور کې د مریض پوښتنې ته نه ورځي. د غریب کلیوال په کور کې به ماشوم وږی وي، ناروغ به وي، جامې به نه لري، پیسې به یې لږې وي، د مکتب د تلو هیڅ به نه لري، خو حاجي صاحب ته دا فکر نه ور پیدا کېږي چې که د څلور لکه کالدارو وس لرم؛ نو زر روپۍ دې مسکین ته هم ور کولای شم. د یوه ناروغ پوښتنه هم د خدای د رضایت سبب کېږي. یو ماشوم مکتب ته رسول د دې ملت او هېواد د بنسټونو رغول دي.

د واړه اختر سرسایه او د لوی اختر قرباني ته نږدې هر کس هڅه کوي چې دا عبادت ادا کړي اما پر دې فکر نه کوي چې سرسایه د څه لپاره ده او چا ته یې ور کول د شریعت امر دی؟ قرباني ولې ښه کار ګڼل شوی او له دې څخه د رسول الله ص هدف څه و؟

سرسایه د کلي ملا ته ور کوله کېږي چې په هر کلي کې تر هغه ډېر مسکینان نور هم وي او د قرباني غوښې او پوستونه هم د ملا حق دي چې له شرعي هدف څخه دې دواړو عادتي او رواجي عبادتونو خورا لویه فاصله نیولې ده.

په کلي کې که څوک مړ وي او جنازې یا تعزیت ته یې یو کلیوال او قریب ور نه شي نو دا لوی پېغور دی. خلک دې کار ته هم عبادت وایي او هم یې رواج بولي. خو بل لور ته د ترکې په ویش کې نه یتیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام کېږي، نه مېرمنې ته، نه خوندې حصه ورځای شي او حتا تر اوسه د مړه مېرمن، يتيمان او مال ټول ميراث بلل کېږي. زموږ عادتي عبادت کونکي که يو لور ته په جنازه کې ګډون د خدای د رسول سنت بولي، خو بل لور ته يې د خدای په ستر امر سترګې پټې کړې چې مېرمنو، يتيمانو ته خپل حق ور کړئ او ګونډې د ځان په اړه خپل واک لري چې څوک يې په ميراث نه شي وړلای؟!

زموږ له عابد سره کله هم دا فکر پيدا نه شو چې عبادت ته روان وي، له لارې يو موذي شی لرې کړي. د ګاونډي د سرای تر حويلۍ نه، بلکې تر خونې هم سترګې ور تېري کړي، دا فکر نه کوي چې که عبادت د خدای امر دی دا هم د خدای او رسول امر دی چې ګاونډي ته اذيت مه ور کوه، د خلکو سرايو ته مه ور ګوره.

يو څوک که ښه پاک ګرزي ټول خلک خبرې کې کوي او په مختلفو نومونو يې يادوي. څوک يې کوني بولې، څوک وايي، نجونو ته يې ځان تيار کړی، څوک وايي، مرداره دنيا لري په څه چم يې خلاصه کړي. البته ځان ته نه ګوري چې يو لورته د بل په شخصي- کار کې ګوتې وهي او بل لورته خيرن ګرزېدل هم د انساني عقل خلاف کار دی او هم د شريعت. رسول الله ص نظافت نيم ايمان يا د ايمان يوه برخه بللی او طبيوهان د روغتيا يو شرط نظافت يادوي، مګر زموږ رواجي عابدان يې له کولو ځانونه ګوښه کوي.

د عادتي عبادت له له شعوري عبادت سره همدا توپير وي چې شعوري عابد که روژه نيسي، د خدای په امر له حلال خوراک څخه ځان ساتي، نو فکر کوي چې د بل حق هم خدای راباندې حرام کړی؛ ځکه نو ځان ساتنه ترې هم د خدای امر او هم عبادت دی. له حج سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زکات هم غریب او مسکین ته ور کوي. له جنازې سره د یتیم پر سر لاس هم ورتېروي. د رواج پر ځای خدای په نظر کې نیسي او د خلکو د خندا یا خوشالي لپاره کار نه کوي. کوم کار چې له دین سره اړه لري هغه د خدای په غوښتنه کوي. رواجي عابد د خدای په امر عبادت کوي، له دې یې هم د خدای امر پر ځای کول هدف وي او هم په ټولنه کې له بدنامۍ ځان ساتنه. ملا هم د خدای لپاره تراویح ور کوي او هم د اختر د ورځې سرسایه په دې نوم وړي. نکاح یو لور ته د خدای د رسول سنت بولي او بل لور ته په کولو یې ځان ته له خلکو پیسې غواړي.

دا عبادتونه د الهي خشیت اړخ نه لري. دا یوازې په ټولنه کې د رواج برخه شوي دي له دې امله یې خلك تر سره کوي. زموږ زیاتره خلك چې زه یې وینم، که اعتقادن بې دینه نه دي نو عملا بې دینه دي. مسجد د تربور د مقابلې لپاره جوړوي. جومات کې لمونځ د خلکو له وېرې کوي چې بیا د بې لمانځه یا بې جماعته ټاپه ونخوري. روژه د کورنیانو او کلیوالو له ډاره نیسي. حج د نوم لپاره کوي. جنازې ته له دې امله ورځي چې خلك پېغور ور کوي او که سبا دده څوك مړه و بیا به نور هم نه ورته راځي. مگر بل لور ته د خدای په امر د مېرمنو حقوق نه ور کوي، د یتیم مال خوري، د کونډې د مېړه اختیار ترې اخلي، نجونې په روپو ښه په پیخر خرڅوي، ملا د زکات په مقابل کې د لمانځه لپاره راولي، غیبت ورته عامې خبرې دي، بهتان هیڅ گنا نه ده، شیطانت بیداري ورته ښکاري، په معامله کې چل، دوکه بې وعدگي د کاروبار جز بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې زموږ عبادت که وي هم، نو یوازې رواجي اړخ لري. له دې رواجي عبادت سره ترڅنګ موږ هره ورځ په خپله ټولنه کې شل و سل ناروا، غیر شرعي، له خدای او رسوله د مخالفت کړنې هم کوو او وینو؛ خو هغه راته د خدای د امر ماتول او بې انصافي نه ښکاري. ولې؟ ځکه چې یا رواج دي اوس چا ته تر پام بدې نه ورځي یا زموږ ګټې پکې نغښتې دي چې د خپلو ګټو په لغته وهونکی راته احمق ښکاري که څه هم د خدای او رسول امر تر پښو لاندې کیږي.

زموږ ټولنه د عبادت په نوم د ډېرې بدې بې دینۍ ښکار ده. عبادت راته د تظاهر یوه غوره وسیله جوړه شوې. په غشي ـ دوه نښانه ولو، عبادت هم د خدای د رضا لپاره کوو او هم په ټولنه کې ځان ته ښه مقام په ګورو، د بدنامۍ مخه په نیسو او د بل پر شخصي کړنو د نیوکې حق ځان ته په پیدا کوو. د عبادت په نوم د عبادت فلسفه وژنو، د خدای په نوم خلک بې دینه کوو، د نبوي سنتو په نامه خپل ناسم رواجونه ساتو. مېرمن د کور بولو، دا مو رواج دی، مګر دې نوم ته مو د شریعت د پردې نوم غوره کړی، په دې نوم هم له عبادته بې برخې کړې ده او هم مو نن د زدکړو، کار او دفتر حق ځنې اخیستی. لنګوټه مو رواج ده، خو موږ اوس د نبوي سنتو مقام ور کړی او په دې توګه مو د لنګوټې لمانځه ته لوړ مقام ور کړی او بې لنګوټې لمونځ راته بیخي لمونځ نه ښکاري. لټان یو، کار راته خوند نه را کوي، د دې لپاره چې یوازیتوب کې دیغت وي، نو جومات ته ځو، ګرمه ځمکه اشغال کړو او تر ماخستنه ښې ګپې، غیبتونه، درواغ او بهتانونه ووایو او ماښام کور کې وایو چې جومات کې وم؛ لمونځ مې کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور باید عبادت او رواجونه سره بېل شي. دې رواجو زموږ د ټولنې لوی قِشر په محرومیت کې ساتلی. که نیوکه پر وشي خلک ټول اعتراض کوي چې د خدای دین نه مني. په داسې حال کې چې زموږ زیاتره کارونه رواجي او تاریخي ریښه لري چې د عبادت جنبه یوازې موږ پسې تړلې. که دا حالت اصلاح نه شي، دا مهال نورې بدۍ هم زېږوي. له دې حالت سره مو د خشونت، زدکړو، کار، اقتصاد، اخلاقو، مدینت، سمو اړیکو، کلتور او حتا د شریعت غښتلې اړیکې شته. اصلاح یې زموږ په ټولنه کې د ژور بدلون زېری دی او نه اصلاح یې موږ هره ورځ تر بدو هم بدې ورځې ته ورټېل وهي.

د تدین له دومره چیغو سره مو په بازار کې د ښځو د لمانځه لپاره ځایونه نه‌شته، که روغتون ته ولاړ شې نو ډاکټر هم د لمانځه مهال مریض ایله کړي جمعې ته ولاړ شي، اما هلته ناستې لسګونه ښځې لمونځ نه کوي، د مسافرت مهال یو یا څو کسان اواز وکړي موټروانه لمونځ چېرې کوو؟ کله چې موټر ودرېږي، نارینه کښته شي یوې او بلې خوا منډې وهي اودس وکړي، څوک بولو ته په تاخته وي څوک لمونځ کوي چې رکوع او سجده یې سم سهي کېږي هم نه؛ خو له دې ټول ټېل ماټېل سره تر ننه له چاسره دا فکر پیدا نه شو چې موږ ولې د پردې په نوم له ښځو د زدکړو، کار، تجارت، بازار ته تللو، بهر وتلو، مسجد ته تللو او حتا لمونځ کولو حق اخیستی دی؟! دا زموږ د هغه رواج پایله ده چې د دیني چارو په اړه یې لرو. که د فرض خبره وي نو پر نارینه او ښځینه دواړو فرض دی، که نارینه ته جومات جوړېږي نو یوه برخه دې د ښځو لپاره هم ځانګړې شي، که د اودس ځای جوړوي نو مېرمنو برخه دې هم پکې بېله شي، که تشناب جوړوي نو د ښځو حصه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم پکې معلومه شي. په دې ډول به موږ یو لور ته ښځو ته خپل حقونه ور کړي او بل خوا به مو هغوی ته د عبادت موکه برابره کړې وي. د حیا او شرم له دومره قوي رواج سره موږ په بـازار کـې عـمـومي تشـنابونه نـه لرو؛ خلك چې موږ په بازار کې په تکلیف شي، نـو پـر چـرئ مـخ ور واړوي او بیا د اودس وچولو لپاره یـې واګـه پـه لاس کـې نیـولې وي او خلك دورې دورې پر تېرېږي، دا حالـت ځینـو تـه ښـه نـه ده ښـکاره شوی، نو یـې عکسـونه اخیسـتي دي چـې وګـورئ دغـه کـس ښـاري فرهنګ نه مرعاتوي، په داسې حال کې چې ښاریان د ښاري فرهنګ نه مرعاتولو ته په خپله زمینه جوړوي، یو لور ته په دغسې مـواردو کـې د سختې حیا رواج لرو، او بل خوا بیا تشناب په بازار کې وجود نه لري.

یو بل ناسم رواج د ماشومانو پر عباداتو امر کول دي؛ زمـا پـه انـد تـر هغو چې ماشوم په شعوري ډول د عبادت په مفهوم پوه نه شي تـر هغـو دې عبادت ته نه امر کېږي. ځکه له دې ځایه عبـادت پـه عـادت بـدل شي، بیا عبادت کوو، اما په هدف یې نه پوهېږو. قران کـریم هـم وایـي چې یو نفس تر خپل وس پوري مکلـف دی، د ماشـوم وس دا نـه دی چې د مکلفیت د دورې عبادت او کارونه په وشي؛ که ځوك فکر کوي چې له دې ځای یې ورته چمتو کوو، نو بیا باید هغه خرابۍ هم په نظـر کې ونیسي چې له دې امله را پېښې دي. رسول الله ص هغه چا ته چـې د خولې یې بوی ځي، یعنې وږه یا پیاز و بل شی یې خوړلي وي، امـر کړی دی چې تر هغه به لمانځه ته نه راځي چې د خولې بوی یې ورك شوی نه وي ځکه خلکو ته تکلیف ور کوي، اما زموږ خلك داسې پـر لمانځه درېږي چې د خولو او د کار د خیرنو جامو بـوی یـې پـر شـلم سړي لا مبتلي، دا له دې امله چې عبادت مو عادت جوړ کړی، مـوږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس فلسفه نه ده درک کړې، مـوږ د روژې ماهيـت نـه دی پېژنـدلی، موږ د حج په پيغام نه يو پوه شوي، موږ د قران کريم تلاوت کـوو، امـا په معنا يې نه پوهېږو؛ په شپېته کاله عمر کې يوه انسان ته دا فکـر نـه ور پيدا کېږي چې زه ولې د دې مقدس کتاب په معنا ځان پوه نـه کـړم؟ ان داسې ښځې شته چې قـران يـې پـه الفـاظو هـم نـه وي زده؛ دا نـو څـه عبادت شو؟ څوک چې يو فکر خپلوي، خو د معلومـاتو لـه مخـې يـې مني، که معلومات نه وي، بيا څنګه د يوه شي په اړه يو ليد لوری غـوره کړي؟د هرې ايډيالوژۍ هغه اصلي پيروان دي چې د هغـې ايـډيالوژۍ په مقصد او هدف يې ځان پوه کړی وي او هغه يې تر پوهاوي وروسته منلې وي.

د رواجي ذهنيـت، عـادتي عبـادت، رياکارانـه تـدين او لـه رواجـه د شريعت د ازادوني او اصلاح په تمه!

۲۰۱۸/ ۲/ ۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي تعبير

د شريعت ټول اسماني متون لومړی خاصې ټولنې ته په ځانګړو شرايطو کې نازل شوي دي. له دې امله نو د هغې ټولنې د غوښتنو، هغه وخت د حالاتو، ژبني اصطلاحاتو او له ګرامر سره تړلي ټول مسايل د هغې يوې ټولنې په نظر کې نيول کېږي. شرعي متن د انساني ټولنې د رفاه لپاره نازلېږي، له دې امله نو د بشر- حالات، غوښتنې، د ژبې قواعد، د معاشرې تقاضاوې او د هغه وخت حالاتو ته په پام احکام نازلېږي.

د بشر ليکنيزه او ګړنيزه ژبه پر يوه وخت د څو تعبيرونو احتمال هر وخت لري. احتمالات اصلن د وخت له تېرېدا، معاشرې له بدلېدا او د نورو انسانانو له راتلو سره نوي کېږي او هم يې لمن پراخيږي. يو انسان له بل سره يو رنګه فکر نه لري. وختونه هم خپلې بېلې -بېلې غوښتنې لري او هره ټولنه هم له بلې څخه مختلفې تقاضاوې لري. د يوه لغت ډېري معناوې، په مختلفو لهجو کې يې جلا - جلا شکل، د جملو په ترکيب کې يې مختلف ځايونه استعمال؛ د دې سبب کېږي چې له يوې جملې، يوه توري، يوې اصطلاح، يوې تشبيې او... څخه مختلف تعبيرونه واخيستل شي.

اسماني شرايع چې د انسان لپاره راغلي دي، لازمن له دې ټولو عوارضو څخه منزه نه شي کېدای. هر څه چې د بشر ژبې ته ور پېښيږي هغه ټول له شرعي متن سره هم لازمي دي. همدغه لامل دی چې په هره زمانه کې د شريعت له متن څخه تعبيرونه بيخي زيات وي او هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې خپلو حالاتو ته په کتو ځنې هغه تعبیر اخیستی چې د دوی په گومان د متن سم تفسیر، د دوی شته مسایلو ته ښه ځواب او له حالاتو سره د شرعي متن سمه عیارېدنه ده.

دا هغه چاره ده چې انسان په هیڅ وخت کې ترې تېښته نه شي کولای. د اسلامي شریعت له راغلي متن سره همداسې معامله شوېده. دا نن موږ ته را پاته لسگونه فقهې، مختلف مذهبونه، بېلا بېل شرعي تعبیرونه، د علماؤ جلا – جلا اجتهادونه او د خپل علم و چاپېریال سره سم د اسلام تفسیر وړاندې کول، د دې ښکاره ثبوتونه دي. دا کار نن هم جاري دی او پرون هم کېده. هیڅکله داسې زمانه نه راځي چې له شرعي متن څخه د نوي تعبیر مخنیوی وکړي.

انساني ژوند تل نوي پړاونه وهي. هر نوی پړاو یې له ځان سره په هره برخه کې ډېر نوي مسایل لري چې دا بیا په خپل وار د شریعت د تجدید غوښتنه کوي او همدا نوې کېدنه شرعي تعبیر هم بللای شو.

همدې ټکي ته په یوه حدیث کې داسې اشاره شوې:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا».(۱)

ژباړه: بېشکه الله د دې امت لپاره د هرو سلو کلونو په اوږدو کې یو مجدد را لېږي چې شرعي تعبیر یې ورته نوی کړي.

په دې روایت کې راغلی د تجدید لفظ په خپل وار نوي کېدا ته اشاره کوي. زموږ له همدې بحث سره ښه پوره سمون لري. اما ځینو له دې حدیث څخه دا فهم اخیستی چې مجدد به شریعت بیرته شا ته وړي او د پخوا په شان به یې راښکاره کوي چې نه د روایت الفاظ دا ایجابوي او نه د وخت د تقاضا. ځکه تجدید نوي کېدا ته وایي او نوي کېدا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې شاته یووړل شي او د وخت غوښتنې هم نوې کېږي او تر پخوا ډېر پېچلی شکل اخلي چې دا هم د تجدید غوښتنه کوي. نو په داسې یوه حالت کې به د شریعت شا ته وړل ګټور وي که یې له نویو حالاتو سره سمون مناسب او پر عقل ولاړه چاره ده؟!

له قران کریم او نبوي احادیثو سره د مسلمانانو په تاریخ کې همداسې شوي او اوس هم ور سره کېږي. سعودیان د شریعت له متونو څخه سلفي وزمه تعبیر لري چې د دوی له ملي ګټو سره ټکر نه کوي او د دوی په اند هغه څه چې دوی یې فهموي د شرعي متن موخه هما غه ده. ځکه انساني علم هر وخت د حالاتو او چاپېریال له قیده نه شي وتلای. سعودیان چې خپل چاپېریال ته ګوري او حالات ور سره ارزوي، نو له شریعته همدا تعبیر ورته مناسب او د شریعت و ځان په ګټه ښکاري.

ایران له شرعي متونو څخه جلا تعبیر لري چې پخوا علماؤ د هغوی فکري مکتب پیروان روافض بلل او نن یې زیاتره د شیعه ګانو په نوم یادوي. دوی له شرعي متن څخه د استنباط خپل اصول لري. شرعي تعبیر یې له هغه تعبیر څخه ډېر جلا دی چې سعودیان یې ترې کوي. دا شرعي تعبیر نه د ایران او نورو شیعه میشتو سیمو له هیوادنیو ګټو سره ټکر دی او نه یې هغوی انسان وژنې ته اړ کړل. هغوی له همدې تعبیر څخه په استفادې د هیواد ساتنه کوي، ملي ګټې خوندي کوي، له نظامه دفاع کوي او...

پاکستان او هند کې میشت علماء هم د شرعي مسلو په اړه یوه خاصه تګلاره لري. نه سلفي نه شیعي، بلکې ځانونه احناف بولي، خو د احنافو اصلي مذهب یې دومره سکښتې دی چې اوس نو څوک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حنفي مذهب نوم نه شي ورته کارولای. بلکې ځانته تعبير دی چې د ديوبنديت نوم دوی هم ورته منلی. برصغير کې يوازې همدا يو تعبير نه دی. بلکې د بريلويت او پنجپيريت په نوم دوه نور تعبيرونه هم شته. هغوی که د خپل برداشت لپاره هره تګلاره کاروي، خو د پاکستان او هند له ملي ګټو سره ټکر نه کوي. نظام نه را پرزوي. نظامي اورګان د شريعت تر نوم لاندې له پښو نه غورزوي.

ترکان هم د حنفي مذهب تعبير له شريعت څخه لري. خو هغه حنفي مذهب د ترکيې له سيکولر نظام سره ټکر نه کوي. هغه تعبير ډېر سوله ييز، بشرپاله، د هېواد ملي ګټو ته ژمن، له نظامه مدافع او د ترکانو په ګټه دی.

مصريان هم احناف دي. له شريعت څخه خپل ځانګړی برداشت لري. الازهر يې د شرعي تعبير لويه سرچينه ده. خو له هغه ځايه د وطن او ملت ضد تعبير نه راوزي. د مصر نظام له پښو نه په اچوي. د خلکو د ستونزو زياتېدو سبب نه دی شوی. د مصر پر پوځ د قيام لپاره دا تعبير ونه کارېده.

زموږ په هېواد کې د شريعت له متن څخه د يوه داسې سوله ييز، بشرپاله، ملت پاله او په مجموع کې د ملت او هېواد ټولو منافعو ته ژمن تعبير اړتيا ده چې له بده مرغه تر ننه زموږ علماؤ او مذهبي روحانينو دې لور ته پام ونه کړ.

زموږ مذهبي زدکونکي که ايران ته ولاړل د شيعه مذهب تر اغېز لاندې وي، که پاکستان ته ولاړل، پاکستاني تعبير يې منلی وي، که سعودي ته ولاړل شي، سلفي را ستون شي، که مصر ـ ته ولاړ شي اخواني راشي او که بل ځای ته ولاړ شي هغه تعبير يې منلی وي او زموږ په ټولنه کې يې د پلي کولو هڅه کوي چې په يوه ټولنه کې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت دا ټول تعبیرونه نه ممکن دي او نه یې ټولنه ور سره مني ،له دې امله نو ټکر رامنځته کېږي او شرعي تعبیرونه په خشونت پسې اوړي او ټولنه د رفاه پر ځای د جنګ لور ته وړي.

که موږ د دې تشې د ډکولو هڅه پر وخت کړې وای، نو نن به د مذهبي مافیا له ګوزارونو سره نه وای مخ. نن به هر هېواد خپل تعبیر دلته نه را لېږلای او زموږ په ټولنه کې به یې د خشونت خاشاک نه په چمتو کولای.

زموږ د هغو ستونزو چې د نورو له شرعي تعبیرونو را پېښې دي، یوازینی حل دا دی چې دلته نوي شرعي، سوله ییز، ملي ادبیات رامنځته شي. داسې ادبیات چې د هېواد او ملت خدمت پکې کفر نه وي. خپلې ملي ګټې ساتنه له شریعت سره ټکر ونه ګڼي. د جنګ پر ځای سولې ته پکې پام شوی وي. د کرکې پر ځای مینه پکې ځای پر ځای شوې وي. د انساني وژنې پر ځای یې ژوند ساتنې ته لارې جوړې شوې وي. له خدایه یوازې د ډار پر ځای د هغه د مینې څپرکی هم پرانیزي.

زموږ دولت، علماء، د نظر خاوندان، قلموال او د مدرسو و پوهنتونو استادان دا دنده لري چې لومړی دې خلا ته د ډکولو مناسب توکي پیدا کړي. له ستونزو د وتلو یوازنۍ لار همدا ده. هیله ده چې د دې تشې ډکولو ته پام وشي. د خپل دین او شریعت د بدنامۍ مخه ونیسي او دنیا کې له خشونته ځانونه خلاص کړي او په اخرت کې د خدای د رضا ځانونه مستحق ثابت کړي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۱

سرچینه:

(۱)(سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه: ۴۲۹۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنه کې د خپل شخصيت ځای ټاکنه

زموږ يو بل لوی مشکل نن دغه هم دی چې د چارو متخصصان مو نه دي معلوم. دا چاره نه يوازې دا چې زموږ په ولس کې له بې علمۍ را پيښه ده، بلکې د مسلمانانو په تاريخ کې منشأ هم لري. تاريخي منشأ ورته لار جوړه کړه او موږ د ناپوهي له امله دا چاره نه يوازې ومنله بلکې سپېڅلې مو هم وبلله. که دا نن يوه ديني عالم ته ووايې چې ځه وروره د خپل تخصص په ساحه کې دې کار کوه. هغه ځواب له همدې تاريخه در کوي. د هدايې ملا صاحب چېرې سياست وايه چې د حکومتولۍ او سياست په اړه بړغېدلی؟ کله يې حقوق ويل چې د حقوقو په اړه يې ليکنې کړې؟ امام شامي کله هغه او دغه علوم لوستل چې له عبادته بيا تر سياسته د ژوند د ټول شيانو په اړه خپل کتاب کې بړغېدلی.

دا خبره که يو څوک نن له ناپوهي کوي، نو يوازې لامل يې همدا ناپوهي نه ده؛ بلکې په تېر کې داسې څه شته چې دې ناپوهي ته يې نن تقدس ور کړی. زموږ خلکو تر اوسه دا نه ده په ټوليز ډول درک کړې چې له تېر څخه يوازې زدکړه مهمه ده؛ نه دا چې نن ته د تېر په عينکو کې وګورو.

نن عمومي معلومات پدرد نخوري. يو کس بايد په ځانګړې ځانګه کې سپېشليسټ وي. دا که ديني علوم وي يا سياسي، تاريخ وي که ټولنپوهنه، حقوق وي که نړی والې اړيکې او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو څوک داسې وي چې په ټولو موضوګانو کې د تخصص تر بریده لاسوهنه کوي، نو د خلکو د خندا به شي. دا سمه ده چې په ځینو موضوګانو کې یو دینپوه، سیاستوال، په ټولنیزو چارو کې نظروال او ... خپل ځانګړی نظر د خپلو معلوماتو تر بریده لري؛ اما هغه څوک چې د موضوع متخصص وي له ډېرو هغو زاویو ورته کتلای شي چې د نامتخصص بیخي ورته پام هم نه وي.

یوبل ټکی دا هم دی چې زیاتره وخت د یوه نامتخصص کس نظر او رایه له متخصص څخه ژر اغېزمنېږي. یا دا چې دی د یوې موضوع په اړه نظر خپلوي هغه یې هم ښايي د همدې سپیشلیستانو له لیکنو، خبرو او کتابونو اقتباس کړی وي. که څوک نیوکه کوي چې متخصص هم امکان لري له بله متاثر شي او یا د هغه په نظر کې هم د نورو لیکنې او ویناوې ممکن اغېز وکړي، نو بیا توپیر په څه کې دی؟

دا سمه خبره ده چې انسان ارو مرو په هر حال کې له یو چاماتاثره کېږي؛ خو اغېزمنتیا هم حدود لري. متخصص له هغه چا متاثره کېږي چې تر ده یې معلومات نوي، خبرې یې رغنده، لاسوندونه یې کره او نوي څه یې وړاندې کړي وي. اما نامتخصص انسان تر ډېره بریده د موضوع په کره و ناکره نه پوهېږي. د ژور لید او ناژور توپیر نه شي کولای. زیاتره وخت د نوي او زاړه، غوره او ناغوره نظریات نه شي سره تفکیک کولای.

د سبط حسن دا خبره مې خوښه سوه چې نن ته د پرون په نظر مه ګورئ او د پرون په اړه د نن له شرایطو سره سم فیصله مه کوئ. له دې امله باید د نن په اړه د پروني عالمانو له کړنو، عملونو او معلوماتو سره سمه فیصله ونه کړو. له دې خبرې هم انکار نه شي کېدای چې د یو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تعبیر، تفسیر او تحلیل کې ټولنه، زمان او مکان، شته چاپېریال، کلتور او... ښه جوت اغېز لري.

نن باید یو دینپوه دا اړتیا درک کړي چې که غواړم ټولنې ته خدمت وکړم، خپلې خبرې، کړنې او لیکنې مې ګټورې شي، نه ځان پر ټولنه تحمیل کړم او نه ټولنه دې ته اړه کړم چې له وجوده مې په زحمت شي او بالاخره خپل علم مې هم په دنیا او هم اخرت کې راته مفید ثابت شي؛ نو لازمه ده چې په همدې دینپوهنه کې د تخصص تر اندازې ځان مخکې کړي. له دیني علومو سره تړلي ټول علوم یا له استاده زدکړي یا هم یې خپله مطالعه وکړي. په دې ډول به یې د شرعي تعبیر او تفسیر په برخه کې تحلیل وسیع، منطقي، د زمان و مکان له شرایطو سره همږغی، له کلتور سره همرنګه او له قانع کونکو دلایلو سره مل وي.

یوه ژورنالیست ته هم دا پکار ده، تاریخ پوه ته هم او د نورو څانګو متخصصینو ته هم دا لازمي ده. نن په نوره نړۍ کې معلومات خورا ژر-ژر اپډېټ کېږي او د علومو ساحې هم ډېرې پراخې شوې دي. له دې امله د یوه کس لپاره نن ممکنه نه ده چې پر مختلفو علومو برلاسي تر لاسه کړي.

زما په اند نن دا ګټوره ده چې تر مخلتفو علومو یوه ځانګه د تخصص لپاره وټاکل شي. لکه مخکې چې مې وویل، علوم خورا پراخ دي او هره ورځ د اپډېټ په حال کې هم دي. حتا دیني او شرعي تعبیرونه هم نن ژر- ژر بدلېږي، له دې امله نو نن یو کس په مختلفو څانګو کې دومره خدمت نه شي کولای لکه په یوه ځانګړې څانګه کې. خدمت په دې معنا چې که په یوه ساحه کې کار وکړي؛ نو ممکن دومره نوي افکار دولید کړي چې په مختلفو موضوعاتو کې یې امکان نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو اړینه ده چې په ټولنه کې نن یو کس هم د خپل ځان د ګټې لپاره او هم د معاشرې د استفادې په خاطر د تخصص لپاره یوه څانګه معلومه کړي. شخص ته یې ګټه دا ده چې د هغې څانګې د یوه متخصص په مرجع بدلیږي، د خلکو توجو ورته اوړي، خبره یې په خپله ساحه کې اغېز لري او خدمت یې هم په وس پوره وي او هم ټولنه د قدر په سترګه ورته ګوري.

جامعې ته ځکه مفید او کار یې د استفادې وړ وي او دی چې نوي افکار تولیدوي، نوی ګټور لیدلوری خپلوي، د ستونزو حل ته له داسې زاوې ګوري چې عوام او نامتخصص له هغې زاوې نه شي ور کتلای.

زموږ په ټولنه کې یوه بدمرغي دا ده چې هر کاره یو. د هر کاره، نو کار دا دی چې په هره مسله کې خبرې وکړي او له دې امله چې ځان ورته هر کاره معلومیږي؛ نو خپل نظر هم ورته غوره بریښي. له دې وجې کوښښ کوي چې تحمیل یې کړي.

موږ که د تخصص اړتیا درک کړه، ټولنه مو په دې پوه کړه، د هرې موضوع پوښتنه مو د هغې موضوع له متخصصه وکړه؛ نو د ډېرو ستونزو مخنیوی کیږي. دلته لوی مشکل دا دی چې د سیاست پوښتنه له ملا کوو؟ په اقتصادي موضوع کې مو ملا ګډوي؟ د نظام په چارو تر ملا بل ښه متخصص او پوه نه راته معلومیږي؟ له دې وجې هم خراب یو، هم ګډوډ یو او هم مو هر څوك په خپلو پولو کې پښه نه ږدي. ځکه یو سیاستوال چې ملا ویني له خپلې کمبلې پښه غزوي، سیاستوال هم په دین کې بیا ګوتې وهي. دا نور هم دې ته ورته معامله کوي.

که پولې معلومې کړو، د هرې موضوع سپیشلیسټ د هغې موضوع په متخصص وپیژنو، یوازې د هغې موضوع په اړه ترې پوښتنه وکړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

متخصص مو هم خپل د کار، وینا او لیکنې ځای وپیژني، خلک به هم په دې پوه شي چې د هغه د کار ساحه کومه ده او یوازې دلته یې خبرې وزن پیدا کولای شي؛ ځکه د بلې هرې موضوع په تړاو به هغه ته اړتیا نه وي. د هرې موضوع خپل متخصص به معلوم وي او د هغه خپلې ساحې پر اړتیاو به کار و لیکنې کوي او تحقیق به کوي. دلته نو د ستونزو مخه نیول اسانیږي، د هر چا کار معلومیږي، نه څوک د چا په کار کې مداخله ور کوي او نه د علومو ترمنځ پولې ګډوډیږي.

په هیواد کې د بېکارۍ کچه ځکه هر وخت لوړه وي، چې زموږ خلک هرکاره وي، هغوی بیا څوک د کار لپاره نه غواړي، کله چې یو یوکار سم زده نه شي، هسې ابتدایي زدکړه یې د کار موندې په برخه کې پدرد نه خوري، زموږ خلکو ته بویه چې خپله پېشه و حرفه ځان ته معلومه کړي، په دې سره د فقر او بېکارۍ ګراف کمیږي.

هیله لرم چې نور موږ په دې اړتیا ځانونه پوه کړو او د عمل لپاره لاس په کار شو.

۱۲/ ۲/ ۲۰۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

زندان؛ د اصلاح ځای که د عقدې؟

د زمانې له تېرېدا سره ډېر شیان بدلېږي. د اسلام په پیل کې مسلمانانو زندان نه در لود. قران کریم د جنګي اسیرانو په اړه وایي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا.(محمد: ۴)

ژباړه: کله چې له منکرینو سره مخ شئ غاړې یې وهئ چې ښه یې وکوټئ بیا یې ټینګ وتړلئ تر دې وروسته یا د احسان له مخې ایله کول دي یا هم د فدیې، څو چې جنګ سړېږي.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې د اسلام له مخې جنګي اسیر کلونه په زندان کې ساتل ناسم کار دی. ځکه پایلې یې ډېرې خطرناکې راوزي. البته د ایت په اخیر کې یو قید راغلی چې تر هغو دا کار کوئ څو جنګ سړېدا ته نژدې کېږي. یعنې په جنګي حالاتو کې ممکنه ده چې زنداني تر یوه وخته په زندان کې وساتل شي. دا هم د هغه د اصلاح په خاطر نه زنداني ته د سزا ور کولو له امله. ځکه رسول الله ص د بنوحنیفه قبیلې مشر ونیوی او درې ورځې یې په مسجد کې بندي کړ. هره ورځ یې پوښتنه پر کوله، اخیر چې یې په هغه کې د اصلاح ځرک ولید، له هر ډول قید او شرط پرته یې خوشي کړ او هغه هممهاله اسلام ومانه.(۲)

خو د زندانیانو مسله ټولنیز اړخ لري چې حالاتو ته په پام تغییر کوي. د یوه انسان نیول او بیا یې په بند کې اچول تر هر څه له مخه ددې لپاره وي چې هغه ته نور په ځمکه کې د فساد او تخریب زمینه برابره نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زندان کې هغه داسې اصلاح شي چې نور د بدو لور ته کوږ نه شي.

له زنداني سره ښه سلوک کول او انساني اړتياوې يې پوره کول د هغه بشري، اخلاقي او قانوني حق دی چې هر دولت او هره حکومت يې بايد پوره کړي. د دښمن له نيول شويو کسانو سره ښه چلند کول د هغوی پر روان مثبت تاثير کوي او د خپل دښمن په اړه د خپل نظر بدلولو ته اړ کيږي.

مگر بد سلوک يې تر پخوا هم ډېرو بدو ته هڅوي او انسان له خپل مخالف لوري سره عقده نيسي او د هغه په لاشعور کې کرکه او بدبيني ځای پيدا کوي چې د اصلاح پر ځای يې بد لور ته رهبري کوي. همدارنگه يوه کس ته د لس، شل او عمري قيد سزا ور کول هم له کرکې او عقدې پرته بل څه نه زيږوي. دا نه يوازې چې زنداني خپله د مخالف لوري په وړاندې عقده اخلي، بلکې د هغه کورنۍ، خپلوان او ملگري و شناخته ټول په دې بد او ناوړه برخليك اخته کيږي.

د زندان غټه سزا يو لور ته د زندان له هدف سره ټکر ده او بل لور ته يو مجرم نور جرم کولو ته هڅوي. زندان بايد د مجرمينو لپاره د اصلاح مرکز وي. دلته بايد راغلي کسان له بدو اخلاقو تخليه کړل شي، ناسمې ارادې يې په سمو بدلې شي، بد تصاميم يې په غوره تصميمونو تبديل شي. په اينده کې ټولنې ته د زيان پر ځای خدمت وکړي.

له بده مرغه چې زموږ په اوسنۍ نړۍ کې يو لور ته د مجرم لپاره بند سزا ټاکل شوې او بل دومره اوږده قيدونه ور کوي چې په انسانانو کې د اصلاح پر ځای عقدې زيږوي. د دريم نړۍ په هېوادونو کې خو د قيديانو حالت هم ډېر بد وي او د يوه بندي انسان په توگه يې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقونه نه ور کول کېږي. دا په خپل وار څو جنایتونـه زېـږوي. د انسـان حقونه خوړل هم د انساني قانون له مخې جرم دی او هـم د اسـماني. زنداني سره بد سلوك هغه لا نور جنایت ته هڅوي چې دا هم د قـانون له مخې جرم دی. د زنداني بد وضعیت ته پـه کتـو یـې ټـول قربیـان او ملګري دښمنۍ ته هڅول کېږي او د هغوی په جرم کولـو کـې د زنـدان خاوندان ګواکي غیر مستقیم لاس ور سره لـري. دا هـم د جـرم یـو ډول دی.

زموږ د هېواد په زندانونو کې زرګونـه کسـان بنـدیان وي. دلتـه داسـې پېښې هم کېږي چې له سیاسي بندیانو سره نور بندیان یو ځای اچـوي. سیاسي بندیان خپلو منځو کې ګپې سره کوي او دا نور هم خپل لـوري ته را بولي چې اخیر هغوی ور سره یوځای کېږي. له زندانه تر خلاصون وروسته دا کسان د وسـله والـو سـیاسي مخالفـانو لیکـو تـه ورځـي او د حکومت خلاف وسله واله مبارزه پیلوي. داسې هم کېږي چې له نشیانو سره نور کسان بندیان کړي او هغو هم د خپل بند په اوږدو کې پـه نشـو اخته شي، د بندي کېدا مهال نشه نه کوي، خو د خلاصون مهال نشیي وي.

له دې ښکاري چې حکومت یوازې زندان جوړ کړی؛ نور اصـلاحي پروګرامونه نه لري.. لږ ورځې مخکي بي بي سي د هېواد د زندانونو پـه اړه را پور در لود. هلته ادعا وشوه چـې د زنـدانیانو حالـت ډېـر خـراب دی. که حکومت غوښتلای چې سیاسي مخالفین اصلاح کـړي، مجـرم بیا خپل جرم ته ونه ګرزي او د سیاسي مخالفانو په لیکـو کـې درز پیـدا کړي او د بشري قوې له کمښت سره یې مخ کړي، نو نه یـوازې چـې د زندانیانو هر ډول حقونـه یـې ور کـړي وای، بلکـې دا هـم د حکومـت وظیفه وه چې هغوی ته یې په زندان کې اصلاحي پروګرامونه جوړ کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای او هغوی تر خلاصون وروسته په ځانو کې یو لوی تغییر احساس کړی وای، نه دا چې تر خلاصون وروسته هغوی نور هم په ډېر جوش او شوق د جنګ میدان ته را ودانګي.

د زدکړې زمینه برابرول، د مطالعې وخت ور کول، په اوونۍ کې لږ تر لږ د یوساعت لپاره بهر ایستل، اخلاقي لارښوونې ورته کول، ماشومانو ته د مکتب زمینه مساعده ول، نشیانو ته د نشو بدوالی بیانول، مجرمین په دې پوه کول چې جرم بد کار دی او نه یوازې دا چې ټولنې ته یې زیان رسېږي؛ بلکې خپله یې دوی ته هم رسېږي ځکه په دنیا کې د نوم له بدوالي سره زندان ته لوېږي، مالي زیان ورته رسېږي او په اخرت کې خدای سزا ور کوي.

زنداني ته د ټولو حقونو له ور کولو سره که هره ورځ هغه ته د ښو تلقین وشي، نو اخیر یې په روان او تحت العشور کې ځای نیسي- او د بدو پر ځای د ښو خوا ته ځي. لږ تر لږه که ټول متاثر نه شي او له بدو ځان ساتنه غوره نه کړي نیمايي یا هم درېیمه برخه خو به یې متاثر شي او اینده به د خپل عمل اصلاح ته متوجې شي.

هر انسان د اصلاح وړ دی، البته د هر انسان د اصلاح ډول او اصلاحي میتود یو تر بله توپیر لري. که په زندانو کې روانپوهان خلک پر کټګوریو سره ووېشي او بیا ورته مناسب استادان او غوره اصلاحي طریقه وړاندیز کړي، نو په لنډ وخت کې به یې مثبته نتیجه ولیدل شي.

۲۴ /۵ /۲۰۱۸

سرچینه:

(۲)صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب وفد بني حنیفه و حدیث ثمامة بن اثال: ۴۳۷۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نومونه زموږ په ژبه

د اسلام له راتلو سره هممهاله، پر هغو قومونو فرهنگي يرغل هم وشو چې هېوادونه يې د مسلمانانو تر واک لاندې راغلل. مصر يو افريقايي هېواد دی، خو د مسلمانانو له ورتلو سره يې نه يوازې د هغوی دين او مذهب بدل کړل؛ بلکې د کلتور زياتې برخې او ژبه يې هم ور بدل کړل. مصريان نن عربي ژبه وايي. همدا شان سوډان هم د مصر په ورته برخليک اخته شوی دی.

ځينې هېوادونو که خپله ژبه ساتلې ده، لکه ايران، افغانستان، پاکستان، د منځنۍ اسيا هېوادونه او يا نور، خو بيا يې هم پر کلتور او ژبه ښکاره اغېز ور کړی دی. که نيمايي لغات يې عربي نه دي، نو په درې برخې کې يوه برخه خو يې ارو مرو عربي الفاظ تشکيلوي.

هغه مهال د عربي فرهنگ د خپرولو لپاره عربو شعوري کار کاوه او په لوی لاس يې د نورو قومونو فرهنگ، عنعنات، ژبه، له پخوا ور پاته تاريخي اثار او مذهبونه له منځه وړل. په دې ډول هغوی وکولای شول چې په لنډ وخت کې خپل دين د نړۍ په ډېرو شمېر قومونو ومني. دوی د پوځ په وسيله دا ټول کارونه سرته رسول. ځکه د هغه وخت له عربي مسلمانانو سره د نورو نامسلمانو لپاره يوازي درې اپشنه وو چې لومړی اسلام منل، دويم جزيه ور کول او درېيم جنگ و.(۱)

طبيعي خبره ده چې هر قوم او د هر هېواد د وخت حکومتونو په پيل کې نه اسلام منلو ته تيار وو او نه هم جزيې ته، له دې امله نو سختې جگړې وشوې او کله چې به د يوه هېواد نظامي قوه له منځه ولاړه، بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به عوامو بله لاړ نه در لوه چې یا اسلام ومني یا هم جزیه. ایران تر ټولو لومړی د مسلمانانو تر برید لاندې راغی. تر شدید مقاومت وروسته هغوی اسلام ومانه. افغانستان ته هم د دویم خلیفه عمر فاروق رض په وخت کې مسلمانان داخل شول او د امویانو تر وخته وجنگېدل چې اخیر یې تر سه ځپل کېدا وروسته د جزیې پر ځای اسلام ومانه.(۲)

له دې خبرو مې هدف دا دی چې دلته هر څه په زور وتپل شول. څنگه چې د دین او مذهب په معامله کې له زور څخه کار واخیستل شو، همدارنگه د فرهنگ په ورکولو، ژبې بدلولو، تاریخي اثارو ور کولو چې دوی ورته د جاهلیت د وخت اثار ویل، د اخلاقو تغییر کولو او نورو کې هم زور ته ځای ور کول شو. ځینې کارونه د جاهلیت د وخت اعمال وبلل شول او د ورکېدا ټاپه یې وخوړه او نور بیا د بدعت په نوم د ورکې کندې ته ور ټېل وهل شول. دا نن هم له دې دواړو نومونو څخه د ځینې پښتني رواجونو خلاف کار اخیستل کېږي او موږ یې په خپلو سیمو کې ژوندۍ بېلگې لرو.

زور یې په دې معنا وو چې تر عجمي یې په حکومتي چارو کې عربي ته زیاته ترجیح ور کوله. عرب قوم غوره و، په عربي ږغېدا، په عربي لیک لوست کول او د عربي زدکړه د ثواب کار گڼل کېدل. په حکومتي کچه د دفتر او دولت ژبه عربي وه، د مذهب او علم ژبه عربي وه. عرب د یوه فاتح قوم په توگه د نورو قومونو لپاه ایډیال و. له دې امله گڼشمېر قومونو د عربو په هڅونه او یا غیر شعوري توگه یا خپل فرهنگ، عنعنات، ژبه او تاریخي اثار ایله کړل چې ځای یې عربي فرهنگ، ژبې او د مسلمانانو تاریخي اثارو ډک کړ یا خو یې خپل هر څه یو مخیز ایله نه کړل، بلکې په خپل هر څه کې یې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتور، ژبې او تاریخ ډېر څه ته ځای ور کړ. سوډان و مصرـ د لومړي کتار مثالونه دي او ایران و افغانستان یې د دویم.

د ژبې او کلتور له اغېز سره زموږ په نومونو کې هم ژور بدلون راغی. خلکو هڅه کوله چې پر خپلو اولادونو عربي نومونه کښېږدي. له دې سره زموږ د پښتني قبیلو شجرې هم بدلې شوې. اسحاق زی او دې ته ورته نور یې ښه مثالونه دي.

دې کار څو لاملونه در لودل. یو خو عرب فاتح قوم و، نو د وخت خلکو ته همدوی ایډیال وو، له دې امله یې په ډېری شیانو کې د هغوی پیښې کولې. حکومت د عربو په لاس کې و، هلته عربي مکتوب، عربي نوم، عربي ژبې اغېز در لود، دا بل لامل و چې خلکو عربي فرهنگ خپلاوه او نومونه یې هم هغوی ته ورته کول. د عربي نومونو په اړه عربو ځیني احادیث هم در لودل چې خلك یې د هغوی د نوم په ایښودلو د ثواب حقدار بلل. مثلن په یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ» (۳)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص روایت کړی چې ویل یې: الله تعالی ته عبد الله او عبد الرحمن خوښ نومونه دي.

له دې څخه ښکاره شوه چې په خپله ژبه تر نوم ښودنې د عربي نوم ایښودلو ته شعوري کار هم شوی دی او د ثواب وعدې ور کول شوې. تر اوسه هم زموږ خلك فکر کوي چې دا حدیث یوازې په عربي د همدې عبد الله او عبد الرحمن نومونه د خدای خوښ نومونه بولي په داسې حال کې چې داسې بیخي نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ژبه د خدای ژبه نه ده او نه هم یوه ژبه خدای پیدا کړې او دا نوري خلکو. کله چې نه د خدای ژبه شوه او نه هم یوازې هغه خدای پیدا کړې، نو بیا ولې په عربي د عبد الله نوم د خدای خوښ دی او که عیني همدا مفهوم د بلې ژبې په کلماتو ادا کړو هغه به د خدای خوښ نه وي؟!

بله نکته دا ده چې تر رسول الله ص مخکې انبیاء تېر شوي او د هغوی نوم په خپله ژبه همداسې ښودل شوی چې د عبد الله معنا یې ور کوله، لکه د اسرائیل. دا د یعقوب علیه السلام نوم دی او عیني د عبد الله معنا لري.(۴)

د حدیث په متن کې ماته لږ ستونزه معلومېږي. ځکه رسول الله ص د خپلو لمسیانو نومونه عبد الله او عبد الرحمن نه دي ایښي، په داسې حال کې چې روایت وایي، تر ټولو خوښ نومونه الله ته همدا دوه دي، نو بیا رسول الله ص ولې د خپل کور پر ماشومانو هغه نومونه نه دي ایښي چې الله تعالی ته تر حسن و حسین خوښ وو؟!

د حدیث متن هم په یوه ډول نه دی روایت شوی. د مسند احمد په یوه ورایت کې چې له همدې ابن عمر رض څخه دی،د (کان احب الاسماء الي رسول الله) توري راغلي؛ د مسند احمد په یوه بل حدیث کې بیا د (ان من احسن اسمائکم) الفاظ دي او د مسند احمد په درېیم روایت کې چې له خیثمه بن عبد الرحمن څخه شوی داسې راغلي(ان من خیر اسمائکم عبد الله و عبد الرحمن و الحارث).

د مسند احمد په (۱۷۶۰۷) نمبر حدیث کې له همدې خیثمه نقل شوي دي چې د ده د پلار نوم عبد العزی و، د ده نیکه رسول الله ص ته د هغه یادونه وکړه چې رسول الله ص ورته وویل، ستاسې رښتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه عبد الله و عبد الرحمن دي او د هغه ماشوم نوم يې عبد الرحمن کېښود. له دې ثابتېږي چې يو لور ته د روايت متن يو رنګه نه دی، نومونه هم کله زيات او کله کم ښودل کېږي او په دريم قدم کې دا نومونه يوازې د يوه کس د ناسم نوم په اورېدو وړانديز شوي دي چې د خدای خوښ يې نه دي بللي، بلکې وايي دا د معنا له پلوه تر دا بل رښتنی دی له دې امله د هغه هلك نوم عبد الرحمن ښودل شوی.

که ډېری خلك همدا نومونه پر اولادونو کښېږدي يا هم د دې مفهوم؛ يوه ستونزه د خلکو د نه پېژندلو هم ترې پيدا کېږي چې د نومونو ترمنځ التباس به خلکو ته په لوی سرخوږي بدل شي.

يوه مهمه تېروتنه چې دلته کېږي هغه دا ده چې فکر کېږي عبد الله او عبد الرحمن نومونه يوازې په عربي ژبه د خدای خوښ دي، که په بله ژبه دا مفهوم ادا شي؛ نو د خدای هغه رنګه نه دی خوښ لکه د عربي عبد الله. مګر دا فکر زما په اند ناسم دی. که دا روايت له دې ټولو مشکلاتو سره ومنو، بيا هم يوازې د همدې مفهوم خبره کوي نه د الفاظو. په هره ژبه کې چې يوه نوم د عبد الله(د خدای بنده) مانا ور کوله، هغه د خدای خوښ دی نه دا چې لازما بايد په عربي وي.

د نومونو مسله اوس خورا جدي ده. په اسنادو کې د نوم ډېره وړه تېروتنه يو کس له بلا ستونزو سره مخوي. زما يو خورييی دی، په تذکره کې يې نوم د (سفر محمد) پر ځای (صفر محمد) ورته ليکلی دی. په داسې حال کې چې ياد نوم په سين ليکل کېږي. زموږ په ژبه کې زياتره ځايونه د (پېښ) پر ځای (و) کاروو، مګر عرب حرکت(پيښ) استعمالوي. له دې امله هغه کسان د نوم په ليکنه کې زياتره وخت خطا وزي چې له عربي ژبې سره سم شناخته نه وي. زما يو ملګری وو، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټلیفون کې یې د (عبد الله) نوم په (اودولا) لیکلی و. د یوه بل مګري تخلص مې (عظمي) و، ملګرو به (عزمي) لیکلی و.

بل لور ته یې د ویلو مشکل دی. پښتانه چې په خپلو ژبه کې دغو مخارجو ته (ص، ذ، ق، ح، ع، ض، ظ، ط او) ځای نه لري، له دې امله د هغه نوم په ویلو کې مشکل لري چې دا توري پکې استعمال شوي وي. مثلا: موږ عصمت اسمت وایو، عبد الرحمن، اودورالرمان تلفظ کوو، عبد الحمید، اودولهمید وایو. که زموږ نومونه په پښتو ژبه شي، نو د ویلو او ناسمې املا له تېروتنو به تر ډېره حده خوندي شو.

پښتانه په مجموع کې غیر عرب ټول د عربي نومونو په معنا یا بیخي نه پوهېږي، یا سم نه پرې پوهېږي. له دې امله یې هغه نومونه هم ځانو ته خوښ کړي وي چې معنا یې ناسمه وي. لکه: عباس، د عباس معنا ده تریو تندی. په قران کریم کې هم راغلي: عبس وتولّی. یعنې تندی یې تریو کړ او مخ یې وګرزاوه. موږ چې د عربي نوم په معنا نه پوهېږو، نو ځکه زیاتره وخت انتخاب هم ناسم کوو. زموږ په کلي کې درې کسه د عبد المحمداو عبد النبي په نومونو وو. د ایرانیانو په نومونو کې هم د عبد الحسین او عبد العلي نومونه ډېر تر سترګو کېږي. عبد العلي کې که علي د خدای صفت ونیسو، بیا پروا نه لري اما که د علي رض نوم یې وګڼې بیا دا نوم هم د معنا له مخې ناسم دی.

دلته به د ځینو عربي نومونو معناوې ولیکم: عائشه: ژوند، سفیان: ګړندی، فاطمه: له تي پرېکوونکې، معاویه: کونګری یا کوچنی سپی، عثمان: هوښیار/مکار، محمد: ستایل شوی، احمد: ستایونکی، خالد: تل پاته، ولید: هلک، خادم، مرییی، زبیر: هوښیار، د پخې رایې خاوند، پیاوړی، منصور: بریالی، جنید: عسکر/همکار، حمید: ستایل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، ښه اخلاق لرونکی، مصور: انځورګر، نقیب: مشر، عباس: تریـو مخـی، بریـدګر زمـری، حمـزه: تریــو، ســخت، پرېکنــده، مطلــب: غوښتونکی، عبید: غلام یا مرییی، زیـد: وده، زیـادت، سـلطان: غلبـه، قووت، عوض: بدل، مقابل، صادق: رښـتنی، صـالح: نیـک، مسـتقیم، صدیق: ملګری، نجیب: اصیل، غوره، هوښیار، وکیل: ساتونکی، د بل چـا دوسـیې تـه ټاکـل شـوی کـس، اسـماعیل: د اللـه د امـر یـا کـلام اورېـدونکی، ابـراهیم: مهربانـه پـلار، د خلکـو پـلار، د ډېـرې ورور، ادریس: ښوونکی، داؤد: محبوب، رفیق: نرم، ملګـری، عزیـز: غالـب، عزتمن، لوړ مقـام لرونکـی، بشـیر: ښایسـته مخـی، زېـری راوړونکـی، شفیق: مهربان، ناصح، نرمي کوونکی، صفیه: غوره، له عیبه پاکه، ډېـره شیدې کوونکې اوښه، ډېره میوه کوونکې ونه، له غنیمته مشر ـ تـه غـوره شوې برخه، رابیه: غونډۍ، زینـب: ښـکلې او ښـه بـوی لرونکـې ونـه، زینت: ښایسـت، بکـر: د هـر شي اول، عمـر: ژونـد، عمـران: ودانـۍ، اسرار: پټ، انیس: نرم، مینه ناک، انس: هغه شی چې الفـت و مینـه پـه کېږي، یعقـوب: تعقیبـوونکی، اسـحاق: خندېـدونکی، مـریم: عابـده، عبادت کوونکې، یوسف: زیادت، چندونه، موسی: چاړه، ژغورونکی، مو: اوبه، شی: ونه، موسی علیه السلام ته ځکـه دا نـوم ور کـول شـوی چې همداسې ځای موندل شوی، عیسی: ژغورونکی.

نوټ: ځینې نومونه د اصل له مخې عـبراني دي، خـو پـه عـربي کـې استعمال لري.

یوه بله تېروتنه دا کوو چې عرب مرکب نومونه خوښـوي، مـوږ بیـا پـه تلفظ کې ساده و لنډ نوم خوښوو؛ زموږ خلکو ته هم دا فرهنګ را عـام شوی دی چې زیاتره ترکیبي نومونه ږدو، خو ډېری بې معنا وي. لکـه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سفر محمد نوم؛ معنا د محمد سفر. د نوم په معنا کې باید جذابیت وي، سم د پوهېدلو وړ مفهوم ور کړي، نه دا چې زموږ د ترکیبي نومونو په شان یا بې معنا، یا د ناسمې معنا ور کونکي یا هم داسې ترکیب وي چې نیم عربي وي او نیم پښتو. لکه، اختر محمد؛ عرب په خپله ژبه کې اختر نه لري، محمد بیا عربي دی، نو اختر محمد، باز محمد، محمد رسول، دا ناسم ترکیبي نومونه دي. محمد غفور بیا د معنا له مخې ناسم دی.که موږ په خپله ژبه کې د نوم ښودنې فرهنګ عام کړو تر ډېره حده له دې ستونزو خلاصېږو.

بل مهم ټکی زموږ د خپلو نومونو او خپل فرهنګ وده ده. که موږ همداسې عربي نومونه استعمالوو او خپل پښتو نه کاروو، نو پښتني فرهنګ به ورو- ورو له ورکېدا سره مخ شي. د نومونو په مسله کې د پخوانیو اشارو په اړه پلټونکي علماء د ځینو کسانو په اړه بیخي د قومونونو او هویتونو پرېکړې کوي چې دغه نوم له پلاني قوم سره تړلی دی او هغه له پلاني سره، که څه هم دغه تګلاره علمي او منطقي تر ډېره نه بریښي خو بیا هم د دې ځینې پیروان شته چې که زموږ په اړه وورسته خبره کېږي نو ښایي نیم خلک مو له پښتنیته وایستل شي او عرب یې خلک وګڼي. لنډ مثال یې د سید جمال الدین دی، چې زموږ او ایرانیانو دواړو پرې دعوه ده، که د هغه نوم پښتو وای، بیا یې چا د خپلولو دعوه نه شوای کولای.

ويعلق بعض العلماء أهمية كبيرة على أسماء الأشخاص في إثبات أصولهم.(٥)

ژباړه: ځینې علماء د اشخاصو د اصولو په اثبات کې نومونو ته زیات اهمیت ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو نومونه زیاتره مرکب نومونه دي. دوی زیاتره د ابو پلان یا ابـن پلان کنیه نومونه هم کاروي او زموږ په پښتنو کې دا شی نه شته. پښـتانه د خپلې لهجې له مخې د عربو درانـه او ثقیـل تـوري و نومونـه نـه شي ویلای، له دې امله اړینه ده چې د عربي نومونو پر ځـای پښـتو نومونـه انتخاب کړو چې هم یې لفظ ښکلی وي، هم په ویلو کې اسـانه وي او هم یې معنا خوندوره وي. نن په نوم کې خلـك دا درې واړه شـیان پـه نظر کې نیسي او بیا یې غوره کوي. ما له نن څخه درې کالـه مخکـې د خور زوی ته (ایمل) نوم خوښ کړ. زما اخښـي یـوه مـلا تـه ددې نـوم یادونه کړې وه. ملا ورته ویلي وو، سم کتابي نوم پر کښېږده دا نـو اوس چیشي دی؟ ده ویل، ما پوښتنه وکړه چې کتـابي څنګـه؟ هغـه د جمعـه خان نوم ورته یاد کړی وو چې په جمعه پیدا شوی دی نـو جمعـه خـان یې کتابي نوم دی!!!

زموږ د ملایانو یو مشکل دا هم دی چـې خپلـه ژبـه ورتـه پـردۍ ده. دوی د خپلې ژبې په اړه یا بیخي مطالعه نـه لـري یـا کـه یـې لـري، نـو ابتدایي به وي. له دې امله تر خپلو نومونو او کلیماتو د بلې ژبې نـوم او کلیمې خوند ور کوي. موږ ملایانو په وینااو کې وینو چې زیاتره عربي کلیمې، اصطلاحات، جملې او متلونه کاروي. له دې امله د عوامو سـم سر نه ور سره خلاصېږي او له دې امله یې وینااوي هم ښه اغېز نه لري.

د نوم، تخلص او لقب موضوع باید نن جدي ونیوله شي. د هر نوم په انتخاب کې باید موږ لومړی د هغه تلفظ، بیا یې لفظي و معنوي ښـکلا ته پام وکړو. تر ډېره حده زما په اند باید پښتو نوم غوره شي. یو لـور تـه خو اسانه دي، بل لور ته یې خلك په معنا هم پـوهېږي. د لفـظ ښـکلا هم مهمه ده او ډېر خلك یې د لفظي او معنوي ښکلا په اړه خپلـه هـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېکړه کولای شي. له دې ټولو سره باید په انګلیسي ژبه لیکلو او ویلو ته یې هم پام وشي، ځکه ځینې پښتو نومونه و تخلصونه په انګلیسي- سم نه لیکل کېږي او چې درست ونه لیکل شي، ویل یې هم ستونزې پیښوي. پښتانه مفرد نوم خوښوي، مثلن: ایمل، که له دې سره اړتیا شوه چې اول نوم، دویم و اخیري ورسره پیدا کړي، نو کولای شي چې تخلص اضافه کړي، که ایمل نوم محمد ایمل هم شي، خلك یې ایمل وایي، که ایمل خان هم شي خلك یې یا خان وایي یا ایمل، زموږ ګړنۍ ژبه ترکیبي نومونو ته نه ده جوړه او هر مرکب نوم موږ پرېکوو. که په اسنادو کې د مرکب نومونه موضوع مهمه وي، نو ښه مرکب نوم ورته انتخابولای شي، خو په ویلو کې دې یوازې یو نوم ورته اخلي، مثلن: احمد ایمل خان، دې یوازې په ایمل یادېږي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچینې:

(۱)فتوح الشام، وصیة ابي بکر:۱/ ۱۰،دمحمد بن عمر الواقدي لیکنه.
(۲)فتوح البلدان، فتوح خراسان: ۱/ ۳۹۲، د احمد بن یحیی البلاذري لیکنه.
(۳)ابوداؤد، کتاب الادب، باب في تغییر اسماء: ۴۹۴۹)
(۴)تفسیر الطبري، تفسیري سورة البقره، ۴۰ باب: ۱/ ۵۵۳، د محمد بن جریر الطبري لیکنه.
(۵)المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام (4/ 276)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ سنه

که دا نن هم زموږ حکومت اعلان وکړي چې له ننه وروسته به د هجري شمسي پر ځای؛ میلادي سنه کاریږي، نو شونې ده چې ځینې دین، شریعت او علم ته منسوب کسان به سمدستي د حکومت او نظام د تکفیر فتوا ور کوي.

دلیل به دا وړاندې کوي چې حکومت د اسلامي شعایرو د محوه کولو تکل کړی. جالبه دا ده چې نه به شعایر تعریفوي او نه به په خپل شخصي ژوند کې ورته اهمیت لري؛ خو که د نظام په برخه کې د ده په نظر یوه نیمګړتیا په نظر ور شي، نو هغه دم بیا دی د اسلام او اسلامي شعایر مدافع وي.

زموږ په سیمه کې شته فقر، رواني بې انصافي، د خلکو عقدیي کول، له اسلامه ناسم تعبیر، د استخباراتو لاسوهنه، بېکاري او ... ټول عوامل د دې سبب کېږي چې د اصلاح پر ځای خلکو ته سوتې اخیستل اسانه وي. د پوهاوي پر ځای په ناپوهاوي د ځینو شعارونو د نارې په پورته کولو د نظام خلاف جنګ ورته حلال ښکاري. پر ځینو مفاهیمو د بحث پر ځای دا ورته ښه بریښي چې د ده نظر په ټوله معنا ومنل شي او د هغو مبهمو مفاهیمو لپاره دې ټول ژوند وقف کړي.

د سنې له موضوع خلکو همداسې یوه حساسه مسله جوړه کړې. په داسې حال کې چې له سنې څخه هدف حساب، د کارونو مهالویشت ټاکنه او تنظیم دی. د هدف په تر لاسه کولو کې که هره سنه استعمال شي، نو د شریعت له اړخه کومه ستونزه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل اړخ دا هم دی چې سنې تر اسلام مخکې هم موجودې وې او تر اسلام وروسته هم شته. عربو تر رسول الله ص مخکې هم د ځان لپاره سنه در لوده او د هغې له مخې یې حج، عمره او حرامې میاشتې پېژندلې. له دې امله چې کله مدینې ته تر هجرت وروسته په حرامه میاشت کې مسلمانانو په غلطي له مکیانو سره جنګ وکړ، نو هغوی تبلیغات پیل کړل چې مسلمانانو د حرامو میاشتو احترام نه کوي.

یوه بله نکته دا هم ده چې دا اوس سنې هم د اسلام پیغمبر ص نه دې ټاکلې. مورخان وایي چې عمر فاروق د خپل خلافت مهال دا نوښت وکړ چې د مسلمانانو لپاره یوه ځانګړې سنه وټاکي. تر مشورې وروسته د رسول الله ص هجرت یوه داسې پېښه وګڼل شوه چې مسلمانان خپل تاریخ له هغې څخه را پیل کړي او همداسې یې وکړل.(1)

یعنې رسول الله ص په خپل ژوند کې د اسلامي یا غیر اسلامي سنې بنسټ نه دی ایښی. نه په اسلام کې د اسلامي یا نااسلامي سنې موضوع په نصوصو کې مطرح شوې ده. قران کریم د میاشتو ټاکنې ته په دې ټکو اشاره کړې ده:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ .(2)

ژباړه: بېشکه د الله په نزد الهي کتاب کې د میاشتو شمېر دوولس وو هغه مهال چې اسمانونه او ځمکې پیدا کړې چې څلور یې حرامي دي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ .(3)

ژباړه: دی هغه دی چې لمر یې روښانه او سپوږمۍ یې رڼا کړې ده او دې ته یې منزلونه ټاکلي چې تاسې پرې کلونه او حساب معلوم کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ .(4)

ژباړه: له تا د سپوږمۍ په اړه پوښتي، ووايه، دا د خلکو لپاره د وختونو او حج نښه ده.

له دې ټولو اياتونو په ډاګه شوه چې له لمر او سپوږمۍ څخه هدف حساب او کلونه دي. قمري مياشتې د عبادت ټاکنه کوي. له دې امله د مسلمانانو لپاره د هغې سنې ساتنه اړينه ده چې د خپلو عباداتو حساب په وکړي. اما په دولتي کچه خدای څوك نه دي امر کړي چې هغه سنه کار کړئ او دا بله بيا مه کاروئ. يوه الهي سنه ده او بله غير الهي. نه رسول الله ص په خپل ژوند کې داسې کړي دي.

دلته هر شی د يوه هدف لپاره پيدا شوي دي. که هدف تر لاسه شي، نو هم به انساني ټولنه خپلې موخې ته رسېدلې او هم د الهي تخليق په مقصد پوهېدلي يو. خدای د دې هدف د ترلاسه کولو تګلاره نه ده ټاکلې چې له دې طريقې يې تر لاسه کړئ او هغه طريقه بيا مه کاروئ.

له دې معلومه شوه چې د يوې خاصې سنې امر دين يا شريعت نه دی کړی. نه خدای ته يوه ځانګړې سنه خوښه ده او بله يې ناخوښه. هدف يوازې انساني ټولنې ته حساب او اساني په لاس ور کول دي چې دا هدف نن موږ په هر ډول لاس ته راوړو خدای پرې خوښيږي.

که په ټوله نړۍ کې په دولتي کچه يوه سنه د استعمال لپاره غوره شي، نو په هر لحاظ به د ټولو ټولنو لپاره ښې پايلې ولري. موږ بايد په دې پوه شو چې سنې زموږ د حساب او اساني په پار رامنځته شوې دي نو نن چې موږ ته په هره سنه کې اساني وي، له هغې څخه ګټه پورته کول هم د انساني اړتياو غوښتنه ده او هم د هغه هدف لاسته راوړل دي چې خدای د همدې موخې لپاره دهغه شي تخليق کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۸/ ۲/ ۲۵

سرچينې:

(1) (تاريخ الطبري سنة ثلاث و عشرين، وضعه التاريخ:۴/ ۲۰۹)

(2)(التوبه: ۳۶)

(3)(يونس: ۵)

(4)(البقره: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د ټولنې نامنظم خیراتونه

د تېر کال راپوروونو کې ښوول شوي وو چې د افغان ولس تر (۵۴) سلنه وګړي د فقر تر کرښې لاندې ژوند کوي. که زموږ په بازارونو کې ځوك وګرزي نو په سلهاوو فقرکوونکي به ووینې. د دوی په منځ کې د بوډاګانو او مېرمنو ترڅنګ واړه ماشومان هم شته چې اصلن یې دا وخت د زدکړو و؛ ځکه د هغه لا هم اوږد سفر په مخکې دی چې د راتلونکي ژوند لپاره یې همدا وخت د بنیاد ښودلو دی نه د فقر.

زموږ په ټولنه کې که یو لور ته دومره لویه فیصدي خلك فقیر دي، نو بل لور ته بیا ځینې شمتن کسان هم شته چې په دې فقیر هېواد کې میلیونران دي. زموږ د هېواد میلیونران د بې وزلانو لپاره د ډېرو بدو رواجونو بنسټونه هم رغوي چې هغوی غریبان یې تر بوج لاندې پورته کېدای نه شي.

د واده او کوزدې د ډېرو مصارفو رواجونه همدې شتمنو ترویج کړي دي، د مړي پر سر لوی-لوی خیراتونه پاخه یا اومه د همدې شتمنو کار وو، له حج و عمرې څخه تر راتلو وروسته په شپو او ورځو له حده زیات مصارف کول د همدې شتمنو اعمال وو او داسې نور.

زما په یاد دي چې د کندهار د والي په دفتر کې تر چاودنې وروسته د کندهار شتمن تاجرحاجي صدیق د لسګونو غوایانو په ذبح کولو یو ستر خیرات وکړ چې د هغه ځای خبریالانو یې پر ټولنیزو رسنیو عکسونه کښته پورته کول او د حاجي صاحب د ژوند دعاوې یې کولې. هغه ته دې خدای خیر ور کړي، خو کاش چا مشوره ور کړې وای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دي غوايانو دې د ټولنې لپاره دا بل کار ډېر په ګټه دی اود شلو غوايانو د مصارفو پر ځای دې يوازې د لسو غوايانو مصارف وکړي خو ګټه به يې تر شلو غوايانو جامعې ته زياته وي.

زموږ په ټولنه کې يوڅه شتمن د نوم وړي دي له دې امله هغه کار کوي چې ژر د هغه نوم پکې واخيستل شي او يوڅه د مشاورينو کمی ور سره دی البته هغه مشاورين چې د ټولنې په ګټه مشوره ورکړي.

زموږ په ټولنه کې د علماؤ قِشر خورا زيات نفوذ لري، مګر هغوی تل وايي خيرات کوئ خدای صدقه خوښوي، اما هيڅکله مې دا نه دې ترې اورېدلي چې صدقه په څه ډول؟ پر چا؟ د کوم ميکانيزم له مخې؟

يو شي ته بلنه کول او خپله يې په ميکانيزم، د مصرف په ځای او له ټولنې و حالاتو سره پر مناسبه تګلاره فکر نه کول د ستونزو سبب کيږي. نن زموږ په ټولنه کې خورا زيات خلك فقر کوي، اما بل لور ته هره ورځ شتمن په يو نه يو ډول خيراتونه هم کوي، يا خيرات ته ورته د نوم لپاره مصارف دي، دا د ټولنې لپاره سرخوږی دی چې مصرف دې کيږه خو د مړه اروا دې مه په مړيږه، متل هم دلته صدق کوي.

زموږ ملت همدا اوس له سختو ستونزو سره لاس و ګريوان دی، ځوانان د واده پيسې نه لري، دا رواج هم د شتمنو دی او تاوان يې غريب ته رسي، د دې لپاره د حللارې اړتيا ده.

ماشومانو ته مو د زدکړو اړتيا ده چې نه کتاب لري، نه قلم، نه کتابچه، نه ځای لري او نه معلم ته دومره معاش ور کول کيږي چې هغه ماشومانو ته د درس ور کولو لپاره زړه ښه کړي.

له پوهنتونه فارغ ځوانان مو مخ پر اروپا و امريکا تښتي او هره ورځ په لسګونه کسان همسايه هيوادونو ته اوړي او بيا نه راګرزي، چې دا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل وار دلته د فقر، بې ځایه مصارفو، غلطو رواجونو او نـورو ټـولنیزو بدیو نتیجه ده.

داسې که دا بدئ شمار کړم نو لیست یې اوږد شي، اوس پوښتنه داده چې څه باید وکړو؟

زما په اند د خیراتونو په برخه کې څو کاره باید وشي:

لومړی: دولت دې د بې سرپرسته مېرمنو او ماشومانو، همداراز د نورو خیریه کارونو لپاره یوه مستقله اداره خلاصه کړي چې پـر شـفافیت یـې ملـت بـاوري وي او لـه ولـس څخـه دې غوښـتنه وکـړي چـې خپـل خیراتونه، زکاتونه، سرسایې او عشرونه دې همدې ادارې ته جمعه کړي چې دولت یې د یوه منظم پلان له مخې پر هغـو کسـانو مصرف کـړي چې واقعن یې مستحق دي او هغه کارونه ورته پـه وکـړي چـې د ملـت اساسي اړتیا ده، لکه د مکتبونه جوړول، د کتـابونو چـاپ، د لویـو لارو رغول، پلان جوړول، شفاخانې، بې وزلو کسانو ته کارونه پیدا کول او د هغوی په هر حال کې لاسنیوی کول او د ملت هغه اړتیاوې په نظر کـې ساتل چې زموږ اساسي ضرورت دی او لازمه پاملرنه ورته نه ده شوې.

دویم: مدني ټولنې، علماء، قومي مشران او پر ټولنه نور بانفوذه کسان دې خلك پوه کړي چې دلته هلته نامنظم خیراتونه نه د ټـولنې پـه ګټـه دي او نه د هغوی، له دې امله باید هغه کـار وشي چـې هـم خـدای پـه خوشاله شي او هم انسانانو ته ګټـه ورسـوي. د یـوې منظمـې ادارې لـه لارې دا نامنظم خیراتونه په منظم ډول سمبالول هم زموږ اړتیا رفع کوي او هم د خدای په دربار کې منل کېږي، ځکه له خیرات او زکاته هدف لـه خلکـو سره کومـك او هغـوی تـه لاس ور کـول دي چـې تـر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنظمو خیراتونو د یوې ادارې منظم کاري ټیم یې په ښه ډول کولای شي.

دریېم:رسنۍ دې هم په دې اړه پروګرامونه جوړ کړي چې عامه پوهاوی خلکو ته ور کړل شي او د دې کار ګټې دې په سم ډول بیان کړي، د نامنظمو خیراتونو زیانونه دې هم راوسپړي، د ټولنې له افرادو دې پوښتنه وکړي چې هغوی هم په دې اړه خپلونه نظرونه شریک کړي، دا برنامې به په لنډ وخت کې خلکو ته هم پیغام ورسوي او هم به یې سرخلاص شي.

څلورم: دولت هم باید په دې اړه جدي ګامونه واخلي، د عامه پوهاوي لپاره تر ټولو لومړی سترګې دولت ته ور اوړي، دولت دې ورکشاپونه جوړ کړي، د ټولنې ټولو افراد دې د ګډون لپاره ور وغواړي او په دې اړه دې ورځې-ورځې پرزنټیشنونه ورته وړاندې کړي چې د خلکو سرخلاص شي او هغه څه ته مخه کړي چې د هغوی ګټه پکې وي.

د هر پاشلي کار په نسبت منظم کار هم ګټور وي او هم یې په ټولنه کې اغېز ژر محسوسېږي، که په بازار کې یوه فقیر ته زه لس روپۍ ور کړم، نو دا به د هغه لپاره صرف یوه ډوډۍ وي، خو که په ټول هېواد کې سلګونه کسان یوه اونۍ کې ادارې ته لس-لس روپۍ ور کړي نو دا زرګونه کېږي چې د یوه فقیر درسته کورنۍ ته کار پیدا کوي، همدا شان موږ غواړو په خپله مور یا پلار پسې خیرات وکړو. زه یو غویی اخلم او ذبح کوم یې، د غرمې لپاره خلک راغواړم او ډوډۍ ور کړم. تر دې کار دا ښه ده چې زه د غوایي فرضا ۵۰۰۰۰ زره افغانۍ یوه فقیرې کورنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور کړم چې هغوی له فقره خلاص شي او تـر خپلـه وسـه پـه دې پیسـو ځان ته یو کار پیدا کړي.

دا کار څو گټې لري: ۱/ هر انسان له ریا ساتل کیږي، ریا اصغر شرك بلل کیږي او هر ریاکار انسان ته اخـروي عـذاب دی، نـو کـه څـوك د سلگونو کسانو په مخ کې له ښکاره کېدا پرته اداري ته خیرات ور کړي، له ریا به خوندي وي او دین و دنیا به یې خوندي شي.

۲/ ټولنې ته زیات مثبت تمامیږي ځکـه پـه دې توگـه هـر کـال خـورا زیات کسان له فقره خلاصیږي او په ټولنه کې ځان ته یو کار پیدا کـوي چې څو کاله وروسته به زموږ وطن کې هیڅ سوالگر نه وي.

۳/ که د یوې اداري له لـوري پـه مـنظم او شـفاف ډول دا کـار مختـه یووړل شي نو خلك به هم همکارۍ ته زړه ښه کړي او زموږ د خیرات لگېدونکې پیسې به داسې نه ضایع کیږي چې پـه ټولنـه کـې یـې هـیڅ مثبت رول نه ښکاري.

هیله ده په دې اړه دولت او د ملت ویښ کسان خپلې هڅې وکـړي او زموږ خیراتونه، زکاتونه، اسقاطونه، عشرونه او... په ټولنـه کـې د مثبـت بدلون لپاره وکاریږي.

۲۸/۱/۲۰۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسجدونو ډېروالی؛ ګټې او زیانونه یې

مسجد د سجدې ځای ته وايي او دا ځای په ټوله معنا یوه ديني جنبه لري. سجده عبادت ده او ټول عبادات بندګان د خدايي رضا لپاره کوي. هر ځای چې مسلمانان وي، نو د مسجد وجود ور سره حتمي دی. زموږ په هېواد کې د مساجدو ډېروالی یو لور ته د خوښي سبب کېږي او بل لورته داسې څه هم تر سترګو کېږي چې زموږ د اذیت او خپګان لامل دي.

زیاتوب یې دا ګټه لري چې د عبادت لپاره اساني وي. کله چې بازار ته ځو، سفر ته روانېږو او یوه کلي ته مسافر ورځي نو د جومات شتون هغه ته د عبادت په اړه ذهني ډاډ ور کوي. مسجد په کلیوالو سیمو کې د مسافرو پناځای هم دی. له بارانه، یخه، ږلۍ او واوري هم خلک پنا پکې اخلي. په جومات کې د یوه ديني عالم شتون هم اړین وي. له دې امله خلک د شرعي پوښتنو او زدکړو لپاره هم جومات ته راځي. که د خلکو ترمنځ شخړه پېښه شي نو هم د جومات ملا یې د حل وروستۍ مرجع وي. که د نکاح او د ماشوم په غوږ کې د اذان مسله وي، خلک بیا هم د جومات ملا ته رجوع کوي. کله ناکله خو ملایان دمونه او تاویزونه هم کوي، له دې امله خلک د تاویز او دم لپاره هم ورته راځي. جومات کې فاتحه یا تعزیت هم اخیستل کېږي. د قران کریم د ختم لپاره تر ټولو ښه ځای هم جومات دی. اعتکاف په مسجد پوري ځانګړی عبادت دی. د امن، مینې، مساوات، سولې او ورورولۍ ځایونه همدا مسجدونه دي. دلته خلک په اول او دویم صف کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام او مرتبې له مخې نه درېږي، بلکې هر څوک چې لومړی راغی د لومړي صف مستحق دی او څوک چې وروسته راغی شاته به درېږي. کشران او مشران هم دلته مطرح نه دي. تور او سپین ته هم څوک نه ګوري. دولتي مامور او ملکي کس توپیر نه وي. بې وزلی او شتمن هم په یوه کتار کې درېږي. دلته د تبعیض او تعصب د ختمولو درس ور کول کېږي. دلته خلک یو له بل سره په یوه روحاني تار تړل کېږي. خلک په یوه ورځ کې د څو پلا راغونډېدو له امله یو د بل له حالته خبرېږي. جوړ و ناجوړ معلوم شي، مسافر او حاضر باندې خلک خبر شي. د مسافرو د خوراک او نورو اړتیاو په اړه خلک خبرېږي. دا ټولې د مسجد ګټې دي. ممکن نورې هم ډېرې فایدې ولري خو دلته د ټولو یادول نه ممکن دي او نه اړین. نو ډېروالی یې هم ښه دی او هم زیاتو خلکو ته فایدې رسوي.

اما له دې ټولو فایدو سره بیا زموږ په ټولنه کې د مساجدو زیاتوب ستونزې او سرخوږي هم ایجاد کړي دي. ریا ته د خلکو هڅولو او بې اخلاصه کولو کې د زیاتو مساجدو رول دی. زموږ ټولنه تر اوسه لا د قانون تر چتر لاندې نه ده راغلې. له دې امله خلک پر خپل سر هر ځای چې غواړي مسجدونه جوړوي. د چا اجازې ته اړتیا نه شته، بلکې مازې د یو چا اراده د یوه مسجد د جوړېدو لپاره بس ده.

یو کس د خپل شهرت، نوم او د خپل واک چلولو لپاره مسجد جوړوي. زه د داسې پېښو شاهد یم. زموږ په کلي کې د یوې قبیلې دوې پښې تر اوسه هم د مسجد پر سر لانجه کې دي. خلک پر مسجد خپل نوم ږدي او بیا هر وخت د هغه په نوم یادېږي. دې مسجد کې ملا راوله او ملا پسې واخله هم د بنسټګر واک دی. ملا ته تنخا ور کړئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جومات داشی خراب دی، هغه شی مصارف غواړي او داسې نورو چارو کې هم د مسجد مشر پر نورو رږغ کوي. دلته هغه وړه پاچاهي جوړه کړې وي. له دې امله نو شتمن، د کلي ملك، حکومتي چارواکي، زورواکي او ان څو ځان غوښتونکي کسان چې بیخي چندې ورته کوي، د مسجد جوړول یې زړه غواړي او جوړ کړي یې هم دي.

د مسجدونو ډېروالي کرکې او بدبینۍ ته لار پرانیستې. یو کس چې پر مسجد باندې خپل نوم ږدي د بل یې دا کار نه خوښېږي، له دې امله له هغه سره ضد کوي او دا یوازې تر ذهنه محدود نه پاتېږي، ضرور یې تر یو حده د پلي کولو هڅه هم کوي. ما داسې مسجدونه لیدلي چې په دوو نومونو به یادېدل. داسې کسان مې لیدلي چې د یو چا د مشرتوب له امله به یې جومات ایله کړ. که هر چا ته هر ځای د مسجد جوړولو اجازه نه وای، نو د مسجد د نوم او نورو اړوندو چارو پر سره به خلك یو له بل سره نه خپه کېدل.

په کلیو او ښارونو کې زیاتې ځمکې د مساجدو لپاره وقف کېږي. نن چې ښارونه ډېر په چټکې پراخېږي، یوې لویشتې ځمکې ته هم باید حساب وشي. د مساجدو بې پرسانه زیاتوب زموږ د ښارونو او سترو کلیو په وړاندې نن یا هم سبا په ستونزه بدلېږي. ځکه د جومات بیا نړول او هغه وقف ځمکه د سړك، پل، کلینك یا هم بل شي لپاره خلك یا نه ور کوي یا که یې ور هم کړي د خلکو په منځ کې هغه څوك زیات بدنامېږي چې جومات ونړوي.

مالي زیان یې هم جوت دی. یو کس مې ولید چې له کور سره نژدې یې درې ستر مسجدونه وو. مگر د خپل نوم لپاره یې بیا ځان ته جومات جوړ کړ. کابو میلیون کالدارې یې ورته مصرف کړې او ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې يې له نورو کسانو د جومات په نوم واخيستې چې که دلته نه واى مصرف شوې نو دا به د مسکين خولې ته تلې خو د هغه يوه کور جومات د لسګونو کسانو له خولې د هغوى ګوله وکښه.

زيات مساجد د دې سبب شول چې نااهل ته امامت پيدا شي. ځکه د يوه کور امامت ته هر عالم زړه نه ښه کوي. مجبورن يو داسې څوک ورته راشي چې د لويو مساجدو امامت څوک نه ور کوي. په دې سره يو لورته نااهل کسان منبر او محراب ته ورسېدل چې ټولنې ته په ډېرو مواردو کې تاوان رسوي او بل يې خپله د دغو ملا امامانو ترمنځ د نفرت تخم وکاره. دلته نو هر ملک د خپل ملا صفت هم کوي او دا بيا په خپل وار د خلکو ترمنځ د کرکې او خپګان سبب شوي دي او کېږي.

زيات جوماتونه د دې سبب هم دي چې زموږ حکومتونه يې سمه څارنه ونه شي کړاى او افراطيان يې د خپلو ګټو لپاره وکاروي. زموږ په مساجدو کې ډېرى افراطي ملايانو محراب او منبر اشغال کړي دي او له دې لارې په ولس کې د افراطيت بځرکي تازه کوي او د خشونت پر اور د تيلو اچولو کار تر سره کوي.

مسجدونو کې له دينه ناسم تعبير کېږي. زموږ خلکو ته فکر ور کول کېږي چې پر دنيا يوازې تاسې مسلمانان د ژوند حق لرئ او نور ټول بايد له منځه ولاړ شي. دا که په زور نه کېږي نو ښراوې خو مو زده دي. د کلي او ښارونو ملايان مې ليدلي چې هر وخت په خطبو او دعاو کې نورو ملتونو ته ښراوې کوي. دې کار څو تاوانه پېښ کړي. يو مو د سولې دين خلکو ته د خشين دين په نوم ور معرفي کېږي چې په اوږده مهال کې موږ او نووري نړۍ ته خطر پېښوي. بل په خلکو کې کرکه او نفرت ځاى نيسي. دلته يوازې د نامسلمان خبره هم مطرح نه وي. بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مساجد مې په پاکستان کې لیدلي چې یوازې بریلوي مسلکه کسانو لمونځ پکې کولای شوای او نور مسلمانان هم نه شوای ورتلای. د مسجد پر دروازه یې لیکلي وو چې یوازې اهل سنت بریلي دلته لمونځ کولای شي. داسې جوماتونه مې هم لیدلي چې په لمانځه کې یې یو سلفي وهلی دی. داسې یوه امام په خپله خوله کیسه راته وکړه چې لمونځ مې کاوه تر شا مې یو چا په زوره امین ووایه. تر سلام وروسته مې سپک سپاند کړ او له جوماته مې پسې واخیست. دلته د عبادت ځایونه نااهلو ته په لاس ورغلي او د خپل شخصي ـ ملکیت غوندې کار ځنې اخلي. که مساجد دومره زیات نه شي، نو هم وړ کسان ورته موندل کېږي او هم یې دولت او څارګرې ادارې څار کولای شي.

په ښارونو کې دې د مسجد جوړولو اجازه شخصي خلکو ته نه ور کول کېږي؛ ځکه زیاتره یې د شخصي ـ کوټې په توګه کارېږي. زموږ په ښارونو کې چې زه کوم مساجد وینم، ډېری یې د مذهبي ډلو په ولکه کې دي چې د تفرقې او اختلافاتو لپاره مقدسې کوټې دي. د کوټې نوم ځکه ور کوم چې که مسجد د الله تعالی لپاره وقف وي، بیا یوه ډله ولې د خپل فکر ترویج پکې کوي او بلې ته اجازه نه شته؟ حتا یوه ډله بله ډله لمانځه ته پکې هم نه ایله کوي. په یوه کوڅه کې مې درې څلور مساجد لیدلي دي؛ که د الهي عبادت لپاره وي، نو په یوه کوڅه کې د یوه مسجد شتون کافي دی او که خبره زما د مسجد وي، بیا نو مسجد نه شو، کوټه شوه. زما په مسجد کې به نو زما خبره چلېږي، امام به یې زما په خوښه وي، لمونځ به زما په خوښه وي، خطبه به زما په خوښه وي، د لمانځه وخت به یې زما په خوښه وي او نور ډېر څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښارونو کې باید حکومت مسجدونه جوړ کړي، یا د مسجد ځای مشخص کړي چې دلته به جومات جوړیږي؛ ځکه حکومت د ښار لپاره خپل ماسټر پلان لري، د هغه موافق به مسجد ته خپل ځای مشخص وي، همالته دې مسجد جوړ شي چې واک به یې ټول له حکومت سره وي. امام به حکومت ور کوي، تنخا به یې د حکومت پر غاړه وي، د مسجد چارې او مصارف به د حکومت په واک کې وي، ټول مسلمانان به اجازه لري چې خپل لمونځ پکې وکړي، هیڅ ډله به نه شي کولای چې د تفرقې او نفرت لپاره یې وکاروي. په دې سره به هغه مشکل چې پر مسجد کله ناکله د لویې لارې په راتلو هغه نړول کېدی یا د لارې د پراخولو مهال د جومات یوه برخه باید نړول شوې وای، اما خلکو به اجازه نه ور کوله، که حکومت له زوره کار اخیستی وای، خلک خپه کېدل او د لاریون او تاوتریخوالي وېره وه، که زور ونه کړي، خلک په وعظ او خبرو نه راضي کېږي، کله چې حکومت د خپلې نقشې موافق د مسجد جوړونې چارې مخته یوسي، دغه ستونزه به یې د تل لپاره حل کړې وي.

که یو چا د ثواب لپاره مسجد کې حصه غوښته اجازه لري چې د نغدو پیسو پر ځای یو شی ورته واخلي، لکه ګاډر، سیمټ، باجرې، رېګ، اوبه، د برېښنا او او اوبو سامانونه او داسې نور. په دې ډول به خلک له ثوابه هم نه بې برخې کېږي او مسجد به د خدای لپاره وي، هیڅوک حق نه لري چې قبضه پر وکړي، د خپلې ډلې او همفکره کسانو په ګټه یې وکاروي، د مینې او مساوات دغه مرکز دې په نفرت او بې عدالتي بدل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ټاکلو لپاره دې حکومت د امتحان ور کولو تګلاره جوړه کړي؛ په دغه ډول دې هر امام ښه پلټر کوي بیا دې د امامت او خطابت دنده ور کوي، نه دا چې که د ملك صاحب خوښ وي هغه به خطیب او امام کوي، که د هغه نه وي خوښ، نو اورژبی خطیب به هم ایستل کېږي.

خطیب او امام چې د خلکو له خولو او چوپړه خلاص شي، خپله حقایق بیانوي، البته چې ښه لایق وي، په خطابت کې تجربه ولري، له عصري علومو سره اشنا وي، د ټولنې، وخت او زمان غوښتنې درك کولای شي، رسمي اسناد ولري او د زدکړو ټوله سلسله یې معلومه وي. که ممکنه وي، د جمعې او اختر خطبې دې د حکومت له لوري لیکلې ور کولې کېږي چې د ناسمو خبرو، نفرت خپرولو، کمزورو احادیثو او د ټولنې د ضرورت برخلاف ویناوو او فتواوو مخه ونیسي.

۲۰۱۷/ ۱۲/ ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم اړتيا او ارزښت

که څوک په ټولنه کې اوسي، له خلکو سره اړيکې ولري، پـه خوښـي و ناخوښي کې هم له خلکو سره او هم خلک لـه ده سره شريـک شي، نو اړينه ده چې زغم به کوي. ځکه د ټولنې ټول خلک د ده له طبيعـت سره برابر نه وي. ټول شناخته کسان يو ډول فکر نه لري. ټولنيز احساس توپيرونه لري. په خوښي و ناخوښي کې د خلکو احساس يو له بل سره جوت فرقونه لري.

له دې امله نو اړينه ده چې بايد زغم ولرو. که زغم نه وي نـو گوښـی ژوند به تېروو. که زغم نه وي، نو ټولنه کـې ژونـد راتـه سـختېږي. حتـا کور کې ژوند سختېږي. لـه خپلـې ښـځې او اولادنـو سره ژونـد بيـا نـه کېږي. ځکه نو زغم اړين دی، په ژوند کې د يو داسې شـی پـه سـترگه بايد ورته وگورو چې زموږ ژوند ور سره تړلی وي.

د کار ښه والی او کمزوري هم لـه زغـم سره تړلـی دی. کـه څـوک د گيراکانو تکليفونه وزغمي او شور، بير و بار او هله هولې ته يې حوصله وکړي، نو هغه کاروباري، دوکاندار، موټروان او... به بريالی وي.

د هغه ملا د اختر په مبارکي کې مې کتار او لين خلک ليدلي دي چې تر نورو يې زغم او حوصله زياته وه.

هغه خطيب ته مې ډېر خلک په ناسته، راتگ او غوږ نيولو ليدلي چې د خپلې خطبې، وينا او بيان مهال يې د نورو په شان زغم له لاسه نـه ور کاوه او له پوره حوصلې يې کار اخيستی او د هر ډول حساسې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند یې د ښه زغم ښکارندویي کوله او سپک لفظ یې له خولې نه وتی.

که د زغم اړتیا حس کړو، نو بیا به په هر شي کې د بل په عمل کار نه لرو. زموږ خلك چې د زغم اړتیا یې تر اوسه پوره نه ده احساس کړې، له دې امله په بازار، د سفر مهال، په وټل، مجلس، غونډه، دفتر او ... کې ستا په شخصي کړنه کار لري. ستا په افکارو کار لري، ستا په کالیو، تگ، عمل، خبرو او نورو کار لري.

په نوره دنیا کې یو انسان د بل په خپل شخصي کړنه کار نه لري. هغه کار د یو چا شخصي بلل کېږي چې ټولنې ته یې زیان نه رسېږي. د یو چا کالي، د هغه خبرې، تگ، فکر، لیکنې او هغه اعمال چې بل ته یې زیان نه رسېږي، شخصي دی او بل حق نه لري چې مداخله کې وکړي.

د بخاري په یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص وایي، هغه څوك پیاوړی دی چې پر خپله غوسه قابو وموميي. له دې جوتېږي چې زغم لرونکی انسان اصلن غښتلی دی، ځکه ده پر ځان کنټرول پیدا کړی دی او خپل ځان کله هم نه ترې بې واکه کېږي.

زغم یوه ښه صفت دی. له دې امله نو زغم د خدای په صفاتو کې هم راځي. د خدای رسول د زغم یو مجسم سمبول و. زغم د انسان قدر په ټولنه کې زیاتوي. زغم دې درنوي. زغم دې اجتماعي کوي. زغم دې خوښ ساتي. زغم غمونه کموي. زغم یو ښه ملگری دی او تل یې له ځان سره ساتئ. بې زغمه مه شئ چې خوښ او خوشاله ژوند هم تاسې وکړئ او هم نور خوشاله ژوند ته ایله کړئ.

۷/۳/۲۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګ نظري

آدمي فربه شود از راه ګوش
جانور فربه شود از حلق و نوش

زموږ د سیمې مسلمانان له ډېره وخته په دې خوی اخته دي او حتا اوس ښه پوره ورته تدریسېږي چې له خپل فکر هاخوا د بل فکر مه منئ. دا ډېر لوی مشکل دی. د انسانانو تر منځ د جنګ، د نفرت، بېلوالي، نه همکارۍ، پر ډلو وېشل کېدل او خپله انرژي پر بې ګټو لارو لګول د همدې تنګ نظرۍ پایلې دي.

زموږ یو شمېر علمي مرکزونه په دې وبا اخته دي. په دې تېره بیا مذهب ته په منسوبو کسانو کې دا تنګ نظري او نرګسیت(ځان خوښونه) تر حد زیات ده. د دوئ په فکر تر ټولو ښه مسلمانان دوی دي. الله او رسول ته نژدې کسان له دوی پرته بل څوک نه شي کېدای. له ځان او خپلو همفکرو پرته د بل هر فکري مکتب په وړاندې حساسیت در لودل، ګمراه او بې لارې بلل، په اړه یې د خلکو ترمنځ منفي تبلیغات کول، زموږ د مذهبي کسانو یوه دنده ده. ان د دوی له خولې همدا خبرې اورو چې دا منفي تګلاره د ځان لپاره مسوولیت بولي او که دا کار ونه کړي، د خدای په وړاندې ځان پړ ور ته معلومېږي. د همدې منفي دریځ له امله دوی هم غندل شوي. د پیر محمد کاروان دا بیت یې یو مثال دی:

وخت به راځي، چې غاړ د زهرو به ښامار نه لري
منصور به ګرځي مستانه ملا به دار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ زیاتره مذهبیان ځانونه پر حق ګڼي. خو که له دې سره دا فکر د هر چا له لورې تدریس شي چې له تا پرته نور بد دي، د کرکې وړ دي، باطل دي، ګمراهان دي او داسې نورې ټاپې نو په نړۍ کې به د انسانانو خپل منځي ژوند ډېر تریخ شي.

که د مسلمانانو اولني پیر ته پام وکړو، نو رسول الله ص او اصحابو خپل هغه دښمنان په څنګ کې وزغمل چې له دوی سره یې جنګونه کړي وو. په مدینه او خیبر کې یهود، په مکه، طایف او نورو شیمو کې عرب، په نجران او ډېری نورو علاقو کې عیسویان. دا ټول هغه فکري مکتبونه او په اصطلاح مذهبپاله ډلې وې، چې رسول الله ص په خپل څنګ کې ځای ور کړ. رسول الله ص پوهېده چې له زغم پرته بله چاره نه‌شته. له هر څونه اختلاف سره پیغمبر علیه السلام له یهودو سره کارو بار کړی. د نجران له نصاراوو سره یې بحثونه کړي او مدینې ته د هغوی تګ راتګ پوره ثابت دی. د مکې له خلکو سره د رسول الله ص احسانونه، ورتګ، تړونونه، بخښنې او نور په حدیثو ثابت دي.

رسول الله ص له مسلمانانو پرته د نورو شریعتونو له پیروانو سره حوصله او تعامل کاوه، نو موږ به له خپلو مسلمانانو سره تعامل نه کوو؟ د هر دښمن په وړاندې موږ ته د قران کریم د حوصلې او ښه رویې امر(فصلت: ۳۴)، دا سبق را کوي چې مسلمان باید څومره زغم ولري؟ د رسول الله ص په ملګرو کې د ابن ابی ابن سلول په شان خلک وو؛ مګر رسول الله ص د هغه د ژوند تر پایه هغه له مدینې ونه شاړه. هغه یې له خپله مجلسه ونه ایستی. کار یې ور سره بند نه کړ. حتا د مرګ په ورځ یې جنازې ته هم ورغی. له دې موږ ته جوتېږي چې د خپل فکري مخالف په وړاندې به حوصله کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري کې حدیث دی چې رسول الله ص وایي، که مجتهد اجتهاد وکړي او حق ومومي نو دوه اجره لري او که خطا شو، نو یو اجر یې دی. یو بل حدیث کې وایي، د هرو سلو کلونو پر سر یو مجدد پیدا کېږي. دا دواړه حدیثونه موږ دا پیغام لري چې اختلاف حتمي دی پیدا کېږي به او دا یوه طبیعي خبره ده.

د هر قانون له متن څخه د خلکو براشتونه او تعبیرونه سره بېل وي. له قران او حدیث څخه هم مخالف تعبیرونه او تفسیرونه شوي دي. دا یو طبیعي بهیر دی چې د نړۍ له هر قانون او د هر مذهب له متونو سره همدا معامله شوېده. زموږ مذهبي متون هم له دې بهیر څخه مستثنا نه دي. څومره چې وخت تېرېږي، همدومره به نوي فکرونه رامنځته کېږي. د هر فکر په وړاندي تنګ نظري خپلول نه اسلامي تګلاره ده او نه دا حللار ده.

تر ټولو ښه لار د هر فکر زغمول دي. موږ باید دا ثابته کړو چې نه یوازې د هر فکر مسلمان په خپل ځنګ کې منلای شو، بلکې له مسلمان پرته هر انسان هم منلای شو.

د تنګ نظري انسان ژوند له کړاونو ډک وي. د هر چا په بریا خپه وي. له خپل ځان پرته یې بل نه وي خوښ. کارو بار یې له تکلیفونو سره مخ وي. له چا سره دوستي ته زړه نه ښه کوي. د عباداتو په برخه کې ستونزې لري. لنډه دا چې تر خوشالي غمونه ډېر لري. د دې پر ځای چې ځان ته په لوی لاس غمونه وکړو، ولې خوشالي جوړه نه کړو؟

رسول الله ص یوه حدیث کې وایي چې څوک زموږ په شان لمونځ کوي، زموږ قبلې ته یې مخ وي او زموږ ذبیحه وخوري هغه مسلمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او د الله او رسول ذمه له ځان سره لري نو د الله پر ځان منلې وعده تاسو مه ماتوئ. «مَنْ صَلَّى صَلاَتَنَا وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتَنَا فَذَلِكَ الْمُسْلِمُ الَّذِي لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ، فَلاَ تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي ذِمَّتِهِ».(۱)

له دې حدیث څخه ښکاري چې د همدې ټکو لرونکی کس مسلمان دی. دا خو د شریعت متون دي، مګر بل لور ته بیا تنګ نظري مسلمانان خلک د نوروز پر میله هم کافر کوي. له یوه فکري مکتب سره پر اختلاف یې ګمراه بولي. حنفي مسلمان په سفلي مسلمان پسې لمونځ نه کوي، سلفي همداسې. حنفي مسلمان شافعي ته خپله لور نه ور کوي. شافعي به نو همداسې کوي. شیعه له سني سره دا معامله کوي او سني له شیعه سره. خوارج د شیعه او سني دواړو له لورې مردود دي او ناصبیان بیا د درې واړه ډلو له طرفه رټل شوي. انسان باید دې نړۍ ته په کتو حقایق درک کړي. هر چا چې هر څه راته سم او بد وبرېښول هغسې یې باید ور سره ونه منو. ولې شعوري انسان ځان داسې کړي چې د دې بیت مصداق شي؟

په تندي مو هر څوک خپله ناره لیکي
مورږ د دې ښار دېوالونه بېشعور

قران کریم خپلو پیروانو ته د زغم لار ښوونه کوي. الله وایي صبر کوئ او الله د زغم لرونکو ملګری دی. زغم په هر حال ګټور او نه زغم په هر وخت کې تاواني دی. انساني نړۍ کې چې څنګه رنګونه بېلا بېل دي همداسې فکرونه او علقونه سره مختلف دي. له دې امله نو زموږ له نظر څخه د نورو جلا نظر یوه طبیعي او حتمي خبره ده. نه باید په غوسه شو او نه یې باید پر ځان درنه تمامه کړو چې ولې زما ورور، پلار، اکا، ملګری، همسایه، کاریګر، د دفتر انډیوال، ټولګۍ وال او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما سره په فکر او نظر کې اختلاف لـري. اخـتلاف د پرمختـګ پـول دی. که اختلاف نه وي، تنوع به نه وي، نوي شيان به نه وي، د ستونزو حل به نه وي، ابتکارات به نه وي او لنډه دا چې ژوند به مـو لـه سـختو شيبو سره مخ شي.

ځکه نو بايد د هر فکر په وړاندې زغم ولرو. قران کريم وايي، کـه پـه الهي اياتونو يو چا پسخند په واهه، نو تاسې مجلس ور ايله کړئ. يا پـه بنه ډول الهي لارې ته بلنه ور کړئ. دواړه اپشـنه د زغـم دي او لـه دې پرته د بې حوصلګۍ او خشونت هيڅ مجال يې نه دی پرېښی. د ديـن او انسانيت دواړو له لورې موږ مکلف يو چې ټول افکار او انسـانان پـه خپله خوا کې ومنو، تنګ نظري ايله کړو، ښه رويـه د هـر انسـان خپـل حق وګڼو، انسانيت ته احترام زدکړو، انساني کرامت ته درناوی کله هـم له پامه ونه باسو او د قراني وينا لـه مخـې ټولـو انسـانانو تـه د ښـې وينـا تګلاره خپله او ټاپې لګول ايله کړو.

کندهار- عينو مېنه

۲۰۱۷/ ۳/ ۲۷

سرچينه:

(۱)بخـاري کتـاب الصـلاة بـاب فضـل اسـتقبال القبلـة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او سیاست اړیکه

په اسلام کې د سیاسي نظام بنسټ د رسول الله ص له زماني ښودل شوی دی چې د هغه د مرګ مهال په عربو کې د مسلمانانو یو پیاوړی نظام موجود و، نو د هغه تر مرګ وروسته د اصحابو په توسط همدې نظام دوام وموند چې په مسلمانانو کې د یوه سیاسي نظام وجود مختلف فکرونه را پیدا کړل.

دا یوه طبیعي خبره ده چې د مسلمانانو د نظام وجود به پر خلکو یو ډول تاثیر لري او کله چې دا نظام وجود ونه لري نو فکرونه هم ورسره تغییر کوي. د اصحابو له زمانې بیا تر ننه په مسلمانانو کې دا فکر شته او ښه وده یې هم کړې ده چې اسلام له سیاست سره ژورې اړیکې لري او د اسلام وجود و ژوند له سیاسي نظام و سیاست سره تړلی دی. د دوی په اند که له اسلامه سیاست ایسته کړل شي نو د اسلام نیمه برخه له عمله لوېږي او د نیمې برخې نه تعمیل د هغه د مرګ او د ژوند له ډګره د ایستلو په معنا دی.

زه د همدې موضوع په اړه یو څو مهم ټکي یادوم چې د همدې معما په اړه خپل دریځ روښانه کړم او تر وسه له خپلې پوهې سره سم خلکو ته د اسلام اساسي پیغام ورسوم.

د ادیانو (شریعتونو) تاریخ او لارښونو ته په کتو دا معلومېږي چې د لارښونو لویه برخه یې له فردي عملي ژوند سره تړلې ده، یوه برخه یې د ټولنیزو مسلو په اړه ده، اقتصاد چې د ټولنې د ملاتیر دی طبیعي خبره ده چې شریعت یې په اړه کمې لارښونې لري، خو سیاسي ایډیالوژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې ادیان بیخي نه لري، هغو یوازې پر باور، عبادت، ښو خبرو او خیر و خیرات خلاصه کړې ده؛ په اسلامي شرایعو کې هم ډېر کم یې له سیاست سره اړیکه لري، د پیغمبرانو لویه برخه له هر ډول سیاسي نظام درلودلو پرته له دې نړۍ تللي دي، ځینې رأسن یې یوې وړې برخې او انساني کتلې ته لیږل شوي دي چې هغوی د یوه سیاسي نظام جوړولو جوګه هم نه وو.

د اسلام له اساسي متن قران کریم سره سم بیخي کم رسولان و نبیان دي چې له نبوت سره یوځای یې د نظام مشري هم کړې ده، خو ترڅنګ یې دا هم ویلي چې نبیانو د نورو سیاسي مشرانو تر څنګ هم ژوند کړی دی او سیاسي، نظامي، اقتصادي چارې یې د نظام د مشرانو له لورې رهبري کېدلې یوازې دیني و مذهبي برخه یې د نبي پر غاړه وې چې د طالوت په کیسه کې د دې خبرې ښه کره ثبوت موږ ته قران کریم بیان کړی دی.

د هغو نبیانو له ډلې چې له مذهبي مشرۍ سره یې نظامي و سیاسي چارې هم رهبري کړې دي یو هم د اسلام ستر پیغمبر محمد رسول الله ص دی چې په مدینه کې یې لس کاله سیاسي، نظامي، مذهي، اقتصادي او ټولنیزې چارې په یوه وخت کې مدیریت کړې دي. د رسول الله ص له همدې عملي سنتو څخه په اسلام کې د سیاسي اسلامي نظام/اسلامي خلافت نومونه راپیدا شول چې د اسلام د ډېرو احکامو تړاو هم د دوی په اند له دې نظامي سره ور کول شوی دی.

د اسلامي نظام مدعیان نن هم د دې لپاره مبارزه کوي چې د رسول الله ص په شان اسلامي نظام جوړ کړي، که خبره د اسلام د لومړني نظام په شان د نظام جوړول وي نو بیا څو اساسي پوښتنې شته چې باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واضحو او څرګندو شرعي نصوصو ځواب ورتـه وموندل شي څو د اسلامي خلافت مسله يوې خوا ته شي:

يوه: که اسلامي نظام د خدای امر او خپل رسول يې د همدې نظام په اقامه کولو مامور کړی وي، نو بيا ولې د اسلامي نظام پـه چـارو کـې لـه خلکو سره مشوره کوي؟ ايا رسول الله ص د لمانځه لپاره مشوره وکـړه؟ د روژې مشوره يې له خلکو سره وکړه؟ د حج په اړه ورته وايـې: ښـايي زه بل کال له تاسو سره حج ته رانه شم، نو له ما د حج مناسک زدکړئ، که په شرعي او ديني چارو کې مشورې ځای درلودای، نـو ولـې يـې د حج مناسک د اصحابو يا مسلمانانو مشورې ته نه ايله کول چې په خپله يې ټول مناسک وز زده کول؟ خو بل لور تـه د نظـام پـه چـارو کـې لـه اصحابو سره مشوره کوي، مثلا: د بدر جنګ کې اصحاب پوښتنه ځنې کوي چې دلته پړاو او مرکز نيول الهي امر دی کـه سـتا خپـل نظـر دی؟ رسول الله ص ورته وايي: زما خپله رايه ده. يو صحابي تر دې ځای بل ځای مناسب ورته ښيي او دليل يې هم ورتـه وايـي، عينـي دا چاره پـه خيبر غزا کې هم وشوه، د خندق په غزا کـې د سـلمان فـارسي رض پـه مشوره عمل وشو، له غطفان قبيلې سره د مـدينې د خورمـا پـر ميـوه ور کولو سوله د سعد بن معاذ و سعد بن عباده رض په مشوره رد شوه که نه رسول الله ص پرېکړه کړې وه چې له هغوی سره د خنـدق د غـزا مهـال سوله وکړي؛ مګر دوی ونه منله. د بني قينقاع يهود يـې د عبـد اللـه بـن ابی په خبره وبخښل او له مدينې يـې بهـر تللـو تـه ايلـه کـړل، دا ټـولې چارې موږ ته په ګوته کوي چې رسـول اللـه ص نـه يـوازې د اصـحابو خبره منلې ده؛ بلکې د منافقانو مشوره يې هم منلې ده، نو که د ديـن او شريعت جز يي وګڼو، بيا څنګه الله ورته اجازه ور کـوي او رسـول اللـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملن څنګه داسې یو کار کوي چې د شریعت په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کوي؟

دا پوښتنه باید له شرعي نصوصو څخه حل کړل شي چې شریعت پر وحې ولاړ دی که پر مشوره؟ که وحې وي نو رسول الله ص ولې د نظام په چارو کې د اصحابو پر مشوره عمل کړی دی او که مشوره وي، نو د هغو نصوصو لارښونې به څه کوو چې د وحې د پیروي امر ورته کوي؟

دوه: د نظام لپاره ولې شریعت یو چوکاټ نه دی بیان کړی؟ حتا رسول الله ص د مرګ مهال د غلامانو په اړه د نرمښت خبره کوله، د لمانځه خبره یې وکړه خو د نظام د مشرۍ، جوړښت او نورو چارو په اړه یې هیڅ هم نه دي ویلي. له دې امله د هغه تر مرګ وروسته اصحابو د مشر په انتخاب کې اختلاف وکړ، علي رض له لومړي خلیفه څخه د خپلې میرمنې تر مرګه خپه و، سعد بن عباده رض هم بیعت ورسره ونه کړ او ځینو نور اصحابو هم په لومړي وخت کې بیعت نه دی کړی، نو که هر څه د اسلام په متن او سنتو کې وای، اصحابو ولې هر یوه خپله رایه اخیسته او ولې یې مخالفت کاوه؟

درې: د اصحابو په زمانه کې د راشده خلفاؤ په ټاکنه کې ولې اختلاف تر سترګو کېږي؟ که مسله شریعت حل کړې وي، نو د هر راشد خلیفه تګلاره له یوه بل سره توپیر لري، مثلن: د ابوبکر و عمر رض په خلافت کې مروان بن حکم له مدینې شړل شوی و، خو د عثمان رض په خلافت کې دا تګلاره بدله شوه او په مدینه کې نه یوازې د اوسیدنې اجازه ور کړل شوه بلکې د عثمان بن عفان رض سکرتر وټاکل شو، نو که د رسول الله ص سیاسي شرعي تګلاره د هغه شړل وه، عثمان رض ولې اجازه ور کړه؟ د ارتداد پر خلاف د اصحابو له جنګي تګلارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لومړی اصحابو مخالفت کاوه او یوازې لومړي خلیفه حضرت ابوبکر رض پر خپل دریځ ټینګ ولاړ و، که خبره شریعت حل کړې وي، نو بیا مخالفت د څه لپاره و؟

څلور: سیاسي نظامونه د وخت او ځای له تغییر سره تغییر کوي، که اسلامي شریعت د خلافت یا اسلامي نظام لپاره یوه تګلاره ولري او یو چوکاټ یې ورته تعین کړی وي، نو یو لور ته خو دا د وخت و مکان له غوښتنو سره سر نه خوري، بلکې تصادم کوي او بل خوا کوم جوړښت له اسلام سره برابر دی؟ مثلن: د راشده خلافت زمانه کې یو خلیفه و، له اصحابو سره به یې مشوره کوله اخیر پریکړه به ده کوله، خو نن د طالبانو نظام کاملن له هغه نظام سره د جوړښت و ترکیب له مخې مخالف دی، که د اسلامي نظام احیاء د شریعت هدف وي، نو جوړښت، د واک تعین، تګلاره، د مشرانو او نورو چارواکو د واک موده او د ټاکنې ډول یې هم باید شریعت بیان کړی وي، که دا یو هم په شریعت کې نه وي، نو بیا څنګه د اسلامي نظام احیاء د دین و شریعت له اساساتو څخه بلل کیږي؟

پنځه: د رسول الله ص نظام یا د بل هر نبي نظام چې په خپل وخت کې یې مشر پاته شوی یا یې هم د مشورتي مجلس یو غړی، په کوم نوم یاد شوی دی؟ ما ته دې یوڅوک د قران او سنت په رڼا کې یو نوم د رسول الله ص یا بل هر نبي د نظام په اړه راوښیي چې له دې مروجو نومونو یو هم هغو نظامونو ته کار شوی وي؟ که داسې نه وي، نو څنګه د اسلام هدف د اسلامي نظام احیاء ده؛ خو د هغه شي لپاره یې حتا نوم هم نه دی انتخاب کړی چې دین اساسن د هغه شي د اقامې او جوړښت لپاره رالیږل شوی دی؟ دا به عقل ومني؟ قران ډیر واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادتونه په خپلو نومونو یاد کړي، اما هغه شي ته یې نوم نه دی ټاکلی چې پر ټوله اسلامي ټولنه به حاکم وي؟ د هر سړي بـه ورسره سروکـار وي؟

شپږ: دا به کوم عقل ومني چې د اسلام په متن کې دې د یو چا د کور د دروازې ټکولو په اړه لارښوونې شوې وي، خو د یوه دَرَسْت نظـام پـه اړه دې متن او شرحه همداسې ګونګ پاتـه وي؟ رسـول اللـه ص دې د دې نظام د مشر په صفت د مرګ مهال د لمانځه یادونه وکړي، د مزدور او تـر لاس لانـدې کسـانو یادونـه دې وکـړي خـو د نظـام پـه اړه دې همداسې خاموش پاته شي؟

زه د دې ټولو پوښتنو تر وړاندې کولو وروسته په خپلـه دې پـایلې تـه رسېږم چې که په بشري ټولنه کې هیڅ نظام وجود ونه لري، نو ګـډوډي جوړېږي، عربي ټولنه چې پر قبیلو او ډلوټپلو ویشلې وه نـو هـیڅ ځـای یې په امن نه و، رسول الله ص چې د بشریت د لارښـونې او نیکمرغـۍ لپاره رالېږل شـوی و، نـو حتمـي و طبیعـي خـبره ده چـې د بشرـیت د نجات لپاره لازمه وه چې یونظام جوړ کړي، څو خلك د نظام تـر چـتر لاندې له خپل پخواني حالت څخه وژغورل شي او بیا د ډلو ټپلو وخت ته ونه ګـرزي چـې یـو بـل سره ووژني، نظـام مختـل شي او بشرـیت د وېرې، ترهې او ډار په سیوري کې ژوند وکـړي. لـه دې املـه چـې کلـه حالات مساعد شوي، شرایطو د یوه نظام جـوړول مناسـب بلـلي، نـو د خدای پیغمبرانو همدا اقدام کړی دی که څه هم د دې نبیـانو شـمېر تـر څلورو کسانو نه زیاتېږي خو دوی هر یوه د حالاتو د غوښتنې په اساس دا کار کړی، نه دا چې دا یوه الهي غوښتنه وه. له دې املـه پـه شریعـت کې تر سیاسي نظام د باور، عبادت او ټولنیز ژوند په اړه ډېرې لارښـونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو د نظام په اړه د ګوتو په شمار خبرې راغلي او هغه هم د اړتیا و ضرورت له مخې نه د الهي دین د روح او تقاضا له امله. نو اسلامي نظام یا اسلامي خلافت یوه اجتهادي پدیده ده چې د خپل وخت د جبري شرایطو زیږنده ده، نه یوه منصوصي موضوع ده چې په انکار یې یو څوک کافر او په نه راوستلو یې امت ګنهګاریږي.

د همدې فکر لپاره یو ښه دلیل د حبشې د مسلمان پاچا دی چې پر رسول الله ص له ایمان سره یې نه مدینې ته هجرت وکړ، نه یې په خپل هیواد کې د اسلامي نظام په نوم نظام جوړ کړ او نه یې نور هغه کارونه وکړل چې اوسني د اسلامي نظام مدعیان یې د اسلام په نوم باندې کوي.

تر ډېره حده مذهبي ادعاوې د اقتصاد د پیاوړي کولو او واک ته د ځان رسولو لپاره کاریږي او کار به شي، د عثمان بن عفان رض خلاف باغي ډلې همدا د عدالت شعار پورته کړی و، د علي رض خلاف امیر معاویه رض د قدرت ساتنې لپاره همدا د قصاص شعار ټینګ کړی و، د امویانو خلاف عباسیانو ځانونو ته تور بیرغونه جوړ کړل او د مهدي د لښکر په نوم یې ځانونه واک ته ورسول او تر اوسه همدا لوبه په مختلفو نومونو روانه ده، که له اسلامي شریعت سره د سیاست اړیکې پیدا کولو ته همداسې باني لټول کیږي او هڅه کیږي چې تر دې نوم لاندې یوه ډله ځانونه واک ته ورسوي نو دا په ضمانت ورته وایم چې دین و شریعت تر خدمت به یې د دین اصلي روح ته زیان ډېر اړولی وي. موږ باید ځمکني حقایق ومنو، خپلو شرایطو ته په کتو تعبیر وکړو او د هغه څه په اړه ځانونه ستړي نه کړو چې تحقق یې له ناممکناتو ګڼل کیږي. شریعت او دین نن په ډېری هیوادونو کې یوه فردي چاره ده، که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د اسلامي نظام په نه شتون کې له منځه تلای، نو اوس به په هند کې زموږ د ملت څو برابره مسلمانان موجود نه وای؟ د دین د بدنامۍ لپاره دا بس ده چې سیاست د اسلامي دین برخه وبلل شي او په سایست کې چې هر څومره چمونه، دوکې، دورغ، بدنامي، کرغېړن اعمال، نادودې او هره بلا و بدتر کېږي، هغه به د اسلام د بدنامۍ لپاره بس وي او دا کار به خپله مسلمانانو کړی وي.

۲۰۲۰/مې /۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبير کې د حقانيت معيار

د شريعت له متونو د ګڼو تعبيرونو احتمال که يوه خوا انسانانو ته اساني جوړه کړې ده بل لور ته يې ستونزې هم ورته را پيدا کړې دي. انساني ټولنه تل د بدلون په حال کې وي، نو که د ژونديو انسانانو لپاره يو داسې متن چې پر يوه حال ولاړ يا په اصطلاح جامد وي، د شريعت متن وټاکل شي دا به د انسانانو ژوند له کړاو سره مخ کړي او چارې به يې په ټپه ودروي، په دې برخه کې زموږ د شريعت لار خلاصه ده او پيروان يې له مشکلاتو سره نه مخيږي.

اما له دې اسانۍ سره هممهاله ستونزې هم را ټوکېدلې دي، ګڼ تعبيرونه د انسانانو ترمنځ اختلاف ته زمينه برابروي او اختلاف د انسانانو پر ژوند منفي اغېز کوي. که موږ له دې تعبيره د راپيښ شوي اختلاف مخينه وګورو نو د اصحابو له زمانې بيا تر اوسه په دې اړه اختلافات پيدا شوي او دومره تشديد شوي چې د جنګونو او يو بل وژلو سبب شوي دي.

زما په اند د مذهبپالو خلکو له ګڼو مشکلاتو څخه يو مشکل دادی چې هره ډله يې ځان پر حق بولي او مخالف پر باطل. که پوښتنه وکړو چې د دې لپاره معيار څه شی دی چې د يو چا حقانيت او د بل بطلان په ثابت کړو نو هيڅ معين او ټاکلی معيار د دې ډلو او تعبيرونو ترمنځ وجود نه لري. کله چې معيار وجود ونه لري او بيا هم خلک په ټول باور ځان ته د حق پيروان او له خپلې تګلارې هاخوا نورو کسان بيا سل سلنه پر باطل بلل نه معقول کار دی او نه شرعي صبغه ورته مونډلای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو ؛ ځکه اسلامي شریعت کې موږ ته واضحه شوې ده چې انبیا د شریعت بیانولو په چارو کې معصوم دي خو له دوی پرته بل هیڅوک هم دا مرتبه نه لري حتا که د نبیانو ملګري هم وي. په یوه حدیث کې دا موضوع داسې یاده شوې ده:

«إِذَا حَكَمَ الحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».(۱)

ژباړه: تر اجتهاد وروسته که حاکم سمه پریکړه وکړه نو دوه اجره لري او که یې تر اجتهاد وروسته ناسمه پریکړه وکړه یو اجر لري.

له دې حدیث څخه معلومېږي چې تر نبي هاخوا د نورو کسانو پریکړې پر همدې معیار باید وتلل شي، دې حدیث موږ ته روښانه کړه چې هیڅوک هم سل سلنه د خپل حقانیت او د بل د بطلان دعوه نه شي کولای؛ که څوک مجتهد وي تر اجتهاد وروسته خطا یې هم اجر لري، ځکه خپل وس یې کړی دی او که څوک مجتهد نه وي، هغه تر خپله وسه حق ته په رسیدو مکلف دی که په ځینو مسایلو کې د هغه علم د یوه لورې په اړه پریکړه نه شي کولای او یا یې وکړي خو له دلیل پرته دا کار وکړي، نو هغه په دې چارو کې معذور بلل کېږي ځکه نه پوهېږي.

خپل ځان حق بلل او د بل پر تګلاره د بطلان چلیپا کشولو یوه بله ستونزه په دې کې ده چې دغه کسان ځانونو ته په شعوري یا لا شعوري توګه د الهي پیغمبرانو واک ور کوي، دوی له همدې دریځ څخه په استفادې له حلالو تر حرامو او ان د انسانانو تر قتله داسې پریکړې کوي چې پر حقانیت یې دوی پوره باوري وي او په دې کارونو که ټولنې ته هر څومره زیان هم رسیږي دوی یې پروا نه کوي ځکه فکر کوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ که هر څه کوو حق یو او مقابل يې باطل دی، نو د حق په لار کې باید د چا د ملامتیا پروا ونه شي. که د همدغه فکر خلك واك واخلي نو دا ستونزه په یوه بحران بدلېږي چې مخنیوی یوه بل بحران ته لار پرانیزي.

تر دې وړاندې چې موږ دې بحران ته رسیدلای وای باید په دې اړه علماؤ خپل مسوولیت ادا کړی وای، یعنې دا د اوس وخت علماؤ ته راجع نه ده، بلکې له لومړيو پيړيو را په دې خوا باید دې ته توجو شوې وای، ان د اصحابو په اړه تاریخي روایاتو کې یادونه شوې ده چې د خوارجو په اړه يې هم د حق و باطل دریځ نه در لودی، یو مثال:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِخْوَانُنَا بَغَوْا عَلَيْنَا.(۲)

ژباړه: علي رض ویل: زموږ ورونه دي خو له موږ يې بغاوت کړی.

د دغه دریځ یو بل زیان دادی چې خلك به د خپلو سیاسي او په ژوند کې د نورو مخالفانو په اړه له همدغه دریځه کار اخلي او له شریعته به خلك شخصي استفاده شروع کړي، په دې ډول به نه یوازې د انسانانو ترمنځ شخړې زیاتې او خونړۍ شي، بلکې شرعي ارزښتونه به ورسره د یوې روپۍ شي، موږ ته که د شریعت احترام او درناوي یوه خاشه ارزښت هم ولري، نو باید نه خپله دغه دریځ ونیسو او هم نور د دې په خطرونو او زیانونو خبرو کړو.

په شریعت کې اصل دادی چې هر څوك باید د پوهاوي له مخې یو دریځ غوره کړي، نو که موږ یو څوك د ټاپو، تمسخر او جبر له لارې مجبور کړ دا خو د هغه انسان خپل فکر نه شو او دا په شرعي لحاظ هیڅ اعتبار نه لري. یو بل مهم ټکی دادی چې قران کریم موږ د سمې خبرو اوریدلو او منلو ته هڅولي یو، قران کریم وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{فَبَشِّرْ عِبَادِ () الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} [الزمر: 17، 18]

ژباړه: زما هغو بندګانو ته زيری ور کړه چې خبره اوري، نو ښه يې مني، دوی هغه کسان دي چې الله هدايت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

دلته موږ وينو چې الله هغه بندګان ستايلي چې خبره اوري او که د هر چا له لورې وي هغه ښه يې مني، نو دا هم يو اصل دی چې ښه خبره بايد ومنل شي او هم دا ترې ثابتيږي چې يو دريځ خپلول له شرعي اړخه چنداني اعتبار نه لري، ځکه دريځ انسان له بلې خبرې راګرزوي او قران وايي چې سمه خبر بايد ومنل شي، نو د يوه ځانګړي دريځ خپلول په شرعي لحاظ د سمې خبرې په مقابل کې اعتبار نه لري. دلته مې له دريځه هغه جهتونه هدف دي چې که هر څونه يوه سمه خبره د خپل مخالف په خوله ورته واضحه هم شي دوی خپله لار نيولې وي او داسې پر درېږي لکه د هغه شخصي ملکيت چې وي خو عام کسان تر ډېره حده په دې برخه کې معذور دي ځکه هغوی يې د بېلولو پوهه نه لري.

له موږ که څه هم اوبه تر ورخ تېرې شوې دي، خو بيا هم سمه خبره که هر وخت وشي خپل تاثير حتمن لري، نو د مسلمانانو ترمنځ د حق دريځ او باطل موقف ټاپې معنا نه لري، ځکه د دين په برخه کې ټول مسلمانان سره يوه خوله دي اختلاف تل پر شرعي مسلو راځي او په هغو مسلو کې اختلاف د کفر (باطل) سر حد ته څوك نه رسوي. همدغه ټکی بايد د مسلمانانو ترمنځ له وخته واضح وای چې اختلافي مسايل کوم دي او د مقدس په متن په کومه برخه کې يې امکان شته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ له وخته دين او شريعت سره بېل کړي وای او د هر يوه لپاره مو خپل چوکاټ تعين کړی وای، ممکن نن د اختلاف او وژنو پر دې سخت پېچومي نه وای ولاړ.

قران کريم حق و باطل يوازې د اسلام او کفر ترمنځ کارولي دي، په يوه قران ايت کې دي:

{وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا} [الإسراء: 81].

ژباړه: او ووايه: حق راغی باطل ولاړ، بېشکه باطل له منځه تلونکی دی.

دلته وينو چې حق اسلام دی او باطل يې مقابل کفر و شرک دی، رسول الله ص د مکې ته فتحې په ورځ د بتانو ماتولو مهال دغه ايت تلاوت کاوه، نو د مسلمانانو ترمنځ دغه کار بايد ونه شي.

الله دې انسانانو ته د حق لار روښانه کړي او پر همدې لار د تلو توفيق دې ور په برخه کړي. امين!

۲۰۲۰/جون/۲۴

سرچينې:

(۱) صحيح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنه، باب اجر الحاکم اذا اجتهد فاصاب او اخطأ ح: ۷۳۵۲.

(۲)بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي: 311.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي تعبیرونو کې د شریعت عمومي روح ته د نه پام تشه

په یوه نظریه کې ډېر افراط او تفریط په فاشیزم بدلېږي، متدین کسان د انسانانو په نسبت له شرایعو سره د همدې حالت ښکار شوي دي. شریعت انسان مهم بللی دی او د شریعت ټول راغلي متون دا په ګوته کوي چې هر رسول و نبي انساني ټولنې ته د هغوی د بریا لپاره الهي پیغام راوړی دی. دا هغه خبره ده چې ټول متدین کسان پر متفق دي، نو که د هر نبي راتګ د انسانانو لپاره وي، نه یوازې د خپل ځان لپاره، نو له دې عمومي الهي تګلارې دا ثابتېږي شریعت انسان ته د ګټې لپاره راغلی، د انسانانو ګټې خدای ته مهمې وې له دې وجې یې رسول ورته لېږلی او انسان د خپل ذات له مخې خدای ته مهم دی، ځکه یې هغه ته ارزښتونه ور کړي چې انسان په خوندي شي او ژوند یې له کړاو او ستونزو خلاص شي.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې دا وضاحت کړی هم دی:

{مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ}.

[النحل: 106]

ژباړه: څوک چې تر ایمان وروسته انکار وکړي، مګر هغه څوک چې مجبور شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

په دې ایت کریمه کې الله تعالی هغه چا ته د کفر او له الهي دین و خدایه د انکار اجازه ور کړې ده چې اړ وي، مرګ یې په مخکې وي، مال یې له منځه وړل کېږي او د بدن غړي یې پریکېږي، نو په دې مجبوریتونو کې هغه ته اجازه ور کړل شوې ده. یو بل ځای هم وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ژباړه: بېشکه پر تاسو مړزکه، وينې، د خنزير غوښه او هغه چې له الله پرته د بل چا په نوم ذبح شوي وي حرام دي، نو که څوک تېريګر او باغي نه وي خو مجبور شي پر هغه هيڅ ګنا نه شته، بېشکه الله ډېر بخښونکی مهربان دی.

په دې ايت کې موږ ته بيان شوې ده چې که اړتيا شوه له حرامو هم ګټه اخيستل کېدای شي، قران کريم اړتيا نه ده تعريف کړې چې تر کومه ځايه شرعي اړتيا ده او تر کومه نه ده؟ دا يې انساني عقل ته خوشې کړې ده چې هغه له خپل توان سره سمه اړتيا تعريف کړي، ځکه انسانان د بدني ځواک او زغم په لحاظ حتمن توپير سره لري، نو که يو حد وټاکل شي ممکن ځينې کسان تر هغه حده د رسېدو او صبر توان ونه لري چې پر خلکو به بوج رامنځته شي، له دې امله الله تعالی د اساني لپاره حد نه دی ور ته ټاکلی.

په دغه يوه ايت کې موږ پوهېږو چې د انسان د ژوند او راحت څومره خيال ساتل شوی دی، که انسان د خپل ذات له مخې مهم نه وای، نو ارزښتونو به د هغه د حالاتو په تغيير دومره تغييرېدای. له مقدسو ارزښتونو راواخله بيا تر انساني هغو هر څه يې د انسان د خدمت لپاره دي، که انساني ټولنې ته له ارزښتونو مشکلات پېښېدل نو هغه ارزښت پر خپل هغه شکل نه دی پاته چې انساني ټولنه خير ترې ووينې، بايد هغه اړخ ته واړول شي چې د بدۍ پر ځای د نيکي تمه ترې وشي. دا تعريف عام دی، که عامې انساني ګټې په خطر کې وي، نو شرعي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشرعي ټول ارزښتونه باید هغه ډول تعبیر شي چې انساني عمومي ګټې خوندي کړي نه زیانمنې.

په یوه ایت کریمه کې الله تعالی وایي:

{الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ} [إبراهيم: 1]

ژباړه: الف لام را، دا ستر کتاب موږ تاته د دې لپاره نازل کړی چې انسانان له تاریکیو د هغوی د رب په امر رڼا او د غالب ستایل شوي ذات لارې ته بوزې.

په دې ایت کې موږ ته روښانه شوه چې د خدای لار هغه ده چې انسان به پکې سوکاله وي او سخت ژوند د خدای له لارې په مخالفت کې دی، نو که له شریعته هر څوک په هره زمانه کې د هر چا لپاره داسې تعبیر وړاندې کوي چې د انساني ټولنې د پر مختګ پر ځای یې شاتګ په برخه شي، د سوکالۍ پر ځای یې مشکلات په نصیب شي او بالاخره انسان د بالذات مهم مخلوق و موجود پر ځای د ارزښتونو لپاره وسیله شي، نو د کعبې پر ځای ترکستان ته تللی او دا تعبیر یې له دې امله ستره نیمګړتیا لري چې د شریعت عمومي روح ته پکې پام نه دی شوی.

که انسان خدای ته دومره مهم وي چې د هغه د ژغورنې لپاره زرګونه یا لکونه نبیان و رسولان رالیږي نو بیا ولې دومره مهم مخلوق د هغه ارزښت قرباني شي چې د انسان د حفاظت لپاره رالیږلی شوی دی؟

زموږ د شرعي تعبیرونو یوه لویه نیمګړتیا همدغه ده چې د شریعت د عمومي روح پر ځای پکې هغه ضمني یا هغه جزي مسایلو ته ډېر پام کیږي چې د شریعت په عمومي روح کې د تغییر سبب نه شي کیدای او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې عموميت ور کړی وي. زموږ په تعبير کې دا مهمه ده چې د مذهب امام څه ويلي، خو دا نه ده مهمه چې د هغه خبره د شريعت له روح سره څومره سرخوري؟ کله چې د شريعت تعبير د هغه چا لاس ته ولوېږي چې له پخوا يې يو فکر خپل کړی او د هغه پر هر تعبير و تفسير د هغه پخوانی دريځ په شعوري يا لا شعوري توګه اغېز کوي، نو دا تعبير به څنګه د شريعت عموميات په نظر کې ونيسي-؟ که يوه دريځ انسان د هغه دفاع ته اړ کړ، يا يې له عموميګاتو جزياتو و ضمني مسايلو ته توجو جلب کړه، نو دا دريځ حتمن د سمې خبرې په مقابل کې خپل پيرو پر خپل دريځ پاته کيدلو ته هڅوي چې د شريعت عمومي موخه تر پښو لاندې کوي او هغه ارمان چې شريعت يې انسان ته د ورکولو لپاره رالېږل شوی انسان يې په لوی لاس له منځه وړي او په دې سره نه يوازې ځان او ټولنې ته زيان رسوي؛ بلکې شرعي ارزښتونه هم ورسره سپکېږي، قدر او احترام يې د خلکو په نظرونو کې راکمېږي چې پړه يې لومړی د متدينو کسانو پر غاړه ده.

۲۰۲۰/جون/۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدرسو نصاب؛ نیمګړتیاوې او اړتیاوې

د مدرسې، مکتب او پوهنتون نصاب د هر وخت اړتیاو ته په کتو جوړېږي او تدرسېږي. زموږ په یادو علمي و تحصیلي مرکزونو کې اوس هم د خورا تېر وخت نصاب د تدریس لپاره چمتو شوی دی.

دین د ټولنې یوه اړتیا ده، همداشان یې ټول هنرونه او دنیوي کمالات د ژوند اړتیاوې دي چې باید د وخت له غوښتنو سره سم چمتو کړل شي. که دین په هغه ډول تفسیر نه شي چې وخت یې غوښتنه کوي، نو خلک یا مخ ترې اړوي یا له دین سره لاوباله کېږي، که دنیوي هر کمال، هنر او ظرفیت ته په کمه سترګه وکتل شي، هغه ډول چې لازمه وي، هغسې مواد یې په اړه چمتو نه شي، تر فراغت وروسته به خلک د خپلو اړتیاو لپاره هغه ډول کار نه شي ترې اخیستلای چې ځنې تمه یې وي، له دې امله به د خلکو لېوالتیا ورته کمه شي او ورو-ورو به همدا فیصدي د خلکو زیاته شي چې تعلیم یې کړی وي؛ خو د کار پر ځای د یوه بې تعلیمه غوندې شي.

که په مدرسه کې نصاب نیمګړی وي، له هغه ځایه وتونکي کسان به هم زیاتې نیمګړتیاوې ولري، علم به یې د وخت غوښتنو ته ځواب نه شي ور کولای، په خپل ژوند کې به له مختلفو ستونزو ځخه کړېږي. تعلیم به یې د اقتصاد په ښه کولو کې نقش نه شي ادا کولای، له ټولنې سره په تعامل کې به مشکلات ولري، د خپلو اړتیاو په رفعه کولو کې به له سختۍ سره مخ وي، د حال پر ځای به ماضي کې اوسي، د ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

عیني شرایطو ته به له خیالي عینکو ور ګوري، په ټوله کې به واقعیت او عینیت د یوه واقعي وجود په ډول نه شي درک کولای.

زموږ د سیمې د مدرسو نصاب بیخي د سونو کلونو پخوانی نصاب دی چې د اوس وخت هیڅ غوښتنې او اړتیاوې نه شي پوره کولای، له لویه سره د نصاب پیل هم دومره پېچلی، ګران، مغلق او زوړ دی چې د نورې نړۍ اوسني پوهان ممکن دا خبرې بیخي تایید نه کړي چې په نړۍ کې اوس هم داسې نصاب وجود لري.

زموږ د نصاب په اړه څو مشخص موارد د پام وړ خراب دي چې زیات رغښت ته اړتیا لري او زه یې دلته معرفي کوم:

۱/ د مبتدئینو ستونزې

ابتدایي طالبان دلته د بغدادي قاعدې په نوم د عربي الفباء له یوې رساله وزمه ښوونیز کتاب څخه پیل کوي، چې یوازې د عربي حروف، کلمې، جملې او لوست ور ښودل کېږي. هغه قاعده ګرانه ده، د ابتدایي طالب لپاره ځینې ستونزې لري، د یوه ملا ټوکه ده، چې د بغدادي قاعدې مشکل اول له نومه را پیل دی چې موږ په سونو کلونو هغه افغاني قاعده نه کړه، بلکې لا هم د بغدادي په نوم تدریسېږي.

پاکستان کې د اوسېدا مهال مې د اتبدایي طالبانو لپاره بېلابېلو سیمو کې ګنې قاعدې ولیدې چې د ماشومانو د انسانتیا په خاطر لیکل شوې وې. هغوی په اردو د استاد او طالب دواړو لپاره لارښود هم در لود چې د دې قاعدې د ویلو مهال باید پام ورته شوی وای. د اسانتیا لپاره یې ګڼ توري په مختلفو رنګونو هم وهلي وو چې طالبانو ته یې تفکیک اسانه شي، کله چې یې وپېژني لوست یې ورته اسانېږي او په اساني کولای شي چې پر خوله یې واوړي خو موږ په خپله ژبه داسې هیڅ نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ورته ليکلي او هماغه د سل دوه سوه کاله پخوانۍ بغدادي قاعده ده او موږ يې د تدريس طريقه هم زده نه کړه، بلکې تر اوس هم په کليو کې ناسمه ويله کېږي.

ستونزه نه يوازې له پيله شته، بلکې وروسته نورې هم زياتې شي. د ليک لوست د زدکړې لپاره په طالب د فارسي ژبې يو ګران شعري کتاب لوستل کېږي، چې بيخي ګران او د زدکونکي ژوند له کړاوه ور ډک کړي. د فقهې په برخه کې شروط الصلاة، قدوري، منية المصلي او... يو په بل پسې ورته لوستل کېږي. دا کتاب که په خپل ذات کې سم دقيق وکتل شي او بيا د هغو طالبانو علمي کچه وارزول شي، نو ترمنځ به يې خورا زيات توپير ومونډل شي. دا کتابونه د لويانو لپاره دي، ماشوم په دې کتاب کې د زدکړې پر ځای متحير کېږي او لالهانده پاته شي دلته څه حال دی؟ ماشوم ته ځينې شيان لومړيتوبونه دي چې ژر يې بايد زدکړي، د لمانځه، اودس، غسل او دې ته ورته موضوعاتو مسايل بايد په ساده ژبه ورته بيان شي چې هغه يې زده او عملي کړي. نه دا چې په سخته ژبه د مذاهبو له اختلاف سره ورته بيان شي چې هغه د زدکړې پر ځای نور هم ګنګس شي.

لومړی که دا ابتدايي کتابونه د بلې ژبې پر ځای په خپله ژبه ورته وليکل شي، لا به ښه شي، ځکه ماشومان به ژر خپل ديني مسايل زدکړي، اما که په بله ژبه ورته ويل کېږي، نو بايد دومره ساده وي چې دوی ته په زدکړه کې ستونزې جوړې نه کړي، دويم شی بايد هغه څه په پام کې ونيول شي چې ټولنه کې موجود دي او د اوس وخت له اړتيا سره يو عام رواج هم دی. لکه: د خولې د پاکولو لپاره د برش او کريم مثال، د استنجاء لپاره اوبه او ترې وروسته د لاس مينځلو لپاره صابون يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامپو راوړل، پخواني مثالونه له کتابونو باید وایستل شي، لکه د خاورو استنجاء، په خاورو لاس پاکولو، د لرګي مسواکونه او داسې نور شیان چې نن نه کارېږي او ځای یې نورو شیانو نیولی دی.

که د مدرسې پر ځای ماشوم لومړی زدکړې له ښوونځي پیل کړي، نو لا به ښه شي، د مدرسې او مکتب فاصله به هم ختمه شي او لومړی عمومي زدکړې به ټولو ماشومانو کړې وي چې په ایینده تعلیمي ژوند کې دا بیناد ورته ډېر ګټور ثابتېدلای شي. که څه هم د مکتب په اوسني نصاب کې هم ستونزې شته اما د مدرسې په نسبت بیا هم ښه دی، ماشوم د مکتب په نصاب کې د مدرسې تر هغه ډېر څه زدکولای شي، که د ماشومانو په اړه دا تګلاره ومنل شي خورا ډېرې ګټې به ولري.

۲/ د ګرامر ستونزه

زموږ اوسني نصاب کې تر ژبې مخکې د ګرامر قواعد په زده کېږي، د صرف او نحوې کتابونه له پیله په قواعدو پیل کوي، استادان هڅه کوي چې په طالبانو د صرف او نحوې قواعد حفظ کړي. د دې نتیجه دا شي طالبان یوازې پر ژبه قواعد یاد کړي نور یې د اجراء لپاره عربي جملې، کلمې او له ځانه په هغه ژبه کې مثالونه نه شي جوړولای. اصلن قواعد تر هغو معنا نه لري چې یو څوک په ژبه خبرې ونه شي کړای، کله چې د یوې ژبې د لغاتو ذخیره له یو چا سره نه وي، خبرې نه شي په کولای، مفردات او جملې یې حفظ نه وي، نو یوازې د ګرامر اصول یادول یې هیڅ نه شي دوا کولای. د ژبې په زدکړه کې تر ګرامري قواعدو د کلیمو، جملو، ترکیبونو، مفرداتو او اصطلاحاتو یادول ډېر اړین دی، ګرامر باید تر دې وروسته ولوستل شي او ګرامر دومره ډېر مهم نه دی چې په اړه یې ګڼ کتابونه ولوستل شي، یو کتاب د ګرامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره بیخي کافي دی چې د عربي ژبې د صرف او نحوې ټول مهم اصول پکې بیانېدلای شي، که په یوه کال کې نه ویل کېږي نو کولای شي چې په دوه کاله یې ولولي او تر څنګ یې د ژبې پر ویلو، لیکلو، اورېدلو او دې ټولو قواعدو ته له ځانه د تمریناتو جوړول به د طالبانو دنده وي چې په زدکړه کې به یې مهم نقش ولري.

زموږ د مدرسو په نصاب کې دلته ستونزه داده چې یوازې د ګرامر پر موضوع یې ټول فوکس دی، دا لار یې ترکستان ته تللې ده. له دې امله د مدرسي څخه فارغ کسان نه په عربي خبرې کولای شي، نه لیکل کولای شي، نه د عربو په خبرو پوهېږي او نه هم د اوس عصر-نوې عربي کتابونو باندې پوهېږي، ځکه دوی ژبه نه زده کوي، بلکې ګرامر وایي او خپل ځو کلونه یوازې د ګرامر یادولو تېر کړي چې د ژبې زکړې ته یوازې لس فیصده اړین بلل کېدای شي.

د ضعف یوه بله نکته داده چې کتابونه په دې برخه کې زیات لوستل کېږي، دا کتابونه هم زیات دي، حجم یې غټ دی، له دې ټولو سره پیچلي او د پخوانۍ زمانې پر میتود لیکل شوي دي چې تر وضاحت یې اغلاقیت ته زیاته توجو کړې ده. د اوس وخت تقاضا داده چې کتابونه یې راکم کړل شي، په روانه عربي ژبه ساده ولیکل شي او تر اغلاق پکې وضوح زیات وي. دا کتابونه دې یوازې یو یا دوه وي چې اوس وخت په عربي کې دا کتابونه پر نوي میتود لیکل شوي دي او د صرف و نحوې دواړو لپاره پوره بسنه کوي، زموږ د مدرسو استادان باید نور د زمانې غوښتنې ومنې او د عربي ژبې په اړه تر پخوانیو کتابونو نوي هغه کتابونه ګټور و ګڼي چې عربو د اوس وخت لپاره د زمانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنو په رڼا کې لیکلي دي او زه په دې باور یم چې دا کتابونه به زموږ د مدرسو طالبانو ته هم ډېر ګټور وي.

د اهمیت وړ یو ټکی دا هم دی چې د ګرامري کتابونو تر څنګ دې د محاورې او د لغاتو د ذخیرې زیاتولو کتابونه هم په نصاب کې شامل شي، چې طالبان نه یوازې له ګرامر سره بلد کړي، بلکې په دوه درې کاله کې عربي ژبه داسې زدکړي چې هم لیکل په وکړي، هم یې مطالعه کړای شي، هم په عربي خبرو وپوهېږي او هم ایینده د دې ژبې زدکړه، طالب ته د یوه هنر کار ور کړي.

۳/ په خپله ژبه د ځینو اړینو کتابونو نه شتون

له پښتو ژبې سره د مدرسې ملایانو تر یوه حده سمه دښمني پیل کړې وه. حتا ځینو به یې ویل چې پښتو د دوزخ ژبه ده. دا مشکل له دې امله را پیښ دی چې زموږ د نصاب په برخه کې موږ په خپله ژبه هیڅ کتابونه نه درلودل، دا تشه د دې سبب شوه چې د مدرسې طالبان له خپلې ژبې څخه لرې شي، د خپلې ژبه زدکړه خوند ور نه کړي، د خپلې ژبې مطالعه ونه کړي کتابونه کې ونه لولي او لیکل خو بیخي لرې خبره ده. ان تر دې حده چې اخیر یې دښمني ور سره واخیسته، ما د خپلې طالبي دورې مهال د پښتو کتابونه په مدرسه کې راسره در لودل، ما ته څو پلا نه یوازې استادانو له هغو کتابونو د ځان ساتنې وویل؛ بلکې طالبانو به هم هره ورځ راته ویل. دا یو مشهوره خبره او عمومي ذهنیت وو چې د پښتو کتابونه لوستل د عربي کتابونو مطالعې ته زیان رسوي، اما دا خبره ما کله هم له استادانو سره ونه منله، نه طالب دا خبره راسره پېچلای شوای، ځکه ما په عربي تر دوی ښه مطالعه کولای شوای، کتاب به مې هم زده کاوه، د استادانو سترګې هم زما لور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرېدلې، له دې امله یې په ټینګار کله هم نه راته ویل چې پښتو کتابونه به نه ګورې.

زما په اند د ځینو فنونو پیلني کتابونه که په عربي او پښتو دواړو ژبو وي، ګټه به یې زیاته وي، د فقهې لومړي کتابونه باید په خپله ژبه وي چې طالب سمه زدکړه ترې وکړي. همدا شان به خپله ژبه هم زدکړي، ما ته اوس دا معلومېږي چې څوک په خپله ژبه نه پوهېږي نو هغه د بل په ژبه هم ځان نه شي پوه کولای یا به هم ډېره ورته سخته وي. له دې امله د ځینو پیلنیو کتابونو ژبه که پښتو شي څو ګټې به وکړو: اول، له خپلې ژبې سره به طالبان شناخته شي، دوه، مفاهیم به عام فهمه وي، درې، نسبت د بلې ژبې زدکړې ته په خپله ژبه شیان ژر زدکېږي، نو طالبان به پیلني کتابونه ښه زده هم کړي.

۴/ له وخت سره سم د ځینو اړینو کتابونو نه وجود

اوس د علومو څانګې پراخې شوې دي، له دې امله د علومو د زدکړې لپاره وخت کم دی، همدې نکتې ته په کتو باید د مدرسو په نصاب کې ځینې اړین شیان زیات او ځینې بې اړتیا کتابونه څنې کم شي. د ګرامر په برخه کې مې هم وویل چې نصاب کې ټول کتابونه یوازې د ګرامر په اړه دي، د ژبې د زکړې کتاب نه شته، دا اړتیا پخوا هم وه او اوس نوره هم زیاته شوې ده. د عربي ژبې د زکړې کتابونه باید زیات شي او د ګرامر کتابونه دې راکم کړل شي، د نحو میر، هدایة النحوې، کافې، شرح ملا جامي او عبد الغفور پر ځای دې نن د ګرامر یو ښه کتاب له هغو معاصرو کتابونو غوره شي چې عربو د خپلو مدارسو لپاره لیکلي دي، خو د دې نورو بدیل دې د ژبې کتابونه وړاندې کړي. همدا شان په فقه کې خورا نوې زاویې پیدا شوې دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصاد له میدانه واخله بیا تر کورني ژونده په ټولو برخو کې نوي مسایل را پیدا شوي دي چې د مدرسو په نصاب کې باید دې ټولو برخو ته پام وشي. د مدرسې طالب العلمان چې د اوس وخت د دیني قشر- مسایل به ورته حل و فصل کوي نو ورته په کار ده چې مسایلو کې نوي بعدونه وپېژني او هغه زاویې په پام کې ولري چې نننـي پرمختګونـو ورتـه لار جوړه کړې ده. یوه نوې اړتیا د د انګریزي ژبې د زدکړې په اړه هـم ده، دا یوه له مهمو اړتیاو څخه شوه، ځکه نه یوازې د ټیکنـالوجي ژبـه ده، بلکې د نړۍ د معرفت او علومـو ژبـه هـم ده. د نـړۍ د هـر شي پـه اړه تحقیقات په همدې ژبه کېږي، له نـړۍ سره د وصـال ژبـه ده، مـوږ پـه خپل جیب کې ټلیفون حتمن لرو، که دا ژبه مو زده نه وي، نو د هغه په سستم پوهېدل به هم راته مشکل وي، ان زموږ په لاسي ساعت کې هم دا ژبه شته، که تاسو یې شاته وګورئ یا یې مخته دقیق متوجې شئ نو د انګریزي لارښونې به حتمن ورباندې ووینئ. بله مهمه اړتیا د کمپیوټر د زدکړې ده، نه یوازې دا چې په دنیوي کـارونو کـې مهـم دی، بلکـې د دیني طالبانو لپاره هم اوس مهم دی. انټرنیټ پکې کـارول کېـږي چـې زموږ د ژوند یوه ډېره لازمي اړتیا ده، لیکل پکې کوو چې هیڅ چاره نـه ترې لرو، همداشان د کتابونو لپاره اوس مهم ساپټویرونه جوړ شوي دي چې کمپیوټر کولای شي هغه خـلاص کـړي او مـوږ ور څخـه اسـتفاده وکړو؛ لکه: مکتبه شامله، موسوعه شـامله، الباحـث الحـدیثي او داسـې نور. له دې امله نو کمپیوټر زدکول د اوس وخت یوه سخته اړتیا ده چې باید مدرسو په نصاب کې ځای ور کول شي.

د منطق او فلسفې په اړه زیاته اړتیا نـه شـته، کـه وي نـو دومـره زیـاتو کتابونو ته نه شته. هسې هم د دیني مدرسو طالبـان لـه منطـق او فلسـفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره زيات جوړ نه دي، له دې املـه بايـد لـه دې فنونـو سره د شـناخت لپاره دې څو بنيادي کتابونه په نصاب کې داخل شي او لوستل بـه يـې ورته بې گټې نه وي، نور دا يوه پيښه منطقـي کتابونـه دې لـه يـوه مخـه وايستل شي. جالبه داده چې د منطقو تر لس زيـات کتابونـه پـه داسـې ډول تدريسيږي چې ټول يې تقريبا څو خاص موضـوعات تـر تحقيـق لاندې نيسي، نو دومره پېچلي دي چې د ويلو مهال به په سل کـې شـل فيصده طالبان وي چې په دې کتابونو دې د استاد تر تشريح وروسته په متې پوه شي. ما په کراچۍ کې د درس ويلو مهـال ځينـې نـوي کتابونـه ليدلي وو چې پاکستانيو مدرسو کې ويل کېـدل، کـه مـوږ هـم دا لويـه برخه يې ايسته کړو او يوازې له دې فنونو سره د شناخت لپاره پـر ځينـو بنيادي کتابونو تمرکز وکړو نو زما په اند هم به وخت را بچت شي او هم به له دې فنونو سره شناخته شو.

د بلاغي علومو په اړه زموږ پوهـه ډېـره پـر کمـزوري بنسـټ ولاړه ده. لومړی موږ له دې علومو سره په خپله ژبه کې هيڅ ډول شناخت نه لرو. له بده مرغه چې زموږ د مدرسو طالبان فکر کوي بلاغي علوم يـوازې د عربي ژبې لپاره دي او نورې ژبې له دې ښخه بې برخـې دي. دلتـه بيـا يادونه کوم چې که موږ په نصاب کې له پيله په خپله ژبه ځينـې کتابونـه لرلای نو داسې خلا به نه رامنځته کېده. د بلاغت په اړه موږ بيخي تـش لاسي يو، کتابونه يې د بلې ژبې په گرانه عربي ليکل شوي دي، ما چـې خپله دا کتابونه ويل نو هيڅ نه پرې پوهېدم، ما چې کله بيـا د تعلـيمات اسلامي لپاره تياري کوله او د بلاغت په نوم مـې يـو عـربي کتـاب چـې نوی د يوه عرب له لوري ليکل شوی دی وکتی پـوه شـوم چـې مـوږ د مدرسې کتابونه څومره پيچلي وو او موږ څومره بې ځايه وخت پر هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونو تېر کړی دی. د بلاغت په اړه کتابونه هم له سره لیکل غواړي، دا شته کتابونه له یوې خوا ډېر پخواني دي او بل ډېر مغلق دي، دا کتابونه د طالبانو تر سویه لوړ دي، اصلن د زدکړې مهال باید تمرکز یوازې د طالب پر زدکړه او اخذ وي، نه دا چې څومره پېچلي کتابونه لوستل کېدای شي، دلته هم د کتاب لیکوال ظلم کوي چې مغلق کتاب لیکي او هم استاد ظلم کوي چې یوازې د خپلې تبارې د تیزولو لپاره تدریس کوي د نورو غم ورسره نه وي. په عربي کې پر دې موضوعاتو مهم کتابونه اوس لیکل شوي دي چې هم اسانه دي، هم لنډ دي او هم د وخت غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، که د مختصر، مطول او د دې دوو کتابونو د متن پر ځای اوس نویو کتابونو ته ځای خالي شي د طالبانو لپاره به ډېر ګټور وي.

زموږ د نصاب یوه بله خلا د تاریخ په برخه کې ده، تاریخ بیخي په مدرسو کې بې اهمیته شوی دی. ځکه د تاریخ په اړه هیڅ کتاب نه شته، د تاریخ ځینې مهم کتابونه باید په خپله ژبه او عربي دواړو وخت ناوخته تدریس شي چې طالبان د تاریخ له اهمیت سره بلد شي او هم له تاریخ څخه عبرتونه واخلي. د تاریخ په برخه کې په ځانګړي ډول د خپل وطن او سیمې په اړه هیڅ نه پوهېږي چې د دې سیمې تاریخ څه دی؟ دا یوه لویه خلا ده چې باید حتمن ورته جدي پاملرنه وشي.

د سیرت په اړه هم کتابونه د نصاب په کتابونو کې ځای نه لري، د پاکستان په مدرسو کې سیرت ته په څو درجو کې ځای ور کول شوی دی، د رسول الله ص سیرت باید پر څو برخو وویشل شي او بیا له ابتدایي مرحلې واخله تر اخیره په بېلابېلو درجو کې په اسانه او متوسطه او لوړه سویه ځای پر ځای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت برخه بیخي د ارزښت وړ نه بلل کېږي، نه اصول ورته ټاکل شوي دي او د نصاب په برخه کې حتا یو مضمون لا نه لري، دا برخه خورا خواره ده او ډېر زیات کار ورته په کار دی. له پیله دې په خپله ژبه کتابونه ورته ولیکل شي او په اخیر کې دې په عربي ژبه هم ځینې کتابونه د نصاب برخه شي چې د دعوت په اړه یې مفصل او مجمل بحثونه کړي وي.

د فقهې کتابونه دې له یوې مخې نوي کړل شي، لومړی دې ساده کتابونه ولیکل شي چې که بیخي په خپله ژبه وي لا به ښه وي، تر دې وروسته دې په عربي شي او بیا چې د طالب سویه لوړېږي نو د کتاب علمي کچه دې هم وسره پورته کېږي چې اخیرو درجو کې دې د مذاهبو پرتلې ته ورسوي او د څلورو یا پنځو مذاهبو ترمنځ دې د پرتلې کتابونه هم ولیکل شي چې طالبان د نورو مذاهبو په اړه معلومات تر لاسه کړي او هم د مذاهبو ترمنځ د تعصب کچه ورسره را کمه کړل شي.

د اصولو فقهې په اړه هم شته کتابونه کافي نه دي، ما په دې اوس وخت کې ځینې مهم کتابونه ولیدل چې د اصولو په اړه لیکل شوي دي که دا کتابونه په نصاب کې ځای شي، ښه به وي، یو لور ته نوي دي او بل لور ته ساده او اسانه دي. د اصول الفقهې د قواعدو او فقهي اصولو په اړه هم باید داسې کتاب نصاب کې وي چې د دې دوو فنونو د تفریق پر مسایلو یې رڼا اچولې وي، طالب ته باید دا روښانه وي چې اصول الفقه او فقه تر خپل منځ څه ارتباط سره لري او کوم توپیرونه شته چې نه ځنې ګډ شي او نه هم بیخي دومره سره بیل شي چې د ګډوالي هیڅ مشترک ټکی ورته پیدا نه شي کړای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تفسیر په اړه خورا لویه خلا موجوده ده، همدا شان د حدیثو په اړه موږ له وخته ډېر لوی ظلم کړی دی. د نصاب په مختلفو مرحلو کې دې د قران کریم ترجمې ته ځای ورکړل شي او هم دې د حدیثو ځینې کتابونه ولوستل شي چې د حدیثو دورې ته تر رسېدو مخکې باید د حدیثو او تفسیر له روح سره طالب اشنا وي، هسې خو دوره یوازې په یوه کاله ویله کېږي او هغه هم نیم کال استاد او طالب دواړه په تاخته وي، تفسیر او حدیث د تاختې کار نه دی، د نصاب له پیله بیا تر پایه باید په ټولو برخو کې قران او حدیث ځای ولري چې طالب یې هیڅ وخت هم له اهمیت څخه غافل پاته نه شي. اصولو ته یې هم توجو په کار ده، موږ د حدیثو اصولو ته بیخي شا ور گرزولې ده او د تفسیر په اړه هم یوازې یو کتاب لوستل کېږي چې کفایت نه کوي. د نصاب په جلا جلا مرحلو کې دې د تفسیر او حدیثو اصول ور شامل کړل شي چې هم یې زدکړې ته پام وشي او هم طالبان ترې غافل نه شي.

له دې یادو نکتو سره دې د ځینو هنرونو لور ته هم پام وشي لکه، خوش خطي، لیکوالي، د ترجمې فن، د خطابت یا بیان فن، د حساب یا ریاضي فن، اوس خو خلاصة الحساب لوستل کېږي چې هیڅ نه ترې زدکېږي، د هندسې په برخه کې پخوانی یو کتاب دی چې اوس باید وایستل شي او نویو کتابونو ته ځای ورکول شي، د شعر او ادب په برخه کې هم د عربي له پخوانیو معیارونو سره سم یو کتاب دی چې باید نویو کتابونو ته ځای ورکول شي ځکه هم نوي دي، هم ساده دي او هم یې نوې بعدونه پکې څېړلي دي. د هنر په برخه کې دې پر نورو هنرونو هم فکر وشي که گټور وگڼل شي نو باید نصاب ته په داخلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې هیڅ تذبذب ونه شي. د ژبو په زدکړه دې هم فکر وشي، که په نصاب کې د عربي تر څنګ د ځینو سیمه ییزو ژبو کتابونو ته ځای ور کړل شي ګټه به یې حتمن زیاته وي. د ژبې زدکړه کمال دی او دا کمال د ژوند په ټولو برخو کې انسان ته په کار ور ځي. هغه بې ګټې کتابونه چې اوس وخت یې فایده نه شته باید وایستل شي او ځای دې همدې د ژبو کتابونو ته خالي شي چې له طالبانو سره په ډېرو برخو کې مرسته کولای شي، په ګڼو ژبو به مطالعه کوي، له هر ډول استادانو به درس ویلای شي، ممکن د ترجمې په برخه کې کار ترې واخلي او داسې نور کاري مجالونه هم ورته برابرېږي.

۵/ د ځینو فنونو کم لوست او د نورو بیا زیات

زموږ نصاب یو معتدل نصاب نه دی، دې لور ته یې اصلن هیڅ پام نه دی شوی. اوس چې وخت کم دی او د علومو څانګې پراخې شوې، نو نوره نړۍ کوښښ کوي چې اړین کتابونه په زدکونکو ووایي او مختنه نوي رادبره کېدونکې علمي څانګې په زدکړي. خو زموږ په نصاب کې ځینې کتابونه له هر ډول ګټې پرته یو درجن ویل کېږي او نور بیا له هر څومره اړتیا سره هیڅ نه ویل کېږي. مثالونه یې د منطقو او حدیثو ور کولای شو. حدیث یوازې د اخیرني کال په دوره کې ویل کېږي چې طالب هم پایڅې پورته کړې وي او استاد هم، منطق بیا له ایساغوجي واخله تر سلم و حمد الله پورې ویل کېږي چې تر یوه درجن هم زیات کتابونه دي او ګټه یې لکه دوی چې په ژوند کې نه ده لیدلې موږ هم نه ده لیدلې.

د ګرامر، فقهې، منطق، صرف، فارسي ادب، بلاغت، اصول الفقهې کتابونه دې یوه برخه ایسته کړل شي، یوه برخه دې په نورو بتدیل کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که ووایم یوازې یو فیصد کتابونه یې داسې دي چې پر ځای دې پاته شي دا نور ټول یا د ایسته کولو وړ دي یا یې د بدیل اړتیا ده. په مقابل کې دې د سیرت، دعوت، کمپیوټر، انګریزي ژبې، عربي ژبې، پښتو ژبې که اړتیا وه د فارسي او اردو ژبې د زکړې کتابونه، اصول الحدیث، اصول التفسیر، تاریخ، نوې فلسفې، نوي بلاغي علوم د پښتو او عربي دواړو، د حدیثو بېلابېل کتابونه د تعلیمي دورې په جلا جلا مرحلو کې باید ولوستل شي چې دا برخه زموږ په نصاب کې خواره ده، غني کېدا ته اړتیا لري او هغه اوله برخه یې تر اړتیا زیاده ده چې کافي کمېدا او بدلېدا ته ضرورت لري.

٦/ د ځینو نویو فنونو او وسایلو د معرفي کتابونه

په مدرسه کې نوی فکر او نوي وسایل لکه په دین کې بدعت داسې بد ګڼل شوي دي. هیڅ نوی فکر ورته لار نه کوي او هیڅ نوی کتاب ورته د پخواني غوندې ښه مقام نه لري. له دې امله نو له جدیدو وسایلو سره دومره نابلده دي لکه هغه چې له بلې نړۍ راغلي وي او دوی یې هیڅ اړیکه ورسره نه لري. که په نن پېر کې ژوند کوو، له دې خلکو سره مو سر و کار وي، همدې خلکو ته د دین تعبیر او تفسیر زموږ دنده وي، نو دا وسایل نه یوازې زموږ لپاره اړین دي، بلکې فرض کفایي دي. د ژوند په هره برخه کې ستا مخالف ځای نیسي، که ته هلته ور نه شې؛ نو نه یوازې هغه مقام درڅخه نیسي. بلکې نورو ځایونو ته هم سرایت کوي او بیا یې مخه نیول مشکلیږي. د جدیدو وسایلو په اړه همدا تګلاره اوس نورې نړۍ را خیستې ده، که مسلمانان په رښتیا د نورو له فکري یرغل څخه ځانونه ساتي؛ نو په جدیدو وسایلو او افکارو کولای شي چې د دې یرغل مخه بنده کړي، که نه د بل تر فکري او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري یرغل لاندې به دل کېږي. له نیت سره دښمني حللار نه ده؛ بلکې سالمه کارونه یې حل دی، کمپیوټر د دښمنۍ شی نه دی، بلکې زدکړه او د خپلو موخو لپاره استعمال یې مناسب حل دی، هر نوی فکر د رد وړ نه دی، بلکې هغه فکر باید رد شي چې معنوي او مادي ارزښتونو ته لغته ور کوي، دا نو گرانه ده چې په ژوند کې دې مادې وسایل ټول نوي شي؛ خو افکار دې همداسې زاړه پاته وي، د ژوند یوه برخه پر بله اغېز کوي، له دې امله نو که وسایل نوي کېږي، افکار ورسره اتومات بدلېږي؛ نو که موږ ورته له وخته تیاري ونه لرو بیا یو دم له جدیدو افکاروسره مخ شو، حتمن به یې د ځواب پر ځای په خاموشي د ځواب هڅه کوو چې ماته به زموږ حتمي تقدیر وي. له دې امله نو د نصاب په برخه کې نوي وسایل معرفي کول، زدکړه، پالل یې، افکار نوي کول، هنرونو ته ځای ور کول او طالبان ورته تشویقول د دې وخت تقاضا ده او که څوک یې درك نه کړي، حتمن به د ژوند له کاروانه شاته پاتېږي او یوه ورځ به د حسرت لاسونه بیا سره مښي.

۷/ د هنرونو کموالی

د مکتب او مدرسې په نوم د ماشومانو د تعلیم بېلولو دا زیان ورساوه چې د مدرسو طالبان له خورا ډېرو هنرونو بې برخې شول. هغه څه چې په مکتب کې ور زده کېږي، هغه په مدرسه کې نه شته، د مدرسې نصاب له لومړي سره تخصصي- دی او طالب العلم له پیله تر یوې کټګورۍ را محصور کړي. د دې تاوان دا شي چې هغه عمومي کمالات نه شي زدکولای، د مکتب یو اهمیت په دې کې دی چې مضامین یې عمومي وي او د زیاتو شیانو په اړه زدکونکي ابتدایي معلومات کولای شي یا هم له ګڼو فنونو سره یې اشنا کوي. ژبې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي وسایل دي، د لیکنې فن دی، د خط ښکلا ده، رسامي ده، له حساب و کتاب سره شناخت دی، سائنس سره بلدتیا نن اړینه ده او هغه د مکاتبو په نصاب ممکنه ده خو مدرسه کې له دې یادو شیان هیڅ هم نه شته. د مدرسې نصاب د جغرافیې په اړه هیڅ نه لري، ټولنیز نزاکتونه پکې نه زده کېږي، له خلکو سره د تعامل په اړه هیڅ نه شته، که د مکتب او مدرسې په نوم دوه بېل نصابونه ماشومانو ته باید تعین نه شي، په ابتدا کې به ټولو ماشومانو هغه څه ویلي واي چې د یوه ماشوم لپاره یې ویل اړین وي او هغه ته به په خپل ایینده ژوند کې ګټه رسوي. له مدارسو زیاتره اوسني فارغین نه په عصري علومو پوهېږي او نه په دیني. زموږ ټولنه شاهده ده، لس یا شل سلنه یې داسې دي چې ویل شوي علوم بیرته تدریس کولای شي که نه اتیا سلنه یې د هغه وړتیا هم نه لري. نو هغه نصاب چې نه د عصري علومو سره شناخت په جوړېدای شي او نه د دین معرفت لپاره بسنه کوي، څنګه یې یو تعلیمي نصاب وبولو؟ زموږ نصاب د ډېرو نور تشو ترڅنګ دا تشه هم لري چې طالبانو ته د دنیوي هنرونو او کمالاتو په اړه هیڅ هم په نظر کې نه دي نیول شوي. فارغ ملا وي په خپله ژبه لیکل نه شي کولای، په یوه شرکت کې د منشي یا میرزا دنده نه شي مختته وړلای، په یوه مکتب کې د ساده ریاضي، ساینس، تاریخ، حغرافیې او... استادي نه شي کولای حتمن به هغه ته دیني مضمون ور کول کیږي، په رسنیو کې یوازې د دیني بخش خپرونه مختته وړلای شي نور پروګرامونه ورته سخت وي، د کتاب ترجمه نه شي کولای، خپله لیکل نه شي کولای، د عربي ژبې د استاد دنده نه شي سرته رسولای، ښه ښکلی خط نه لري، رسام نه وي، له دې پرته هغه هنرونه چې یوازې په تمرین او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي کار زده کېږي لکه نجاري او داسې نور خو بيخي پر خوله هم نه راوړي. د نصاب په اصلاح کې همدې لوري ته ډېره توجو بايد وشي.

۸/ لومړيتوبونه په نښه کول

په ژوند کې چارې ډېرې دي، که ټولو ته په يوه پلا لاس ور واچول شي نو اخير به د ټولو پای ته رسول مشکل شي، له دې امله انسان تل هڅه کوي چې ځينې تر نورو مخکې کړي. دا ولې؟ ځکه هغه تر نورو اولويت لري، دا چارې له دينه بيا تر دنيا په ټولو برخو کې شته. د مدارسو په نصاب کې دې برخې ته توجو نه ده شوې، نه د هنرونو د زدکړې په برخه کې نه د فقهي مسايلو په ميدان کې.

د قران له متن څخه هم د اولويت په اړه مثالونه موندلای شو او له حديثو څخه هم. فقهاؤ هم په دې اړه بحثونه کړي دي، د اوس له وخت له غوښتنو سره سم بايد ځينې کتابونه په دې برخه کې وليکل شي او د مدرسو په نصاب کې ځای ور کړل شي.

هر انسان په ژوند کې لومړيتوبونه لري، د فرد او ټولنې لومړيتوب بيا توپير سره لري، د وخت او مکان لومړيتوبونه هم فرق لري، د يوې ټولنې د کلتور لومړيتوب هم له بلې سره ښايي فرق وکړي. د مدرسو طالبان په دې برخه کې خورا کم پوهېږي، په دې مسايلو که د لومړيو درجو طالبان پوه نه شي، پروا نه لري، اما لوړو درجو ته بيا دا مهمه ده ځکه له دې هر څه سره مسايل تعلق لري چې د يوه ديني عالم لپاره ورباندې پوهېدل اړين دي.

۹/ اخلاقياتو ته نه پام

د اخلاقياتو په برخه کې زموږ نصاب هيڅ کتاب نه لري. حتا طالبان په دې اړه دومره خالي ذهنه وي که د اخلاقياتو په اړه له يوه لوی طالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه پوښتنه وشي، ممکن د اخلاقو په اړه ابتدايي معلومات هـم ور نـه کړي.

دا چې د اخلاقیاتو بحث دلته هیڅ نه کېږي، نـو ځکـه يـې پـه اړه دا بحثونه هم نه دي شوي چې د ټولنې اخلاقي نظام د شريعت پر نصوصو څومره اغېز لري؟ دا او دې ته ورته مهمې پوښتنې د مدرسې نصـاب نـه شي ځوابولای او همداسې ګونګه روږه يې په دې اړه نيـولې ده. نـن دا ډول کمزوری نصاب په هیڅ صورت د منلو وړ نه دی، له دې امله بايد ژر تر ژر د نصاب پر سمونه کار وشي او دې اړخونو تـه جـدي پاملرنـه وشي.

۱۰/ تفسیر، حدیث او فقهې ته لازمه پاملرنه

له ديني علومو څخه وروستی هدف پـه تفسـیر، حـدیث او فقـه کـې تخصص وي، د همدې هدف لپاره له پیله په نصاب کـې همـدې درو فنونو ته اهمیت باید ور کول شي. نوي ابتدايي کتابونه دې ورته ولیکـل شي، لـومړی بايـد سـاده او اسـانه وي، د درجـو لـه لوړېـدا سره دې د کتابونو علمي کچه هم ور لوړه کړي او همداسې تر پايه.

زموږ په اوسني نصاب کې تر ټولو لويـه تشـه د حـدیث او تفسـیر پـه برخه کې ده. دې دوو فنونو ته بیخي کمه توجـو کېږي او د فقهـې پـه برخه کې که څه هم لازمه پاملرنه شوې ده خو هغه کتابونه يې زاړه دي، د نوي میتود هیڅ کتاب نه شته، خصوصن د مقارنې په برخه کې بیخـي يو کتاب هم نه شته.

د فقهې په برخه کې دې ځینـې کتابونـه نـوي ولیکـل شي چـې زمـوږ نصاب يې هیڅ نه لـري، لکـه جدیـد مسـایل، نـوي فقهـي قواعـد او د مقارنې برخه، ځیني دې په نورو تبدیل شي، ځکه په هغو کتـابونو کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تر وخت تېر بحثونه دي چې اوس ورته اړتيا نه شته او د هغو مسايلو ځای دې نويو مسايلو ته ور کړل شي چې په ټولنه کې اوس بيخي مروج دي لکه نوي کاروبارونه، بانکي مسايل او د معاملاتو د برخې نور نوي موضوعات.

۱۱/ د هيوادنۍ مينې تشه

له هيواد سره د مينې په اړه نو د مدرسو نصاب نه يوازې دا چې تشه يې ډکه شوې نه ده بلکې پر ضد يې مواد موجود دي. د شرط لپاره له شلو ملايانو پوښتنه وکړئ چې د زياترو ځوابونه له هيواد سره د مينې پر ضد وي.

نشنليزم د مدرسې طالبانو د کفر معادل ورته معرفي شوی دی، دوی ته نه دي ويل شوي چې ټول نبيانو خپلو قومونو ته مبعوث شوي وو، دوی ته نه دي ويل شوي چې پيغمبر د هجرت مهال مکې ته ويل چې د ځمکې تر مخ راته گرانه يې. دوی ته فکر ور کول کېږي چې د هيواد او قوم لمانځنه حرامه ده. دا خبره پر خپل ځای سمه ده، لمانځنه که د قوم وي يا هم وطن، حرامه ده، مگر لمانځنه او مينه توپير سره لري. موږ که خپل وطن ونه لرو نو بل هيواد د سجدې ځای هم نه راکوي، خدای کور ته چې د حج لپاره ځې هم به د خپل هيواد په پاسپورټ ځې او د هغه هيواد ويزه به لگوې، مشخصې ورځې در کول کېږي او تر هغو ورځو وروسته که د خدای په کور کې هم وليدل شې نو د قانون له مخې به هغه هيواد حتمن سخته سزا ور کوي، هغه هيواد ته په وړيا توگه تلای هم نه شې، بلکې ويزه به يې هم په پيسو اخلې، لنډ او مشخص وخت به هلته تېروې او بيا به د وخت تر پوره کېدا وروسته يو لمونځ هم هلته نه کوې سمدستي به ځان وباسې. له دې څخه موږ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د خپل هیواد اهمیت معلوم شي، له خپل هیواد او ملت سره مینه که فطري نه ده نو داسې گرزي لکه فطري. د دې لپاره اړینه ده چې په نصاب کې دې فطري مینې ته ځای ور کول شي او طالب له نعمت څخه بې برخې نه شي چې له خپل وطن او ملت سره بې کچې مینه ولري او دا هر څه د مدرسې د کتاب له مخې په شرعي دلایلو باندې زدکړي.

۱۲/ انتقادي فکر

د مدرسې د نصاب یوه بله نیمگړتیا د تدریس په برخه کې ده. دلته استاد هر څه وایي او شاگرد یې اوري، نور نه پر استاد نیوکه شته او نه استاد خلکو ته دا فکر ور کوي چې تاسو د تدریس او کتاب په اړه خپل فکر راسره شریکولای شئ. وچ کلک جمود حاکم دی، استاد د یوه مستبد حاکم په شان تعامل له شاگردانو سره کوي چې د هغوی پر ایینده ژوند حتمن دا منفي اغېزې لري.

په نصاب کې داسې هیڅ کتاب نه شته چې د تدریس او درس په اړه دې لارښوونې کړې وي، د همدې خلا نتیجه ده چې استادان یې د تدریس په طریقو نه دي خبر او یوازې له وچ زور او استبداد څخه کار اخلي او یوازې استاد محوره تدریس کېږي چې د شاگرد فکر، ذهن، وړتیا و اهلیت ته پکې هیڅ ځای نه شته.

استاد کتاب مخته بردي او درس وایي، تخته نه شته چې لیکل پر وکړي، د تېرو درسونو په اړه بحث نه شته چې هر طالب له خپل فکر او معلوماتو سره سم برخه پکې واخلي، د ایینده درس پوښتنه نه کېږي چې د شاگرد ذهنیت یې په اړه څنگه دی؟ استاد راځي کېني او درس وایي، کتاب ته گوري مثال او ممثل یې ټول له کتابه وي، که یو دم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاده کتاب یوې خواته شي نو استاد ښایي خاموش ودرېږي او هیڅ هم ونه وایي. دا نصاب دومره کمزوری دی چې د کلونو استاد هم په دې کې دومره پر مختګ نه شي کولای چې د تدریس مهال که کتاب نه وي نو ښایي هیڅ یې تر خوله ونه وزي.

ازادې مطالعې ته هیڅ وخت پکې نه شته، استاد طالب ته نه وایي چې کولای شي ازاده مطالعه وکړي او دا یې په فکري غوړېدا کې مهم نقش لري. د استاد د ادب په نوم د شاګرد خوله بندېږي چې سوال ونه کړي، نیوکه ونه کړي او که په یوه مسله کې له استاد سره موافق نه وي، نو د بې ادبه په نوم رټل کېږي.

د استاد احترام جلا شی دی او له استاد سره په یوه موضوع کې خپل نظر شریکول بېل شی دی. دلته باید احترام او مناقشې پولې سره جوتې شي او طالب دې د بې احترامۍ په نوم له دې نه محرومېږي چې پوښتنه ونه کړي، له استاد سره خپل نظر شریک نه کړي، نیوکه او انتقاد ونه کړي. له همدې دورې باید طالب داسې تربیه شي چې تحمل ولري، د بل مخالف نظر ته احترام زدکړي، دا ور وښودل شي چې ته له مخالف کس سره یو ځای اوسه، حتمي نه ده چې په ژوند کې دې هیڅ مشترک نکات نه وي او ټول دې پر مخالفت راچورلي، نو په وژند کې مخالف او موافقت دواړه حتمي دي او هیڅ وخت په خپل مجلس کې ناست مخالف کس مه تخریبوئ او مه یې شړلو ته مجبوروئ.

نوټ:

زما له نظره زموږ پر نصاب باید له ابتدا تر انتها بیا کتنه وشي. اما زه داسې نه کوم چې یادو مواردو کې مشخص کتابونه یاد کړم چې دغه باید د هغه ځای ونیسي؛ ځکه دا کار باید یوه داسې کمیټه وکړي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کار لپاره تاکل شوې وي، هغوی نه یوازې د دې چارې پوهـان او نظروال وي؛ بلکې تر ښې مطالعې او پرتلې وروسته باید همدا کـار د هغوی د ټولو په توافق وشي. زما هدف له نیـوکې یـوازې د خلکـو دې لوري ته ور پام کول دي چې ایینده کـې ممکـن پـر دې موضـوع نـور کسان زیات کار هم وکړي.

۱۹/۱/۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقي په رواياتو کې

نوټ: موسيقي که څه هم اصلن د یوه فن نوم دی چې یوازې سروز او سندرې نه پکې راځي، اما زموږ په وخت کې یې عام استعمال د یوه فن په بڼه نه دی، له دې امله مې په سرلیک کې موسیقي یاده کړې ده.

د موسيقي په اړه د مسلمانو پوهانو ترمنځ دوه انده موجود دي. ډېری پوهان په دې نظر دي چې موسيقي د رواياتو له مخې حرامه ده. د پوهانو یوه بله وړه ډله په دې فکر دي چې د موسيقي حرمت ته په قران کې اشاره هم نه ده شوې او بل خوا د حرمت په اړه زیاتره روایات یې موضوعي او یا سخت ضعیف دي. د حرمت ملاتړي پوهان په دې اړه یوازې اته روایات داسې بولي چې استدلال ترې وشي او تر ټولو باوري روایت دوی هغه بولي چې بخاري په خپل کتاب کې معلق راوړی او نورو محدثینو بیا متصل کړی دی. د دې روایت په اړه محدثین پر دوو ډلو وېشلي دي. ځینې یې د صحت لور ته ترجیح ور کوي او یو شمېر نور یې بیا ضعیف ګڼي. دا مقاله مې د همدې رواياتو د څېړنې لپاره ځانګړې کړېده چې په راتلونکو کرښو کې به یې په اړه تفصیلي بحث وکړو.

په دې مقاله کې د هغو ایاتونو په اړه بحث نه کوم چې یو شمېر کسان یې د موسيقي له حرمت سره تړي. ځکه نه د ایاتونو الفاظ دا توجیه کوي، نه یې سیاق او سباق مني او نه د اصحابو هغه اقوال د سند له مخې کره او ثابت دي چې دا ایاتونه د موسيقي په اړه بولي. دې ټکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو نو بحث د هغو روایاتو په اړه کوم چې له دې موضوع سره تړلي دي، خو لومړی د قران د یوې اصطلاح (فحشا) په اړه وضاحت کوم.

په قران کې د فحشا الفاظ د حقیقت له مخې زنا(الاسراء: ۳۲) ته کار شوي، خو دا چې عربو د فحش توری یوازې زنا ته هم نه کاروه، بلکې زنا، له زنا سره اړوند فعلونه او اقوال، همجنس بازي، بخل، بې انصافي او ځینې نورې بدې کړنې، له دې امله نو قران هم له زنا سره یوځای همجنس بازي (العنکبوت:۲۸)، له میرې سره نکاح (النساء: ۲۲) او بدو کړنو (ال عمران: ۱۳۵) ته هم د فحشا اصطلاح کارولې. د (الکلیات) لیکوال وایي:

[الْفَحْشَاء] : كل فحشاء ذكر فِي الْقُرْآن فَالْمُرَاد الزِّنَا إِلاَّ فِي قَوْله تَعَالَى: {الشَّيْطَان يَعدكُم الْفقر ويأمركم بالفحشاء} : فَإِن المُرَاد الْبُخْل فِي أَدَاء الزَّكَاة.(۱)

ژباړه: په قران کې هر ځای د فحشا توری زنا ته کار شوی مګر یوازې په ذکر شوي ایت کې فحشا د بخل لپاره استعمال شوې.

له دې وضاحت څخه مې هدف دا وو چې یو شمېر کسان د فحشا ایت پر موسیقي ور ترپي، په داسې حال کې چې موسیقي د فحشا تر ایت لاندې په هیڅ صورت نه شي راتلای. موسیقي د زنا ذریعه نه ده او نه هم وه. بلکې څېړنو ښودلې د موسیقي اوریدل د انسان پر روان مثبته اغېزه کوي. یو شمېر مریضانو ته ډاکټران د درملنې لپاره دا توصیه کوي چې موسیقي دې اوري څو له ناروغي ښه شي.

اوس د هغو روایاتو په اړه بحث ته را ګرزم چې د موسیقي د حرمت په اړه د روایاتو په کتابونو کې راغلي.

لومړی روایت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَحِلُّونَ الحِرَ وَالحَرِيرَ، وَالخَمْرَ وَالمعَازِفَ.(٢)

ژباړه: ارو مرو به زما په امت کې داسې ډلې پیدا شي چې زنا، وربښم، شراب او د سروز وسائل به حلال گڼي.

په دې روایت کې د معازف الفاظ شاذ دي، ځکه عطیه بن قیس نومي راوي یوازې دا الفاظ راوړي په داسې حال کې چې د روایت په نورو طریقو کې دا الفاظ نه شته او روایت د معازف له توري پرته راغلی او عطیه هغه راوي نه دی چې تفرد یې حجت وګڼل شي. ځکه د ده په اړه محدثین ښه نظر نه لري. امام بزار په کشف الاستار (١/ ١٠٦) کې وایي: لا باس به. امام ابو حاتم په جرح و تعدیل کې وایي: صالح الحدیث. امام ابن سعد په الطبقات کې وایي: وکان معروفا و له احادیث. شیخ الباني په الضعیفة (٣/ ١١٢) کې د ابو حاتم د الفاظو په اړه تر یوې تشریح وروسته کاږي:فهذا نص منه علی ان کلمة صالح الحدیث مثل قولهم لین الحدیث یکتب حدیثه للاعتبار والشواهد، لا التعدیل عند ابي حاتم خلافا لما یدل علیه کلام السیوطي في التدریب.

ژباړه: نو ده دا څرګنده کړه چې د صالح الحدیث کلیمه د محدثینو د لین الحدیث له کلیمې سره برابره ده چې حدیث یې د شاهد او تابع په ډول لیکل کېدای شي، نو د ابوحاتم کلام تعدیل نه شو لکه چې سیوطي په تدریب کې همدا فهمولې.

د هیثم بن عمران په نوم یو کس له عبد الواحد بن قیس څخه روایت کړی چې د ده حافظه ښه وه ځکه نورو خلکو خپل قرأتونه د ده په قرأت سمول. خو دا روایت ځکه د اعتبار وړ نه دی چې راوي یې خپله تر شک لاندې دی. عبد الواحد محدثینو سخت غندلی او ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری یې گڼلی دی، له دې امله نو د ده روایت د بل په اړه نه شو منلای.

د محدثینو دوو سرلارو امام بخاري او امام مسلم په خپلو کتابونو کې د عطیه په روایت هیڅکله یوازې استدلال نه دی کړی بلکې صرف د شاهد او تابع په توګه یې راوړی. ځکه بخاري دا حدیث د شرابو په بحث کې راوړی او داسې باب یې ایښی دی: باب ما جاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه. خو همدا روایت یې بیا د معازف په باب کې نه دی روا‌ړی ځکه د راویانو ترمنځ اتفاقي شی د خمر توری دی چې ټولو راویانو یاد کړی او د معازف یادونه یوازې عطیه کړې چې دا الفاظ شاذ دي او راوي یې د استدلال وړ نه دی.یو مهم ټکی دا هم دی چې د روایت الفاظ خوندي شوي نه دي کله یو ډول او کله بل ډول راغلي. د بخاري روایت مو لوړ ذکر کړ چې څلور شیان یې یاد کړي، د ابوداؤد په روایت کې د (الحر، زنا) پر ځای (الخز/ پربړ وریښم) توری راغلی، د بیقهي په السنن الصغیر کې بیا وریښم، شراب او معازف یاد شوي. له دې اختلافه ښکاري چې روایت خوندي نه دی او معامله له عطیه خرابه شویده. د ده له روایت سره راغلي شواهد هم ټول ضعیف دي چې یو ضعیف د بل ضعیف لپاره تکیه نه شي جوړېدای. امام الباني د خپل کتاب (صلاة التراویح) په هغه بحث کې چې پر شل رکعته تراویح یې اجماع رد کړېده، یو ځای داسي اصل بیانوي:

لأنه بني علی ضعیف وما بني علی ضعیف فهو ضعیف.

ژباړه: ځکه د دې بنیاد پر ضعیف ښودل شوی دی او کوم شی چې پر ضعیف بنا وي هغه خپله هم ضعیف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري په خپل تاريخ کې د مالك بن ابي مريم په نوم له يو بل کس د معازفو د حرمت په اړه روايت نقل کړی چې يو شمېر کسان دا روايت د عطيه متابع بولي. په داسي حال کې چې د مالك بن ابي مريم روايت خپله د مالك له وجي نه دی صحيح، ځکه مالك مجهول کس دی او هيچا يې تعديل نه دی کړی، نو څنگه د يو داسي کس روايت د تابع په توگه ومنو چې د هغه هيڅ نه وي معلوم. د ده په اړه محدثين وايي:

و قال ابن حزم : لا يدری من هو .

و قال الذهبی : لا يعرف . اهـ .(۳)

ژباړه: ابن حجر ويلي: ابن حزم ويل، دی نه پوهېږي چې دا کس څوك دی او ذهبي ويل، مجهول کس دی.

د ميزان الاعتدال ليکوال تر (۷۰۲۹) شمېره لاندي مالك راوړی او زياتوي: (عن ابن غنم لا يعرف.) ابن غنم ويل: مجهول دی. د مالك او عطيه يو بل متابع بخاري په تاريخ کبير کې په (۹۶۷) شمېره راوړی لکن سند يې شکمن دی، د يوه راوي لپاره د (عمن اخبره) الفاظ کار شوي چې په سم ډول نه معلومېږي دا خبر څوك ور کوي، نو د دې شك له وجې هغه روايت بې اعتباره دی او د متابعت وړ نه دی. ځينې کسان پر دې ټينگار کوي چې په دې يادو الفاظو عبد الرحمن بن غنم راوي ته اشاره شوې، لکن دا خبره يې له څه دليل پرته کړې. بلکي ده هم شك کړی لومړی يې ويلي که په دې الفاظو ابن غنم ته اشاره وي نو هغه ثقه دی او که بل څوك هدف وي نو بيا تابعي مستور دی. له دې الفاظو خپله د شك بوی راځي، له دې امله نو په پوره ډاډ سره وايم چې د دې روايت تابعي راوي معلوم نه دی او د شك له امله موږ د يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي پر حرمت هیڅکله فیصله نه کوو، بلکې د دې حدیث (دع مایریبک الی ما لا یریبک) د اصل له مخې دا ضعیف او واهي روایات د دې وړ نه بولو چې د شیانو حرمت په ثابت کړو، ځکه حرمت یوه باوري پرېکړه ده چې باوري دلایل ورته لازمي دي نه د دې روایاتو په شان کمزوري او ضعیف روایات.

دویم روایت:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَانِ مَلْعُونَانِ صَوْتُ مِزْمَارٍ عِنْدَ نِعْمَةٍ وَصَوْتُ رَنَّةٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ.(۴)

ژباړه: انس رض ویل چې رسول الله ص وویل: پر دوو اوازو لعنت شوی، یو د نعمت پر وخت د نل(شپېلۍ) ږغ او بل د مصیبت پر وخت د غم اواز.

دا روایت د سند له مخې کره نه دی، د شبیب بن بشر په نوم راوي یې ضعیف دی. مزي په خپل کتاب(تهذیب الکمال) کې لیکلي:

قال أبو حاتم : لین الحدیث.

و ذکره ابن حبان فی کتاب " الثقات " ، و قال : یخطیء کثیرا.

ژباړه: ابو حاتم ویل، لین الحدیث دی، ابن حبان په ثقاتو کې راوړی او ویل یې: ډېر خطا کېده.

د میزان الاعتدال لیکوال وایي: قال أبو حاتم وغیره: لین الحدیث.

ابو حاتم او نورو ویلي چې د لین الحدیث مرتبه یې ده.

د ده په اړه یوازې امام ابن معین ویل چې ثقه دی، لکن د ابن معین وینا ځکه د اعتبار وړ نه ده چې هغه ډېر متساهل دی او تر تعدیل دلته جرحه له دې امله مخته ده چې مفسره ده یعنې دلیل ور سره راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې زيات خطا کېده. په داسې حال کې چې ابن معين يې د باوريتوب کومه بېلګه نه ده وړاندې کړې.

امام الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب) کې ليکلي چې د شبيب بن بشر متابعت عيسى بن طهمان هم کړی دی چې همدا روايت يې له انسه نقل کړی. ما چې څومره تحقيق وکړ د عيسى روايت مي ونه موند، البته د ده په اړه محدثينو بېلا بېل نظريات ور کړي چې تر ټولو منځلاری يې د ابن حبان رايه ده. ابن حجر په تهذيب التهذيب (۸/ ۲۱۶) کې څو نظرونه نقل کړي:

قال ابن حبان : يتفرد بالمناكير عن أنس.

و يزيد الرقاشی عنه ; لا يجوز الاحتجاج بخبره .

و قال العقيلی : لا يتابع على حديثه.

ابن حبان ويل:له انسه په خاص ډول مناکير روايات نقلوي. يزيد الرقاشي ويل: په روايت يې دليل نه شي نيول کېدای، عقيلي ويل: د حديثو متابعت يې نه کيږي.

که د ده په اړه د هغو محدثينو نظريات هم ولولو چې ثقه يې ګڼلی، نو دې پايلې ته رسيږو چې باوري به وي البته د انس روايات يې د منلو نه دي. ځکه ابن حبان يې په اړه مفسره جرحه کړې چې د انس روايات يې منکر دی. نو دلته يې متابعت ځکه نه منل کيږي چې ده هم روايت له انسه کړی او د انس روايات يې تر شک لاندې دي، له دې امله يې متابعت مردود دی.

امام حاکم په مستدرک او بيهقي په شعب الايمان کې د انس رض د روايت يو شاهد له جابر رض يا عبد الرحمن بن عوف رض څخه نقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی چې په سند کې يې ابن ابي ليلی کمزوری راوي شته. امام مزي په تهذيب الكمال کې وايي:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل ، عن أبيه : كان سيء الحفظ ، مضطرب الحديث ، كان فقه ابن أبى ليلى أحب إلينا من حديثه ، فى حديثه اضطراب.

عبد الله د خپل پلار په حواله ويل: دی سيء الحفظ او مضطرب الحديث و، تر حديثو يې ماته فقه ښه وه ځکه په حديثو کې يې اضطراب ليدل کيږي.

مزي دا هم ويلي چې امام احمد السعدي ويل: له عطاء څخه د ده زياتره روايات ناسم دي.

تر دې وضاحت وروسته ويلای شو چې د عبد الرحمن يا د جابر او عبد الرحمن دواړو دا روايت ځکه د انس د روايت شاهد نه شي کېدای چې د دې روايت سند کمزوری دی، ټول مدار يې پر ابن ابي ليلی دی او هغه خپله کمزوری دی او له عطاء څخه روايات يې په خاص ډول کمزوري دي چې دا روايت يې هم له عطاء څخه کړی او د هيڅ اعتبار وړ نه دی.

دريیم روايت:

"إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

ژباړه: بيشکه الله پر ما او يا الله شراب، قمار، کوبه او هر نشه کوونکی شی حرام کړی دی.

پاسنی روايت امام احمد په خپل مسند کې په (۲۴۷۶) شمېره راوړی. امام الباني هم د دې روايت پر سند ږغېدلی او د مسند احمد محقق هم سند سم بللی، ما يې هم په اړه داسې څه نه دي موندلي چې دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ذکر کړم. خو دلته خبره په سند کې نه، بلکې په متن کې ده. د الکوبة توری معلوم نه دی چې اصلي معنا يې څه ده؟ چا د «الطبل» (ډول/طبله)معنا ترې اخيستې، چا «نرد» بللی او نرد د چکې په شان د لوبي او ساتيري يوه اله ده چې اتلس ګيټي غواړي يا خپله چګه ده. بل چا بيا بل تعريف ورته غوره کړی، لنډه دا چې د الکوبة سمه معنا نه ده فهمول شوې چې کوبه يعنې څه؟ نو په داسي يوه روايت د حراموالي فيصله نه شو کولای چې د متن سم لېدلوری يې نه معلومېږي.

د لسان العرب ليکوال کاږي:

والكُوبة: الشِّطْرَنْجَةُ. والكُوبَةُ: الطَّبْل والنَّرْدُ. قَالَ أَبو عُبَيْدٍ: أَما الكُوبة، فإِن مُحَمَّدَ بْنَ كَثِيرٍ أَخبرني أَن الكُوبةَ النَّرْدُ فِي كَلَامِ أَهل الْيَمَنِ؛ وَقَالَ غَيْرُهُ، الكُوبَةُ: الطَّبْلُ.(۵)

ژباړه: کوبه يعنې شطرنج، کوبه ډول/طبله او نرد ته هم وايي. ابو عبيد ويل، محمد بن کثير خبر را کړ چې کوبه د يمنيانو په ژبه نرد ته وايي او بل چا ويلي چې کوبه ډول/طبلې ته وايي.

بلکې د ډول/طبلې ترجمه د لغتو کتابونو په (قيل) لفظ راوړې چې يو ډول کمزوري او غير حقيقيوالي ته يې اشاره کوي. د الفائق في لغت الحديث مصنف وايي: الكوبة: النَّرد وَقيل الطبل.

کوبه نرد ته وايي، چا ويلي چې ډول/طبله ترې هدف ده.

د تاج العروس ليکوال وايي چې دا يو ډول کوپونه وو چې هغه مهال د شرابو او څښاك لپاره کارېدل چې سر يې ګول او چوښکی يې نه و او چا ويلي چې لاستی يې نه در لود. ده ويلي چې امام فرّا همدا نظر لري. قران هم څو ځايه د کوبه جمعه اکواب ياده کړې(الزخرف: ۷۱، الغاشية: ۱۴) خو هيڅ ځای هم د موسيقي الې نه دي هدف، بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپ او د ځښناک سامان یې هدف دی. له دې معلومېږي چې الکوبه څخه د الطبل ترجمه ډېره کمزورې او له خپلې اصلي معنا څخه د لفظ له څه دلیل پرته اړول دي. په کوم حدیث کې چې د الکوبه یادونه شوې هلته د شرابو د ځښلو لپاره د نورو سامانونو نومونه هم یاد شوي چې د یو څه وخت لپاره یې له هغو لوښو د دې لپاره منعه کړې وه چې د خلکو پخوانی عادت بیا را ژوندی نه شي، له هغو لوښو څخه یو همدا کوبه هم ده چې کوپ ته وایي او په خاص ډول د شرابو لپاره کارېده. دا معنا ور سره لګېږي او د الطبل ترجمه یې په دې ځای کې نه خپله حقیقي معنا ده او نه له مخکې متن سره خوند کوي.(٦)

څلورم روایت:

امام الباني په خپل کتاب (تحریم الات الطرب) کې څلورم حدیث د ابوداؤد(٣٦٨٥) او نورو په حواله له عبد الله بن عمرو رض څخه نقل کړی دی چې نه یې سند سم دی او نه یې له متنه داسې څه ښکاري چې د موسیقي حرمت ترې ثابت شي. ځکه یوه روایت کې د (الغبیراء) توری دی چې د شرابو نوم دی او ښکاره یې حدیث کې یادونه شوې، بل ځای د (القنین) لفظ دی چې دا د موسیقي یوې الې(رباب) ته وایي؛ مګر سند یې دومره ضعیف دی چې ګواکې بیخي نه شته او دا یادونه د مسند احمد محقق هم کړېده او په بل متن کې د الکوبه یادونه ده چې ما یې په اړه مخکې تشریح کړېده. د روایت په متن کې رسول الله ص ته داسې څه منسوب شوي چې د هغه له شان سره نه لګېږي. حدیث کې پوښتنه ترې شوې چې د (الغبیراء) په نوم موږ شرابو جوړ وو، رسول الله ص ورته ویلي چې مه یې خورئ، درې ځله یې ورته ویلي او بیا وایي، که چا ایله نه کړل سر یې قلم کړئ. دا ځکه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ص له شان سره نه لګيږي چې د شرابو خوړل ګنا ده، مګر قتل يې په هيڅ صورت نه دی روا، نو رسول الله ص څنګه دا امر کاوه؟ نو له دې روايت څخه د موسيقي حرمت څنګه ثابتوي؟ زه دې ته ډېر حيران يم چې د الباني غوندې يوه عالم او متقي انسان هم خپل پخواني او په نورو کتابونو کې ذکر کړي اصول ټول دلته د موسيقي د حرمت ثابتولو لپاره له پامه اچولي دي.

پنځم روايت:

الباني په خپل کتاب(تحريم الات الطرب)کې له مصنف ابن ابي شيبه څخه په (۴۱۳۲) شمېره روايت نقل کړی دی چې الله پر ما شراب، کوبه، قنين او غبيراء حرام کړي دي.

"إن ربي تبارك وتعالى حرم علي الخمر والكوبة والقنين وإياكم والغبيراء فإنها ثلث خمر العالم"

ژباړه: زما رب پر ما شراب، کوبه او قنين حرام کړي او تاسو له غبيراء ځان ساتئ، هغه د نړۍ د شرابو يو ثلث دی. يعنې ډېر دي.

الباني د دې روايت په تحقيق کې خپله دې نتيجې ته رسيږي چې سندونه يې ټول ضعيف دي، البته دا يو سند يې نسبتن نورو ته لږ د پام وړ دی؛ نو ده هم نقل کړی، لکن په هغه روايت کې د نورو کمزوريو تر څنګ د ابن لهيعه په نوم راوي شته چې هم يې حافظه خرابه وه او هم مدلس دی چې معنعن(هغه روايت چې په «عن» لفظ نقل شوی وي) روايت يې د منلو نه دی او دلته يې عنعنه کړې.

شپږم روايت:

ترمذي په خپل کتاب کې په دغه شمېره(۲۲۱۳) روايت نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فِي هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ»، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ المُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَاكَ؟ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَتِ القَيْنَاتُ وَالمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الخُمُورُ»: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الحَدِيثُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلٌ وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ژباړه: عمران بن حصين روايت کړی چې رسول الله ص وويل: په دې امت کې به خسف(په ځمکه ننوتل)، مسخه(د څېرې بدلون) او قذف(له اسمانه د تيږو باران) وي. د مسلمانانو يوه کس ورته وويل: د الله رسوله! دا څه وخت؟ ده وويل: کله چې سندرغاړې، سروزونه او شراب څښل عام شي. دا حديث له اعمش، هغه له عبد الرحمن بن سابط هغه له رسول الله ص مرسل نقل کړی او دا حديث غريب دی.

د دې روايت په سند کې عبد الله بن عبد القدوس نومی راوي دی چې محدثينو سخت غندلی، يوه نمونه يې د مزي له تهذيب الکمال څخه دا ده:

قال عبد الله بن أحمد بن حنبل : سألت يحيى بن معين عنه ، فقال : ليس بشىء ، رافضى خبيث .

و قال أحمد بن على الأبار : سألت زنيجا عنه ، فقال : تركته ، لم أكتب عنه شيئا ، و لم يرضه.

ژباړه: عبد الله وايي د ده په اړه مې له ابن معينه پوښتنه وکړه، ده وويل: هيڅ شی نه دی، خبيث رافضي دی. احمد بن علي الابار وايي: له زنجي مې د ده په اړه پوښتنه وکړه، هغه ويل: ما ايله کړی دی، هيڅ نه ځني ليکم او نه ترې خوښ يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې دا راوي د باور وړ نه دی او روایت یې مردود دی. الباني یې د یو شمېر توابعو او شواهدو یادونه کړې، خو هر ځای دی هم وايي چې دا د سند له مخې سم دی البته مرسل دی چې تابعي یې له رسول الله ص نقلوي او سند یې موصول نه دی او دا بیا متصل دی خو ضعیف السنده دی. نو د دې اړتیا نه شته چې د هغو په اړه خبره اوږده کړم.

اووم روایت:

ترمذي په جامع الترمذي(۲۲۱۱) کې له علي رض څخه روایت کړی چې که په دې امت کې لس خویونه پیدا شي نو تکالیف پر نازلېږي. له هغو خویونو یې سندرغاړې ته غوږ ښودل او سرزونه ږغول هم یاد کړي.

دا روایت هم صحیح نه دی، امام ترمذي تر روایت وروسته کښلي چې دا روایت یوازې په همدې طریقه نقل شوی چې فرج بن فضاله نومی راوي یې محدثینو سئ الحفظ بللی، له دې امله د اعتبار وړ نه دی.

اتم روایت:

امام ترمذي په جامع الترمذي(۱۲۸۲) کې له ابو امامه رض څخه روایت کړی چې رسول الله ص د سندر غاړو له رانیولو، پرې پیسې اخیستلو، تجارت کولو او نورو څخه منعه کړې او له دې لارې راغلې پیسې یې تولې حرامې بللې.(۷)

تر دې روایت وروسته ترمذي لیکي:

حَدِيثُ أَبِي أُمَامَةَ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِثْلَ هَذَا مِنْ هَذَا الوَجْهِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ العِلْمِ فِي عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ وَضَعَّفَهُ وَهُوَ شَامِيٌّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د ابو امامه حدیث غریب دی، دا روایت موږ ته یوازې په دې طریقه راغلی، ځینو علماؤ په علي بن یزید کې خبرې کړې او ضعیف یې بللی دی، دا راوي شامي دی.

له دې څخه معلومېږي چې روایت د سندله مخې سم نه دی او د حرمت په اړه هیڅ هم ترې نه ثابېږي.

د موسیقي د حرمت په اړه د حدیثو په کتابونو کې دا هغه روایات دي چې د موسیقي حرام منونکي یې د استدلال وړ بولي او له دې پرته نور روایات دوی هم د دې وړ نه ګڼي چې د موسیقي پر حرمت ترې استدلال وکړي. هغه روایات چې یو شمېر اوسنیو او پخوانیو علماؤ د موسیقي د حرمت په اړه کره بللي، په کتابونو کې یې ځای ور کړی او د موسیقي حرمت یې په ثابت کړی دی، د هغو ټولو حقیقت هغه وو چې ما لوړ بیان کړ. د دې روایاتو په اړه که تفصیلي بحث وکړم او ټول هغه موارد تر څېړنې لاندې ونیسم چې تېرو پوهانو د پاس روایاتو په اړه را برسېره کړي، نو زه په بارو وایم چې بیا یوه کتاب ګوټي ته اړتیا ده په یوه مقاله کې دا بحث را غونډول د چا د وسه خبره نه ده، لکن ما د لوستونکو د اسانۍ لپاره هڅه وکړه چې دا اوږد بحث په لنډ ډول را خلاصه کړم او په اصلي حقیقت خلك خبر کړم. د موسیقي، سندرغاړو، دریوو او... په اړه د نفي او منعې د دلایلو تر څنګ د اثبات دلایل هم شته چې د حدیثو په معتبرو کتابونو کې نقل شوي دي. راځئ یو څو یې تر نظر تېر کړو.

امام بخاري او امام مسلم له علي رض څخه روایت نقلوي چې یوه ورځ حمزه رض د علي د دوو اوښو بوك پرې کړ، دی وایي: ما پوښتنه وکړه، دا چا وکړل؟ دوی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَعَلَهُ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبٍ مِنَ الأَنْصَارِ غَنَّتْهُ قَيْنَةٌ وَأَصْحَابَهُ.(۸)

ژباړه: حمزه دا کار وکړ، هغه د انصارو له یوې ډلې سره په دې کور کې دی، ده او ملګرو ته یې یوه سندر غاړې سندرې وایي.

په دې روایت کې د هغې یوه مصرعه هم نقل شوې چې حمزه یې د اوښ د بوك پرېکولو ته هڅولی دی. روایت په اخیر کې دي چې دا مهال شراب حرام نه و او د حرمت په اړه ایت وروسته نازل شو. د شرابو په اړه وضاحت شوی دی، لکن د سندر غاړې سندرې اورېدل خو همداسې پر خپل حال پاته شو. نه کوم ایت کې د حرمت حکم نازل شوی او نه هم هیڅ کره او صحیح روایت کې دا خبره شوې چې له سندر غاړې سندري اورېدل حرام کار دی.

په بخاري کې له عائشې رض څخه روایت دی:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحًى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاذَفَتْ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيداً، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ».(۹)

ژباړه: عائشې رض ویل چې ابو بکر رض د کوچنې یا لوی اختر په ورځ داسې مهال دې ته ورغی چې رسول الله ص له دې سره و، هلته دوې سندر غاړې هم وې چې د بعاث(جنګ) په اړه یې هغه سندرې ویلې چې انصارو یو بل ته د پیغور په ډول تبادله کړې وې. ابو بکر رض وویل: شیطاني الې؟ دوه واره یې وویل. رسول الله ص ویل: ابو بکره! ایله یې کړه، هر قوم یوه د خوښۍ ورځ لري، همدا زموږ د خوښۍ ورځ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عائشه رض دې دوو نجونو ته د قينتان الفاظ کاروي چې زموږ په ژبه کې د دې متبادل لفظ سندرغاړې دی. په یوه بل روایت کې که څه هم د جاريتان لفظ راغلی، خو توافق يې داسي دی چې هم ځوانې نجونې وې او هم یې سندرې ویلې.

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، قَالَ: مَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ وَقَدْ رَأَيْتُهُ، إِلاَّ شَيْئًا وَاحِدًا " أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَلَّسُ لَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ ".(۱۱)

ژباړه: قيس ويل: د رسول الله ص په وخت کې چې هر څه وو ما خپله لیدلي؛ مگر یو شی مي نه دی لیدلی چې د واړه اختر په ورځ به رسو الله ص ته په سندرو او دريو هر کلی ويل کېده.

د دې روايت په اړه مو دوو خبرو ته پام غواړم:

یوه دا چې روایت د سند له مخې ستونزې لرې، لکن د توابعو او شواهدو په مټ هغې درجې ته رسېږي چې د موسيقي حرمت منونکي د موسيقي د حرمت په اړه د همدې مرتبې دلایل وړاندي کوي. د جابر په نوم یو راوي کمزوری دی، خو یو شمېر کسانو یې متابعت کړی چې ابو اسحاق، شريک او نور دي. نو که د موسيقي حرمت په داسي کمزورو رواياتو ثابتوي، بيا به د همدې درجې هغه روايات څه په کوي چې د موسيقي او الو حلت يې ترې ثابتېږي؟

دويمه دا چې تقليس څه ته وايي؟ د مسند احمد څېړونکي په دې اړه د سيوطي قول يې په تفسير کې رانقل کړی:

قال السيوطي: فَسَّره بعض الرواة بأن تقعد الجواري والصبيان على أفواه الطرق يلعبون بالطبل، وغير ذلك، وقيل: هو الضرب بالدف. انتهی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: سیوطي ویل: ځینو راویانو د تقلیس تفسیر داسې کړی چې نجونې او هلکان د لارې پر طرفونو کېني په ډول لوبې کوي او داسې نور. چا ویلي: تقلیس دریې وهل دي.

قال السندي: کان يُقَلَّس: على بناء المفعول، من التقليس، وهو الضرب بالدف والغناء.

سندي ویلي: په مجهوله صیغه دی چې د ده به تقلیس کېده. یعنې په دریو او سندرو یې هر کلی کېده.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ، فَجَلَسَ عَلَى فِرَاشِي كَمَجْلِسِكَ مِنِّي، وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ، يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ، حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَقُولِي هَكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ».(۱۲)

ژباړه: ربیع بنت معوذ رض ویل چې زما د واده په سهار ما ته رسول الله ص راغی او همدا ستا پر ځای راته کېناست او څو نجونو دریه وهله او په بدر کې د خپلو وژل شویو پلرونو په اړه یې سندرې ویلې، ان چې یوې نجلۍ وویل: زموږ نبي د سبا په شیانو پوهېږي. رسول الله ص ورته وویل: داسې مه وایه، خپلې پخوانۍ سندرې وایه.

د ښځو سندرې، دریې او ډلونه په کره روایاتو ثابت دي په داسې حال کې چې دا هر څه د نارینه وو په وړاندې کوي، مگر بل لور ته د موسیقي د حرمت دلایل دومره ضعیف دي چې د دې روایاتو په وړاندې هیڅ هم نه دي، خپله د دې روایاتو منونکي هم دا خبره مني، ځکه یې نو هر ځای د حرمت ثابتونکي روایات په ټوټو سره تړلي او هر ځای یې په یوه او بل نورو ته پیني ور کړې. له دې ښکاري چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره صحت په اړه يې هغوئ هم شكمن دي، نو په شكمن شي څنګه روا او داسې شيان حرام كړو چې جواز يې خپله په كره رواياتو ثابت دی؟.

ډول، دريه او د شڅو سندرې د موسيقي مهم اجزا دي. نو كله چې د دې درو واړو جواز له رواياتو ثابت شو، ګواكې ټول جزونه يې ثابت او روا شول. ځكه موسيقي يو شی نه ده، بلكې همدا ډول، دريه، باجه، نل او داسې نور الات، كه ډول روا وي، دريه روا وي، د ښځو سندرې روا وي، نو دا نورو الاتو څه كړي دي چې د حرامو په كتار كې يې درولي؟

د ميرمنو د اواز په اړه هم اختلاف شته، كه زموږ په شان يوه ټولنه د ميرمنو اواز د هغوی له امله منعه كړي او د سد ذرايع له بابه يې وګڼي؛ يوه خبره ده، كه نه د سروز د الو په اړه هيڅ كره ثبوت نه لرو چې د حرمت ټاپې پر ولګوو.

يو مهم اصل دا هم دی چې د ټولو شيانو اصل اباحت دی(البقرة: ٢٩) او كله چې د دې خلاف فيصله كيږي، نو پوره باروي دلايل غواړي چې يو شی له خپل اصل(اباحت) څخه واړوي. د موسيقي اصل هم جواز دی، كه څوك غواړي چې د موسيقي حراموالی ثابت كړي، نو ارو مرو بايد د داسي مرتبې دلايل راوړي چې باوري او د شك هيڅ مجال پكې نه وي. خو د دې مرتبې روايات او دلايل يو هم نه شته، بلكې هر روايت چې راغلی يا په سند يا هم متن كې داسې خبرې شوې چې د هغه روايت اعتبار او صحت ته يې زيان اړولی.

پر همدې بنسټ ويلای شم چې موسيقي د خپل اصل له مخې روا ده، د حرمت په اړه راغلي دلايل يې ټول ضعيف دي او يو شمير كره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلایل یې لا د حلالوالي په اړه هم راغلي دي چې دا ټول د موسیقي پر جواز او رواوالي دلالت کوي.

بده یې نه ګڼم چې د دې بحث په اخر کې د حرمت تعریف هم راوړم څو خلکو ته روښانه شي چې هر ډول دلایل د حرمت ثبوت نه شي کېدای:

طَلَبُ الْكَفِّ عَنِ الْفِعْلِ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ.

ژباړه: په باوري دلیل له کاره د بندیدلو غوښتنه ده.(۱۳)

حرام هغه څه دي چې په قطعي دلیل ثابت شي او په ځینو کتابونو کې د قطعي الدلالة ټکی هم شته چې مفهوم یې هم باید واضح وي، نو که د موسیقي په اړه راغلي دلایل په دې میزان کې وتلو نو ډېره بې وزنه وخېژي. خبره باید په ټول پوره او پر اصولو برابره وي چې د منلو معیار ته ورسېږي او که د هر څونه لوی انسان خبره وي خو چې پر معیاره برابره نه وي، د منلو وړ نه ده.

یوه خبره باید شعر په اړه وکړم، چې ښه خبرې یې د نثر په شان ښې دي او بدې یې بدې دي، لکه نثر کې چې کنځل بد دي، غیبت ناروا دی، د شعر په ژبه هم کنځل، غیبت، بهتان او... ناسم کارونه حرام دي چې هغه د موسیقي له حرمت سره کار نه لري، بلکې د خپل ذات له مخې حکم پر کېږي.

سرچینې:

(۱)الکلیات، فصل الفاء.

(۲)بخاري، کتاب الاشربه، باب ماجاء فیمن یستحل الخمر و یسمیه بغیر اسمه: ۵۵۹۰.

(۳)تهذیب التهذیب: 10 / 21.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)مسند البزار: ۷۵۱۳.

(۵) لسان العرب، د ب بحث، فصل اللام: ۷۲۹/۱.

(٦).تاج العروس، الحزء ۴ فصل الكاف، كوبه: ۱۸۱/۴.

(۷)سنن الترمذي، ابواب البیوع، باب ماجاء في كراهية بيع المغنيات، ح: ۱۲۸۲.

(۸).بخاري: ۴۰۰۳، مسلم، كتاب المغازي: ۱۹۷۹.

(۱۰).بخاري، كتاب مناقب الانصار، باب مقدم النبي ص المدينه و اصحابه، ح: ۳۹۳۱.

(۱۱).مسند احمد: ۱۵۴۷۹.

(۱۲) .بخاري، كتاب المغازي، باب، ح: ۴۰۰۱.

(۱۳).الموسوعه الفقهيه الكويتيه، حرف التاء، تحريم: ۲۰٦/۱۰/.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوروز په اړه يو وضاحت

په راتلو در سره ډېرې خوښۍ راوړه
په خوشحال باندې دې قدر دی نوروزه

زما د مشاهدې له مخې د نوروز په اړه زموږ خلك پر درو ډلو وېشلي دي. يوه ډله د نوروز لمانځل مطلق حرام ګڼي او ځینې يې يو ګام وړاندې بړدي او په دې ورځ ډالۍ ور کول، منل او تشويق يې کفر بولي. بله ډله يې لمانځل روا بولي او په دې ورځ کېدونکي ناسم اعمال بد ګڼي، مګر د نوروز حرمت ته دا بېل اعمال نه بانه کوي. د عوامو يوه لويه ډله بيا د دواړو ډلو ترمنځ د شك پر ميدان هکه پکه ولاړه ده. که د هري ډلې له ژبورو سره مخ شي نو د هغې ډلې/کس دريځ د نيمي ورځې لپاره ور سره مني او د ورځې په اخير کې بيا پر نوي دريځ ليدله کېږي.

په دې ليکنه کې به د لومړۍ ډلې هغه دلايل راوړم چې له هغو په استناد دوی هڅه کوي د نوروز لمانځل خلکو ته د شريعت له مخې حرام ثابت کړي. په دې ميدان کې يو روايت چې ډېر لاس پر لاس کېږي او د نورو موضوعاتو په اړه هم له هغه څخه استناد کېږي؛ دا دی.

من تشبه بقوم فهو منهم.(۱)

که څوك يو قوم سره تشبيه غوره کړي، نو دی هم د هغه قوم حکم لري.

دا حديث په اصحابو کې يوازې عبد الله بن عمر رض روايت کړی، نو پوښتنه کېږي چې د داسې عمومي قانون په اړه يوازې ابن عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دا روایت اورېدلی او په اصحابو کې بل چا دا قانون نه دی نقل کړی؟ که څه هم حذیفه رض ته هم یو روایت منسوب دی، مګر د هغه سند دومره ضعیف دی چې ګواکې روایت بیخي نه شته.

دویم دا چې د دې روایت سند تر ابن عمره هم کره نه دی. محدث صنعاني په سبل السلام(۴/ ۲۶۷) کې وايي: د دې روایت په سند کې ضعف دی او شواهد یې هم ټول ضعیف دي. دارنګه امام عجلوني په کشف الخفاء (۲/ ۳۱۴) کې وايي: په سند کې یې کمزوري ده. امام زرقاني پسي وايي: د شاهد په مټ د حسن درجه لري. یعنې حسن لغیره دی. (مختصر المقاصد: ۱۰۱۲) د همدې درجې په روایاتو هیڅ ځای دلیل نه نیول کیږي البته د بل صحیح روایت په څنګ کې راوړل کېدای شي. مګر دلته د حرمت په اړه ترې استدلال کیږي چې په هیڅ توګه د منلو نه دی. امام هیثمي وايي چې په یوه بله کمزورې طریقه دا روایت له حذیفه بن یمان رض څخه هم شوی مګر د علي بن غراب په نوم راوي کمزوری دی.(مجمع الزوائد: ۱۰/ ۲۷۴) زرکشي یې په اړه وایي: سند یې کمزوری دی. (اللآلي المنثورة: ۱۰۱) وتلی مشهور حنفي مذهبه محدث امام زیلعي وايي: فیه ابن ثوبان ضعیف. ابن ثوبان راوي کمزوری دی. (نصب الرایه: ۴/ ۳۴۷) همدا شان دوو وروستیو پوهانو حسان عبد المنان او شعیب الارنووط هم د دې روایت سندونه کمزوري ګڼلي.

دریم دا چې که دا یو عام قانون وبولو نو بیا زموږ په هر شي کې له نورو سره مشابهت راځي. په تګ، جامو، خوراک، څښاک، پر کټ ناسته او داسې بیخي ډېر شیان. همدې ته په کتو ځینو کسانو هڅه کړې چې مشابهت دوه ډوله کړي. یو یې حرام او بل یې مباح بللی. مباح یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه بللي چې له ورځني ژوند سره تړلي وي. لکه همدا ياد شيان او حرام يې هغه ګڼلي چې په دين او شريعت کې مشابهت وي. د دې روايت په اړه که تر دوو اولو ټکو را تېر شو، بيا هم د نوروز په اړه د حرمت استناد نه شي ځني کېداى. ځکه نوروز له فرهنګ سره اړه لري چې شريعت يې په اړه د حرمت فيصله نه کوي. يعنې نوروز دين نه دى، بلکې له پخوا څخه را پاته کلتوري خوشالي ده چې شريعت يې په اړه ساکت دى او د هر ساکت شي په اړه د مباح پرېکړه د ټولو اصولينو متفقه فيصله ده.

په دويم قدم کې د مسند احمد او ابوداؤد هغه روايت وړاندې کېږي چې انس رض وايي، رسول الله ص د مدينې له خلکو د هغو دوو ورځو په اړه پوښتنه وکړه چې دوى پکې خوشالى کولې. (ما هذان اليومان؟) دوى ورته وويل چې زموږ د جاهليت د وخت هغه ورځې دي چې موږ په کې خوشالي کوله. رسول الله ص ورته وويل: ان الله قد ابدلکم بهما خيرا منهما: يوم الاضحى ويوم الفطر. يعنې الله هغه دوې ورځې په غوره دوو در بدلې کړې چې لوى او کوچنى اخترونه دي.(٢)

که د روايت دې متن ته ځېر شو نو د نورزو يا بلې خوشالۍ حرمت په کوم ځاى کې دى؟ دلته ويل شوي چې هغه د خوشالۍ ورځې تر دې ځکه ښې دي چې يو خو خوشالي پکې شته او بل د الله له لورې ټاکل شوې دي چې عبادت هم پکې کېږي. له دې متن څخه دا ثابتول چې د نورو لمانځل نور حرام دي، بيخي بې انصافي ده. يو به عبادت او رواج نه سره ګډوو او بل به د غوره او ناغوره له تورو د حرمت او نارواوالي مفهوم نه اخلو. که دې ټکو ته متوجې شو نو بيا په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کې هیڅ د حرمت مفهوم نه شته او د نوروز په اړه یې راوړل لویه بې انصافي ده.

یو مهم ټکی دا هم دی چې که له اخترونو پرته د خوشالی نورې ورځې د شرعي حکم پر اساس ونه لمانځلې شي، نو د ټولي اسلامي نړۍ په کچه چې د خپلواکۍ کومې ورځې لمانځل کېږي، ایا هغه هم له نامسلمانو سره د تشابه له کبله ناروا دي؟ په داسې حال کې چې دا دود هم موږ له نورو اخیستی او د اسلام په پیل کې یې هیڅ راز شواهد نه شته؟ ان دغه ډول ورځ د ملایانو او طالبانو په واکمنۍ کې هم لمانځل کېده، خو د هغه ګډ علت پر بنا یې هیڅ مخالفت ونه کړ چې د ازادۍ د ورځې او نوروز تر منځ موجود دی او په مصر کې اوس هم د (شم النسیم) په نوم د خوشالی یوه ورځ شته چې د الازهر د مفتیانو په شمول ډېری نورو علماؤ هم اجازه ور کړېده. که د ازادۍ د ورځې جشن روا وي، نو نوروز څه ګنا کړېده؟ که هدف دلته د عربي او ایراني کلتورنو ټکر وي، نو چې عربي کلتور ته د پاتېدا او لمانځنې اجازه شته(لکه: لنګوټه، اوږده کالي، پر سرونو یو ډول دسملونه اچول او)، ایراني یا زموږ خپل رواج ته د بقا اجازه ولې نه ور کوو؟

استاد محمد محق په سترګې به پرانیزو کتاب کې وایي چې د ملګرو ملتونو په یو را پور کې د هغو کسانو شمېر درې سوه میلونه ښودل شوی چې نوروز لمانځي.. دا په داسې حال کې چې دا ټول کسان له یوه دین یا مفکورې سره تړاو نه لري. له دې ښه ثابتېږي چې نوروز له دین یا شریعتونو سره تړلی عمل نه دی او دا د ډېری خلکو لپاره نن هم او په تېر کې هم د کال لومړۍ ورځ وه او په دې سره د کال یو نوی فصل پیلېږي. نو انسانانو دا دخپلي خوښۍ ورځ نوملې. دا یو ګډ فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې له ادیانو سره یې هیڅ سر و کار نه شته او نـه هـم ادیـان د دې ډول مېلو د حرمت ټاپې له ځان سره لري. له دې امله نو عـلي کـرم اللـه وجهه ته د نوروز په ورځ راغلې تحفې هغه منلې دي. ابن تیمیـه وایـي: واما قبول الهدیة منهم یوم عیدهم فقد قـدمنا عـن عـلي بـن ابي طالـب رضی الله عنه أتي بهدیة النیروز فقبلها. یعنې د دوی د اختر په ورځ یې ډالۍ منل کېدای شي، ځکه علي رض ته یې ډالۍ راوړې او هغـه تـرې منلې. له عائشې رض څخه هم په مصنف ابن ابي شیبه کې روایـت دی چې د ډالۍ منلو توصیه یې کړې. ابو برزة رض هم روایت شـته چـې د مجوسیانو د اختر په ورځ یې ډالۍ ترې منلې.

د حراموالي لپاره یو بل مهم ټکی هغه ناسم اعـمال دي چـې پـه دې ورځ تر سره کېږي. خو د دې ناسمو کړنو له امله یو بېل شی له څه دلیل پرته نه شو حراملولای. دا منو چې پر زیارتونو شرکـي اعـمال د منلـو نـه دي، مګر دا هم باید ومنو چې د دې اعمالو یـوازینی سـبب نـوروز نـه دی، ځکه اخترونو کې هم خلك قبرونو ته ځـي، هلتـه زارۍ کـوي او میخونه لرګیو کې ټکوهي او غوښتنې ترې کوي. نو ایا له دې وجـې بـه سبا د اختر د نه لمانځلو فتوا ور کوو؟ په اختر کې هم خلـك مصـارف کوي، مېلو ته ځي، کارونه ټول رخصـت وي او پـه دې خوښـي کـې د افراط تر حده خوښیاني کېږي چې له دې امله تـر ننـه هـم چـا د اخـتر لمانځل ناروا نه دي بللي.

د قران کریم او نبوي احادیثو لارښوونه دا ده چې که پـه کـوم څـه نـه پوهیږئ او یا پکې شکمن یاست، هغه مه کـوئ. لـه دې را تـه ثـابتیږي چې په ډېرو ضعیفو، واهي، کمزورو او هغو روایاتو چـې مفهـوم یـې د خپل چوکاټ لپاره بدل کړل شي، باوري شیان نه شي حرامېدای. قـران

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم امر کوي چې له علم پرته په څه مه پسې کېږئ او حدیث هم وایي چې باوري ومنه او شکمن ایله کړه. نو دې اصولو ته په کتو ویلای شم چې د نوروز حرمت د شرعي نصوصو غوښتنه نه ده. زما په گومان دا یوه کلتوري مسله ده چې ځیني ملتونه د نورو ملتونو کلتور د پراخېدا په حال کې نه شي لیدلای. له دې امله نو د هغه د ورکولو لپاره له ټولو ور سره وسیلو په گټې اخیستنې هڅه کوي چې دا رواج ورک کړي. د ډېر افسوس ځای دا دی چې گڼ شمېر حکومتونه او ملتونه دیني متون خپلو اهدافو ته د رسېدو لپاره کاروي. له نوروز سره هم دا ډېر وخت همدا معامله روانه ده چې کله یې د هغه عالم په خوله ناروا کوي او کله د دغه. د نوروز په شمول موږ نورې خوښۍ هم لرو چې دیني یا شرعي جنبه نه لري، البته لمانځل یې له شریعت سره ټکر هم نه دی. بلکې خوښي په اسلامي شریعت کې ډېره مطلوبه ده. په یوه نبوي حدیث کې دي: ما رأیت احدا اکثر تبسما من رسول الله. (الترمذي) تر رسول الله ډېر خندېونکی کس مي بل هیڅ نه دی لیدلی. جریر بن عبد الله رض هم وایي: ما حجبني رسول الله منذ اسلمتُ ولا رأني الا تبسم في وجهي. (مسلم) کله چې زه مسلمان شوی یم نو رسول الله له ما ځان نه دی گوښه کړی او هر وخت یې زما تر مخ تبسم کاوه. بل حدیث دی: تبسمک في وجه اخیک لک صدقة. (ترمذي) رسول الله وایي: د خپل ورور په مخکې خندا دې هم صدقه ده.

له دې ټولو روایاتو ښکاري چې خندا، خوشالي او خوښۍ په اسلامي شریعت کې مطلوب دي. انسانانو ته خوشالي ورکول ډېره اساسي مسله ده چې شریعتونو هیڅکله هم د خدای او رسول په نوم له انسانانو د خوښۍ وړلو هڅه نه ده کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱۷/ ۳/ ۱۲

سرچینې:

(1) ابوداؤد، کتاب اللباس، باب لبس الشهره، ح: ۴۰۳۱.

(۲)مسند احمد، مسند انس بن مالك رض، ح: ۱۳۶۲۲، ابوداؤد: ۱۱۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مقدساتو ته د سپکاوي کوونکي سزا

په مسلمانانو کې د هغه کس په اړه اختلافات او بېل نظرونه له ډېره وخته شتون لري چې په ارادي توګه يې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی کړی وي. يو شمېر عالمانو په دې اړه خاصې ليکنې کړې. لکه ابن تيميه چې د الصارم المسلول على شاتم الرسول په نوم يې يو کتاب ليکلی او دا دريځ يې غوره کړی، چې رسول ته بښکنځل کوونکی مسلمان وي که کافر؛ وژل کېږي.

دا يوازې ابن تيميه نه دی چې د استهزا کوونکي سزا يې مرګ ټاکلې؛ بلکې تر ده مخکې او وروسته نور کسان هم شته چې د مقدساتو سپکاوی يې د کفر او قتل موجب ګڼلی.

له اسلام څخه د همدې علماؤ دې تعبير پر اسلام باندې منتقدينو ته د نيوکو يو بل اپشن هم په لاس ور کړ. له همدې امله به چا اسلام د بې انصافۍ دين باله، چا د قراني اياتونو او هغو احاديثو ترمنځ ټکر ته اشاره کوله چې د استهزا کوونکي د قتل خبر کې شوې او ځينو له بلې زاويې ورته کتل.

البته له دې هر څه سره د تاريخ په هر دور کې داسې پوهان هم وو چې دا کار يې نه يوازې د اسلام برخه نه دی بللی. بلکې د اسلامي متونو په استناد يې سخت انتقادونه هم پر کړي.

که د دې مسلې د وضاحت لپاره موږ قران کريم ته پام وکړو او د انبياؤ سنت تر نظر تېر کړو نو راته ثابتېږي چې په اسلامي مقدساتو د استهزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي نه یوازې مرګ نه دی روا، بلکې تر دې هم کمه سزا یې اسلام نه ده ټاکلې.

په قران کریم کې یو ځای لولو:

{وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ () لاَ تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ} [التوبة: 65، 66]

که له دوي وپوښتې نو ارو مرو به درته ووایي چې موږ ګپې او ساتېری کاوه. ووایه چې په الله، ایاتونو او رسولانو یې پسخند وهئ؟ عذرونه مه بیانوئ تر ایمان وروسته مو کفر کړی که موږ ستاسو یوه ډله وبخښو نو بلې ته به مو عذاب ځکه ور کړو چې جرمونه یې کړي.

دا د توبې سورې ایاتونه دي چې تر ټولو وروستی نازل شوی سورت دی. دلته وینو چې یو شمېر کسانو په دیني مقدساتو پسخند وهلی او بیا یې عذر دا بیان کړی چې ګپه وه. قران کریم یې ځواب ویلی چې په دیني مقدساتو د استهزا لامل مو هغه پټ کفر دی چې تر ایمان وورسته مو غوره کړی او له دې سره یې د اخروي عذاب ګوتڅنډنه ورته کړې او پیغمبر علیه السلام ته یې امر نه دی کړی چې عذاب ور کړي.

له دې ایته په ډاګه شوه چې په اسلامي ټولنه کې دین ته سپکاوی یو جرم دی البته د سزا په اړه یې څه نه دي ویلي او یوازې اخروي عذاب یې یاد کړی دی.

په یوه بل ایت کې هم دي:

{وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلاَ تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ}.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[النساء: 140]

ژباړه: يقينن تاسو ته په کتاب کې نازل شوي چې که مو د الله له اياتونو انکار او پسخند واورېد نو تاسو له هغوئ سره مه کېنئ څو دوی په نورو خبرو بوخت شي که نه تاسو به هم دغه وخت د دوی په شان ياست.

يو مهم ټکی دا هم دی چې دا سورتونه په مدينه کې نازل شوي او دا مهال رسول الله ص د مسلمانانو مشري کوله او د ده په مشري له نامسلمانو سره يو شمېر جنګونه هم شوي دي. لنډه دا چې دا د وروستي وخت اياتونه او حکم دی نه دا چې دا په صدر اسلام کې و او بيا منسوخ شو.

له دې اياتونو ثابته شوه چې که څوك له اياتونو انکار کوي او په ټوکه کې ګپې هم ور باندي کوي، نو الهي امر دا دی چې دا مجلس همدې کسانو ته ور پرېښودل شي. کله چې دوی د اياتونو موضوع بدله کړه او بل بحث يې شروع کړ نو مسلمان ته اجازه شته چې له نامسلمانو کسانو سره د هغوی په مجالسو کې ګډون وکړي. قران کريم نه دلته امر کړی چې پسخنديان ووژنئ نه يې د بند امر کړی او نه هم بله دنياوي سزا. د دوی د همدې عمل حساب پر خدای دی او هغه پوه شو خپله يې بنده. په دې موضوع کې بنده ته اختيار نه دی ور کول شوی چې کومه سزا ورته ځانګړې کړي.

په يوه حديث کې راځي چې نبي عليه السلام ته يو ځارايي کس د اسلام منلو لپاره راغی. دې کس له رسول الله ص سره پر اسلام بيعت وکړ او ولاړ. خو بله ورځ راغی او له تبې يې شکايت وکړ او د بيعت ماتولو خبره يې هم ذکر کړه. رسول الله ص انکار وکړ او هغه کس

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام پرېښود او له مديني ووتی. رسول الله ص وویل چې مدینه د بنی
په شان ده چې خیره وړي او اوسپینه پرېږدي.(۱)

د بخاري له دې حديث څخه هم ثابته شوه چې که څوك لـه اسـلام
څخه وگرزي نو دا گرزېدا یا انکار یې د دې سبب نه شي کېدای چې په
دنیا کې سزا ور کـړل شي، بلکـې رسـول اللـه ص یـوازې همـدا لـوړې
جملې ویلې او هغه کس چې خپله تبه یې د اسلام په بیعت پورې تړلـې
وه او بیرته یې بیعت هم مات کړ، هیڅ ونه ویـل یـوازې د بیعـت لـه ور
کولو یې انکار وکړ.

په سورت المنافقون کې هم د رسول اللـه ص او اصـحابو پـه اړه ویـل
شـوي چـې دوی ذلیـل خلـك دي او وایـي: لـئن رجعنـا الـی المدینـة
لیخرجن الاعز منها الاذل. که مدینې ته ولاړو نو عزتمن به یې بې عزته
پسې اخلي.

قران کریم دا وینا را اخیستې چې د رسول په شان کې ویل شوې، خو
نه یې دنیاوي سزا ورته ټاکلې او نه هم پیغمبر علیه السلام هغه کـس تـه
چې دا وینا یې کړې او اصحابو شاهدي هم پر ادا کـړه، کومـه دنیـاوي
سزا ور کړه.

د قران کریم په وینا چې هر نبي ته د خپلو امتیانو له لورې ویل شـوي
چې لیونی یې، د بل په اشاره کار کوې، شاعر یې، درواغ وایې، گوډگر
یې، سحر په در شوی او داسې نور سخت الفاظ، خو هیڅ نبي ته الله د
همدې سپکاوي په خاطر امر نه دی کړی چې دا کسان یا ووژني یا هم
بله دنیاوي سزا ور کړي.

له دې ټولو دلایلو څخه ثابته شوه چې مقدساتو ته سپکاوی یو دینـي
جرم دی چې سزا یې خدای خپله ور کوي. بنده حق نـه لـري چـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسله کې له ځانه حدود وټاکي او د خدای بندګانو ته په خپله خوښه تعزیرات ور کړي. د دیني مسلو په تشریح او وضاحت کې قران کریم لومړی مقام لري او تر یوه داسې حدیث چې خبر واحد وي د انبیاؤ سنت په دین کې ډېر معتبر دي چې عمل په وشي. بیا په یوه داسې موضوع کې خو خبر واحد مطلق د عمل وړ نه دی چې هم د قران کریم خلاف وي، هم د ټولو پیغمبرانو د سنت خلاف وي او هم یې عقل ردوي. هغه روایات چې په اسلامي مقدساتو د پسخندیانو قتل یې روا کړی، پر خدای، ایاتونو، نبوي سنتو او هغو احادیثو زیاتوب دی چې دلته مي وړاندې له لاسوندونو سره ذکر کړل. خدای چې دا دین د انسانیت د سوکالۍ لپاره رالېږلی هیڅکله داسې امر نه ور کوي چې د بنده قتل یوازې د هغه په یو داسې عمل روا کړي چې سزا یې یوازې خدای ور کوي، خو له دې سره یې یوځل د بنده په لاس هم وکړوي. قران کریم وایي: وانزلناه الیک الکتاب لتخرج الناس من الظلمات الی النور. کتاب د همدې لپاره راغلی چې انسانانو له کړاونو رڼا ته راولي. نه دا چې پر خلکو بوج او پېټی شي. قران کې اساني ده سختي نه کوي، بل ځای وایي: یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر. الله د اساني اراده لري نه د سختي.

د اسلام همدې اساسي روح ته په کتو ویلای شو چې اسلامي مقدساتو ته سپکاوی یو دیني جرم دی چې سزا یې خدای پر خپله ذمه اخیستې مګر په دنیا کې یې خپل رسول ته هم د دې اختیار نه دی ور کړی، نو له رسول پرته نور عام انسانان به د دې څه اختیار ولري؟

۲۰۱۷/ اپریل/ ۲۰

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)(بخاري باب المدينة تنفي الخبث حديث نمبر: ۱۸۸۳)

بیعت که انتخابات؟

په دې مقاله کې غواړم د بیعت، انتخاباتو او حل و عقـد پـه اړه ځینـې ناروښانه ګوښې راوسپړم. تر اسلام مخکې عربو د سـودا مهـال رواج در لود چې د فاینل سودا لپاره یې یوبل ته لاسونه سره ور کول چـې بیعـت صفقه ورته ویل کیدل. همدارنګه یې له خپلو مشرانو سره د وفادارۍ په پار هغه ته لاس ور کاوه، د اسـلام تـر راتلـو وروسـته همـدا طریقـه پـه مسلمانانو کې هم رواج شوه او له خپلو مشرانو سره به عوامو بیعت کاوه چې هغه ته د وفاداري ژمنه ور کړي او هم له هغه څخـه وعـده واخـلي څو زموږ له حقونو به دفاع کوي او هر مسـوول کـس د خپـل ولـس پـه وړاندې مسوول دی چې دا لاس ور کول یې د دواړو خبرو ثبوت و.(۱)

د حل و عقد په اړه لغتپوهان وایي چې حل خلاصولو او د یوه جامـد شي ویلېدو ته هم ویل کېږي، عقد بیا غوټې ته وایي، نـو خلاصـول او غوټـه کـول یـې لنـډه معنـا ده چـې دلتـه د مسـلمانانو د عامـه چـارو د سمبالښت په خاطر د نظام ایجادول هدف دي، اصلن باید عقد و حـل لیکل شوی وای، ځکه تر عقد وروسـته حـل موجـودېږي خـو ممکـن ځینو د سهولت په خاطر همداسې لیکلـی وي. پـر دې موضـوع ځینـو څېړونکو نوشته کړي چې د حل و عقد اصطلاح لومړی ابو بکر باقلاني په خپل کتاب کې کارولې ده چې وروسته بیا پسې عامه شـوه. نومـوړی عالم په ۴۰۳ کې مړ دی نو معلومه شوه چې پـه څلورمـه هجـري پیـړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه دا اصطلاح رامنځته کړې ده او لـه دې هـر څـه سره دوی ادعـا کړې ده چې دا يوه اسلامي او شرعي صبغه لري!(۲)

انتخاب هم د دې دوو الفاظو په شان عـربي لفـظ دی چې معنا يـې ټاکنه ده، د انتخاباتو اصطلاح بيا نوې ده چې پخوا نه وه کار شوې او د ټاکنې په معنـا ده. لـه دې اصـطلاح هـدف دادی چـې ولـس د خپلـې مشرۍ او شورا لپاره ځينې کسان په خپلو رايو ټاکي(انتخابوي).

ځينې کسان فکر کوي چې بيعت په اسلام کې ريښه لري، همدا شـان د حل و عقد له لارې رامنځته شوی حکومت اسـلامي صـبغه لـري امـا انتخابات بيا په اسلام کې ناروا دي. زما په انـد دوی پـه دينـي مفـاهيمو کې تر ماهيت شکل ته ډېره توجو کـوي، کـه پـه دې پـوه شي چـې لـه هرې زمانې سره د شرعي احکامو د تطبيق اړتيا ده، نو بيا اړينـه ده چـې تر شکل ماهيت ته ډېره پاملرنه وشي او انتخابات د بيعت يو نـوی ورژن وبلل شي همدا شان د حل و عقد ځای بايد لويي جرګـې تـه پرېښـودل شي او د شورا د پخواني نوم پر ځای نوی نـوم پارلمـان غـوره شي او د غوراوي طريقې به يې هم حتمن فرق سره کوي که څـه هـم پخـواني د شورا او حل و عقد د انتخاب پر يوه طريقه جوړ نـه دي سره راغـلي او ګڼې طريقې يې بيان شوې دي، نو نن هم شونې ده چې يوه بله طريقـه د اوس وخت غوښتنو او حالاتو ته په کتو پر اضافه کړو. ځکه د وخـت له تېرېدو سره نوي مفاهيم رامنځته کېـږي، غوښـتنې نـوې او زيـاتېږي، کلتور او فرهنګ ته نوي شيان لار پيدا کوي، له يوه ځايه بل ځـای، لـه يوه وخته بل وخت، له يوه قومه بل قـوم او لـه يـوه ملتـه بـل ولـس تـه غوښتنې او تقاضاوې بدلېږي، د دې لپاره اړينه ده چې تر شکل ماهيت مهم وګڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې مقدماتي خبرو وروسته زه اصلي خبرې ته راځم. زما په اند بيعت د انتخاباتو يو پخوانی شکل دی، اصلن مهمه دلته داده چې د ټولنې لپاره يو مسوول وټاکل شي چې د هغه په مشرۍ کې د خلکو چارې مخته يوووړل شي، په دې ځای کې هدف بيعت نه دی، نه انتخابات دي، بلکې دلته هدف د يوه زعيم انتخاب دی، چې د هغه تر مشرۍ لاندې چارې سمې پر مخ ولاړې شي، که د انتخاباتو پر حراموالی او د بيعت پر شرعي والي خبرې ګرمي کړو نو له موږ به اصل مقصد ورك وي او په وسيله غوندې شيانو کې به مو بحث پيل کړی وي. زه د ځينو کسانو په شان اصلن له لويه سره دا نه منم چې نظام هم اسلامي و نااسلامي کېدای شي، اسلام او کفر د انسان کړنې دي، که اطاعت وکړي او پر خپل رب و رسول يې ايمان راوړي نو مسلمان دی او کنه منکر (کافر) دی. نظام د عامه چارو د سمې سمبالونې يو چوکاټ دی او چوکاټ ته د کفر يا اسلام نسبت کول زما په اند سهي نه دي. په اسلامي نصوصو کې هم د نظام په اړه د اسلامي يا شرعي نظام يا هم د کفر نظام هيڅ هم نه شته نه دا راغلي چې دغه شرعي امير دی او هغه بيا کفري امير دی. همدا شان شريعت کوم چوکاټ هم نه دی مقرر کړی چې په دې چوکاټ کې دننه دې نظام جوړ شي څو اسلام يا شريعت ته منسوب شي او که دا نه وي بيا کفر يا نااسلامي ته منسوبيږي.

د شرعي لومړيتوبونو په پېژندلو موږ کولای شو چې د داسې بې فايدې کشالو او شخړو مخه ونيسو. لومړی بايد هغه اولويتونه په ګوته شي چې د شريعت هدف دي او د هغو لپاره جدي مبارزه وشي نه دا چې له شريعته سياسي قدرت ته د رسيدو وسيله جوړه شي او د انسانيت لپاره راغلی رحمت دين د ځينو خاصو کړيو د انحصاري قدرت په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست غوندي بدنام شي، هغه دین چې هدف یې انساني و بشري اصلاح وه ولې باید په لوی لاس د انساني خرابونې او وژنې کار ترې واخیستل شي؟!

مهمه دا ده چې پر بشر د ظلم مخه ونیول شي، انسان د انسان له مریيتوبه ازاد شي، خلك د باورونو په انتخاب کې ازاد پرېښودل شي، کوم څه چې په دین و شریعت کې راغلي هغو باندې باور وساتل شي او د څه په اړه چې یې سکوت کړی، هغه دنیوي چارې وګڼل شي او په هغه ډول مخته یووړل شي چې د بشر په ګټه وي، زمان او مکان یې تقاضا کوي. له وخت سره ټکر یوازې د بشر په تاوان تمامېږي او که د ټکر لامل هر ډول عقیده یا باور وي، نو هغه باور و عقیده به هم ډېره بدنامه شي.

پاته شوه د حل وعقد موضوع؛ دا اصطلاح لومړی د یوه عالم له لورې په څلورمه هجري پېړۍ کې استعمال شوه چې وروسته د نورو عالمانو له لوري تر کارونې وروسته پسې عامه شوه. یعنې د خیر القرون د زمانې اصطلاح هم نه ده چې ځینې خلك یې د حکومت لپاره د یوه اسلامي موډل په توګه وړاندې کوي، ممکن د هغه وخت غوښتنه به وه چې هغوی ایجاد کړې ده اما نن اړینه نه ده چې موږ دې دا موډل نظام جوړ کړو او د خپل وخت عیني شرایط له پامه وغورځوو. د عبد الله بن ابراهیم په پاس یاد شوي کتاب کې یادونه شوې ده چې اهل حل و عقد او اهل شورا هم تر خپل منځ توپیر سره لري، ده ویلي چې اهل حل و العقد دوامداره دنده نه لري، بلکې موقته چاره ده، له دوی مشوره نه غوښته کېږي بلکې د یوې ستونزې د حل په موخه راغونډېږي او حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کوي، مګر اهل شورا بیا دوامداره خپل کارونه مخته وړي، د مشورې تر طلب وروسته هغوی مشوره ور کوي او داسې نور ټکي.

ما چې په هغو توپیري ټکو کې فکر وکړ نو عینن زموږ د زمانې لویه جرګه او ملي شورا غوندې یو شی ترې راوتی. اهل حل و العقد لویه جرګه ده او ملي شورا بیا د هغې زمانې اهل الشورا دي. انتخابات عینن د بیعت نوی شکل دی چې له نن زمانې سره سمون هم خوري او د حالاتو غوښتنه هم ده.

زما په اند پر دې موضوعاتو شخړه یوازې لفظي ده، حقیقت کې دا یو شان دي، دوی هغه زمانه کې یو نوم ور کاوه او نن خلك بل، هغه زمانه کې به یې ممکن شکل یو ډول و او نن به یې لږ تغییر کړی وي، دا تغییر یوازې په دې چارو کې نه راځي، بلکې په نورو شیانو کې هم راغلی دی، مثلن: حج ته تلل، اذان کول، د شاهدۍ په اړه له نویو وسایلو کار اخیستل، د جنس یا سره و سپینو پر ځای د کرنسۍ کارول او داسې نور، لکه دا یاد شیان چې د وخت غوښتنه وه او ده، همدارنګه انتخابات، لویه جرګه او ملي شورا هم د وخت غوښتنې دي چې د شکل په لږ تغییر د هماغه اهدافو لپاره کارېږي لکه دوی چې بیعت، اهل حل و العقد او اهل شورا په خپله زمانه کې کارول.

د یو شي هدف مهم وي، هغه ته وسیلې که هره یوه وي توپیر نه لري چې اصل هدف ته لاس رسی په پیدا کېږي نور وسایل ممکن مختلف وي، د زمانې په تېرېدا سره توپیر هم وکړي او د کلتورونو ادلون بدلون هم تغییر ور کړي، خو هدف به له لاسه نه وزي، کله چې هدف په هره جایزه وسیله تر لاسه کېږي هماغه وسیله سمه ده او د الفاظو پر سر یې شخړه د هوښیارانو کار نه دی؛ خو د وسیلې بدلون هم په هره موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او هر ځای کې شونی نـه وي، د دې لپـاره هـم خپـل مـوارد شـته، ځینې وختونه ممکن یوه نیک کار ته خلك له بدو وسیلو ځـان رسـول غواړي، خو دا کار یې شرعي مجوز نه لري.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۱

سرچینې:

(۱).د ابن منظور لسان العرب، د سید محمد حسین طباطبایي المیزان: ۴۷۲/۱۸، ، د ابن اثیر نهایه: ۴۷۱/۱.

(۲).القاموس المحیط باب اللام فصل الحاء ماده حل مخ: ۱۲۷۵، اهل الحل والعقد، صفاتهم و وظائفهم، مخ: ۱۸، او ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي نصوصو د زمان، مکان او کلتور اغېز

د اسماني شرايعو متون انسان ته د انسان په ژبه راغلي دي. هغه ژبه چې انسان رامنځته کړې، د خپل پنځونکي په شان ده، بدلېږي، تغيير کوي، نوي الفاظ ورته رادننه کېږي، د څو تعبيرونو احتمال لري، يو لفظ يې ګڼې معناوې ور کوي، له يوې جملې يې د انسانانو برداشتونه مختلف وي، لهجوي توپيرونه پکې ځای مومي، د يوې سيمې کلتور يو ډول اغېز پر کوي او د بلې سيمې فرهنګ نور څه پکې ننباسي، يوه زمانه کې يو ډول اصطلاح عامه وي او بيا بل وخت راشي چې هغه زړه اصطلاح په کلیشه بدله شي، نوې يې ځای ونيسي- او نور ټول هغه عوارض چې انساني ژبو ته ور پېښېږي.

دا هر څه له دې امله ژبې ته ور پېښ دي چې خپله انسان هم پر يوه حال نه دی، د انساني تغيير او تبديل له امله ژبه هم د بدلېدا په حال کې وي او دا لړۍ له لومړۍ ورځې پيل او تر ننه يې دوام کړی. دا خبره ډېرې تشريح ته اړتيا نه لري چې د زمان و مکان په لحاظ د انسانانو غوښتنې مختلفې وي. يوه زمانه کې انسان يو ډول غوښتنې کوي او بله زمانه کې تر پخوا ډېر څه غواړي. ځکه څومره چې انساني پوهه ډېرېږي همدومره ور سره د انسان ذهن پراخېږي او د غوښتنو نوملړ يې هم ډېرېږي.

انسان د خپل کمزوري علم له امله له نن څخه پخوا د نيټ غوښتنه او د همدې لارې د کاروبارو غوښتنه نه د رلوده، ځکه په خبر نه و. اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا شی موجود دی نو هر انسان يې د استعمال غوښتنه کوي او په انساني ټولنه کې چې هر شی د انسان تر استعمال لاندې راځي ښه او بد عواقب دواړه لري چې نوې پديده ورته ويلای شو او نوی فکر غواړي.

د انسانانو مختلف فرهنگونه د دې ثبوت دی چې غوښتنې او خواهشات بېل دي. هم د مکان له مخې او هم د زمان. دا دوه داسې قيدونه دي چې همنوعه انسانان پر مختلفو کلتورونو او ټبرونو وېشي. په انساني نړۍ کې تقريبا هره اختراع د اړتيا له امله شوې ده. هر اختلاف د بشري اړتيا له مخې رامنځته شوی او د هرې پديدې تر شا د همدې بشري غوښتنې ريښه ليدله کېږي.

کله چې د انساني ټولنې هيڅ شی هم د ثبات په حال کې نه دی او د يوه فيلسوف په خبره چې دلته يوازې تغيير د ثبات په حال کې دی، نو بيا هر هغه قانون چې تغيير ممنوعه کوي انساني ټولنه له بدمرغيو سره مخوي. انسان بايد د تغيير په حال کې واوسي او په همدې انسان خوشاله وي. کله چې جمود رامنځته شي ژوند ور سره ودرېږي، ښکلا له لاسه ور کړي، رنگيني ختمه شي، د خلا پر ځای تيارې د ژوند هره برخه تر سيوري لاندې راولي، د خوښي پر ځای غمونه وي او د مستي پر ځای مړتتوالی وي، د حرکت پر ځای سکون وي. له دې امله بايد ټول اسماني شرايع د تغيير دروازه خلاصه پرېږدي او د انساني فطرت خيال وساتي.

زما د معلوماتو سره سم په شرايعو کې همدې اصل ته پام شوی دی. شريعت خپله د هغو احکامو نوم دی چې تل د تغيير په حال کې وي. قران کريم همدې ټکي ته په دې الفاظو (لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) اشاره کړې.(۱) دلته راغلي چې شريعت د هر امت له بل څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېل وي. ولې؟ ځکه ځای او وخت يې مختلف وي، کله چې يوه قوم ته رسول راځي نو په هغه قوم کې عيني همدا مهال د بل اړتيا نه شته، له دې امله بايد بل رسول نورو قومونوته ولاړ شي چې ځای يې تغيير وکړي او همدا شی د شريعت تغيير ته لار جوړوي.

له انبياؤ سره په خپل وخت کې کتابونه نازلول هم د دې تغيير او تبديلۍ شاهدي ور کوي. که داسې نه وای، نو يو کتاب به يې نازل کړی وای او نبيانو به هر مهال له هغه کتاب څخه خلکو ته احکام بيانولای، مگر داسې نه دي شوي. لامل يې دا دی چې که له يوه کتاب څخه احکام اخيست کېدای، نو هغه د ژوند ټولو رنگينيو ته يې ځواب نه شوای ور کولای. هر قانون چې د انسان لپاره وي، نو بايد هغه خصوصيت قبول کړي چې خپله انسان يې په خپل ذات او فطرت کې لري. انسان په هر حال کې متغير دی او قانون يې بايد تغيير حتمن ومني. د شريعت په نصوصو کې دا شی ډېر واضح دی چې لاندې يې څو مثالونه ذکر کوم:

۱ــ د مکې مکرمې بنسټ ابراهيم او اسماعيل عليمها السلام ايښی دی. مگر مکيانو د خپل مالي کمزورۍ له امله د مکې له خونې يوه برخه بېله کړه. کله چې رسول الله ص مکه فتحه کړه، هيله يې در لوده چې مکه د خپل جد ابراهيم پر بنسټونو ودانه کړي او همدا يې خپل بنياد هم و، خو له دې ډاره يې دا کار ونه کړ چې خلك نوي مسلمانان شوي، ممکنه ده د مکې وراني او نوې جوړېدا بد اثر پر وکړي، په انسانانو کې د فتنې له امله يې مکه د مکيانو پر نيمگړې جوړښت ايله کړه .(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــــ رسول الله ص چې کله مديني ته هجرت وکړ، مسلمانان مسکينان وو. له دې امله رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې د قرباني خوښه به تر درې ورځو وروسته په کور کې نه ساتئ. له دې څخه يې هدف دا وو چې خلك غوښه وويشي او مسکينانو ته په ټولنه کې خپله برخه ورسيږي. اما کله چې بې وزلي کمه شوه، رسول الله ص خلکو ته اجازه ور کړه چې د غوښې ساتل نور ستاسو کار دی زما له لورې پابندي نه شته. (۳)

۳ــــ په مدينه کې رسول الله ص لومړی خلکو ته اجازه نه ور کوله چې هديرې ته ولاړ شي او زيارت وکړي. په رواياتو کې د دې هدف دا بيان شوی چې لومړي سر کې مسلمانان د زيارت په اسلامي ادابو نه پوهېدل، رسول الله ص پرې ډارېده چې بيرته د جاهليت د وخت باورونه پکې ځای ونه نيسي، له دې امله يې منعه کړي وو، کله چې دا ډار ختم شو نو اجازه يې ور کړه چې د اخرت او مرگ د ياد لپاره هديرو ته ولاړ شي.(۴)

۴ــــ رسول الله ص مکيانو ته تر ۱۳ کاله دعوت وروسته مديني ته هجرت وکړ. دا کار يې د ځان ساتنې په موخه و، له همدې امله هغه مهال يوازې د مکې له ښارگوټي هجرت فرض و او هر مسلمان بايد له مکې هجرت کړی وای. مگر کله چې مسلمانان مکه ونيوله، رسول الله ص اعلان وکړ چې د مکې تر فتحې وروسته هجرت ختم شو.(۵) دا يوه اړتيا وه، مکيانو ته د شريعت د سزا يوه برخه وه. کله چې هغوی خپل حالت بدل کړ، د اختلاف زمانه يې متغيره شوه، نو حکم هم تغيير وکړ. هجرت هم يوازې له مکې لازمي و، ځکه نو بحرين، يمن، د بنو حنيفه سيمه او شاوخوا بدويي عربو کې مسلمانان اوسېدل او رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ص د هجرت امر هم نه دی ور ته کړی. ان د هغوی د تعلیم لپاره رسول الله ص د خلکو په غوښتنه یوځل د شپږو یا لسو او بل ځل د اویا اصحالو ډله ولېږله چې مسلمانو قبیلو ته اسلام وښيي یا يې په خپله سیمه کې اسلام ته دعوت کړي؛ خو له بده مرغه له دواړو ګروپونو سره چل وشو.(٦)

له دې پاس مثالونو ښکاره شوه چې مکان، زمان او کلتور پر شرعي متن څومره اغېز لري. مګر پوښتنه دا ده چې ایا له همدې اصل څخه تر رسول الله ص وروسته امت هم ګټه پورته کولای شي او که دا واک یوازې د رسول تر ذات او وخته محدود دی؟ اصلن په دې بحث کې دا ټکی مهم دی، که نه پاس ذکر سوي مثالونه ټول مني.

زه دې بحث ته له دې زاویې ورځم چې د شریعت زیاتره احکام موقتي وي او دین د ابدي مقدسو احکامو نوم دی. مخکې مې د شریعت په اړه د قران کریم ایت ذکر کړی او د دین په اړه الله تعالی وایي: وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ (٧)

ژباړه: او بېشکه دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم، له ما وډار شئ.

په دې ایت کې د ګڼو انبیاو دین ته په مفرد اسم اشاره(هذه) ګوته نیول دا ښیي چې دین د ټولو نبیانو ترمنځ مشترک دی او شریعتونه یې توپیر لري. له همدې امله وایي چې ستاسو هرې ډلې ته ځانګړی شریعت دی خو دین ته په مفرد اشاره کوي چې د ادیانو اتحاد ښیي.

که بحث ته تر ننوتو مخکې یو حدیث هم ذکر کړم نو له موږ سره به ان شاء الله د موضوع په روښانولو کې مرسته وکړي. حدیث دادی:

«إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا» (٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: بېشکه الله دې امت ته د هرو سلو کلونو په پیل کې یوڅوک راپاڅوي چې دین(شریعت) یې ورته نوی کړي.

عربي ژبه کې د الفاظو یو د بل پر ځای استعمال خورا زیات دی، دلته هم د (دین) لفظ د شریعت لپاره کارول شوی، دلیل یې دادی چې تجدید یوازې په شرعي احکامو کې راځي او دیني احکامو لکه قران کریم چې صراحت په کړی، د ټولو نبیانو ترمنځ مشترك وي، نو بناءٔ دلته له راغلي لفظه شریعت هدف دی. څکه قران کریم کې د دین لپاره د ملت توری هم کارېږي، قران کریم کې د شریعت پر ځای د دین یادونه نور ځایونه هم راغلې ده او حدیثو کې یې هم مثالونه شته.

اوس د موضوع سپړل هم اسانه کېږي او هم د لوستونکو فهم ژر ورته رسېږي. موږ پوهېږو چې په حدیث کې راغلی د (یجدد) لفظ د تجدید(تفعیل) د باب مضارع ده چې د نوي کولو معنا ور کوي. یعنې په شرعي تعبیر کې د هر زمان، مکان او کلتور غوښتنو ته که پام وشي او له خپل وخت سره داسې تعبیر شي چې د حساسیتونو پارولو پر ځای د بشري جامعې ګټو ته پکې نظر وشي، نو دا شرعي تجدد دی او موږ ته یې د قران و حدیثو له مخې اجازه راکړل شوې.

هغه څوك چې تجدد د نبي علیه السلام زمانې ته د شریعت کشول بولي او دې ته د تجدد نوم ور کوي، زما په اند ناسم فکر یې اخیستی. څکه یو خو له عملي ژوند سره شرعي مسلو ته ربط نه شي ور کولای چې دا له څمکنیو حقایقو سره ټکر کوي او بل د تجدد له توري یې هم سم برداشت نه دی کړی څکه تجدید، نوي کېدل دي نه شاته وړل. که دلته د تجدید پر ځای د ارتجاع د باب لفظ راغلی وای، نو بیا ددوی فهم سم و، مګر د لته خبره برعکس ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ته که کلتوري بڼه ور نه کړل شي د انسانانو تر فهم او وس لوړېږي. مثلن: عربي کې هغه ذات چې خلك يې عبادت کوي، د الله په نوم يادېږي، که د معبود همدا اسم ذات یوه پښتون ته په داسې حال کې ذکر کړې چې هغه له دې ناخبره وي، نو څه پرې پوهېږي چې زما متکلم ماته څه وايي؟ کله چې موږ هغه ته د ده د خپل کلتور، ژبې او عرف سره سم دخدای نوم یاد کړو او دا لفظ په هغه ورته ترجمه کړو، نو هغه پوهېږي چې له الله څخه زما د متکلم مراد څه شی دی.

یو بل مهم ټکی په شرعي مسلو کې زیاتره وخت ماهیت وي، نه شکل. له دې امله نو چې کله هدف په یوه بڼه تر لاسه کېږي شارع يې پر خاص شکل ټینګار نه کوي. مثلن: د بني قريظه په غزا کې رسول الله ص خلکو ته امر وکړ چې ولاړ شئ لمونځ مو د بني قريظه سیمې ته ورسوئ. خلکو فکر وکړ چې د رسول الله ص هدف هلته تلل دي، نه ارو مرو لمونځ په هغه ځمکه کې ادا کول، له دې امله يې لمونځ پر لار وکړ، اما ځینو کسانو په ظاهري الفاظو تمسک وکړ او لمونځ يې هلته ورساوه. رسول الله ص ته قیضه وړاندي شوه نو هغه د یوې ډلې فهم هم ناسم ونه بالی.(۹)

له دې ښکاري چې مهم په شریعت کې اهداف وي، کله چې هدف تر لاسه کېږي، نو پر یوه خاص شکل يې ټینګار کول د شریعت له مقاصدو څخه نه وي؛ البته ځینو استثنائاتو ته په پام! بیا زموږ په زمانه کې چې رسول الله ص نه شته او شرعي متون زموږ تعبیر ته اړتیا لري، نو باید پر یوه خاص شکل تر ټینګار باید پر ماهیت تاکید وشي چې هم اختلاف ختم شي او هم هدف تر لاسه کړو.دا کار نه یوازې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وخت کې مهم دی، بلکې د هرې زمانې لويو علماؤ همدا کار کړی دی. څو مثالونه:

۱ــ د حديثو په معتبرو کتابونو کې روايت دی چې د رسول الله ص او ابو بکر رض په زمانه کې د يوه مجلس درې طلاقه يو طلاق بلل کېدو، خو عمر فاروق رض په خپله زمانه کې د خلکو د ناسم عمل او ځينو زورونو له امله اعلان وکړ چې د يوه مجلس درې طلاقه به تر دې وروسته درې شمارل کيږي.(۱۰)

۲ــ د رسول الله ص په زمانه کې زاني ته د سلو درو تر سزا وروسته دا هم د سزا برخه ګڼل کېده چې زاني يې له سيمې د يوه کال لپاره شړی، مګر عمر فاروق رض د يوې بدې پيښې تر واقع کېدا وروسته دا سزا لغوه کړه.(۱۱)

۳ــ د رسول الله ص په زمانه کې د واړه اختر سرسايه خلکو په اجناسو ور کوله چې مشهور يې کورت، اوربشې او خورما وه(۱۲) دا ځکه هغه مهال کرنسۍ نه کارېده، خلکو به جنس په جنس سودا کوله، اما د امام ابوحنيفه رحمه الله په مذهب کې وروسته د دې اجناسو پر ځای کرنسۍ ته جواز ور کړل شو.(۱۳)

دا هغه مثالونه دي چې د اړتيا له مخې د شرعي مسلو په شکل کې بدلون راغلی؛ بلکې که ووايو چې دلته يې تعبير له زمان و مکان سره برابر کړی دی، نو ښه نظر به وي. شريعت کې يو اصل دا هم دی چې نه ځان ته ضرر رسول جواز لري او نه بل ته، له دې امله چې کله د يوې زمانې تعبير د بلې زمانې يا د يو ځای تعبير د بل ځای د خلکو له ګټو سره ټکر وکړي، نو کولای شي چې شرعي تعبير ته تغيير ور کړي ځکه اسلام کې همدا اصل دی چې (لاضرر و لاضرار في الاسلام)(۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا چې بشري جامعې ته تکلیف پېښوي لازمي خبره ده چې انساني تعبیرونه دي، له دې امله نوی تعبیر اړین دی او زوړ ته شاکول مجبوري ده.

لنډه دا چې په بشري نړۍ کې د زمان، مکان او کلتور له قید څخه هیڅ شی وتلای نه شي. شرعي نصوص چې د انسان لپاره راغلي، نو حتمي خبره ده چې ټول هغه عوارض به ورته پېښېږي لکه انسان او د هغه ژبې ته چې ور پېښ دي. انسان په یوه حالت کې ثبات نه لري، کله یې یو حکم په ګټه وي او کله بل، کله یو ډول حالات وي او کله بل ډول. له متن څخه اخیست شوي تعبیرونه هر وخت د انساني جامعې په ګټه نه وي، له دې امله اړتیا ده چې هر وخت نوي کړل شي او د بشري ټولنې ټولې اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شریعت د انساني سهولت لپاره راغلی نه د سختۍ لپاره(۱۵) له دې امله هر هغه سخت تعبیر د دین له اساس سره متصادم دی چې پر بشري جامعه سختي ته پکې تمایل شوی وي.

د پخواني تعبیر یو لوی مشکل دا هم و چې د اوس په نسبت انساني لید ډېر کم و، معلوماتو ته لاس رسی د اوس په شان پراخ نه و، تر ډېره حده د یوه فرد لخوا شوي تعبیرونه دي چې د خپل کوچني چاپېریال اغېز ور باندې پروت و او د اوس وخت نوې غوښتنو ته پکې هیڅ پام نه دی شوی. بل پلو هغه مهال مسلمانان د یوه بریالي قوم په توګه مطرح وو، هلته یوه لویه پاچاهي یا خلافت د مسلمانانو موجود و، پر شرعي تعبیر دې هم لوی اغېز کړی او داسې تعبیر ورته لار پیدا کړې چې اوس زموږ له زمان و مکان سره اړخ نه لګوي. که د فقهې کتابونو ته سر ور ښکاره شي، نو داسې ډېر مسایل به ووینې چې نن ورته اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته. مگر په خپل وخت کې به همدې مسلو ته ضرورت و او د همدې اړتیا له مخې لیکل شوي دي. له دې ښکاري چې پر شرعي نصوصو او تعبیر یې زماني، مکاني او فرهنګي قیدونه ژور اثر لري او د هر وخت په تعبیر و تفسیر کې د دې ټولو اثار بیخي جوت دي.

۲۰۱۸/ سپتمبر / ۱۷

سرچینې:

۱)المائده: ۴۸، یعنې ستاسو د هر امت لپاره موږ شریعت و تګلاره ټاکلې.

۲)صحیح مسلم کتاب الحج باب نقض الکعبه و بنائها ح: ۱۳۳۳.

۳)مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی اکل لحوم الاضاحي بعد ثلاث...ح: ۱۹۷۱.

۴)سنن ابي داؤد کتاب الجنائز باب زیارة القبور ح: ۳۲۳۵.

۵)صحیح البخاري کتاب الجهاد والسیر باب لاهجرة بعد الفتح ح: ۳۰۷۷.

۶)الرحیق المختوم السرایا والبعوث بین احد والاحزاب، بعث الرجیع و مأساة بئرمعونه: ۲۶۷.

۷)المومنون: ۵۲.

۸)سنن ابي داؤد کتاب الملاحم باب مایذکر في قرن المائه ح: ۴۲۹۱.

۹)صحصح البخاري کتاب المغازي باب مرجع النبي ص من الاحزاب...ح: ۴۱۱۹.

۱۰)صحیح مسلم کتاب الطلاق باب طلاق الثلاث ح: ۱۴۷۲.

۱۱)بدائع الصنائع کتاب الحدود فصل في شرائط وجوب حد الشرب: ۷/ ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲)مسلم کتـاب الزکـاة بـاب زکـاة الفطـر علـی المسـلمین مـن التمـر والشعیر ح: ۹۸۵.

۱۳)بدائع الصنائع کتاب الزکاة باب الزکاة الواجبـه فصـل بیـان جـنس الواجب وقدره وصفة في صدقة الفطر: ۲/ ۶۹.

۱۴)شرح التلـویح علـی التوضـیح فصـل في کیفیـة السـماع والضـبط والتبلیغ: ۲/ ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرتد سزا

عمومي فکر او مشهوره فقهي تګلاره دا ده چې که څوك له مسلمانۍ وګرزي، نو شرعي حکم یې لومړی ترې توبه غوښتنه او د انکار په صورت کې د هغه وژنه ده. که څه هم فقهاؤ دا کار د برحاله حکومتي محکمې چاره بللې، خو اوس له دې اصل څخه یاغي باغي ډلو هم د ځان او شریعت په ساتنه کې ګټه اخیستې او حتا افرادو هم دې ته لاس ور اچولی دی. مشال خان او فرخنده یې غوره مثالونه دي.

دا ادعا په داسې دلایلو ثابته شوې چې یو لورته د قران کریم له ایاتونو سره اړخ نه لګوي او بل لورته د داسې درجې دي چې دومره ستره پرېکړه په هغو دلایلو نه شي ثابتېدای؛ دارنګه د دین له اساساتو او د رسول الله ص له عملي سنتو سره هیڅ سمون نه لري. قران کریم په ښکاره الفاظو انسانانو ته د دین د منلو او نه منلو واك ور کوي، لکه چې وایي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ .(١)

ژباړه: په دین کې هیڅ زیاتی نه شته یقینن هدایت له بې لارۍ بېل شوی دی.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ.(٢)

ژباړه: او ووایه حق ستاسو د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، کافر دې شي.

له دې دوو ایاتونو جوتېږي چې د ایمان اوکفر په اړه الله انسان ته پوره اختیار ور کړی دی، له همدې امله بیا د ثواب یا عذاب وړ دی، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اختیار یې ښه یا بد عمل کړی دی. د لومړي ایت په اړه د ځینو علماؤ د نسخې رایه ځکه د اعتبار وړ نه ده چې نسخه په امر او نهې کې راځي، اخباریه جملې نسخه نه لري، نو دلته د هغوی نظر د اصول الفقهې پر معیار برابر نه دی له دې امله د التفات وړ نه دی. نورو بیا ویلي چې اسلام ته په دخول کې اکراه نه ده په کار، اما د وتلو مهال بیا په حدیث باندي عمل کېږي. دا هم سم دریځ نه دی، ځکه د عربي گرامر له مخې کله چې نکره لفظ د نفي په څنګ کې واقع سي، نو عمومیت فایده کوي چې دلته تر (لا) وروسته د (اکراه) نکره لفظ راغلی او خپل عمومیت یې پر ځای ساتلی. له دې معلومېږي چې نه په لومړي سر کې شریعت اجازه ور کوي چې څوک په جبر مسلمان کړل شي او نه وروسته اجازه شته چې له وتلو یې په جبر را وګرزوي. ځکه دین منل د یوه انسان اختیاري چاره ده، انسان ته پکې د مداخلې چانس نه دی ور کول شوی. د خدای دین دی او د خدای مخلوق که یې مني د خدای اجر به تر لاسه کړي او که یې نه مني، د خدای له لوري به سزا ویني؛ مخلوق پکې ځای نه لري.

مګر که څوک له اسلامه وګرزي او بیا په زور ورته را وګرزول شي؛ نو دا دین، الله ترې نه مني؛ ځکه قران وایي:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا .(۳)

ژباړه: که چا دا کار (ایمان راوړل) د الهي رضا لپاره وکړ، نو ژر به یې موږ ستر اجر ورکړو.

همدې اصل ته قران په ګڼ شمېر ایاتونو کې اشاره کړې ده، رسول الله ص هم یو حدیث کې وایي:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.(۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: يقينن د اعمالو دار و مدار پر نيتو دی او هر شخص ته هغه دي چې نيت يې کړی وي.

ښه! که څوک په زور دين ته راوستل شي نو ايا دا به دالله لپاره وي او که صرف له ډاره؟ نيت به يې د الله رضا وي او که هر څه له نيت پرته؟

بله پوښتنه، که څوک په زور کافر شي نو کفر يې منل کېږي؟ قران وايي نه منل کېږي: إلا من أكره و قلبه مطمئنٌ بالإيمان .

ايمان د انساني خوښې کار دی، لکه چې رسول الله ص به ويل: رضيتُ بالله ربا وبالإسلام دينا، وبمحمد نبيا ورسولا .

ان د اسلامي قانون له مخې د زور بيه نه ده روا، د زور نکاح ناروا ده، د زور طلاق نه سهي کېږي او داسې نور، نو د اسلام په منلو کې به څنگه ومنل شي؟

تر انسانانو الله ښه قدرت پر لري، خو الله داسې نه کوي، وايي:
{ وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ }(٥)

که ستا د رب خوښه وای، نو په ځمکه کې به ټولو خلکو ايمان راوړی وای، ايا ته خلك اړ کوې چې دوی مومنان شي؟
{ قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ }(٦)

ووايه! له الله سره پوره حجت دی، که يې خوښه وای تاسو ټول به يې هدايت کړي وای.

{ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ } .(٧)

که د الله خوښه وای نو دوی به شرك نه وای کړی او موږ ته پر دوی محافظ نه يې ټاکلی او نه پرې نگران يې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسني اياتونه په وضاحت وايي که د الله خوښه واى نو په زور يې پـه ټولو انسانانو دين منلاى شواى، خو الله داسې نه کوي، ديـن منـل اونـه منل يې د انسانانو خوښې ته ايله کړى دى کفر کوي که اسلام، د انسـان خپله خوښه ده، د دې خوښې له امله يې الله دوزخ يا جنت ور کوي.

البته په دې موضوع کې ټولې ستونزې له هغه روايته را پيښې دي چې بخاري او نورو کتابونو راوړى دى:

«مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ».(٨)

ژباړه: که چا خپل دين بدل کړ نو وې وژنئ!

خو که دې کسانو د دې موضوع اړوند ټول اياتونه او حديثونه تر نظـر تېر کړي واى، نو داسې سرسري حکم به يې نه ترې اخيست.

الهي وينا ده:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ .(٩)

ژباړه: که له تاسو څوک له خپله دينه وګرزېد، بيا د کفر پـه حـال کـې ومړ؛ نو اعمال يې پـه دنيـا او اخـرت کـې ختـم شـول، همـدوى د اور خاوندان دي، دوى به پکې همېشه وي.

ايت کې الله د مرتد حکم ياد کړى دى خو يوازې د اخرت ګوتڅنډنه يې ور ته کړې ده، په دنيا کې يـې د هـيڅ عـذاب يادونـه نـه ده کـړې، ځکه بيا د دين په اړه هغه عمومي اصل ختمېدى چې په ديـن کـې زور زياتى نه شته.

که د وژنې روايت عام اصل وګڼو؛ نو هم له ايت او هـم لـه دې نـورو حديثونو سره ټکر کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَوُعِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، ثُمَّ أَتَاهُ، فَقَالَ: أَقِلْنِي، فَأَبَى، فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: خَرَجَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكِيرِ، تَنْفِي خَبَثَهَا، وَتَنْصَعُ طَيِّبَهَا "

ژباړه: يو څارايي رسول الله ص ته راغی پر اسلام يې بيعت ور سره وکړ، نو تبه يې شوه، بيا رسول الله ص ته راغی، وې ويل: زما بيعت بېرته راکړه، ده انکار وکړ، بيا راغی، وې ويل: بيعت مي راکړه، ده انکار وکړ، د ده په اړه يې پوښتنه وکړه، دوی وويل: ولاړ، نو رسول الله ص وويل: مدينه د بټۍ په شان ده، کمزوری يې ختموي او ښه يې ايله کوي.(١٠)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ يَكْتُبُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَزَلَّهُ الشَّيْطَانُ، فَلَحِقَ بِالْكُفَّارِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُقْتَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ، فَاسْتَجَارَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَأَجَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "(١١)

ژباړه: ابن عباس ويل: عبد الله بن سعد بن ابی سرح د رسول الله ص کاتب و، بيا شيطان وښوياوی له کفارو سره ملگری شو، د فتحې په ورځ يې رسول الله ص د وژلو امر وکړ، نو عثمان پنا ورته وغوښته رسول الله ص ورته پنا ور کړه.

البته د وژلو امر يې لومړی ځکه ور کړ چې له محاربو(جگړه مارو) کافرانو سره يو ځای و، له ده سره يو ځای يې د صفوان، عکرمه او نورو کافرانو د وژلو امر هم کړی چې عکرمه او صفوان يې هم بيا په شفاعت وبخښل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مشهوره پېښه د رسول الله ص د حدیبيې سوله هم ده چې له کافرانو سره يې پر دې شرط سوله وکړه که له موږ څوک مرتد شو تاسو ته درغی موږ يې نه غواړو اوکه ستاسو څوك موږ ته راغی، موږ به يې در کوو.

له دې معلومېږي چې که د مرتد وژل ديني حکم وای، رسول الله ص به يې نه په اړه د چا شفاعت منلی وای اونه به يې له کافرانو سره په دې شرط سوله کړې وای، ځکه عائشه رض وايي چې کله به د الهي حدودو خبره راغله؛ نو رسول الله يې په عملي کولو کې تر ټولو جدي و. (۱۲)

بله خبره دا هم ده چې رسول الله ص په خپل ژوند کې یوځل هم دا حکم نه دی عملي کړی، په داسې حال کې چې زرگونه منافقین له دینه مرتد شول او پر کفر يې د قران سوره منافقون، سوره توبه اونور شاهدان هم دي، رسول الله ص ونه وژل، بلکې د ابن ابی منافق د جنازې لمانځه ته هم ورغی او اصحاب يې هم د دوی هر یوه له وژلومنعه کړل؛ځکه چې وايي بیا به کافران ووايي: محمد اوس خپل ملگري وژني. (۱۳)

له دې څېړنې جوته شوه چې د مرتد وژل یو سیاسي حکم دی، د یو مصلحت پر بنسټ رسول الله ص د خاصو خلکو په اړه همدا حکم کړی دی، لکه د ابن ابی سرح چې له محاربو کافرانو سره ملگری و، یا هغه کس چې له جماعته بېل شي او د مسلمانانو ترمنځ تفرقه راولي، دا کس له دې امله وژل کېږي چې اختلاف ته لمن وهي نه له دې وجې چې مرتد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه خبره د دې روایت په اړه دا هم ده چې متن یې ښې ډېرې ستونزې لري.

په یوه روایت کې راغلي چې علي رض هغه کسان ووژل چې مرتد شوي وو، په بل کې دي چې د بت عبادت یې کاوه او په بل کې دي چې زنادقه(دهریان/مجوسیان) وو، ان په یوه روایت کې لا دا هم دي چې د مرتد توبه نه منل کېږي، دا په ښکاره د قران مخالف دی، قران وایي چې که توبه وکړي، عمل اصلاح کړي؛ نو مومن دی او روایت وایي چې توبه یې هم نه منله کېږي.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، لاَ يَقْبَلُ اللهُ تَوْبَةَ عَبْدٍ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ» .(۱۴)

د عکرمه په نوم یو کس د دې روایت په سند کې راغلی، د هغه په اړه به لاندې د ځینو محدثینو رایه راواخلو.

د عکرمه په اړه د پوهانو نظرونه:

وقالوا: كان عكرمة كثير الحديث والعلم بحراً من البحور؟ وليس يُحتج بحديثه؟ ويتكلم الناس فيه (الطبقات الكبرى، ابن سعد 2:386،5:293) . وكان من المعارضين لعلي وكان يميل لرأي الخوارج (ميزان الاعتدال، الذهبي / تذكرة الحفاظ، الذهبي، ترجمة عكرمة). ويقول عنه الذهبي كان خارجياً، وروايته مريبة لايعتد بها وكان مالك ابن أنس يصنف الأحاديث المروية عنه في بند الضعيفة الواهية.(۱۵)

حدیث پوهانو ویل: عکرمه زیات روایات نقلول د علم سمندر و، خو حدیث یې دلیل نه دي او خلکو پکې خبرې کړې دي.

ده له علي سره تضاد در لود او د خوارجو نظریات یې خوښ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهبي د ده په اړه ويلي: خارجي و، روايات يې شكمن دي باور پرې نه شي كېداى. مالك بن انس له ده روايت شوي احاديث د ضعيفو واهي رواياتو په كتار كې راوستل.

د مرتد په اړه دا مطلق روايت دى، بايد په هغه الفاظو مقيد كړل شي چې بل روايت كې راغلي او هغه د (مفارق لجماعته) دي. د مطلق الفاظ پر مقيد حمل كول په قران كريم كې هم شاهد لري چې د (الدم) مطلق لفظ يې په (دم مسفوح) مقيد كړى دى. يو مهم ټكى دا هم دى چې روايت په تابعينو كې عكرمه نقل كړى دى. د يو داسې چا روايت په څنګه د قران په مقابل كې ومنل شي چې خپله يې محدثين د نورو عامو رواياتو په اړه سره مختلف دي، يو شمېر يې مني او نور يې بيا رواياتو ته د شك په نظر ګوري؟!

په دې اړه د پوهانو نظرونه:

د احنافو علماء په دې اند دي چې ښځه له دې امره بېله ده، او د نورو مذهبونو پوهان په دې كې هم ور سره اختلاف لري. احناف د خپلې مدعى لپاره يو كمزورى حديث وړاندې كوي او په مقابل كې يې نور پوهان بل كمزورى حديث را مخ ته كوي.

مسألة قتل المرتدة: اختلف الفقهاء في حكم قتل الْمُرْتَدَّةُ على قولين:

القول الأول: أنها كَالْمُرْتَدِّ تقتل، وهو قول جُمْهُورِ الْفُقَهَاءِ من المالكية،والشافعية، والحنابلة، لِعُمُوم قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَدَّل دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ، ولِمَا رَوَى جَابِرٌ أَنَّ امْرَأَةً يُقَال لَهَا أُمُّ رُومَانَ ارْتَدَّتْ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الإْسْلاَمُ فَإِنْ تَابَتْ وَإِلاَّ قُتِلَتْ.

القول الثاني: أَنَّ الْمُرْتَدَّةَ لاَ تُقْتَل بَل تُحْبَسُ حَتَّى تَتُوبَ أَوْ تَمُوتَ، وَهو قول الْحَنَفِيَّةُ، وذلك لِنَهْيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْكَافِرَةِ الَّتِي لاَ تُقَاتِل أَوْ تُحَرِّضُ عَلَى الْقِتَال، فَتُقَاسُ الْمُرْتَـدَّةُ عَلَيْهَا.قـال الزيلعي: (وَلاَ تُقْتَلُ الْمُرْتَدَّةُ بَلْ تُحْبَسُ حَتَّى تُسْلِمَ).(١٦)

د مرتدې ښځې په وژلو کې د فقهاؤ دوه قوله دي:

لومړی: دا، لکه مرتـد وژلـه کېـږي، د مالکیـانو، شـوافعو، حنابلـه وو زیاتره فقها همدا وایي. رسول الله ص عام ویلي چې څوک دیـن بـدل کړي قتل یې کړئ او جابر روایت نقل کړی ام رومان نومې ښځه مرتده شوه رسول الله ص امـر وکـړ چـې اسـلام ورتـه وړانـدې کـړي کـه یـې ومني(خوښه) که نه قتل دې شي.

دویم: مرتده نه وژله کېږي، بندي به وي چې توبه وکاږي یا مړه شي؛ همدا د احنافو مذهب دی؛ ځکه رسول الله ص د هغې کافرې له وژلـو منعه کړې ده چې جنګ نه کوي، نو مرتده پـر همـدې قیـاس ده. امـام زیلعي ویلي: مرتده به نه وژله کیږي، بندي به وي چې مسلمانه شي.

ابن تیمیه په الصارم المسلول کې وایي: ومع أن السنة في المرتد أنـه لا یقتل حتی یستتاب إما وجوبا أو استحبابا.

وسنذکر إن شاء الله أن جماعة ارتدوا علی عهد النبي صـلی اللـه علیـه وسلم ثم دعوا إلی التوبة وعرضت علیهم حتی تابوا وقبلت توبتهم.(١٧)

د مرتد په اړه اصل دا دی چې وژل کېـږي بـه نـه، بلکـې توبـه تـرې غوښته کېږي، یا خو لازمي ده او یا ښه کار دی. دا به هم بیان کړم چـې د رسول الله ص په زمانه کې زیـات خلـک مرتـد شـول بیـا توبـه تـرې وغوښتل شوه، دین ورته وړاندې شو، ان چې توبه یې وکړه او توبه یـې ترې ومنله شوه.

د ازهر پوهنتون استاد علامه شلتوت وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقد يتغير وجه النظر فى المساله. اذ لوحظ ان كثير من العلماء يرى ان الحدود لا يثبت بحديث الآحاد، وان الكفر بنفسه ليس مبيحا للدم، وانما المبيح هو محاربه المسلمين والعدوان عليهم ومحاوله فتنتهم عن دينهم وان ظواهر القران الكريم فى كثير من الايات تابى الاكراه فى الدين .(١٨)

او رښتيا له دې امله هم په دې مسله کې رايه تغيير کوي چې زياتره پوهان وايي په احاد حديثو حدود نه ثابتيږي او خپله کفر د دې سبب نه دی چې وينه يې روا کړي، له مسلمانانو سره د جګړې، پر دوی د تېري او له دينه د را ايسارولو (پر مهال وينه تويول) روا دي. ډېر ځايونه د قران ښکاره اياتونه په دين کې له زور زياتي منعه کوي.

د احمديه ډلې مشر په القتل باسم الدين نومي کتاب کې کاږي:

إن حرية التحول من دين وإليه هي المحك الحقيقي لمبدأ لا إكراه في الدين، إذ لايمكن أن تكون الحرية في اتجاه واحد، هو اتجاه دخول الإسلام، ثم لا مخرج منه.(١٩)

دين ته د تګ او ترې د تلو ازادي(بېشکه په دين کې زور زياتی نه شته) د پيل يو غوره معيار دئ، ځکه دا هيڅ امکان نه لري چې ازادي دې يوازې له يوه لوري وي، هغه اسلام ته د تلو لوری او بيا ترې وتل نه شته.

د هغه روايت په اړه دا وضاحت هم نه شته چې هغه د يوه بل اوږده حديث ټوټه ده چې هغه د يوه خاص کس په اړه ور کول شوی دی او که عام دی؟ عام يې ځکه نه شو بللای چې د قران کريم له مهمو اصولو سره نه لګيږي او نه د رسول الله ص له عملي سنتو سره سمون لري، نو لازمي خبره ده چې هغه د يوه خاصې پېښې يا د يوه خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس په اړه د رسول الله ص تر وینا یا حکم وروسته د یوه راوي بالمعنا روایت دی چې الفاظ یې د هغه خپل دي او د رسول الله ص له خاص حکم څخه یې استنباط کړی دی. بالمعنا روایات په حدیثي کتابونو کې بیخي زیات دي، چې ځینې همدغسې خطاوې لري، لکه پر مړي د ژړا له امله مړي ته سزا ور کولو حدیث چې عمر رض مطلق بیاناوه او عائشې رض تر یوه خاص کس پورې تعلق ور کاوه؛ دا ځکه چې عائشه رض د حدیث په شان ورود خبره وه، خو عمر رض یې علم نه در لود، یوازې نبوي وینا ورته رسېدلې وه او هغه هم عمومي بلله.

سرچینې:

(۱)(بقره: 256)

(۲)(کهف:29)

(۳)(نساء: ۱۱۴)

(۴)(بخاري،کتاب الایمان، باب کیف کان بدء الوحي الی رسول الله، شمېره:۱)

(۵)[یونس:۹۹]

(٦)[الأنعام۱۴۹]

(۷)[الأنعام)

(۸)(بخاری : ۳۰۱۷)

(۹)(بقره: ۲۱۷)

(۱۰)بخاري)

(۱۱)ابوداؤد)

(۱۲)بخاري)

(۱۳)مسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴)مجعم کبیر : ۱۰۱۳)

(۱۵)(میزان الإعتدال)

(۱٦)تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي (3 / 285).

(۱۷)(الصارم: 117/1، المسئلة الاولی)

(۱۸)الاسلام عقیده و شریعه : ۱۰۳)

(۱۹)(القتل باسم الدین ،مرزا طاهر أحمد ،لندن ،ص ٦۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شرعي نصوصو کې د جبر او اختیار مسله

د جبر او اختیار په اړه یوازې شرعي نصوص بحث نه کوي، بلکې د مذهب له دایرې دباندې فلاسفه وو هم بحث پر کړی دی. مسله له پخوا څخه ډېره جنجالي ده، خو کله چې د مذهب په نصوصو کې په دې اړه ظاهرن متفاوت نصوص راځي او له دې څخه بیا ځینې داسې کسان د خپل لید له مخې تعبیر وکړي، چې یوازې او یوازې په الفاظو پسې مبتلي نور نه معقولیت ته ګوري او نه منطقیت ته، نو خبره نوره هم جنجالي او ډېره پسې ورانه شي.

دا مسله باید په پوره دقت روښانه شي او ټول هغه شرعي نصوص یې په اړه وپلټل شي چې له دې موضوع سره اړه لري او داسې یو تعبیر یې وړاندې شي چې خلک پکې ورک نه شي، دنیوي ژوند کې د ستونزو سبب نه شي، نصوص تر خپل منځ سره ټکر نه شي او د خلکو د لا بې لارۍ سبب ونه ګرزي.

دې مسلې له ډېرو کسانو سخت لتاړ جوړ کړي دي، دوی ته چې کله د انساني هڅو خبره ور یاده کړې، نو وایي؛ خدای چې څه لیکلي وي هغه کېږي! په داسې حال کې چې نه یې د خدای مطلب درک کړی دی او نه د دنیاوي ژوند په اصولو پوه شوي دي. څوک چې نه دین فهمولای شي او نه د ژوند اصول، نو په دې خدای ملامت دی؟ زموږ مشکل دا دی چې د خدای مسوولیتونه خلکو په خپل لاس کې اخیستي دي او خپله وظیفه یې خدای ته ایله کړې ده. موږ ته باید زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنياوي کارونه خدای را جوړ کړي او موږ به د خدای دين ورتـه ساتو! دلته مو ټول کارونه د خدای د ارادې برخلاف کړي دي.

انسان ته په ژوند کې دا مهمه ده چې خپل مسـوولیتونه معلـوم کـړي، هغه څه چې د بشر په وس کې وي د هغو په اړه خپلې هڅې دوامـداره کړي، په دې هم بايد پوه شي چې دلته هيڅ شی هم په معجزانه توګه نه بدلېږي، بلکې د هر بدلون او تغيير تـر شـا ځينـې لاملونـه دي چـې لـه انساني اعمالـو سره رابطـه لـري. مـوږ بايـد پـه هـيڅ صـورت لـه خپلـه مسووليته تېښته ونه کړو، دا بې همتي ده چې انسان تر وس لاندې کار د خدای پر تقدير ور اړوي او بس ټوله مسله پـه دې خلاصـه کـړي چـې همدا مو نصيب و. دلته نصيب څه معنا لري؟ همدا مو د خپلو کمـزورو او نه هڅو نتيجه وه. ولې د خپلو کړنو پـه اړه خـدای تـر سـوال لانـدې راولو او ولې د خپل عمل ملامتيا پر بل مخلـوق ور اړوو؟ دلتـه مـوږ نـه يوازې دا چې له خدای سره ظلم کوو، بلکې له خپل ځان سره هم ظلم کوو او تر دې بله بدتره يې دا هم ده چې ټول ځمکني واقعيتونه پټوو او هر وخت هم خپل ځان او هـم مـو اينـده نسـلونه پـه خيـالي دنيـا کـې پرېږدو چې دا موږ ته د بدې اينـده او تـر دې لا هـم د خـراب اخـرت زيری را کوي، ځکه څوک چې په خپل لاس د دنيـا پـه شـته امکانـاتو دنيا نه شي رغولای، نو هغـه بـه د اخـرت د سـترو نعمتونـو تمـه څنګـه وکړي او هغه شرايط به يې څنګه پوره کړي؟

زه دلته د قران او حديثو له ذخيرې په دې پوري مربوط ټول اياتونه او احاديث نه را اخلم؛ ځکه دا ټول مقاله نه شي ځايولای؛ يوازې بـه څـو ظاهرن متعارض نصوص را نقل کړم او تر هغه وروسته به د هغو د تطبيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې مسله پورې اړوند هغه دریغ روښانه کړم چې په دې اړه د نصوصو، مطالعې او مشاهدې له مخې ما خپل کړی دی.

د اختیار په اړه قراني ایاتونه:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ (الکهف: ۲۹)

ژباړه: او ووایه چې حق ستا د رب له خوا دی، نو که د چا خوښه وي ایمان دې راوړي او که یې خوښه وي، انکار دې وکړي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (الانفال: ۵۳)

ژباړه: دا له دې امله چې الله پر یوه قوم خپله کړې، پیرزوینه نه تر اخلي ان چې هغوی په خپل لاس تغییر ور نه کړي؛ او بېشکه الله اورېدونکی پوه دی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: بېشکه الله د یوه قوم حالت نه تغییروي، ان چې هغوی یې په خپله تغییر نه کړي.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى () وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى () ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى () وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (النجم: ۳۹- ۴۲)

ژباړه: او انسان ته یوازې هغه څه دي چې ده یې کوښښ کړی وي او د خپلې هڅې پایله به ژر وګوري، بیا به ده ته پوره جزا ور کړل شي او د هر څه په اړه وروستی پرېکړه ستا د رب له لورې کېږي.

دا او دې ته ورته ایاتونه په قران کریم کې نور هم شته. اما د نجم سورت کې دا تګلاره روښانه شوې ده چې انسان ته د هغه د هڅو پایله ور کول کېږي او د خپلو کړو اعمالو بدله به یې تل په برخه وي. تر انساني هڅو او پلانو وروسته فیصله د هغو اصولو ده چې د خدای له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـورې ټاکـل شـوي دي او هغـوی د انسـاني هڅـو پـر بنسـټ منصـفانه پرېکړې کوي. موږ ګورو چې ويښ او خواريکښ ملتونه نـه يـوازې دا چې خپل ژوند جوړ کړي، بلکې لـه نـورو ملتونـو سره هـم د ژونـد پـه سمون کې کومک کوي، اما لټ او بيده ملتونه نه ځان تـه ښـه سـوکاله ژوند برابرولای شي او نه يې نورو ته خير رسېږي. يو لور ته انسان هڅې وکړې او د ټاکلو اصولو له مخې يـې پايلـه بريـالۍ وه او بـل طـرف تـه انسان لټي وکړه او نتيجه يـې هـم د هغـه پـه زيـان وه. ځکـه دا نـړۍ د داسبابو کور دی، کله چې څوک له اسبابو پورته کارونه غواړي، نو لکه څوک چې د ابو پر ځـای سراب پسـې روان وي او هيڅکلـه هدفتـه نـه رسېږي، دوی به هم سرګردانه خو تر اخيره بـه موخـه ترلاسـه نـه کـړي؛ څوك چې دلته هر څه په خپل لاس او امکاناتو غواړي وکړي او د دې لپاره تل هڅاند هم وي، نو موږ او دوی په ګډه و هغـه نـړۍ وينـو چـې زموږ لپاره يې تصور هم ګران و.

يو بل لنډ او ساده مثال به يې بيان کړم: يو څوك كه له غره ځـان ايلـه کړي، نو پايله يې حتمي مرګ دی، ځکه دلتـه الهـي اصـول همـداسي تعين شوي دي او که څوک له غره پر يـوه لار کښـته شي؛ نـو سـالم او روغ به ځمکې ته ولاړ شي. يو کس د ښيښې کوپ يا ګيلاس را اخـلي له ډبرې يې وهي، نتيجه ښکاره ده چې مـاتېږي او کـه يـې پـه کـراره را واخلي په پتنوس کې يې کښېږدي، جوړ روغ ګيلاس يـا کـوپ بـه وي چې د چای يا اوبو لپاره به کار ځنې اخلي.

يعنې زموږ پر بشري اراده پورته بله هيڅه اراده داسې حاکمه نه ده چې موږ يې وچ يو کار ته مجبور کړي يو. که داسې وي نو بيا د جزا او سـزا پرېکړې بې عدالتي ده. که يو انسـان پـه ماشـوم يـو ناسـم کـار پـه زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او بیا ماشوم ته سزا ور کوي نو ایا دا عدالت او انصاف دی؟ که انسان د الهي مقرراتو له مخې پر هر ښه او بد عمل مجبور وي، نو بیا د جزا او سزا ور کول څکه بې ګټې دي چې په دې یوه کار کې هم د انسان لاس په خپله اراده نه و، بلکې ورته اړ ایستل شوی، نو سزا یا جزا ولې باید ور کول شي؟

دلته خدای ځینې اصول ټاکلي دي، د انسان د اعمالو نتیجه د هغو اصولو په رڼا کې ټاکله کېږي. مثلن: دوه کسه پر بام ولاړ دي، یو کس د ځینې (زینې) په وسیله ځمکې ته کښته کېږي او بل بیا ټوپ اخلي. ماشوم هم په دې پوهېږي چې لومړی به روغ کښته شي او دویم که مړ نه شي نو د بدن کوم غړی خو به یې حتمي ماتېږي. دا د هغو مقرراتو پرېکړه ده چې په دې نړۍ کې خدای تعین کړي دي. له دې امله خدای ویلي دي چې هیڅ پاڼه د هغه له ارادې پرته نه رژېږي، یعنې د رژېدا لپاره لاملونه شته، کله چې هغه عامل رامنځته شي، نو پاڼه په خپله لوېږي، دلته خدای پر هره پاڼه د لوېدو امر نه کوي، بلکې اصول دي چې خدای ټاکلي دي، نو څکه یې خدای ځان ته نسبت هم کوي.

د جبر په اړه ځینې ایاتونه:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ.

(التوبه: ۵۱)

ژباړه: ووایه موږ ته یوازې هغه څه رسېږي چې الله راته لیکلي وي، هغه زموږ مرسته کوونکی د ی او مومنان دې یوازې پر الله توکل وکړي.

{وَمَا تَشَاءُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التکویر: 29]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: تاسو یوازې د هغه څه اراده کولای شئ چې د عالمیانو رب یې وغواړي.

په دې ایت کې له لیکلي څخه هماغه مقرارت هدف دي چې الله په دې دنیا کې وضع کړي دي او دا نظام د هغو اصولو له مخې روان دی. انسان ته په کار دي چې له دې اصولو سره ځان برابر کړي، هغه څه وکړي چې په ګټه یې وي نه داسې کړنې چې زیان ورته لري، او نه دي هم د تقدیر و قضا له امله لاس تر زنې کینې.

د قضا او قدر په اړه له ایمان سره پر دې حقیقت هم سترګې نه شو پټولای چې شریعت انساني واک یا اختیار محدود کړی نه دی او نه یې انسان مجبور کړی دی. قران کې د قدر په اړه راغلي:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ.

(الحجرات: ۲۱)

ژباړه: او له موږ سره د هر شي پریمانه خزانې دي او موږ هر شی په معلومه اندازه نازلوو.

پر هر شي تر پیدایښت یا وجود مخکې الهي علم له اختیار سره ټکر نه دی، قران وایي:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ (الانعام: ۵۹)

ژباړه: او له ده سره د پټو کیلي دي چې یوازې دی علم پر لري، دی د وچې او سمندر په شیانو هم علم لري او هیڅ پاڼه نه لوېږي، مګر دی پرې علم لري، نه د ځمکې په تاریکیو کې یوه دانه شته او نه لوند یا وچ مګر په مبین کتاب کې (لیکلي) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه شي تر وجود مخکې پر هغه علم لري، د هر کار لپاره یې اندازه کړې ده او د دې اندازې لپاره یې خپل مقرارت ټاکلي دي، الله یو چا ته هر څه د هغه د هڅو او بریالیو پلانونو په مټ ور کوي چې همدا یې تقدیر دی. د تاریخ په کتابونو کې راغلي چې عمر فاروق رض شام ته روان و چې د وبا خبر ورته راغی. هغه تر مشورې وروسته پرېکړه وکړه چې شام ته به نه ځي او بېرته به گرزي. یو چا پوښتنه تري وکړه چې ته د الله له قضا تښتې؟ ده ورته وویل: موږ د الله له تقدیره د الله تقدیر ته تښتو. هدف یې دا و چې د الهي مقراراتو له مخې که هر څوك د مرض په ځای کې پاته شي، نو هغوی ته میکروب سرایت کوي او ناروغ به شي او که څوك له دې ځایه ځان وساتي، نو خوندي به شي، دواړه د الله اصول دي، نو موږ یې له یوه اصله بل ته پنا وړو.(۱)

د قدر، تقدیر او قضا په اړه هم ځینې بحثونه شوي دي چې ایا دا درې الفاظ توپیر سره لري که نه؟ څوك منفي نظر لري او څوك مثبت، اما زه دلته دې لفظي شخړو ته نه ځم. په دې مسله کې هدف باید روښانه شي چې خلك یې له ستونزو سره مخ کړي او ډېر لوی ابهام پکې پروت دی.

زما په اند قدر و قضا له انساني اختیار سره تضاد نه لري. انسان په خپلو هڅو کې تل ازاد دی، مگر د هغه پر کړنو باندي راتلونکې نتیجې قدر او قضا ده چې انسان یې مخه نه شي ډب کولای. لکه چې وړاندي یې ما مثالونه بیان کړل. یو څوك د خپل تجارت لپاره ښه محاسبه کوي، هر څه په یوه نرخ اخلي او په لوړ یې پلوري، د هرې ورځې تغییر ته یې متوجې وي او پر خپل مال پام کوي، نو حتمي خبره ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ګټه به يې تر لاسه کړي، بل هم عيني تجارت کوي مګر د لـومړي په شان يې چارو ته لازمه پاملرنه نه کوي، پايلـه بـه يـې يـوازې خسـاره وي. دا د هغه پر عمل مرتبه نتيجه ده چې په کتاب الله کې ورته تقـدير ويل شوي دي. دا نتيجې دلته د شته اصولو پـه مـټ رامنځتـه کيـږي او هيڅ چاره ترې نه شته. دلته يوه پوښتنه بله هم پيدا کيږي چې ايـا اللـه د خپلو ټاکلو اصولو پابند دی او که يې مخالفت کوي؟

زه چې څومره په شرعي نصوصو کې معلومات لرم نو پـه دې انـد يـم چې الله د خپلو اصولو پابنـد دی. اللـه تعـالی لـه خپلـو ټـاکلو اصـولو مخالفت نه کوي اما د دې دا مطلب نه دی چې الله يـې وس نـه لـري، بلکې وس يې لري اما هغه هم الهي اصول دي، اصل د وعدې يا ژمنـې په شان دی چې هغه له خپلو وعدو نه پر شا کيږي.(فاطر: ۴۳)

الله تعالی څو واره يادونه کړې چې پخوانو قومونو ته د بد اعمالو سـزا ور کول د هغه سنت دي او دا سنت هغه هيڅکله نه بدلوي، لـه دې پـه ډاګه معلوميږي چې د قران په اصطلاح کې تقدير همدغه شی دی چې الله بل ځای په سنت ترې يادونه کړې ده. سنت پر ټاکلو اصولو بانـدې ولاړې تګلارې ته ويل کيږي چې الله تعالی يـې د دې نظـام د برحالـه ساتلو لپاره کار ترې اخلي.

زما په انـد خـو د تقـدير او قضـا او د اختيـار و ازادي تـرمنځ منافـات وجود نه لري او د جبر و اختيار په اړه ټول هغه معلومات چې ما تر لاسه کړي وو همدغه دي. يعنې انسان په خپلو ټولو کړنو کې واک لـري او د هغه پر عمل مرتبه نتيجه د هغه د عمل پايله ده چې د الهي مقراراتـو لـه مخې حتمن راتلونکې ده.

۲۰۱۸/ ۱۰/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینه:

۱)تاریخ طبری، 57/4).

د انبیاؤ د معصومیت مسله

نبیان او رسولان هم د عامو انسانانو غوندې ټولې هغه ځانګړنې لري چې عام انسان ترې برخمن دی او له دې امله قران د انبیاؤ د ځینو خطاو یادونه هم کړې ده. ځکه دوی هم انسانان دي او له انسان هر وخت خطا شونې ده. له دې امله رسول الله ص ویلي دي چې هر انسان خطا کوي خو غوره یې هغه دي چې بیرته رجوع وکړي.(کل بني ادم خطأ و خیر الخطائین التوابون).(۱)

نبیان او رسولان له عامو انسانانو دا ځانګړی امتیازي صفت لري چې هغوی ته د خدای له لورې وحې راځي او عام انسانان دا امتیاز نه لري. نور د عام بشر غوندې نبي او رسول هم خوراك، څښاك، جامې، میرمنې، دنیا، مال، کور، خپلوانو او د ژوند مخته وړلو لپاره ټولو اړینو وسایل ته اړتیا لري، خپه کیږي، مریضیږي، خوشالیږي، له دې ټولو سره اخیر مړ کیږي هم.

د نبیانو او رسولانو د معصومیت مسله هم د نظروالو ترمنځ خورا اختلافي شوې ده، په دې اړه ګڼ نظرونه شته، چا پکې افراط کړی او ځوك تفریط ته کاږه دي. ځینو د یوه ایت مقابله په بل ایت کړې ده او په دې ډول یې ګواکې یو ایت له بل سره ټکر کړی دی، نورو بیا د ایت مقابل ته حدیث راوړی چا بیا حدیث په حدیث رد کړی یا یې هم ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث له امله تاويل کړی او کله يې بيا حديث د حديث لـه وجـې تاويل کړی وي.

زما په گومان نه بايد ايت په ايت رد کړل شي او نه حديث په حديث، نه حديث د ايت مقابلې ته ودرول شي او نه قران د حديث. څومره چې ممکنه وي هر يو پر خپل ځای داسې تفسير و تعبير شي چې نـه يـې خپل مفهوم له لاسه ور کړی وي او نه هم له بل سره تصادم وکړي او نه د دين عمومي پيغام ته صدمه ورسوي.

په قران يا حديث کې چې د نبيانو و رسولانو د خطا يادونه شـوې ده، نو دا به پر خپل اصلي مفهـوم حمـل کـړو؛ ځکـه د نبيـانو او رسـولانو غوراوی، درناوی او پرې ايمان خو د الله د قول له وجـې وي، نـو کلـه چې بېرته د الله د خپل نبي يا رسول په اړه د خطا يادونه کوي، موږ بايد د رسول په درناوي کې دومره ډوب نه شو چې د الله د قول احـترام مـو ورته هېر شي، د الله قول هم د احترام وړ دی او پر خپله اصلي معنا يې حملول اړين دي تر هغو چې مانع يې وجود ونه لري، د نبـي او رسـول احترام و درناوی تر موږ الله ته زيات ارزښت لري؛ مگر له دې هر څـه سره الله تعالی د هغوی په اړه د خطا يادونه کـړې ده، لـه دې املـه مـوږ بايد موږ د الهي قـول د احـترام لـه املـه د هغـوی خطـا هـم ومنـو. دا د هغوی له فضيلت او رسالت سره ټکر نه دي، که وای نو خـدای يـې پـه خپل کتاب کې يادونه ولې کوله؟

نبي او رسول هم زموږ په شان انسان دی او دا خطا يې د دې هـر څـه ثبوت دی، له دې امله بايد انسان د خدای مرتبې ته لـوړ نـه کـړل شي، ښه داده چې موږ د هغوی نبوت و رسالت هـم ومنـو او د اللـه پـر قـول باندې هم پوره باور وکړو. موږ که پر رسـول او نبـي لـه دې املـه ايـمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړو چې خدای امر کړي يو، نو دا هم لازمه ده چې د الهي قول له امله يې ومنو چې رسول او نبي خطا هم کولای شي.

قران کريم کې د رسول الله ص د خطا يادونه شوې ده، لکه سوره تحريم او سوره فتح کې، همداشان قران د ادم عليه السلام د خطا يادونه کړې ده، بل لور ته د نوح خطا ته هم اشاره سوې ده، د يونس عليه السلام خطا هم نه ده له پامه نه ده اچول شوې، همدا شان په حديثو کې هم د ابراهيم د خطا يادونه شوې ده او داسې نور مثالونه يې هم نصوصو کې شته.

البته خلګ په دې وارخطا کيږي چې که نبي يا رسول ګنا کوي، نو بيا خو لکه د نورو انسانانو سزا به هم په اخرت کې ور کول کيږي، مګر دا خبره ناسمه ده. نبي يا رسول خطا کړې ده، خو سزا يا هم له سزا پرته يې معافي په دنيا کې ورته کړې ده، نو اخرت کې يې بيا سزا يا حساب ور کول نه شته.

قران کريم يادونه کړې ده چې ټول شوي ګناهونو رسول الله ص ته معاف دي، همداشان يې د يونس، ابراهيم، ادم او بل هر رسول يا نبي يادونه کړې ده چې تر خطا وروسته يې معافي ورته کړې ده. هغوی په دنيا کې د خپلې ګنا سزا ليدلې ده لکه يونس، يا ادم يا هم له سزا پرته معافي ورته شوې ده لکه رسول الله ص ته چې د فتحې په سورت کې يادونه شوې ده چې مخکني او وروستني ګناهونو مي درته معاف کړي دي.

نو زما په اند چې له رسول او نبي لوی ګناهونه کيږي او شوي دي، يعنې د ګنا د صدور په اعتبار هغوی معصوم نه دي، قران کريم چې د هغوی د ذنب يا ګنا يادونه کړې ده همدا خپله اصلي معناوې يې سهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ ځکه د الله الفاظ دي او د خدای چې څومره درناوی پر موږ لازم دی همدومره يې د الفاظو احترام هم لازم دی، له دې امله زه همدا ذکر شوي الفاظ پر خپله اصلي معنا اخلم او هيڅ ډول تاويل ته پکې ځای نه ور کوم. خو بل لور ته بيا زه د نصوصو په استناد دا خبره هم کوم چې تر شوې گنا وروسته هغوی ته يا سزا ور کول شوې يا هم معاف شوي دي له دې امله يې اخرت کې نه سزا شته نه بيا حساب و کتاب ور سره کيږي.

لنډه دا چې رسول او نبي په دې لحاظ معصوم نه دي چې گنا نه کوي، مگر په دې اعتبار معصوم دي چې اخرت کې يې سزا نه ور کول کيږي. زه په دې باور نه يم چې د نبي او رسول معصوميت د گنا د نه صدور په اعتبار وبولم مگر اخرت کې يې سزا نه شته نو به دې لحاظ بيا معصوم دي.

زما په اند په دې تعبير او تفسير موږ کولای شو چې د اياتونو و حديثونو ترمنځ توافق هم رامنځته کړو او هم يې له اصلي معنا څخه منحرف نه کړو. له دې سره جوخت موږ د الهي الفاظو احترام هم ساتلی دی او هم د نبيانو و رسولانو پر فضيلت و نبوت يا رسالت باور هم لرو. هغوی د دنيوي صفاتو په اعتبار انسانان دي او هر څه چې له نورو انسانانو پېښېدای شي له دوی هم تر سره کيږي خو توپير يې دادی چې الله يې په اخرت کې نه سزا ور کوي او نه يې هم حساب و کتاب ور سره کوي.

د معصوميت يو بل اړخ يې دادی چې رسول او نبي او د دين په چارو کې معصوم دي، دوی چې د الهي دين په نوم کوم کارونه کوي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې له ځانه هیڅ هم نه ورګډوي، بلکې د خدای له لورې وحې ورته کیږي، قران کریم وایي:

{وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ () لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ () ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ} [الحاقة: 44 - 46]

ژباړه: او که ده پر موږ ځینې ویناوې له ځانه وتړلې، موږ به یې جدي ترې ونیسو، بیا به یې ښارګ ور غوځ کړو.

له دې ایته ښکاري چې د دین او شریعت د بیان په اړه هم دوی معصوم دي، ځکه که یوه خبره هم وکړي، نو الله به یې د نړۍ په وړاندې سزا ور کړي.

۲۰۱۸/ ۱۱/ ۱۸

سرچینه:

(۱)(ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر التوبه ح: ۴۲۵۱)

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

۱ـ قران کريم

۲)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ۱۴۲۲هق.

۳)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الکبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ۱۴۲۱- ۲۰۰۱.

۷) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الکتب العربية.

۱۰) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ۱۳۷۹هـ.

۱۱) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الکتب چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۲۹هـ ۲۰۰۸م، څلور ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) مبارکپوري، الرحیق المختوم، د صفي الرحمن، د دار الهلال بیروت چاپ، له تاریخ پرته.
۱۳)طبري، تاریخ الطبري= تاریخ الرسل والملوك، وصلة تاریخ الطبري، د ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید، صلة تاریخ الطبري د عریب بن سعد الطبري تالیف، د دار التراث بیروت چاپ، دوم چاپ: ۱۳۸۷هـ، یولس ټوکه.
۱۴) عتکي، مسند البزار، د ابو بکر احمد بن عمرو البزار، د مکتبة العلوم والحکم مدیني چاپ، د چاپ چارې يې له ۱۹۸۸م څخه پیل تر ۲۰۰۹م پای ته رسېدلې چې ټول ۱۸ ټوکه دی)
۱۵) ابن قیم، اعلام الموقعین، د محمد بن ابي بکر الجوزیه، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، د محمد عبد السلام ابراهیم تحقیق، ۱۹۹۱ کال، څلور ټوکه)
۱۶)(زرکشي،البرهان في علوم القران، د أبو عبد الله بدر الدین محمد بن عبد الله بن بهادر، دار احیاء الکتب العربیة، کال: ۱۹۵۷)
۱۷) ابن کثیر، الفصول في السیرة، د ابو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر لیکنه، د محمد العید الخطراوي تحقیق او تعلیق او د علوم القران اداري چاپ)
۱۸) شنقیطي، مذکرة في اصول الفقه، د شیخ محمد امین شنقیطي، مکتبة العلوم والحکم، مدینه منوره، پنځم چاپ، ۲۰۰۱م)
۱۹) دمشقي، التحبیر شرح التحریر، د علاء الدین ابو الحسن علي بن سلیمان الدمشقي، مکتبة الرشد ریاض، لومړی چاپ ۲۰۰۰م)
۲۰) واقدي، فتوح الشام، د محمد بن عمر الواقدي لیکنه او د دار الکتب العلیمة لومړی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱) شيخي زاده ،مجمع الانهر في شرح ملتقي الابحر ، د عبد الرحمن بن محمد ليکنه د دار احياء التراث العربي اداري چاپ ، دوه ټوکه)
۲۲) بلاذري ، فتوح البلدان ، د احمد بن يحيى البلاذري ليکنه ، دار و مکتبة الهلاب بيروت چاپ)
۲۳) طبري ، تفسير الطبري ، د محمد بن جرير ليکنه ، د احمد شاکر په تحقيق او د الرساله موسسې چاپ)
۲۴) زحيلي ،القواعد الفقهيه وتطبيقاتها فى المذاهب الاربعه ، د محمد مصطفى ، دار الفکر دمشق ،لومړی چاپ ۲۰۰۶م ، دوه ټوکه)
۲۵) حنفي ، الکليات معجم في المصطلحات والفروق اللغوية ، ابو البقاء ايوب بن موسى الحسيني ، د عدنان درويش او محمد مصري په تحقيق ، د الرساله موسسې چاپ ، له تاريخ پرته ، يو ټوک)
۲۶) عسقلاني ، تهذيب التهذيب ، ابو الفضل احمد بن علي بن حجر ، د دائرة المعارف النظاميه هند چاپ ، لومړی چاپ کال ۱۳۲۶ ، ۱۲ ټوکه)
۲۷) الباني ، تحريم الات الطرب ، د ابو عبد الرحمن محمد ناصر الدين ، د الريان موسسې بيروت او دار الصديق الجبيل سعودي چاپ ، درېيم چاپ : ۲۰۰۵م ، يو ټوک)
۲۸) مزي ، تهذيب الکمال في اسماء الرجال ، د ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن بن يوسف الزکي ، د دوکتور بشار عواد معروف په تحقيق ، د الرساله موسسې بيروت چاپ ، اول چاپ : ۱۹۸۰ ، ۳۵ ټوکه)
۲۹) ذهبي ، ميزان الاعتدال في نقد الرجال ، شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن قايماز ، د علي محمد البجاوي په تحقيق ، د دار المعرفه للطباعة والنشر بيروت چاپ ، لومړی چاپ : ۱۹۶۳ ، څلور ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰) نیشاپوري، المستدرك علی الصحیحین، د ابو عبد الله الحاکم محمد بن عبد الله بن محمد په ابن الربیع مشهور، د مصطفی عبد القادر عطا په تحقیق، د دار الکتب العلمیه بیروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۰، څلور ټوکه)

۳۱) بیهقي، شعب الایمان، د ابو بکر احمد بن حسین بن علي الخراساني، د دوکتور عبد العلي عبد الحمید حامد او مختار احمد ندوي په تحقیق او تخریج، د مکتة الرشد للنشر والتوزیع چاپ، اول چاپ: ۲۰۰۳، ۱۴ ټوکه)

۳۲) زبیدي، تاج العروس، د ابو الفیض محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسیني، د دار الهدایه چاپ، له تاریخ پرته)

۳۳) عبسي، المصنف في الاحدیث و الاثار، د ابو بکر بن ابي شیبه، عبد الله بن محمد بن ابراهیم بن عثمان بن خواستي، د کمال یوسف الحوت په تحقیق، د مکتبة الرشد ریاض چاپ، لومړی چاپ: ۱۴۰۹، ۷ ټوکه)

۳۴) الموسوعه الفقهیه الکویتیه، د کویټ د وزارة الاوقاف والشئون الاسلامیه، له ۱۴۰۴ تر ۱۴۲۷ پورې چاپ شوې ده، له ۱تر ۲۳ ټوکه يې دویم چاپ د کویټ دار السلاسل اداري کړی، له ۲۴ تر ۳۸ د مصر- مطابع دار الصفوة اداري کړی، له ۳۹ تر ۴۵ د وزارت له خوا چاپ شوی)

۳۵) صنعاني، سبل السلام، ابو ابراهیم، عزالدین، محمد بن اسماعیل بن صلاح، د دار الحدیث چاپ، له تاریخ پرته، دوه ټوکه)

۳۶) جراحي، کشف الخفاء، د اسماعیل محمد العجلوني، د مکتبه القدسي چاپ، د چاپ کال: ۱۳۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷) مغربي، مجمع الزوائد، د محمد بن محمد بن سليمان الفاسي، د ابو علي سليمان بن دريع په تحقيق او تخريج، د ابن كثير كويټ او دار ابن حزم بيروت چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۸، ۴ ټوکه)

۳۸) زركشيـ، اللآلي المنثوره في الاحاديث المشهور المعروف په التذكرة في الاحاديث المشتهرة، د ابو عبد الله، بدر الدين، محمد بن عبد الله بن بهادر، د مصطفى عبد القادر عطا په تحقيق، د دار الكتب العليمه چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۸۶، يو ټوک)

۳۹) زيلعي، نصب الرايه لاحاديث الهدايه، د جمالد الدين، ابو محمد، عبد الله بن يوسف بن محمد، د محمد عوامه په تحقيق، د موسسه الريان للطباعة والنشر لبنان- بيروت او دار القبلة الثقافة الاسلاميه سعودي -جده چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، څلور ټوکه)

۴۰) محق، سترګې به پرانيزو، د دوکتور محمد محق ليکنه، دولي الله ازاد پښتو ژباړه، د چاپ کال: ۲۰۱۳.

۴۱) حراني، الصارم السلول على شاتم الرسول، د ابو العباس، تقي الدين احمد بن عبد الحليم بن تيميه، د محمد محي الدين عبد الحميد په تحقيق، د الحرس الوطني السعودي چاپ، له تاريخ پرته، يو ټوک)

۴۲) افريقي، لسان العرب، د محمد بن مكرم بن علي ابو الفضل جمال الدين بن منظور، د دار الصادر بيروت چاپ، ۱۴۱۴ کال، ۱۵ ټوکه)

۴۳) شيباني، النهايه في غريب الحديث والاثر، د ابو السعادات، مجد الدين، مبارك بن محمد بن اثير، د طاهر احمد زاوي او محمود محمد طناحي په تحقيق، د المكتبة العلمية چاپ، د چاپ کال: ۱۹۷۹، ۵ ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۴) فيروزابادي، القاموس المحيط، د ابو طاهر محمد بن يعقوب، د محمد نعيم العرقسوسي تر مشري لاندي د الرساله موسسې د تحقيق څانگې په تحقيق، د الرساله اداري چاپ بيروت، اتم چاپ: ۲۰۰۵، ۱ ټوک)

۴۵) كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ۱۹۸۶، ۷ ټوكه)

۴۶) تفتازاني، شرح التلويح على التوضيح، د سعد الدين مسعود بن عمر، د صبيح اداري چاپ، مصر، له تاريخ پرته، دوه ټوكه)

۴۷) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ۲۵ ټوكه)

۴۸) زيلعي، تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشبلي، د فخر الدين، عثمان بن علي بن محجن البارعي، حاشيه د شهاب الدين احمد بن محمد ده، د مطبعة الكبرى الاميرية قاهرې چاپ، لومړی چاپ: ۱۳۱۳)

۴۹) شلتوت، السلام عقيدة و شريعة، محمود، په عربي ژبه دغه ليكل شوی كتاب، ما انلاين موندلی، نور جزئيات يې نه شته، په همدې نوم پر نيټ پي ډي ايف موندل كيږي.

۵۰)القتل باسم الدين، دا كتاب هم په دې نوم پر نيټ انلاين شته.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library